

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**VARLIK VERGİSİ’NİN TÜRK SİYASAL
YAŞAMINA YANSIMALARI (1942-1957)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAKAN BAŞ

**ANABİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI : SİYASİ TARİH**

TEZ DANIŞMANI : Yrd. Doç. Dr. Bekir GÜNAY

KOCAELİ, 2006

SUNUŞ

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın son safhalarına kadar tarafsızlığını korumak için büyük çaba harcamıştır. Başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmak üzere, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın acı hatıraları hafızalarında yer etmiş olan Cumhuriyet Hükümetleri, olabildiğince tarafsız bir politika yürütme çabası içerisine girmiş ve bunu da başarmışlardır. Ancak bu süre boyunca tüm olasılıkları göz önünde bulundurarak, savaşa her an hazırlıklı olma düşüncesiyle seferberlik ilan edilmiş ve ordunun mevcudu artırılarak savaşa hazır halde tutulmuştur. Asker mevcudunun artması, ordunun silah ve donanım gereksiniminin artması olağanüstü savunma giderlerine neden olmuştur. Bu duruma diğer ekonomik etkenler de eklenince savaş Türkiye'nin ekonomisini, çok olumsuz yönde etkilemiş ve savaş yılları Türkiye'yi çok büyük ekonomik zorluklar içine itmiştir. Karaborsa ve ihtikarla (vurgunculukla) baş edilememiş, ülkenin birçok yerinde açlık tehlikesi baş göstermiştir.

Böyle bir ortam içinde çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu'nun uygulama süresi (11 Kasım 1942-15 Mart 1944) çok kısa bir dönemi kapsamış olsa da, etkileri günümüze kadar devam etmiş ve etmektedir. İçinde bulunulan dönemin olağanüstü bir ürünü olan Varlık Vergisi Türkiye Cumhuriyeti dönemi maliye tarihinin üzerinde en çok spekülasyon yapılan konularından biri olmuştur. Bir yıl gibi kısa bir süre uygulamada kalmasına ve üzerinden 65 yıla yakın bir zaman geçmesine karşın bu konu hala zaman zaman Türkiye'nin gündemine getirilmektedir. Bu durum Varlık Vergisi'nin sonuçlarının yalnız ekonomiye ilişkin olmadığını ve uygulandığı dönem içinde kalmayıp siyasi etkilerini günümüze kadar devam ettirdiğinin göstergesidir.

Çalışmam süresince, Varlık Vergisi ile ilgili bibliyografyayı taradığımda bu konuyu teknik yönüyle ele alan bazı çalışmalar yapıldığını tespit ettim. Bu çalışmalarda, kanunun çıkarılması, uygulanmasıyla ve kaldırılmasıyla ilgili oldukça bilgilere ulaşma olanağım oldu. Ancak uygulamanın Türkiye'nin siyasal yaşamına etkilerini inceleyen bir çalışmanın bulunmaması, bende yakın tarihimizi aydınlatmak ve günümüz siyasi

yaşamını daha iyi anlayabilmek için böyle bir çalışmaya gereksinim olduğu hissini uyandırdı.

Çalışmamın, üzerinde çok fazla derinlemesine araştırma yapılmayan yakın tarihimizdeki bu boşluğu dolduracağını umut ediyorum.

Tezin hazırlanmasında, bana her yönden destek olan kıymetli hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Bekir Günay'a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunmayı bir borç bilirim.

İstanbul, 2006

Hakan BAŞ

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
TABLolar.....	IX
GİRİŞ.....	1

I. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE'NİN SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU

A. Dış Politikadaki Gelişmelere Kısa Bir Bakış.....	5
B. İç Politikadaki Gelişmeler.....	8
1. Refik Saydam Hükümeti ve Ekonomi Politikası (1939-1942).....	10
2. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti ve Ekonomi Politikası (1942-1946).....	15

II. VARLIK VERGİSİ KANUNU'NUN ÇIKARILMASINA ZEMİN HAZIRLAYAN SOSYO-EKONOMİK DURUMUN ANALİZİ

A. Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Sorunlar.....	20
1. Bütçe Açıkları ve Enflasyon.....	20
2. Karaborsa ve İhtikar.....	27
3. Mevcut Vergi Sisteminin Yetersizliği.....	30
B. Toplumun Sosyo-ekonomik Durumu.....	33

III. VARLIK VERGİSİ KANUNU VE UYGULAMASI

A. Varlık Vergisi Kanunu'nun Çıkarılması.....	39
1. Hazırlık Dönemi.....	39

2.	TBMM’nde Görüşülmesi ve Yasalaşması.....	43
3.	İçeriği.....	44
4.	Amacı.....	46
B.	Varlık Vergisi Kanunu’nun Uygulanması.....	47
1.	Varlık Vergisi Komisyonlarının Oluşturulması ve Çalışma Usulleri.....	48
2.	Vergi Mükellefleri-Miktarlarının Belirlenmesi, Listelerin Hazırlanması, İlanı ve Verginin Tahsilatı.....	49
3.	Verginin Tahsilatında Karşılaşılan Sorunlar.....	60
4.	Siyasi Kadrolar ve Savaş Zenginleri Arasındaki İlişkiler.....	62
5.	İcra, Gayrimenkul Satışları ve Vergisini Ödemeyen Mükelleflerin Zorunlu Çalışmaya Tabi Tutulmaları.....	65
C.	Varlık Vergisi’nin Tasfiyesi.....	74

IV. VARLIK VERGİSİ’NİN TÜRK SİYASİ HAYATINA YANSIMALARI

A.	Varlık Vergisi ve Basın.....	77
B.	Varlık Vergisi’nin Değerlendirmesi.....	86
1.	Ekonomik Açıdan Değerlendirmesi.....	86
2.	Sosyal Yönden Değerlendirmesi.....	89
C.	İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’deki Siyasi Gelişmelere Kısa Bir Bakış.....	104
D.	Varlık Vergisi’nin CHP ve DP’nin Sermaye Çevreleriyle İlişkilerine Etkileri.....	118
1.	CHP’nin Sermaye Çevreleriyle İlişkileri.....	118
2.	DP’nin Sermaye Çevreleriyle İlişkileri.....	121
E.	Varlık Vergisi Uygulamasından Sonra CHP ve DP’nin Azınlıklara Yaklaşımları.....	129
1.	CHP’nin Azınlık Politikalarındaki Değişim.....	129

2. DP'nin Azınlıklara Yaklaşımı.....	133
F. Varlık Vergisi Uygulamasından Sonra Azınlıkların CHP ve DP'ye Yaklaşımları.....	142
SONUÇ	152
KAYNAKÇA	155
EKLER	168

ÖZET

Türkiye İkinci Dünya Savaşı boyunca savaşa dahil olmamak için değişen konjonktüre bağlı olarak farklılıklar içeren bir dış politika izlemiştir.

Savaş döneminin zorlu koşullarında dış politikayla uğraşmak zorunda kalan Türkiye iç politikada da ekonomik zorlukları göğüslemek zorunda kalmıştır. Savaş nedeniyle üretime yönelik nüfusun büyük bir kısmı silah altına alınmış, ithalat durma seviyesine gelmiş ve dönemin zorluklarından faydalanarak halkın sırtından para kazanarak servet yapan savaş zenginleri türemiştir. Sosyal adalet duygusu zedelenmiş halk karnını doyuramaz duruma düşmüştür.

Bu dönemin en fazla iz bırakan uygulamalarından olan Varlık Vergisi'nin nedenlerinden biri, savaşın ekonomi üzerindeki etkilerinden dolayı ortaya çıkan savaş zenginlerini vergilendirmedeki yetersizlik, diğeri de, devletin olağanüstü artan harcamalarını, bütçede açık vermeden ve dolayısıyla da enflasyona neden olmadan, yeni bir gelir kaynağı ile karşılayabilmektir.

Vergiyle bir yandan, bütçe açıklarını kapatmak için sıkça başvurulmuş emisyon son verilmek istenmiş ve piyasada mevcut para miktarının azaltılması amaçlanmıştır.

Diğer bir amaç da, piyasadaki mal yokluğunu belirli ölçüde ortadan kaldırmak olmuştur. Servet sahiplerinin vergilerini ödeyebilmek amacıyla, ellerindeki malları birden piyasaya sürecekleri ve dolayısıyla da fiyatların bu şekilde düşeceği düşünülmüştür.

Varlık vergisi 15 Mart 1944 tarihinde ödemeyenlerin borçları silinmek suretiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Vergi tasfiye edildikten sonra yankıları son bulmamış, verginin ticareti azınlıkların elinden alıp Müslüman Türklere vermek için çıkarıldığı, uygulamada azınlıklara haksızlık yapıldığı iddialarıyla özellikle çok partili döneme geçildikten sonra belli dönemlerde gündeme getirilmiştir.

Çok Partili döneme geçilmesiyle birlikte bu konu özellikle uygulamayı unutamayan azınlıkları ve sermaye sahiplerini etkilemek için seçim dönemlerinde bir propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır.

ABSTRACT

During the World War II, Turkey carried on different foreign policies in some periods, depending on the changing conditions.

While Turkey had to deal with the foreign policy problems, meanwhile had to deal also with the fiscal matters in domestic policy. Most of the productive population were recruited and import reduced dramatically due to war. Some peoples came out which is called war riches. Social equity disappeared, public couldn't feed himself.

One of the factors that cause the Capital Tax Law, which was one of the most effective applications in this period, was insufficiency in taxing the people acquired enormously profits by using the harmful effects of war on economy and another factor is cover the abnormally increased expenditures with a new revenue, without deficit in the budget consequently without causing inflation.

It was aimed to put an end the emission which was used frequently for cover budget deficit and reducing the amount of the circulating Money.

Another aim was to remove shortage in markets. It was supposed that, taxpayers who has large stocks in their hands, release the stocks to pay their taxes. So that reducing the prices.

Capital Tax was abolished in 15 March 1944 by discharging the debts of taxpayers who still didn't their taxes.

The effects of the Capital Tax didn't end after the abolish of the law. Especially after transition to the multi-party period, with some intervals, claims that, tax aimed to break the domination of minorities in commerce, gave some privilege to Moslem Turks, injustice and harsh manner to minorities in taxation, put into agenda.

In multi-party period, these claims were used as matter of propaganda especially for elections to influence minority groups and owners of capital could never forget harsh implementation of the Capital Tax.

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
A.Ü.S.B.F	:	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
b.	:	Baskı, basım
BDA, CADB	:	Başbakanlık Devlet Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı
B.M.	:	Birleşmiş Milletler
c.	:	Cilt
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	:	Çeviren
Der.	:	Derleyen
DP	:	Demokrat Parti
Ed.	:	Editör
GSYH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
G.Ü.İ.İ.B.F.	:	Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İ.Ü.	:	İstanbul Üniversitesi
MKP	:	Milli Kalkınma Partisi
s.	:	Sayfa
SBF	:	Siyasal Bilgiler Fakültesi
S.S.C.B.	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.B.M.M.	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.B.M.M.Z.C.	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
T.C.B.D.İ.E.	:	T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü
Yay.Haz.	:	Yayına hazırlayan
Yay.Yön.	:	Yayın yönetmeni

<u>Tablolar</u>	<u>Sayfa No:</u>
Tablo 1: Ekmek, pirinç ve şeker fiyatlarındaki artış oranları (1933-1943).....	21
Tablo 2: Tüketim mallarındaki artış oranı (1940-1944).....	23
Tablo 3: İkinci Dünya Savaşı'na katılan ülkelerdeki fiyat indeksleri.....	24
Tablo 4: İkinci Dünya Savaşı'nda merkezi hükümet ve il özel idarelerinin gerçekleşen bütçe gelirleri ve giderlerinin toplamı (1939-1944).....	26
Tablo 5: Kamu harcamalarının güvenlik, sosyal ve ekonomik hizmetler arası dağılımı (1938-1945).....	37
Tablo 6: İstanbul'da görülen ölümler ve nedenleri (1940-1943).....	37
Tablo 7: İstanbul'da Varlık Vergisi tahakkukundaki gruplar.....	52
Tablo 8: İstanbul'da Varlık Vergisi mükelleflerinin kökenlerine göre dağılımı	54
Tablo 9: Türkiye genelinde Varlık Vergisi dağılımı.....	55
Tablo 10: Varlık Vergisi miktarına itiraz etmek için değişik makamlara verilen itiraz dilekçeleri.....	57
Tablo 11: İstanbul'da 10.000 liradan yukarı vergi verecek mükelleflerin normal ve cezalı sürede ödedikleri vergi miktarları.....	59
Tablo 12: Türkiye'de yaşayan yabancı uyruklulara ilişkin vergi rakamları.....	61
Tablo 13: Varlık Vergisi'ni ödemek için gayrimenkul satan gruplar.....	66
Tablo 14: Varlık Vergisi ile ilgili satışlarda gayrimenkul satın alanlar.....	66
Tablo 15: Türkiye genelinde çalışma zorunluluğuna ilişkin sonuçlar.....	71
Tablo 16: İstanbul'da çalışma zorunluluğuna ilişkin sonuçlar.....	71
Tablo 17: Varlık Vergisi bakayasının icmaline ilişkin rakamlar.....	76
Tablo 18: Konsolide bütçe gelirleri ve harcamaları ile banknot miktarı ve artış oranları.....	88
Tablo 19: İstanbul'daki fevkalade, beyannameli ve irat üzerinden vergi ödeyenlerin tasnifi.....	92
Tablo 20: Türkiye genelinde gruplara göre tahakkuk ve tahsilat miktarı.....	93
Tablo 21: Varlık Vergisi tahakkuk ve tahsilatına ilişkin rakamlar.....	94
Tablo 22: Milletvekillerinin meslek gruplarına göre dağılımı (1939-1950).....	116

GİRİŞ

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmemesine karşın savaşın neden olduğu ekonomik zorlukları en fazla yaşayan ülkelerden birisi olmuştur. Varlık Vergisi Kanunu da İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu bu zorlu koşullar içinde uygulanan savaş ekonomisinin bir ürünü olarak yürürlüğe konan, olağanüstü bir vergidir. Uygulama on altı ay (11 Kasım 1942-15 Mart 1944) gibi bir süreyi kapsamasına karşın yarattığı etki çok uzun bir dönem devam etmiştir. Varlık Vergisi günümüzde dahi zaman zaman Türkiye'nin gündemini meşgul etmektedir. Bunun nedenini, Varlık Vergisi uygulamasının yalnız ekonomik sonuçlar doğurmakla kalmayıp, bunun yanında çok partili demokratik rejime geçişte ve sonrası dönemde de bir çok gelişmeyi tetiklemesine bağlamak yanlış olmayacaktır.

Yakın dönem siyasi tarihi tam olarak yazılmamış Türkiye Cumhuriyeti'nin, sınırlı bir bölümü üzerinde veya belirli konular üzerinde derinliğine ve ayrıntılı çalışmaların çoğalmasının bu dönemi aydınlatmakta faydalı olacağı inancındayım. Bu çalışmaların bileşkesi olarak Cumhuriyet siyasi tarihinin tablosu yavaş yavaş ortaya çıkacaktır. Varlık Vergisi hakkındaki çalışmamın, henüz oluşmakta olan bu tabloya, sınırlı da olsa bazı katkılar yapabileceğini umut ediyorum.

Bu çalışmayı yapmaktaki amacım; hakkındaki spekülasyonlar bugün bile devam eden Varlık Vergisi'nin hangi şartlar altında yasalaştığını, nasıl uygulandığını ve Türkiye'nin siyasal yaşamına nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Varlık Vergisi'nin teknik anlamda incelenmesi konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak uygulamanın Türkiye'nin siyasal yaşamına etkilerini inceleyen bir çalışmanın bulunmaması, bende yakın tarihimizi aydınlatmak ve günümüz siyasi yaşamının köklerine ışık tutabilmek için böyle bir çalışmaya gereksinim olduğu hissini uyandırdı. Çalışmamın, üzerinde çok fazla derinlemesine araştırma yapılmayan yakın tarihimizdeki bu boşluğu dolduracağını düşünüyorum.

Çalışmamda olaylara ne kanunu çıkarıp uygulayanlar, ne de vergiyi ödeyenler gözüyle yaklaşmıştır. Uygulama tamamen objektif bir biçimde incelenmeye çalışılmıştır.

Varlık Vergisi'ni analiz edebilmek için öncelikle kanunun hangi zaman dilimi içinde ve koşullar altında çıkarılıp uygulandığını incelemek gereklidir. Bu dönemin gerçeklerini bilmeden Varlık Vergisi Kanunu'nu yorumlamak bizi yanlış sonuçlara götürebilir. Bu nedenle çalışmamın birinci bölümünde; İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri'nin takip ettiği dış ve iç politika (özellikle de ekonomi politikaları) irdelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde; savaş ekonomisi koşullarının hüküm sürdüğü ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durum gözler önüne serilerek, Varlık Vergisi Kanunu'nun çıkarılmasında etken olan dinamikler açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; Varlık Vergisi'nin kronolojisi diyebileceğimiz, verginin çıkarılması, uygulanması ve kaldırılmasıyla sonuçlanan süreç ve bu süreçte yaşananlar verilmeye çalışılmıştır. Varlık Vergisi'nin siyasal etkilerini anlayabilmek için bu dönemi özümsemek gerektiğinden bu bölüme geniş yer ayrılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise; uygulama öncesinde, uygulama süresince ve sonrasında farklı yaklaşımlar sergileyen basının Varlık Vergisi'ne yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Varlık Vergisi uygulamasının genel bir değerlendirmesi yapıldıktan sonra, Varlık Vergisi Türkiye'de siyasal yaşamını nasıl etkilemiştir? Çok partili rejime geçişte ve sonrasında bazı siyasal gelişmeleri tetiklemiş midir? Seçmenlerin oylarının yönünün değişmesinde etkili olmuş mudur? Sermaye sahipleri siyasal yaşamın ne kadar içine girmişlerdir? gibi sorulara cevaplar bulunmaya çalışılmıştır.

Çalışmam süresince birinci el kaynaklara ulaşmak için elimden gelen gayreti gösterdim. Bu kaynaklara ulaşmak için ilk olarak Başbakanlık Devlet Arşivleri'ne başvurdum. Ancak yaptığım araştırmalar sonucunda konuyla

ilgili oldukça sınırlı sayıda ve konuyla dolaylı biçimde bağlantılı belgeye ulaşabildim. Müteakiben kanunun müzakere edildiği ve katılanların anılarında yer verdikleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin grup toplantılarının tutanaklarına ulaşmaya çalıştıysam da T.B.M.M. Genel Evrak ve Basın Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı'ndan aldığım cevap parti grup toplantılarının kayıtlarının tutulmadığı, dolayısıyla ellerinde bu kayıtların olmadığı yönünde oldu. Bahse konu tutanaklara Cumhuriyet Halk Partisi arşivlerinden ulaşmaya çalıştıysam da bu tutanakların orada da olmadığını tespit ettim. Ancak T.B.M.M. genel kurul toplantı tutanaklarına ulaşip çalışmamda yer verebildim. Sonraki çabam, büyük bölümü İstanbul'dan toplanan Varlık Vergisi'nin ana uygulayıcı makamı olan İstanbul Defterdarlığı'ndan kaynak ve bilgi temin etme yönünde oldu. Aldığım cevap ilginçti. Yetkililer kendilerinin de birkaç yıl önce böyle bir çalışmaya giriştiklerini, ancak bilgi ve belgelere ulaşamadıklarını belirttiler. Varlık Vergisi'ne ilişkin en önemli iddialardan biri de verginin İstanbul iş hayatındaki azınlıkları tasfiye edip, yerlerine Müslüman Türk işadamlarını yerleştirmek olduğu yönündeydi. Bu iddianın gerçeklik payını ortaya çıkarmanın en doğru yolunun uygulama öncesi ve sonrası İstanbul'un sermaye profilini çıkarmaktan geçtiğini düşünerek İstanbul Ticaret Odası ticaret sicil kayıtlarını incelemek istedim. Ancak oda yetkilileri döneme ait yeterli kayıt olmadığından dolayı ellerinde böyle bir bilgi olmadığını ve mevcut kayıtların da yeterince güvenilir olmadığını belirttiler.

Resmi kurumlardan herhangi bir bilgi ve kaynak elde edemeyince yine iddiaların bir kısmının sahibi olan azınlık mensuplarıyla görüştim. Bir azınlık cemaatinin lideri ile yaptığım görüşmede ellerinde döneme ait herhangi bir belge ya da araştırma olmadığını belirtti. Azınlıklara ait gazetelerle yaptığım görüşmelerde de sonuç farklı olmadı. Bunun üzerine azınlıklara ait müzelerde yaptığım çalışmalar da sonuç vermedi.

Döneme etkin olarak tanıklık eden kişilere ulaşmaya çalıştığımda ise tek ulaşabildiğim isim verginin uygulayıcılarından olan, dönemin Maliye Müfettişi ve daha sonra Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı da yapan Sayın

Cahit Kayra oldu. Kendisi ile yaptığım görüşme döneme genel olarak ışıık tutması açısından oldukça faydalı oldu.

Birinci el kaynaklara ulaşamadığım için çalışmamı ağırlıklı olarak Varlık Vergisi ile ilgili yazılan kitaplar, hazırlanan tezler, dönemin gazete ve dergilerinde yazılanlar üzerine kurdum. Konuyla ilgili çalışma yapan neredeyse tüm akademisyen ve araştırmacılarla yüzyüze görüşme yaptım. İkincil kaynak olarak da döneme ait kişilerin anılarını, Varlık Vergisi'ni dolaylı olarak ele alan eserler ve uygulamadan sonra muhtelif zamanlarda basında çıkan çalışmaları kullandım.

Konuya ilişkin yurtdışı çalışma yapılmamakla birlikte, ellerinde konuyla ilgili belge olduğunu tespit ettiğim A.B.D.'de bulunan bazı arşivlerle bağlantıya geçtim. Ancak bana yardımcı olamayacakları cevabını aldım. Bunun üzerine dolaylı olarak konuya değinen yabancı kaynakları inceledim.

I. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA TÜRKİYE’NİN SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU

A. Dış Politikadaki Gelişmelere Kısa Bir Bakış

Türkiye, iki dünya savaşı arasındaki yıllarda Lozan Antlaşması ile sağlanan statükonun devamını sağlayacak politikalar doğrultusunda komşu ülkelerle saldırmazlık antlaşmaları imzalamış ve bir istikrar sağlamaya çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı boyunca da savaşa dahil olmamak için dönemin konjonktürüne göre farklılıklar gösteren bir dış politika izlemiştir.

Birinci Dünya Savaşı’ndan yenilgiyle çıkan ve Versay (Versailles) Antlaşması’nın sonuçlarını değiştirmek isteyen Almanya ve İtalya; Almanya’da Nazilerin, İtalya’da ise faşistlerin yönetime gelmesi ile açıkça saldırgan bir politika izlemeye başlamışlardır.¹ Özellikle İtalya’nın Akdeniz’de hak iddia etmesiyle, Türkiye’nin de dolaylı bir tehdit içine girmesi, Versay Antlaşması’nın hükümlerinin devamını isteyen, yani statükocu, diğer ülkelerle Türkiye’nin yakınlaşması sonucunu doğurmuştur.

1939 yılı boyunca Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında bir karşılıklı yardım anlaşmasına ilişkin görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler, Türkiye’nin büyük miktarda askeri ve ekonomik yardım istemesi ve Sovyetler Birliği’yle bir savaşa sokulma olasılığına meydan vermemeye kararlı olması nedeniyle yavaş ilerlemiştir. Türkiye, İngiltere ve Fransa ile ittifak görüşmeleri yaparken bir yandan da Sovyetler Birliği ile böyle bir ittifak yapmanın yollarını aramış, ancak Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu’nun Moskova’daki görüşmeleri sonuçsuz kalmıştır. 23 Ağustos 1939’da Hitler Almanyası ile Stalin Rusyasının Doğu Avrupa’yı aralarında bölüştükleri Molotov-Ribbentrop paktının beklenmedik duyurusu, Ankara üzerinde müthiş bir darbe olmuştur. Bunun üzerine 19 Ekim 1939 tarihinde Türkiye, İngiltere ve Fransa’dan oluşan bir üçlü ittifak kurularak, bu ülkelere karşı Akdeniz ve Balkanlar’daki saldırılarda birlikte hareket etme kararı alınmıştır. Böylece Türkiye, savaş başladığında, İngiltere ve Fransa’nın yer aldığı müttefik gruba yakın bir duruma gelmiştir.

¹ Vinis Sipols-Mihail Haalamof, **İkinci Dünya Savaşı’nın Nedenleri**, (Çev. İzzet Yaşar), İstanbul, 1975, s. 10.

Bu anlaşmayla Türkiye isteklerinin çoğunu elde etmiş, askeri donanımın satın alınması için 16 milyonu altın olmak üzere 41 milyon Sterlin kredi almıştır.² Antlaşmaya eklenen ayrı bir protokolle de, Türkiye kendisini Sovyetler Birliği'yle bir savaşa sokacak herhangi bir yükümlülüğten muaf tutulmuştur.³

Almanya ile siyasi ilişkilerin oldukça zayıf olduğu bu dönemde Almanya Türkiye'nin en büyük ticari ortağı durumundadır. Türkiye'nin dış ticaretinde Almanya'nın payı % 50'den fazladır.⁴ Ancak Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile ittifak kurmasından sonra bu oran ithalatta % 21'e, ihracatta ise % 9'a kadar düşmüştür. Türk-Alman ilişkilerindeki bu duraklama, Türkiye'yi çok etkilemiş, hükümet, 1940 yılı başından itibaren, ekonomideki Alman üstünlüğünü ortadan kaldırıp, İngiltere ve Fransa ile ekonomik ilişkilerini geliştirme yönünde çaba göstermiştir. Almanya'ya tarımsal ürün ihracatının neredeyse durma düzeyine gelmesi, üretimi Avrupa standartlarına uymayan ve ürünlerini yalnızca Almanya'ya satabilen Türk köylüsünü zor duruma sokmuş, tarımsal ürünler satılamamış ve üreticinin elinde kalmıştır.⁵ Ayrıca, Almanya'dan ithal edilen makinelerin yedek parçaları, sadece Almanya'da üretildiğinden, bu durum da sorun yaratmış, Türkiye, Almanya'ya ekonomik açıdan böylesine bağımlı olmanın bedelini ödemeye başlamıştır. Türkiye'nin içine düştüğü ekonomik sıkıntıdan kurtulabilmek umuduyla müttefikler nezdinde yaptığı girişimler de olumlu bir sonuç vermemiştir.⁶

Sıcak savaşla birlikte dengelerin Nazi Almanyası lehine değişmesi Türkiye'nin dış politikasında değişiklik yapmasına neden olmuştur. Türkiye, İngiltere ve Fransa ile imzaladığı üçlü ittifak antlaşmasının yanında, 14 Haziran 1940 tarihinde savaşta tarafsızlığını ilan etmiştir. Türkiye'nin tarafsızlığını ilan etmesi, gerçekte Almanya'ya yönelik anlamlı bir mesaj niteliğinde olmuştur. Böylece Türkiye, müttefiklerin güvenlik şemsiyesinden

² Feridun Ergin, "Türkiye'de Harp Maliyesi (1939-1941)", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 8, Sayı 1-4, Ekim 1946-Temmuz 1947, s. 76.

³ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul, 1995, s. 296.

⁴ Yavuz Özgüldür, **Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)**, Ankara, 1993, s. 151.

⁵ Yuluğ Tekin Kurat, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk-Alman Ticaretindeki İktisadi Siyaset", **Belleten**, XXV/97, Ankara, 1961, s. 95-103.

⁶ Özgüldür, **a.g.e.**, s. 153.

ayrılmasının yanında, Almanya'ya yakınlaşmanın ilk önemli işaretini de vermiştir.

Askeri açıdan, Bulgaristan'ın Mihvere katılımı ve Alman ordularının Balkanlar'a inmesi Türkiye'yi oldukça güç durumda bırakmış ve doğrudan bir işgal tehlikesini gündeme getirmiştir. 18 Haziran 1941'de imzalanan Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması ile Türkiye kendi toprak bütünlüğünü güvence altına almaya çalışmıştır. Bu antlaşma ile Türk-Alman dostluğu güçlenmiş ve Almanya'nın müttefikler karşısında yenilmelerine kadar da devam etmiştir. Savaşın başında müttefiklere yakın duran Türkiye, bu tarihten itibaren tarafsız olarak Almanya'nın yanında yer almıştır.

İmzalanan Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması, iki ülke arasındaki ticaret anlaşmalarının yeniden işlerlik kazanması sağlanmış, böylece Almanya, 1944 yılına kadar yeniden Türkiye'nin dış ticaretinde en önemli ülke konumunu devam ettirmiştir.

Almanya, Sovyetler Birliği ile savaşırken, Türkiye'nin de kendi yanında Sovyetler Birliği'ne karşı cephe açması için yoğun çabalar gösterirken, müttefikler de Türkiye'nin kendi yanlarında savaşa girmesi için uğraşmışlardır. Türkiye İkinci Dünya Savaşı boyunca dış politikadaki en zorlu günlerini bu dönemde yaşamıştır. Avrupa'da Almanya'ya karşı ikinci bir cephenin açılmasını isteyen müttefikler Balkanlar'dan başlayacak bir hareket için Türkiye'nin savaşa girmesi yolundaki çabalarına hız kazandırmışlardır. Bu amaçla, 1 Şubat 1943'te Adana'da Churchill ve İnönü arasında görüşmeler yapılmış ve müttefikler Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesi için baskıya devam etmişlerdir. Türkiye ise, savaşa girme konusundaki isteksizliğini teknik ve askeri nedenlere bağlamış ve çözümü müttefiklerin fiziki kapasitelerini aşan silah ve cephane istekleri yapmakta bulmuştur.⁷

Almanya'nın hemen hemen tüm cephelerdeki geri çekilişine karşın, Türkiye, Almanya'nın her an saldırabileceği olasılığını göz önünde bulundurmaya devam etmiştir.⁸ Ama müttefiklerin yaklaşan zaferiyle

⁷ Bülent Çıldır, "II. Dünya Savaşı Dönemi İktisadi Tedbirlerinden Varlık Vergisi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002), s. 6-8.

⁸ Johannes Glasneck, **Türkiye'de Faşist Propagandası**, (Çev. Arif Gelen), Ankara, s. 261.

birlikte, 19-30 Ekim 1943'te toplanan İngiliz, A.B.D. ve Sovyet Dışışleri Bakanlarının yayınladıkları ortak bildiride, Türkiye'nin, müttefikler safında savaşa bir an önce girmesi zorunluluğu açıklanmıştır. Müttefikler Türkiye'yi savaşa girmesi konusunda ikna edemeyince, 1944 yılının Şubat ayında görüşmeler kesilmiştir. Müttefiklerin 1944 ilkbaharında ezici askeri üstünlüklerinin ortaya çıkması üzerine Türkiye, ilişkileri yeniden oluşturma amacına yönelik olarak, 21 Nisan 1944'te Almanya'ya krom sevkıyatını durdurmuş⁹ ve 2 Ağustos 1944'te Almanya ile ilişkilerini kesmiştir. Sonra da Birleşmiş Milletler'in kurulması yolunda ilk adım olan San Francisco Konferansı'na katılmak için ön koşul olması nedeniyle, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir.¹⁰

Sonuç olarak; Türkiye'yi savaşa sokmama kararındaki Cumhurbaşkanı İnönü ve Hükümetler, bu amaca yönelik olarak değişiklikler içeren bir dış politika izlemek zorunda kalmışlardır. Savaşın başında müttefiklerin yanında duran Türkiye, ilerleyen yıllarda Almanya'nın yanında tarafsızlığını korumuştur. Savaş sonunda ise yeniden müttefiklerin safına geçmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda ittihatçı siyasetinin ve Alman hayranlığının dışında kalan ve savaşı Türkiye için macera olarak gören devlet yöneticileri, ülkeyi savaşa sokmama çabalarını sonuna kadar devam ettirmişler ve bunu başarmışlardır.¹¹

B. İç Politikadaki Gelişmeler

Türkiye savaşa girmemiş olmakla beraber, İkinci Dünya Savaşı'nın ve savaş ekonomisinin bütün sıkıntılarını yaşamıştır. Ordusunu her an savaşa hazır tutabilmek için milli kaynaklarının çok büyük bir bölümünü savunmaya ayırmıştır.¹²

Savaş yıllarında Türkiye'yi yöneten Refik Saydam ve Şükrü Saracoğlu hükümetleri, savaş ekonomisi sorunlarının çözümünde iki farklı yaklaşım sergilemişlerdir. Azalan üretim ve ithalat koşullarında oluşan darlıklarla,

⁹ Necdet Ekinci, **Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, İstanbul, 1977, s. 242.

¹⁰ Çıldır, **a.g.e.**, s. 8.

¹¹ İlber Ortaylı, "İkinci Dünya Savaşı'nda Şehirlerde Hayat", **6. Askeri Tarih Semineri (20-22 Ekim 1997) Bildirileri-I**, Ankara, 1998, s. 423.

¹² Reşat Aktan, **Türkiye İktisadı**, Ankara, 1978, s. 49.

önlenemeyen enflasyonist baskıların halk yığınlarının dayanma sınırını aşmasının önlenmesi¹³ ile büyük kentlerin beslenmesinin, ısınmasının ve giyiminin sağlanabilmesi, iki hükümetin de karşı karşıya bulunduğu ekonomik sorunlar olmuştur. Hastalığın kökten tedavisi olan üretimin artırılması ve enflasyonun önlenmesinde ise çaresiz kalındığından, esas olarak hastalığın sonuçlarının hafifletilmesi için uğraşılmıştır.¹⁴

İki farklı iktisat politikası uygulaması olarak ifade edilen, Saydam ve Saracoğlu hükümetlerinin gerçekleştirdiği uygulamaların nihai sonuçlarına bakıldığında, ortak paydalarının bulunduğu görülmektedir.

Bu ortak paydaların birincisi, öncelikle ordunun ve büyük kentlerin gereksinimlerinin karşılanmasıdır. İkincisi ise, bir yandan vergi sisteminin yetersizliği çerçevesinde, savaş koşullarının yarattığı olumsuz ortam sonucu ortaya çıkan vurgun, karaborsa ve spekülasyon nedeniyle elde edilen kazançlardan, gerekli vergi gelirinin elde edilememesidir. Diğer yandan da ithalatın kısılması nedeniyle devletin uğradığı vergi kayıplarının ve dolayısıyla savaşın finansmanına yönelik kaygıların ön plana çıkarılmasıyla sergilenen tavidir.¹⁵

Türkiye, o zamana kadar ki, bütün sanayileşme çabalarına karşın, yine de bir tarım ülkesidir. Üretken nüfusun büyük bölümünün silah altına alınışıyla, üretimde önemli bir iş gücü kaybı ortaya çıkmış, böylece çeşitli sektörler, özellikle de tarım sektörü, bu durumdan etkilenmiştir.¹⁶ Bu iş gücü kaybının etkileri, bir yıl içinde hissedilmiş, hem ekilen tarım alanları, hem de yıllık tarım üretimi, savaş öncesi düzeyin oldukça altına düşmüştür. Bu düşüş % 50'lere kadar ulaşmıştır.

Savaş yıllarında hükümetlerin uyguladığı iktisat politikaları, büyümeyi ve gelişmeyi hızlandırmak hedefinden daha çok, mal darlığını hafifletmek, fiyat artışlarını frenlemek, oluşan karaborsa ile mücadele etmek, halk sıkıntı çekerken bazı kimselerin aşırı kazançlar elde etmeleri şeklindeki sosyal

¹³ Abdülkadir Buluş, **Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri**, Konya, 2003, s. 48.

¹⁴ Korkut Boratav, "İktisat Tarihi", (Yay.Yön. Sina Akşin), **Türkiye Tarihi, Cilt 4: Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980)**, İstanbul, 1992, s. 305.

¹⁵ Uğur Selçuk Akalın, **Türkiye'de Devlet Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politikası**, İstanbul, 2002, s. 35.

¹⁶ Kemal Arı, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar", **6. Askeri Tarih Semineri (20-22 Ekim 1997) Bildirileri-I**, Ankara, 1998, s. 450.

adaletsizlikleri düzeltmek gibi hedeflere yönelik bir takım sert savaş ekonomisi önlemlerinden oluşmuştur.

Türkiye ekonomisinin savaş şartlarına göre örgütlenmesi hazırlıkları savaşın başlamasından çok kısa bir süre önce başlamış, savaş yıllarında devletin ekonomi üzerindeki müdahale ve denetimini artıran yasal mevzuat savaş başladıktan sonra oluşturulmuştur.¹⁷

Savaş yıllarının, siyasi iktidarı sürüklediği ekonomik çıkmazlarda, yöneticilerin subjektif hatalarından çok, bir kaçınılmazlık gözlenmiştir.

Savaş boyunca denenmiş olan farklı iktisat politikalarının hepsi aşağı yukarı aynı sonucu doğurmuştur. Bu sonuç; savaş ekonomisinin ağır yükünün geniş halk yığınlarına yüklenmesi, buna karşılık ekonomik güçlüklerin yarattığı verimli vurgun ortamını ustalıkla sömüren bir grup tüccar ile büyük çiftçinin aşırı kazançlar elde etmesi ve yüksek yönetici/bürokrasi kadrolarından bir bölümünün bu kazançlara sürekli olarak ortak olmasıdır.¹⁸

1. Refik Saydam Hükümeti ve Ekonomi Politikası (1939-1942)

25 Ocak 1939'da kurulan Refik Saydam Hükümeti'nin, 1940 yılından itibaren, uyguladığı ekonomik politikanın niteliği, ülke savaşa girmemesine karşın bir savaş ekonomisinin özelliklerini yansıtmıştır. Savaşın başlamasıyla Türkiye, savaş havasını solmuş, çalışan nüfusun en etkin kesimleri silah altına alınırken, devlet bütçesinin ağırlığı savunma giderlerine ayrılmıştır.¹⁹

Saydam Hükümeti sorunu katı fiyat denetimleri ve tarım ürünlerine düşük fiyatla el koyarak çözmeyi denemiştir.²⁰ Bu politikanın temel aracı olarak, 18 Ocak 1940 tarihinde, 3780 sayılı Milli Korunma Kanunu çıkarılmıştır.²¹ Yasa, hükümete ekonomiyi yeniden düzenlemek amacıyla, o zamana dek görülmemiş ölçüde geniş yetki ve imkanlar vermiştir. Bu dönemde alınan zorlayıcı önlemlerle asker ucuza beslenebilmiş, şehirli nüfus

¹⁷ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, Bursa, 1997, s. 75.

¹⁸ Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, Ankara, 1982, s. 218.

¹⁹ İhsan Keser, **Türkiye'de Siyaset ve Devletçilik**, Ankara, 1993, s. 101.

²⁰ Şevket Pamuk, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devlet, Tarımsal Yapılar ve Dönüşüm", (Der. Şevket Pamuk-Zafer Toprak), **Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, Ankara, 1988, s. 97.

²¹ **Resmî Gazete**, 26 Ocak 1940.

fazla zorlanmadan bazı temel gereksinim maddelerini temin edebilmiştir. Fakat tüm kapalı ekonomilerde yaşandığı gibi, fiyat denetimine gidilen her alanda karaborsa, istifçilik, rüşvet ve nüfuz ticareti ekonomik hayatın yönünü belirleyen temel araçlar olmuştur. Bu araçları kullananlar, halkın çaresiz durumundan yararlanarak aşırı kazançlar elde etmişlerdir.²²

Hükümet Milli Korunma Kanunu'nu müteakip, Şubat 1940'da, ihracat ve ithalatı daha yakından denetlemek ve dış ticaretin bir bölümünü bazı kamu kuruluşları aracılığıyla gerçekleştirmek için kararlar almış ve kurumlar oluşturmaya başlamıştır. 1941 yılında *Ticaret Ofisi* ve *Petrol Ofisi* kurulmuştur. Bu kuruluşların görevi bazı temel tüketim mallarıyla, petrol ürünlerinin ithalat-ihracatını yapmak, yurtiçi dağıtımını ve fiyatlarını denetlemek olarak belirtilmiştir.²³ Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan *İaşe Müsteşarlığı* kurulmuş²⁴, müsteşar yardımcılığına Kadro Dergisi'nin kurucusu olan Şevket Süreyya Aydemir getirilmiştir. Müsteşarlığın temel görevi özel ticaretin denetim altında tutulması olmuştur.²⁵ 1942 yılında temel gıda ve diğer tüketim mallarının halka dağıtımı için *Dağıtma Ofisi* ile *Mahalli Dağıtma Birlikleri* kurulmuştur.²⁶

Milli Korunma Kanunu savaş sonrası gelişmeleri dahi, dolaysız ya da dolaylı olarak etkilemiştir. Bu etkinin nedeni ise kanunun uygulanması ile ilgili olmuştur. Milli Koruma Kanunu, Bakanlar Kurulu'na, kanunun birinci maddesinde sayılan olağanüstü durumlar ortaya çıktığında ekonomiyi düzenleyici nitelikte bazı yetki ve görevler vermiştir. Bunlardan beklenen, ekonomiyi, girilmesi her an olası olan bir savaşın koşullarına uydurmaktır. Birinci maddede öngörülen olağanüstü durumlar şunlardır;

- a) Genel veya kısmi seferberlik,
- b) Devletin bir savaşa girmesi olasılığı,
- c) Türkiye Cumhuriyeti'ni de ilgilendiren yabancı devletler arasındaki savaş durumu.²⁷

Bu kanuna dayanılarak çıkarılan kararnameler savaş yılları ekonomi

²² Şükrü Karatepe, **Tek Parti Dönemi**, İstanbul, 1997, s. 81.

²³ Şahin, **a.g.e.**, s. 76.

²⁴ **Resmi Gazete**, 18 Şubat 1941.

²⁵ Tevfik Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)**, Ankara, 2003, s. 311.

²⁶ **Resmi Gazete**, 25 Mart 1942.

²⁷ Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara, 1993, s. 175.

politikasının ana unsurlarını oluşturmıştır.

Kanuna göre hükümet sanayi ve maden kuruluşlarının neleri, ne oranda üreteceğini saptamaya, bu hedeflerin gerçekleşmesi için işletmelerde zorunlu değişiklik/genişletmeleri yaptırmaya ve bunları denetlemeye, üretim programları dayatmaya yetkili kılınmıştır. Hükümetin öngördüğü önlemleri uygulamayan, istenen türden üretimde bulunmayan veya saptanan üretim hacmine ulaşamayan kurumlara devletin el koyarak işletebileceği, ancak bu süre boyunca kurum sahibine uygun bir tazminat ödenmesi öngörülmüştür. Devletin geçici el koymasına olanak sağlayan ikinci bir yol, aynı koşullarda maden ocakları için de söz konusudur. Ulaşım araçlarının, azami nakil bedellerini de saptayarak, nerelerde çalıştırılabileceğini belirleme yetkisi, kanunla yine hükümete verilmiştir. Benzer denetim ve müdahale yetkilerinden tarım kesimi de muaf tutulmamıştır. Milli Korunma Kanunu ile sanayici, madenci, nakliyatçı, hatta çiftçi aleyhinde emredici planlamaya ulaşan, birçok müdahale olanakları tanınmış; üretimin türünün, miktarının, yerinin saptanabilmesine ve belirli koşullarda geçici devletleştirmeye de izin verilmiştir. Ancak, bu durumda uygun tazminatın ödenmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Doğrudan doğruya üretimin üzerine konan bu denetimlerin yanı sıra iç ve dış ticaret sıkı sınırlamalara bağlanmış, ayrıca fiyat denetim ve saptaması için birçok önlemler alınmıştır.

Ticaret erbabının stok yaparak halkın ve milli savunmanın gereksinimlerini baskı altına alması durumunda, ilgili mallara bedelini ödemek koşuluyla el konulup ve kar almaksızın gereksinimi olan kurumlara dağıtılması hükmü de kanunda yer almıştır. Belirli malların ne oranlarda tüketileceği hükümetçe saptanmış ve böylece savaş yıllarının vesika uygulamasının yasal dayanağı ortaya konmuştur. Haklı bir neden olmaksızın fiyatların yükseltilmesi veya suni olarak yükselmesine neden olabilecek her türlü hareketin yapılması yasaklanmıştır. Dış ticarete de denetimler konarak, ithal malların azami, ihraç mallarının asgari fiyatları, hangi malların ne miktarda ithal edileceğine karar verme yetkisi hükümete verilmiştir.

Kanun özel teşebbüs karşısı, teşebbüs serbestisini kısıacak, hatta kaldıracak nitelikte hükümler içermiştir. Gerçi bunların bir bölümü belli

gruplar aleyhine müdahale olanakları getirirken, başka grupların korunmasını hedef almıştır.²⁸ Ancak, her şeye karşın, Milli Korunma Kanunu'nun yukarıda sıralanan hükümleri ile hükümete verilen yetkiler sonuna kadar kullanıldığında, toplumun varolan yapısının temelinden sarsılması dahi söz konusudur. Madenciliği, sanayiye, ithalatı, kanunu uygun biçimde yorumlayarak geniş çapta devletleştirmek, ulaştırma ve ticaret üzerine çok sıkı sınırlamalar koymak olanak dahilindedir. Yani Milli Korunma Kanunu'nu özel girişimi, belli ölçüde tasfiye eden bir biçimde uygulamak olanaklıdır.

Ancak kanun yalnızca bu unsurlardan oluşmamıştır. Milli Korunma Kanunu'nun bir de özel teşebbüsü teşvik eden, savaş ekonomisinin zor koşulları içinde ona pay ayıran yönleri de olmuştur. Kanun bu yönü ile devlete, özel teşebbüsün etkinliğini ve kazanmasını kolaylaştırıcı görevler de yüklemiştir.

Terkedilmiş, yararsız veya tamamlanmamış durumdaki sanayi ve maden işletmelerini devlet belirli bir taviz karşılığında sahiplerince işletebilecek duruma getirebilecektir. Yine devlet, sahiplerince kesin olarak gereksinim duyulmayan makine ve donanımı, sahiplerinin işlerini aksatmamak koşuluyla değeri karşılığına satın alıp ve gereksinimi olan kurumlara verebilecektir. Hükümet uygun göreceği ticari kurumları bazı maddeleri ithale zorunlu kılabilir ve bu kurumları denetim altında tutacaktır. Bu kurumlar ithalat mallarını gerekli görüldüğü durumda stok etmeğe zorunlu tutulacaktır. Ancak bu yükümlülüğüm ithalatçılara ağır gelmemesini de sağlayacak hükümler göz ardı edilmemiştir. Sözü geçen ithalatçılara hükümet zorunlu bütün döviz ve krediyi sağlayacağı gibi, stok yapmadan ötürü uğrayacakları zararları da devletçe karşılanacaktır. Ayrıca, devlet özel işletmelerin ürünlerini, normal maliyetlerine belirli bir kar yüzdesi ekleyerek satabilecektir. Böylece hükümet, üretim miktar ve türünü saptadığı alanlarda girişimcinin kârlarını yasayla güvence altına almıştır. Gerekli gördüğü kurumlara hükümet kredi sağlayacaktır. İthalatı yasaklanan ürün ve malların iç fiyatları düşerse, hükümet üreticiyi doğacak zarara karşı koruyacaktır. Görülüyor ki, sınırlama ve denetimlerin yanı sıra hükümetin

²⁸ Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 246-247.

özel teşebbüse karşı, çeşitli teşvik uygulamalarını izlemesi için gerekli yasal çerçeve çizilmiştir. Bu alanda bürokrasiye çok geniş yetkiler verilmesi, idari kadro içinde suiistimal, rüşvet ve nüfuz ticaretinin artması için de uygun bir zemin hazırlayacak nitelikte olmuştur.

Milli Korunma Kanunu işçi haklarıyla ilgili hükümler de içermiştir. Devlet, özel işletmelerin saptanan üretim hedeflerine ulaşabilmesi için bunlara gerekli iş kadrosunu ve elemanları sağlayacaktır. Vatandaşlara ücretli çalışma zorunluluğu yüklenebilecektir. İşçiler ve müstahdemler işlerini geçerli bir gerekçe olmaksızın ve habersizce bırakamayacaklardır. Bu biçimde zorla çalıştırılanlara benzerlerine uygun normal bir ücret ödenecek, gerekli görülürse, iş saati günde üç saat artırılabilir. İşçilerin haftada bir gün tatil yapma hakkı saklı kalmak koşuluyla Hafta Tatili Kanunu da uygulanmayacaktır. Benzer bir iş yükümlülüğü tarım sektörü için de öngörülmüştür. Çalışabilir durumdaki bir çiftçi, kendi işi yüzüstü kalmamak koşuluyla, yerleşim yerinden en fazla 15 km, uzaklıktaki özel veya devlete ait çiftliklerde uygun bir ücretle çalıştırılmakla yükümlü tutulabilecektir. Yasadaki zorunlulukların ve yükümlülüklerin yerine getirilmemesi cezai yaptırımlara bağlanmıştır.

Milli Korunma Kanunu, çeşitli yönlerde açık bir kanun niteliğinde olmuştur. Üretken etkinlik kollarının çoğunda gerekli tazminat ödenmek koşuluyla devletleştirme, başta fiyat saptama konularında olmak üzere ticaret serbestisini sınırlama olanakları açık bırakılmıştır. Öte yandan, özel sektöre çeşitli kolaylıklar; kredi, döviz ve kar olanakları, sürüm garantisi, atıl işletmelerin üretime sokulmasında yardım gibi konular hükümete yasayla görev olarak verilmiş, böylece, ihsan dağıtım işlemleri yasallaştırılmıştır.²⁹

Türkiye’de siyasal gelişimde önemli bir yeri olan Milli Korunma Kanunu, iktidarın denetim ve müdahale politikasının ilk örneği ve aracı olmuştur. Bu kanunla hükümet, ekonominin tümünü düzenleme ve denetleme yetkisi almış, üretim miktarını saptamak, dış ticareti düzenlemek, fiyat denetimi yapmak ve iş hayatını düzenlemek yetkilerine kavuşmuştur. Bu yetkilerden ilk ikisiyle sermaye kesimi hedef alınmıştır. Devletin ekonomik hayata zorla girmesi, el koyma, üretimi sınırlandırma, programlar uygulatma

²⁹ Boratav, **Türkiye’de Devletçilik**, s. 248-249.

gibi önlemler, sermayenin yollarını tıkayacak nitelikte olmuş, ancak, kanunda sermaye kesiminin zarar ve kayıplarını kapatma yolları da açık bırakılmıştır.

Ne var ki, işçilerle ilgili üçüncü yetki mutlaklıdır. Devlet, iş yükümlülüğü yükleme, işten ayrılma yasağı koyma, zorla çalıştırma, iş saatini artırma, hafta tatilini kaldırma gibi yetkileri eline alırken, benzer zorunlulukları küçük çiftçiler için de koymuştur.

Kanun Meclis'te görüşülürken, sermayeyi kısıtlayan hükümler ağır saldırılara uğramış, özel girişimin görüşünün alınmasını isteyenler olmuştur. Kanunun uygulanmasından en büyük zararı görenler de, yine yoksul kesimler, dar gelirliler olmuştur. Milli Korunma Kanunu'nun gücü odacıya, bakkala, değirmenciye geçebilmiştir. Bir yanda yoksulluk bir yanda karaborsa geliştikçe, ekonomik ve sosyal çelişki doruğa ulaşmıştır.³⁰

2. Şükrü Saracoğlu Hükümeti ve Ekonomi Politikası (1942-1946)

Başbakan Refik Saydam'ın 7 Temmuz 1942'de ani vefatı üzerine, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu'nu hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Dışişleri Bakanı'na bu görevin verilmesi, o dönemin koşulları açısından özel bir anlam taşımıştır. Böylece Türkiye mevcut dış politikasını ve savaş karşısında konumunu aynen sürdüreceğini müttefik ve mihver ülkelerine anlatmayı amaçlamıştır.³¹

Saracoğlu hükümetinde olduğu süre zarfında iki farklı iktisat politikası izlemiştir. İlk dönemde, piyasa üzerindeki denetimi kaldırma veya gevşetme yoluna gitmiş, bu politika sonuç vermediğinde ise Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi iki olağanüstü vergiyle tepkisel bir politika izlemiştir.³²

Saracoğlu hükümeti, ekonomik bunalımın sorumlusunun devlet müdahalesi olduğu saptamasından hareketle, uygulanan ekonomi politikalarında önemli değişikliklere gitmiştir. Saracoğlu hükümet programında, o güne dek uygulanan polisiye önlemlerle sonuç alınamadığını, belirterek, önceki hükümetin hayat pahalılığına ve ekonomik bunalımı

³⁰ Hikmet Bila, **CHP (1919-1999)**, İstanbul, 1999, s. 96-97.

³¹ Gürol Kayım, "Etkileri ve Sonuçları İtibariyle Varlık Vergisi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 1999), s. 7.

³² Buluş, **a.g.e.**, s. 49.

engellemek için bir çok sert kararlar aldığını ve sıkı bir şekilde uygulamaya başladığını, ancak bu kararların istenen sonucu vermeyeceğinin anlaşılmaya başladığını söylemiştir. Bu nedenle hükümetin sert tedbirleri yumuşatmaya ve parça parça kaldırmaya karar verdiğini ve daha fazla ekonomik tedbirlere başvurulacağını dile getirmiştir.³³

Görüldüğü gibi uygulanması düşünülen ekonomi politikası ile piyasa mekanizmasının kendiliğinden işleyişi amaçlanmıştır.

Saracoğlu Hükümeti döneminde, Saydam Hükümeti'nin aldığı önlemlerden vazgeçilmiş, ekonomi ve fiyatlar üzerindeki devlet müdahale ve denetimi bir ölçüde kaldırılmıştır. Bununla amaçlanan, fiyatların bir miktar artması pahasına da olsa, mal yokluğunun ve karaborsanın önüne geçilmesi olmuştur. Ancak alınan önlemler bunu gerçekleştirmekten uzak kalmış, fiyatlar hiç beklenmedik ölçüde yükselirken, karaborsa olduğu gibi devam etmiştir.³⁴

İlk olarak, İaşe Müsteşarlığı kaldırılmış, buna koşut olarak diğer gıda maddelerinde de fiyat denetimleri hafifletilmiş veya kaldırılmıştır. Bu politika değişikliği kentlerde fiyatları ve çiftçi-tüccar kazançlarını büyük ölçüde artıran sonuçlar yaratmıştır. Buğday fiyatlarının % 120-200, genel fiyat düzeyinin ise % 75-90 dolaylarında arttığı 1942-1943 yılları, savaş döneminin en yüksek enflasyonunun yaşandığı zaman dilimini oluşturmuştur.³⁵

Saracoğlu hükümetinin serbest fiyat politikasından dolayı tarım ürünlerinde aşırı fiyat artışının yaşandığı 1942-1943 dönemi büyük toprak sahiplerinin yüksek kazanç elde ettikleri bir dönem olmuştur. Hükümet bunları vergilendirmeye çalışmışsa da büyük üreticiler bunları piyasada satmanın yollarını bulmuş, bir kısmı da karaborsa yoluyla satışı yeğlemiştir.³⁶

³³ *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1942.

³⁴ Cemil Koçak, "Siyasal Tarih", (Yay.Yön. Sina Akşin), *Türkiye Tarihi, Cilt 4: Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980)*, İstanbul, 1992, s. 130.

³⁵ Boratav, *a.g.m.*, s. 306-307.

³⁶ Çağlar Keyder-Faruk Birtok, "Türkiye'de Tarım İlişkileri 1923-1950", *Toplumsal Tarih Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 210.

Saracoğlu hükümetinin bu gevşetme politikası, daha sonra, tarihe *yüzde 25 kararı* olarak geçen ve hububat satışlarını büyük ölçüde serbest bırakan kararıyla sürmüştür.³⁷ Bu kararın içeriği şöyledir.

Hububat mahsulü fiyatlarına zam yapılması hükümetçe karar altına alınmıştır. Bu karar gereğince mahsulün tamamından,

- Üretim miktarı 50 tona kadar olan üreticilerden bu cins hububatın her birinden % 25'inin,

- Üretim miktarı 100 tona kadar olan üreticilerden bu cins hububatın her birinden % 35'inin,

- Üretim miktarı 100 tonu geçenlerden, 50 tona kadarından % 25'inin, 50-100 arasından % 35'inin, 100 tondan fazlasının % 50'sinin bedeli peşin ödenerek devletçe satın alınmasına karar verilmiştir. Hükümet bu yüzdelere resmi kuruluşların ve belirli büyük şehirlerin beslenmesini üzerine almış ve üretici borcunu ödedikten sonra elinde kalan bütün hububatı, iâşesi hükümetçe yapılan şehirler dışında satmakta serbest bırakılmıştır.

Bu karar büyük toprak sahipleri ve tüccarlara yaramış, devlete satılması gereken miktarın tamamı satılmamış, fiyatlar inanılmaz ölçülerde artmıştır. Buğdayın serbest piyasa fiyatı, 13.5 kuruştan 100 kuruşa doğru hızla yükselmiştir. Öyle zamanlar olmuştur ki, hükümet beslenme sorununu çözebilmek için yüksek fiyatla tüccardan hububat almak zorunda kalmıştır. Hükümetin denetimleri serbestleştirme kararı, haksız kazançları daha da artırmıştır.³⁸

Yeni politikalar, piyasaya aracısız olarak ürün sunabilen büyük çiftçinin ve özellikle tarım ürünleri üzerinde toptan ticaret yapan tüccarın gelirlerinde, hem de artık meşrulaşan biçimde, büyük artışlar yaratmıştır.

Üstelik, bu gelir artışları belli ölçüde meşrulaştığı halde, bunları vergileyecek etkin bir sistem oluşturulamamıştır. Ayrıca, hükümetin alım fiyatlarında meydana gelen artışlar, ordunun ve büyük kentlerin resmi yollardan iâşesinin maliyetini de artırmıştır. Yeni baştan çiftçiye yüklenmeden, üstelik para arzını, dolayısıyla enflasyonist gelişmeleri frenleyeceği umulan olağanüstü bir vergiye başvurmamak kaçınılmaz hale

³⁷ Bila, **a.g.e.**, s. 101.

³⁸ Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi**, s. 313.

gelmiştir. Ana hedef olarak, tüccarların alındığı, Varlık Vergisi böyle doğmuştur. Çok kaba hatlarıyla bakıldığında, bu vergi % 25 kararı ile büyük çiftçiye ve aracı tüccara intikal eden yüksek kazançları, kısmen aynı tüccardan, fakat daha çok dış piyasalara dönük İstanbul tüccarları üzerinden finanse etmek şeklinde yorumlanabilir. Ancak, Varlık Vergisi, tüccarların belli kesimlerinin, özellikle siyasi kadrolarla yakın olan unsurlarının, diğer kesimlerin aleyhine çevirdiği türlü manevralara olanak ve gerekçe sağlamış, bürokrasinin eline sınırsız yetkiler verdiği için de çeşitli sorunların kaynağı olmuştur.³⁹

Varlık Vergisi zengin çiftçileri de kapsamı içine almakla beraber, esas itibariyle tüccar ve sanayicilere konmuştur. Buna karşılık, dönemin diğer bir olağanüstü uygulaması olan ve Varlık Vergisi'ni müteakip uygulanan Toprak Mahsulleri Vergisi hazırlanırken, Saracoğlu'nun vurgunculuk yoluyla zenginleştiklerini ima ettiği büyük çiftçiler göz önünde tutulmuştur.⁴⁰ 4 Haziran 1943 tarih ve 4429 sayılı Kanun'la getirilen Toprak Mahsulleri Vergisi, İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı olağanüstü şartlar nedeniyle, özellikle seferberlik halindeki orduyu beslemek için, geçici olarak salınmıştır. Zorunlu savunma giderlerinin getirdiği yüklerin, halkın bütünü arasında uyumlu bir şekilde dağılımı düşünüldüğü sırada, maliyet fiyatlarının birkaç katı derecesinde değer kazanan toprak mahsullerinden bir vergi alınmasında zorunluluk görülmüştür.⁴¹ Toprak Mahsulleri Vergisi, aşarın kaldırılmasından beri tarıma yönelik büyük çapta ilk dolaysız vergi olarak önem taşımış, piyasa için üretmeyen küçük ve yoksul köylünün üzerinde çok ağır bir yük oluşturmıştır.

Ancak kırsal kesimde varolan güç ilişkileri nedeniyle, bu vergi, büyük çiftçinin aşırı kazancının vergilendirilmesinde başarısız olmuş, zaten yaşam düzeyi düşük olan, ancak kendine yetecek kadar üretimde bulunan küçük çiftçi üzerinde nispeten daha ağır hissedilmiştir.⁴²

Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı boyunca izlenen ekonomi politikaları hakkında şunları söylemek mümkündür. Refik Saydam

³⁹ Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 224-225.

⁴⁰ Timur, **a.g.e.**, s. 184.

⁴¹ Nezih Varcan, **Türkiye'de Vergi Politikalarının Oluşumu (Cumhuriyet Dönemi)**, Eskişehir, 1987, s. 64.

⁴² Zürcher, **a.g.e.**, s. 290-291.

Hükümeti'nin izlediği, katı fiyat denetimi ve düşük fiyatlarla tarım ürünlerine el koyma politikaları, karaborsacılık, istifçilik ve nüfuz ticaretini hızla körüklemiştir. Üstelik, üretim üzerinde de olumsuz etkiler yaratmıştır. Sonraki hükümet ise; bunun üzerine, baskı altında tutulan enflasyonun üzerindeki baskıyı hafifletmeyi, bunun karşılığında ise karaborsaya dayalı meşru olmayan kazançları kaldırmayı ve üretimi özendirmek umuduyla denetim ve kayıtlamaların gevşetilmesini düşünmüştür. Ancak Saracoğlu Hükümeti'nin tuttuğu bu yol, politika değişikliğini önceden öğrenen veya tahmin eden spekülörlerin aşırı kazançlar sağlamasına yol açmak, gayri meşru gelirleri meşrulaştırarak, aleni ve geniş kitleleri tedirgin eder bir biçimde belirginleştirmek, zorunlu tüketim mallarının kentli çalışan nüfusa vesikayla sağlanan bölümlerini dahi tehlikeye sokmak dışında bir etki yaratmamıştır. Böylece, yüksek gelirleri etkili bir biçimde vergileyen bir mali sistemin var olmamasından dolayı, bütün savaş kazançlarını hedef alan olağanüstü bir vergiye, Varlık Vergisi'ne gidilmiştir. Ancak bu vergi, bir bütün olarak varlıklı kesimler tarafından ödenmekle birlikte, verginin yarattığı çalkantılar içinde, sermaye sahiplerinin siyasi iktidarla yakın ilişkisi olan kesimleri diğer kesimler aleyhine genişlemek ve servet kazanımlarında bulunmak olanağını bulmuşlardır.⁴³

Konulan bu olağanüstü vergiler savunma gereksinimlerinden kaynaklanmış, fakat siyasi iktidarı egemen kesimlerle karşı karşıya getirmiştir. Bu suretle, savaşı izleyen yıllardaki gelişmenin belli ölçüde sınıfsal nedenlerini hazırlamıştır.⁴⁴

⁴³ Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 219.

⁴⁴ Timur, **a.g.e.**, s. 189.

II. VARLIK VERGİSİ KANUNU'NUN ÇIKARILMASINA ZEMİN HAZIRLAYAN SOSYO-EKONOMİK DURUMUN ANALİZİ

Varlık Vergisi uygulamasına gidilme nedeninin tam olarak anlaşılabilmesi için, dönemin şartlarının çok iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu bölümde dönemin ekonomik sorunları ve toplumun sosyal durumu incelenecektir.

A. Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Sorunlar

1. Bütçe Açıkları ve Enflasyon

İthalatın, dolayısıyla hammadde, ara malı ve yatırım malı biçimindeki üretim girdilerinin daralması ve faal nüfusun önemli bir bölümünün silah altına alınması sonucunda, 1940-1945 dönemi, tüm üretken sektörlerin ve milli gelirin daraldığı yıllar olmuştur. Savaşın patlamasıyla beraber, dış ticaret hacmi büyük bir hızla düşüşe geçmiştir. 1938 yılında, toplam ihracat 115 milyon Lira ve ithalat 119 milyon Lira iken, 1940 yılında ihracat 81 milyon Lira, ithalat ise, Cumhuriyet devrinin en düşük seviyesi olan, 50 milyon Liraya düşmüştür.⁴⁵

1942-1945 ortalaması 120 milyon Dolar civarına yükselmekle birlikte, Doların savaş süresince değer kaybı dikkate alındığında, ithalatın reel olarak daralması tüm savaş dönemini kapsamıştır. İhracat hacmi ise, savaş yıllarında ortalama 125 milyon dolaylarında sürdürülebilmıştır.

Bu dönem, milli hasılanın; sınai ve tarımsal üretimin sürekli olarak düştüğü yıllar olmuştur. Yıllık değişme oranlarından yapılan hesaplamaya göre; sınai üretim 1940-1945 dönemlerinde ortalama % 5.6, tarımsal hasıla % 7.2, milli hasıla ise % 6.3 gerilemiştir. Devlet sanayisindeki daralma özel sanayiye göre daha az olmuştur. Tarımda ise, buğday üretimi dönem boyunca ortalama % 9 dolaylarında düşerken, sınai ürünler durumlarını korumuşlar; tütün üretimi ortalama % 2 artmış, pamuk % 1 düşmüştür.

Savaşın uzun dönemli etkileri bakımından en ağır sonuçları, sermaye birikiminde meydana gelen gerileme ile ortaya çıkmıştır. Gayri safi sermaye birikimi 1933-1939 yıllarında milli gelirin ortalama % 10.7'sini oluştururken

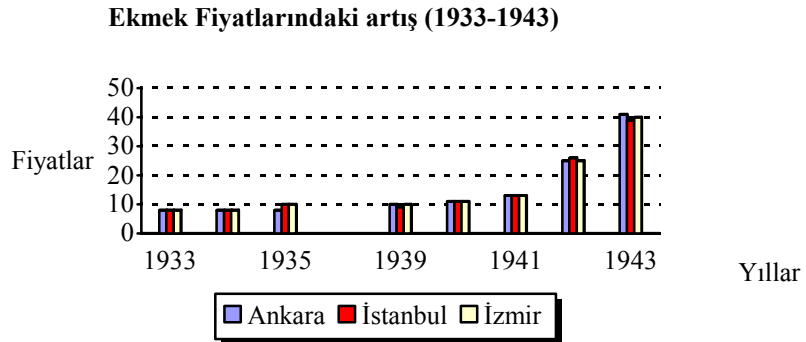
⁴⁵ T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **İstatistik Göstergeleri (1923-2002)**, Ankara, 2003, s. 408.

bu oran 1942’de % 6.2’ye, savaş yıllarının ortalaması olarak ise % 8.2’ye düşmüştür. Aşınma ve amortismanların çıkmasından sonra saptanan net sermaye birikiminin milli gelirdeki göreceli payı ise % 3.7’ye düşmüştür. Bu durum, büyük ölçüde savunmaya ayrılan kaynakların ulusal ekonomi üzerinde yarattığı yüklerden ve savaş koşullarında oluşan aşırı kazançların yatırım istek, alışkanlık ve eğilimleri çok zayıf olan grupların elinde tüketime yönelmesinden doğmuştur.⁴⁶

Türkiye’de 1933’den 1939’a dek önemli fiyat artışları olmamış, fakat bu tarihten başlayarak sürekli bir tırmanış kendisini göstermiştir. Bu dönemde fiyat artışı her yıl ortalama % 200-300 dolayında olmuştur. Örneğin ekmek, pirinç ve şeker fiyatlarındaki artış şöyledir.

Tablo 1: Ekmek, pirinç ve şeker fiyatlarındaki artış oranları (1933-1943)

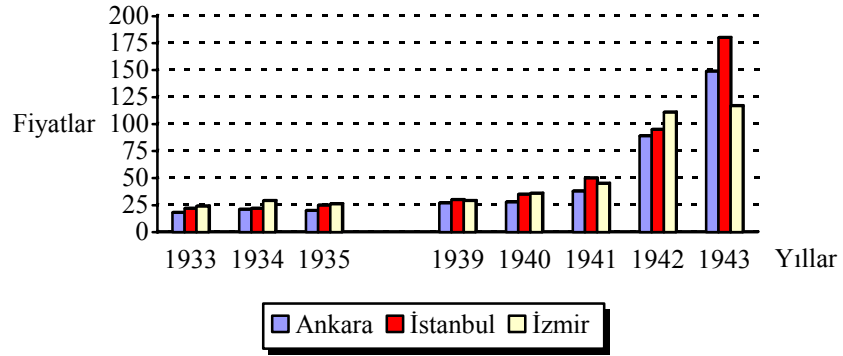
EKMEK	1933	1934	1935		1939	1940	1941	1942	1943
Ankara	8.00	8.00	8.17		10.09	11.07	12.24	24.99	40.90
İstanbul	7.92	8.60	10.45		9.01	10.73	13.25	25.72	39.08
İzmir	7.92	8.08	9.92		9.91	11.00	12.62	24.48	39.44

⁴⁶ Boratav, **a.g.m.**, s. 308-309.

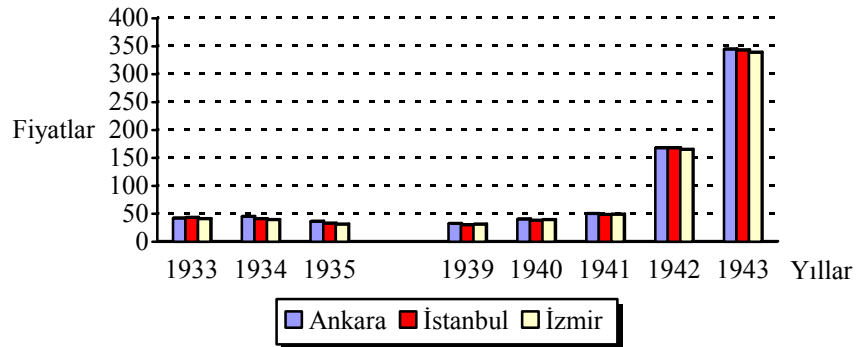
PİRİNÇ	1933	1934	1935		1939	1940	1941	1942	1943
Ankara	18.33	20.83	20.00		27.45	28.45	38.30	89.41	148.79
İstanbul	21.58	22.30	25.17		30.02	34.60	49.96	94.84	180.12
İzmir	24.44	28.85	26.25		28.81	35.72	44.86	110.75	116.81

Pirinç Fiyatlarındaki artış (1933-1943)

ŞEKER	1933	1934	1935		1939	1940	1941	1942	1943
Ankara	42.28	45.00	36.00		32.00	40.33	49.50	168.37	344.67
İstanbul	42.92	41.11	32.88		30.24	38.32	47.50	168.32	343.25
İzmir	41.34	38.50	31.17		30.69	39.00	49.24	165.38	339.37

Şeker fiyatlarındaki artış (1933-1943)

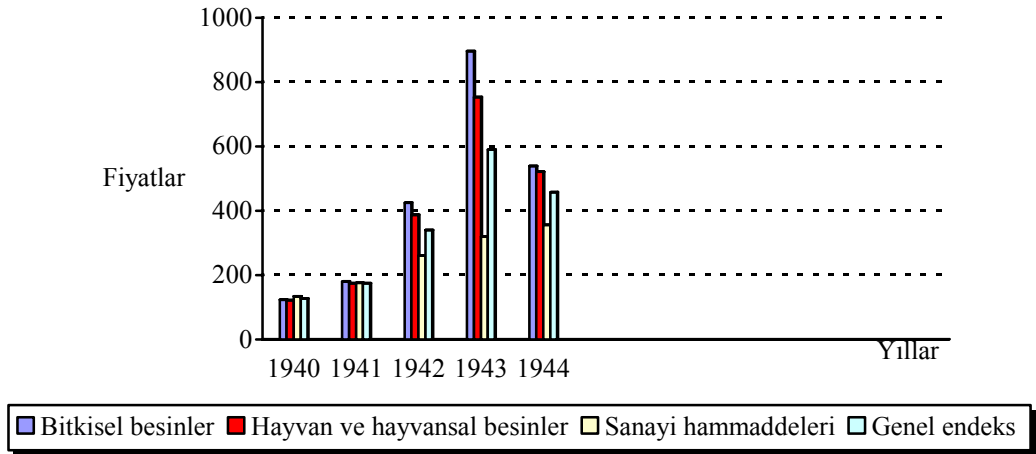
Kaynak: T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, **Fiyat İstatistikleri (1933-1943)**, Ankara, 1944, s. 4.

Genele göz atıldığında da manzara farklı değildir.

Tablo 2: Tüketim mallarındaki artış oranı (1940-1944)

	Bitkisel besin maddelerindeki fiyat ortalaması	Hayvan ve hayvansal besin maddelerindeki fiyat ortalaması	Sanayi hammaddeleri, yarı mamul maddeler ortalaması	Genel Endeks
1940	123.3	121.8	134.5	126.6
1941	179.8	174.8	176.3	175.3
1942	424.9	386.6	261.2	339.6
1943	894.5	752.8	319.0	590.1
1944	539.4	520.9	355.6	458.0

Tüketim mallarındaki artış oranı (1940-1944)

Kaynak: Faik Ökte, **Varlık Vergisi Faciası**, İstanbul, 1951, s. 31.
Rakamlar 1938 yılı endeksi 100 kabul edilerek hesaplanmıştır.

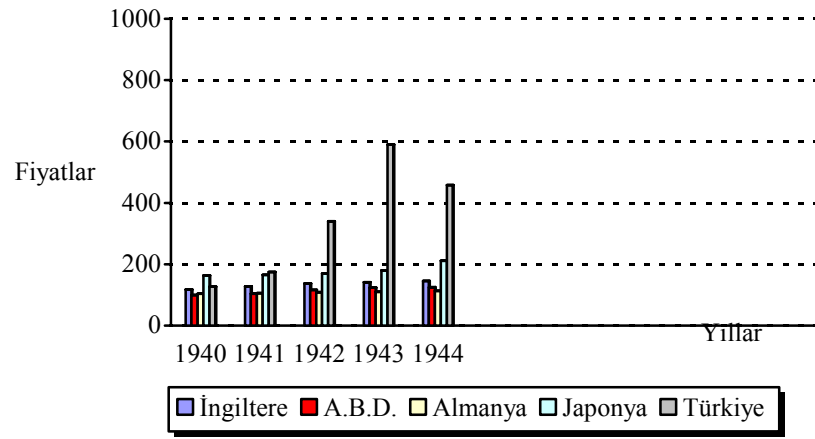
İndeksler resmi bir kuruluş tarafından düzenlendiği için, fiyatlardaki gerçek artışı yansıttığı konusunda, yani piyasa koşullarının daha da ağır gerçekleşmiş olabileceği konusunda, kuşkular olmakla birlikte buna karşın yine de oldukça düşündürücüdür.

Burada savaşa dahil olan dört büyük ülkenin ekonomilerini yansıtan fiyat indekslerinin incelenmesi, Türkiye'nin savaşa dahil olmamasına karşın nasıl bir ekonomik manzara karşısında kaldığını yansıtmaları açısından dikkat çekicidir.

Tablo 3: İkinci Dünya Savaşına Katılan Ülkelerdeki Fiyat İndeksleri

	İngiltere	A.B.D.	Almanya	Japonya
1939	103.3	98.6	100.0	140.5
1940	117.0	99.3	104.0	163.1
1941	128.8	104.3	106.0	165.1
1942	137.3	115.6	109.0	169.9
1943	141.8	122.7	110.0	180.3
1944	145.1	124.8	113.0	210.9
1945	147.7	127.7	-	-

Tüketim mallarındaki artış oranı (1940-1944)

Kaynak: Murat Metinsoy, “Wars Outside the War: The Social Impact of the Second World War on Turkey” (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2004**), s. 44.

Gerçek bütçe harcamaları hızla artarken, hükümetin bu artışı yeterince karşılayabilecek reel bütçe kaynaklarını yaratamaması nedeniyle, savaş yıllarındaki enflasyon hükümetin denetimi dışına çıkmış,⁴⁷ bu da ciddi toplumsal, siyasal ve ekonomik sonuçlar doğurmuştur.

Daha çok kamu kesimindeki harcama artışlarının kamçıladığı talep baskılarının yanında, savaş yıllarında tarımsal üretim ve ithalat hacminde meydana gelen daralmalar da enflasyon sürecini hızlandırmıştır. Fiyatlar genel düzeyi, Maliye Bakanlığı’nın toptan eşya fiyatları endeksine göre 1938-1943 arasında *beş misli* yükselmiştir.⁴⁸

⁴⁷ Yahya S. Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Ankara, 1986, 2.b., s. 221.

⁴⁸ Tezel, **a.g.e.**, s. 221.

Enflasyondan en çok yararlananlar tüccarlar ve özellikle dış ticaretle uğraşanlar olmuştur. Hükümet Türk parasının dış değerini enflasyonun etkilerine göre yeniden ayarlama yoluna gitmediği ve etkili bir fiyat denetimi sağlayamadığı için, Türkiye'deki fiyat düzeylerine göre çok ucuz kurlardan resmi döviz tahsisleri elde eden ithalatçılar büyük vurgunlar vurmuşlardır. İthalatçı kârlarındaki artışın boyutlarıyla ilgili ilginç ipuçları vardır. Gümrüklerde TL birimiyle beyan edilen ithalat değerlerinden hesaplanan fiyat endeksine göre; ithalat fiyatları 1939-1944 arasında % 189 oranında artmıştır. Halbuki İstanbul Ticaret Odası'nın toptan, eşya fiyatları endeksinin ithalat malları grubundaki artış, yani ithalat mallarının İstanbul'daki toptan fiyatlarındaki artış aynı dönemde % 380'i bulmuştur. İthalat mallarıyla ilgili ve savaş yıllarında büyük boyut kazanan kıtlık rantları, hükümetin bu rantları kamu kesimine aktarmaktan kaçınması sonucunda, büyük ölçüde ithalatçıların ve bir ölçüde de bu malların toptan veya perakende ticaretini yapanların eline geçmiştir.

Enflasyondan zarar gören gruplar işçiler, sivil/asker bürokratlarla, tarımdaki küçük üretici ve köylüler olmuştur. 1923-1950 dönemiyle ilgili ayrıntılı gelir dağılımı hesapları bulunmadığı için, savaş yıllarında bu grupların durumundaki bozulmayı işaret eden ancak bazı genel gözlemler mevcuttur. İşçilerin yaşam düzeylerinde büyük düşüşler olmuş, imalat sanayinde gerçek ücretler 1939-1943 arasında % 40 oranında azalmıştır. Kamu görevlilerinin reel gelirlerinde de önemli kayıplar görülmüştür.

Enflasyon servet dağılımında da önemli değişikliklere yol açmıştır. Örneğin, fiyat artışlarının bankalardaki mevduat ve bankaların dağıttığı kredilerin gerçek değeri üzerindeki etkileri sonucunda, mevduat sahiplerinden, bankalardan kredi almış olanlara bir servet transferi yapılmıştır. Bu transferden bankalardan en çok kredi almış olanlar, yani tüccarlar, sanayiciler ve bazı büyük arazi sahipleri yararlanmıştır.

Enflasyondan kârlı çıkanlar servetlerindeki artışı genellikle taşınmaz mallara, altına ve ticaret stoklarına dönüştürmüştür. Bu kazançların bir bölümü de, yasal olmayan yollardan ülke dışına aktarılmıştır.⁴⁹

⁴⁹ Tezel, **a.g.e.**, s. 221-222.

Savaş koşullarında kaynaklarının yarısından fazlasını milli savunmaya ayıran Türkiye tüm savaş yılları boyunca bütçe açıkları ile uğraşmak zorunda kalmıştır.

Tablo 4: İkinci Dünya Savaşı'nda merkezi hükümet ve il özel idarelerinin gerçekleşen bütçe gelirleri ve giderlerinin toplamı (1939-1944)

	Gelirlerin Toplamı		Giderlerin Toplamı		Hükümetin Bütçe Tasarrufları
Yıllar	Cari değer (Milyon TL)	Gelirlerin GSYH'ya Oranı	Cari değer (Milyon TL)	Gelirlerin GSYH'ya Oranı	Değer (Milyon TL)
1939	310	0.150	426	0.206	-56
1940	356	0.148	576	0.239	-146
1941	423	0.141	620	0.207	-140
1942	941	0.152	954	0.154	114
1943	948	0.103	1.083	0.117	19
1944	992	0.148	1.139	0.170	-19

Kaynak: Tezel, **a.g.e.**, s. 183.

Tabloda görüldüğü gibi, kamu gelirleri ve giderleri arasındaki eşitsizlik 1942 ve 1943 yıllarında Varlık Vergisi uygulamasından elde edilen gelirlerle kısmen ortadan kalkmış, 1944'de ise yeniden bütçe açığı görülmüştür.

Hükümetlerin ekonomiye yoğun müdahale ve denetimlerine karşın, savaş koşullarında artan bütçe harcamalarının yeni bütçe kaynakları ile ikame edilememesi nedeniyle enflasyon, hükümetleri de kendine tabi kılacak boyutlara ulaşmıştır.

Mevcut gelir kaynakları savaşın yol açtığı olağanüstü durumun gerektirdiği giderleri karşılayabilmekten uzak kalmıştır. Hükümet, bu gelir ihtiyacını önce emisyon yolu ile karşılama yoluna gitmişse de, bu durum hızlı fiyat artışlarına neden olmuş, bu yüzden belirli vergilerin matrahlarını aşındırarak vergi gelirlerinin reel tutarının düşmesine yol açmıştır. İktisadi buhran yıllarında bile başvurulmayan bu yol, gelir gereksinimini karşılayamadığı gibi, büyük fiyat artışlarına neden olmuş, ayrıca kıtlıklar oluşmuş, stok yapanlar çoğalmıştır. Böyle bir ekonomik bozukluk karşısında, bazı kişiler çok fazla kazanç elde ederken, büyük bir kesimin gelirleri düşmüştür.⁵⁰

⁵⁰ Varcın, **a.g.e.**, s. 63.

Emisyon gibi enflasyonist bir politikanın yanında, bir başka etken de enflasyonun artışında önemli rol oynamıştır. Bu da, ciddi bir sorun olarak savaş boyunca krizi ağırlaştıran, kamu kesimi gereksinimlerinin, ağırlıklı talep artışlarının tarımsal üretimdeki ve ithalattaki daralma nedeniyle karşılanamamasıdır.

Yukarıda çizilen ekonomik tablo, yüksek bir enflasyon ortamı yaratmıştır. Bu enflasyonist gelişim savaş şartları içerisinde başı boş bırakılamayacağından, enflasyon ortamı üzerine binen ve polisiye önlemler biçimini alan ekonomik denetimler, bu kez, karaborsa, vurgun ve spekülasyon ortamını yaratmıştır. Mali zorlamaların yanı sıra, kanun dışı kazançların tahrik ettiği olağanüstü finansman kanunları ise, yüksek yöneticilerin ve bürokratların katkısıyla, egemen çevrelerin çeşitli kesimleri arasında objektif olarak uygulanmamıştır.

Bu karışık ve karanlık ortam, politika ve ekonomi alanındaki meyvelerini tam olarak 1946'yı izleyecek yıllarda verecek olan ve Türkiye'de kapitalizmin gelişmesinde stratejik önem taşıyan bir sermaye birikimine yol açmıştır.⁵¹

2. Karaborsa ve İhtikar

İkinci Dünya Savaşı boyunca fiyat artışları, ihtikar (vurgunculuk), karaborsa gibi sorunlar hiç eksik olmamıştır. Dönemin basını, savaş ile ilgili haberlerden çok vurgunculuk, iase vb. sorunlarla ilgilenmiştir. Toplumun geniş kesimleri, fiyat artışları ve karaborsadan büyük ölçüde etkilenmiştir.⁵² Savaş boyunca fiyatlar, uygulanan tüm iktisat politikalarına ve alınan önlemlere karşın, büyük oranda artış göstermiştir.

Vurgunculuk ve karaborsanın en büyük sorumlusu olarak, halkın beslenmesi ile ilgili alanlarda ticaret yapan tüccar ve olağanüstü kazançlar sağlayan ithalatçılar görülmüştür. Bunlarla ilgili haberler basının gündeminden düşmemiştir.

Ardı ardına yayınlanan kararnamelere adeta meydan okurcasına hızlanan karaborsa ve vurgun süreci, hükümetin sıkıntılarını arttırmıştır. Bir

⁵¹ Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 218.

⁵² Rıdvan Akar, **Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları**, İstanbul, 2000, 3.b., s. 38.

yanda, temel tüketim mallarında, ciddi kıtlıklar içinde kalan geniş halk yığınları sefaletle itilirken, öte yanda büyük vurgunlar, yönetici kadronun bazı kesimlerinin tüccarlar ve büyük toprak ağalarına karşı tavır almalarına yol açmıştır.⁵³

Paranın her geçen gün değerini kaybetmesi, eşya fiyatlarının sürekli yükselmesi, askeri giderlerin yükü altında bütçe mefhumunun kaybolması, vurgunculuğun alıp yürümesi, halkın da hükümet üyelerinin de sinirlerini yıpratmıştır.

İstanbul'da halk yiyecek yemek bulamazken, diğer tarafta savaştan yararlanarak gayri meşru yollardan aşırı kazanç sağlayanlar, zamanlarını eğlence yerlerinde fevkalade paralar harcayarak ve lüks tüketime yönelerek geçirmişlerdir. Savaşın yoklukları ve sıkıntıları içinde aşırı lüks, eğlence düşkünlüğü, paranın su gibi harcanması gerek sefalet içinde yaşayan halk kesimleri gerekse Ankara yönetimi üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.⁵⁴

Özellikle karaborsa ve stokçuluk gibi yolların kullanılmasıyla, tacirler, simsarlar ve acenteler büyük servetler yapmışlardır. Elde edilen yüksek kazançlar, ağır vergiler veya zorunlu borçlanmalarla karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak bu kazançlar piyasadan çekilemediğinden ve tüketim sınırlandırılmadığından, arzu ve ihtiraslarına sınır tanımayan bu türedi kesim, istediği eşyayı istediği fiyata satın almakta tereddüt göstermemiştir. Bu durum, zaten ölçüsü kaybolan fiyatları altüst etmiş, gelirini arttıramayan sabit gelirlileri, kirasını arttıramayan emlak sahiplerini, emekli ve yetimleri, dürüst iş adamlarını, bilhassa büyük halk yığınlarını ezmiş, yıkmıştır.⁵⁵

Savaşın kararsızlığı içinde vurguncular servetlerini memleket için yararlı işlere, örneğin üretim kurumlarına ve sanayiye yatırmaktan kaçınmışlardır. Bu nedenle paralarını ya bankalara yatırmış, ya da mülk satın almışlar, bu yolları kendileri için daha güvenli bulmuşlardır. Böylece savaş içinde birtakım bankalar ortaya çıkmış, yeni bir sermayedar grubu yetişmiş, fakat sanayide bir gelişme olmamıştır.

⁵³ Tezel, **a.g.e.**, s. 223.

⁵⁴ Sadun Tanju, "Bir Devre Işık Tutanlar-Suat Hayri Ürgüplü'nün Politika ve Diplomaside 40 Yılı", **Hürriyet**, 27 Aralık 1982.

⁵⁵ Ökte, **a.g.e.**, s. 38.

Böyle bir ortamla karşı karşıya kalan hükümet vurgunculuğa karşı önlemler almak zorunda kalmış, fakat bu önlemler aldatıcı olmaktan ileri gidememiştir.

Çünkü vurguncular yine işlerine devam etmişlerdir.⁵⁶ 1941’de Başbakan Refik Saydam;

“Vazifelerinin yalnız kendi menfaatlerine inhisar etmediğini, onun fevkinde umumi menfaatin hakim olduğunu... gerekirse ithalatı yalnız devlete inhisar ettirmek teşebbüsüne geçilebileceği” şeklinde sözleriyle ithalatçıları uyarmıştır.⁵⁷

Savaş yıllarında yönetici kadronun varlıklı kesimlerden şikayetinin ve bunlara yönelik tehditlerinin en çarpıcı örneğini ise, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü vermiştir. İnönü 1 Kasım 1942’de Meclis’i açış konuşmasında şunları söylemiştir.

“Şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir pahalılık belası, bugün vatanımızı ıstırap içinde bulunduruyor.

*.....Bulanık zamanı, bir daha ele geçmez fırsat sayan eski bataklı, çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metai yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politik ihtirasları için büyük bir fırsat sanan ve hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı, büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak koymağa çalışmaktadırlar. Üç beş yüz kişiyi geçmeyen bu insanların vatana karşı aşıkâr olan zararlarını gidermek yolu elbette vardır.”*⁵⁸

Milli Şef bu sözleri söylediğinde, gerçekte ülkede halk kitleleri arasındaki yoksulluk her yanı sarmış ve buna koşut olarak da hoşnutsuzluk patlama noktasına gelmiştir. Bu yoksulluğa neden olanlar da apaçık orta yerde durmaktadırlar. İsmet İnönü bu kişileri bu denli sert bir biçimde suçlarken, bir bakıma halkın duygularını dile getirmiştir.⁵⁹

⁵⁶ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım (1905-1950)*, İstanbul, 1968, s. 239.

⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, Devre 6, İçtima 2, 25. İnikat, 6 Ocak 1941.

⁵⁸ T.B.M.M.Z.C., Devre 6, İçtima 4, 1. İnikat, 11 Kasım 1942.

⁵⁹ Çetin Yetkin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*, İstanbul, 1983, s. 206.

Spekülasyon, vurgunculuk ve karaborsa gibi çeşitli yollarla ortaya çıkan yüksek kazançlar, ülkede, aralarında derin bir uçurum olan iki toplumsal tabakanın oluşumunu da hızlandırmıştır. Bir yanda savaş zenginlerinden oluşan ve lüks içinde yaşayan bir kitle, diğer yanda ise küçük çiftçi, küçük üretici, emekçi, küçük ve orta derecedeki memurlardan oluşan milyonluk yığınlar yer almıştır. Dar gelirli diye kolaylıkla adlandırılan bu grup insanların yaşama koşulları her geçen gün bozulmaya devam etmiş, bir çok gereksinimlerini karşılayamaz olmuşlardır. İyi ve dengeli beslenme bir yana karınlarını bile doyuramamışlar, verem, zafiyet, tifüs vb. gibi hastalıklar kol gezmeye başlamıştır.⁶⁰

3. Mevcut Vergi Sisteminin Yetersizliği

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, kamu harcamalarının finansmanında borçlanmaların yanı sıra en önemli kaynak vergiler olmuştur. Ancak savunma ve devlet harcamalarının hızla artmasına karşın, vergi gelirleri aynı oranda artış göstermemiştir. Dahası parasal gelirlerdeki değişikliklere karşı duyarlı ve artan oranlı bir gelir vergisi sistemi henüz kurulamamıştır. Bu nedenle de devletin kaynakları enflasyon karşısında erimiştir.⁶¹

Savaş döneminde devlet gelirlerini artırmaya yönelik dört kez Fevkalade Zam Kanunu çıkarılmıştır; Kazanç Vergisi, Hayvanlar Vergisi, Bina Vergisi, İç İstihlak ve Muamele Vergilerine, ithalattan alınan muamele vergilerine zamlar yapılmış, ayrıca bazı vergilere Müdafaa Vergisi adı altında ek zamlar getirilmiştir. Sık sık yapılan bu düzenlemeler sonucunda vergi sisteminde karışıklık artmıştır.⁶²

19 Mayıs 1940'da kabul edilen 3828 sayılı yasayla⁶³ Kazanç Vergisi (çeşidine göre) % 50, %25, %10, Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi %100, Muamele Vergisi %100 artırılmış, şekerden kilo başına 7 kuruş vergi alınmaya başlanmış, çaydan alınan vergiye kilo başına 25 kuruş, bazı giyim eşyasından alınan vergiye %10 zam yapılmış, her çeşit taşımacılık % 25

⁶⁰ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, Ankara, 1995, s. 370.

⁶¹ F. Neumark, "Türkiye'de Harp Sonrası Maliye Meseleleri", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 8, Sayı 1-4, Ekim 1946-Temmuz 1947, s. 76.

⁶² Ahmet Cemil Ertunç, **Cumhuriyetin Tarihi**, İstanbul, 2004, s. 352.

⁶³ **Düştur**, Tertip 3, Cilt 21, s. 842.

üzerinden vergiye bağlanmıştır. Tütün ve içkiden alınan vergilerle tek el kibritinden alınan vergiler artırılmıştır. Bu yasaya ek olarak 29 Mayıs 1941’de kabul edilen 4040 sayılı yasayla⁶⁴ da, koyun, kıl keçisi, sığır, manda, at, katır, deve, eşek ve domuzlar üzerinden vergi alınmaya başlanmıştır. Bu vergiler hayvan başına 10 kuruştan 125 kuruşa kadardır. Ayrıca kepek üzerindeki vergi bağışıklığı kaldırılmıştır. Posta maddeleri başta olmak üzere başka bazı maddeler de vergilendirilmiştir. Bunu 29 Mayıs 1941’de kabul edilen 4041 sayılı yasa⁶⁵ izlemiş ve bununla da şeker ve glikozdan alınan vergiler yükseltilmiştir.

Dar kapsamlı ve adaletsiz bir yapıya sahip olan vergi sisteminde, vergi gelirlerinin büyük bölümü dolaylı vergilerden ve ücretlilerden alınan stopajlardan sağlanmıştır. Enflasyon, karaborsa ve spekülasyon varolan ekonomik ve siyasi şartları daha da ağırlaştırmış, geniş kesimleri zor duruma sokmuş, halkın vergi ödeyecek gücü kalmamıştır. Gerekli esneklikten uzak olan vergi sistemi, ülke ekonomisini etkin biçimde kavrayamamıştır. Ticari gelirleri vergileyen tek vergi Kazanç Vergisi olup, verimi düşüktür. Seferberlik harcamaları nedeniyle devletin gelir gereksinimi artmış, öte yanda karaborsa ve vurgunculuktan büyük bir servet birikimi meydana gelmiştir. Kamuoyunda artan baskılar, belirli kesimlerin elinde toplanan gelir ve servetin vergilenmesini gerekli kılmıştır.⁶⁶

Savaş nedeniyle konulan bu vergilerin birçoğu dolaylı vergiler, başka bir deyişle, yükünü halk kitlesinin çekmiş olduğu vergilerdir. Fakat bir başka vergi, Toprak Mahsulleri Vergisi ile de, doğrudan doğruya köylüye bir kez daha yüklenilmiştir.⁶⁷

1940 ile 1944 yılları arasında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’nın (GSYH) cari değerinde, savaş yıllarındaki enflasyon nedeniyle % 283’lük bir artış gerçekleşirken, merkezi hükümetin ve il özel idarelerinin bütçe gelirleri toplamındaki artış % 266 olarak kalmıştır. Bu dönemde kamu gelir türleri çeşitlendirilememiş ve genelde varolan vergi tiplerine yapılan zamlarla kaynak artırımına gidilmiştir. Ancak 1941 yılında Maliye Bakanlığı’nca

⁶⁴ **Düştur**, Tertip 3, Cilt 22, s. 637.

⁶⁵ **Düştur**, Tertip 3, Cilt 22, s. 655.

⁶⁶ Nevin Coşar, **Kriz Savaş ve Bütçe Politikası (1926-1950)**, İstanbul, 2004, s. 100.

⁶⁷ Yetkin, **Türkiye’de Tek Parti**, s.194.

Müdafaa Vergisi olarak kabul edilmesi istenen çeşitli vergiler uygulamaya konmuştur.

Bütün bu çalışmalara karşın, yeni vergi tipleri de kaynak sorununun çözümüne yeterli katkıyı sağlayamamıştır. Bunun üzerine yeniden tüketim vergilerine ağırlık verilmiştir. Ancak zamlarla devlete gelir sağlama politikasının da sınırına gelinmiştir. Bu sınırı halkın alım ve dayanma gücü oluşturmuştur. Bu nedenle de vergi sisteminde yeni arayışlar gündeme gelmiştir.⁶⁸

Varlık Vergisi'ni eleştiren dönemin İstanbul Defterdarı Faik Ökte, bizzat kendisi, mevcut vergi sisteminin çarpıklığını vurgulamış ve vergi sisteminin olağan koşullarda bile çağdışı olduğunu, savaş döneminde, eşî görülmemiş enflasyonla ve çarpık gelir dağılımı ile baş etmede tümüyle yetersiz kaldığını dile getirmiştir. Ökte'ye göre ayrıca müteahhitler Kazanç Vergisi'ne göre istikhakları üzerinden % 1.5 vergiye tabi olup, girişimin karı üzerinden ayrıca vergi vermemektedirler, gerçekte kesilen verginin kar ve zararla ilgisi olmayıp müteahhitler bunu masraf olarak ödemiştirler. O kadar ki daireler tahmini bedel belirlemede taahhüt vergisini de hesap etmişlerdir. Sonuçta bu vergiyi devlet ödemiştir. Savaş yıllarında milyarı bulan devlet bütçesinin yarısından fazlasını taahhüt konusu oluşturmuştur. Savaş sonu türedi milyonları bu zümreden yetiştir. Yapılan uyarılara karşın Maliye bu grubu yükümlendirmeye cesaret edememiştir.⁶⁹

Türkiye'deki vergi sistemi, gayri safî kazanca dayandığı, modern bir tarh ve tahsil sistemiyle yürütülmediği, verginin büyük ölçüde sabit gelirliler ve aylıklılar üzerinden tahsil edildiğinden, tacirlere ve çiftçilere, savaş zamanı servetlerini doğrudan doğruya hemen hiç vergilenmemiş olarak elllerinde tutma ve biriktirme imkanını vermiştir. Vergiler az kazananların üzerine yüklenmiş ve çok kazananlar devlet bütçesine katılmamışlardır. İstanbul'da tacirler, simsarlar ve acenteler büyük servetler yapmışlardır. Kısmen vergi kaçakçılığı, fakat en çok, modern ve etkili bir vergi tarh ve

⁶⁸ Akar, *Aşkale Yolcuları*, s. 49.

⁶⁹ Ökte, *a.g.e.*, s. 26.

tahsil sisteminin yokluğu dolayısıyla, bu servetler vergilendirmenin ya da hükümet denetiminin büyük ölçüde dışında kalmıştır.⁷⁰

Dönemin ağır ekonomik koşullarının yarattığı yükü, ağırlıklı olarak ücretli kesim yüklenmiştir. Yukarıda anlatılan tüm bu kaynak arayışları, yönetimi sonunda bu yükü, savaş koşullarında katlanılan zahmet içinde payı çok düşük düzeyde olan tüccar ve sanayicilere yaymak kararına götürmüştür.

B. Toplumun Sosyo-ekonomik Durumu

Savaş yılları, Türkiye için, ağır koşullar altında bir ölüm-kalım dönemi olmuştur. Ülke savaşın fiziki yıkımından korunabilmişse de, ekonomik yıkımından kurtulamamıştır.

Savaş süresince aşırı fiyat artışları, vurgunculuk ve karaborsa gibi sorunlar toplumun geniş kesimlerinin hayatını büyük ölçüde etkilenmiştir. Varlık Vergisi uygulamasına neden ve nasıl gidildiğini anlayabilmek için o dönemde toplumun sosyo-ekonomik durumunu incelemek yerinde olacaktır.

Türkiye savaşa girmemiş, ama ordusunu, seferberlik ilan etmeden, seferber etmiştir. 120,000 neferlik orduda, bu sayı zaman zaman 1,500,000'e yükselmiştir. Dolayısıyla üretici kesim silah altına alınmıştır. Savaş tehlikesi stratejik stokları gerekli kılmış, sivil kesim için mal arzı sürekli daralırken, talep, en azından, temel tüketim maddelerinde eski düzeyini korumuştur.⁷¹

İthalat olanaklarının savaş nedeniyle yok denecek kadar azalması, ordunun tüm gereksiniminin iç pazardan karşılanması zorunluluğunu doğurmuştur. Bu durum, sivil halkın gereksinimi olan bir çok malın devlet tarafından alınması ve stoklanması gibi bir sonucu beraberinde getirmiştir. Bunun neticesinde, piyasadaki arz-talep dengesi bozulmuştur.⁷²

1942 yılına ekonomik sıkıntılar içinde girilmiş, özellikle sabit gelirlilerin ekonomik yaşantılarında büyük bir bunalım ortaya çıkmıştır. Gerçi maaş ve ücretlere zam yapılmış ama hükümetin aldığı ve almaya çalıştığı önlemler, bu bunalımı giderecek, hatta önleyecek güçte ve nitelikte olmamıştır. Bu artışlar piyasa fiyatlarının çok çok gerisinde kalmıştır.

⁷⁰ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Ankara, 1988, 3.b., s. 296.

⁷¹ Zafer Toprak, "Türkiye'de Muhalefetin Doğuşu-II. Dünya Savaşı ve Tek Partinin Sonu", **Toplumsal Tarih**, Cilt 20, Sayı 121, Ocak 2004, s. 75.

⁷² Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi**, İstanbul, 1998, s. 151.

Karaborsa fiyatları çok yükselmiş, yolsuzluklar ve suistimaller herkesçe bilinen açık işlemler durumuna gelmiş, dört bir yanda hiçbir ticaret esasına ve kuralına dayanmadan servet yapmış savaş zenginleri türemiştir. İthalat işleri özellikle gayrimüslimlerin elinde olduğundan bu savaş zenginlerinin çoğunluğunu da yine onlar oluşturmuştur. Bu servetler, yasa dışı işlemlerle elde edildikleri için, vergiden de kaçırılmıştır. Bu yüzden devlet hazinesi gereken geliri sağlayamamış, kamu işlerinde güçsüz ve çaresiz kalmıştır.

1941 ve 1942 yıllarında özellikle buğday ürününün çok az oluşu, ana besin maddelerinin bile kısıtlanmasını zorunlu kılmıştır. Hükümetin aldığı denetim önlemlerinin gerektiği biçimde uygulanmaması sonucunda, bu maddelerin fiyatlarında da artışlar önlenememiştir.⁷³

Savaşın üçüncü yılında, Türkiye’de büyük sermaye sahipleriyle hükümet arasındaki soğuk savaş yeni boyutlar kazanmıştır. Özellikle, geniş halk kesiminin temel gıda maddesi olan ekmek, üretim ve dağıtımında ortaya çıkan yetersizlikleri ve karaborsayı gidermek için 1942 yılının Ocak ayında, önce Ankara’da, hemen ardından İstanbul’da karneye bağlanmıştır.⁷⁴

Karne uygulamasının en dikkat çeken ve hafızalarda en çok yer edeni de *Ekmek Karnesi* olmuştur. En etkili çare olarak, 13 Ocak 1942’de, ekmek ve ekmeklik hububatın tüketimi sınırlandırılmış, ağır işçilere günde 750, yedi yaşından büyüklere 375 gram ve yedi yaşına kadar olan çocuklara 187,5 gram ekmek verilmesi kararlaştırılmıştır. Cezaevlerinde tutuklulara günde bir ekmek bile zorlukla verilebilir duruma gelmiştir. Aynı gün bazı illerde kuru bakliyata el konmuş, bazı Doğu illerindeki yiyecek maddeleri taşımaya elverişli taşıtlara ücretli çalışma zorunluluğu konmuştur. 21 Ocak 1942’de her türlü hububatın, baklaların ve benzerlerinin unlarından pasta ve çörek gibi maddelerin yapılması ve satılması yasaklanmıştır.⁷⁵ 22 Ocak 1942 de şeker fiyatlarına zam yapılmıştır. Tahsis edilen ekmek miktarı sonraları 175 grama, İstanbul’da 150 grama kadar inmiştir. Ekmeğin çeşnisi defalarca değiştirilmiştir. Buğdaya, çavdar hatta arpa dahi karıştırılmıştır. Çıkarılan tek tip ekmeğin halk arasındaki adı *kara ekmek* olmuştur.

17 Ekim 1942 tarihinden itibaren et, un, şeker ve Sümerbank ürünleri

⁷³ Edward Weisband, **II. Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası**, İstanbul, 1974, s. 95.

⁷⁴ **Resmi Gazete**, 13 Ocak 1942.

⁷⁵ **Resmi Gazete**, 21 Ocak 1942.

de karneye bağılı olarak dağıtılmaya başlanmıştır.

Ancak karne uygulaması da, alıcı ile satıcıların denetimleri atlatmak için birlikte hareket etmeleri sonucu etkisiz kalmıştır. Tezgah altından ödeme yaygınlaşmış ve bir çok ithalatçı, ihracatçı, acente, komisyoncu, toptancı ve perakendecinin karaborsa faaliyetleri, aşırı kârların gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Yetersiz arz sonucu, üst düzey bürokratlar kendilerini, en alt kesimden hamal ve ayakkabı boyacıları ile birlikte kuyruklarda bulmuştur. Şehirlerde yaşayanlar, özellikle de kendilerini dolandırıcıların kurbanı olarak gören maaşlı bürokratlar arasında tüccarlara karşı gözle görülür kızgınlıklar oluşmuştur.⁷⁶ Toplumsal yapıda savaş zenginleri diye nitelenen kesimler toplumsal barışı zedeler bir mahiyete bürünmüştür.⁷⁷

Bazı durumlarda hükümet yasaların kendisine tanıdığı yetkileri uygulamakta duraksamamıştır. Sözgeşi, insan gücü eksikliğini çözümlmek için, köylü vatandaşlara sanayi bölgelerinde çalışma yükümlülüğü koymuştur. Mahalli memurlar görevlendirilerek, askerlik hizmetinden bağışık ya da hizmetlerini yapmış, erkekler stratejik önemi olan sanayi dallarında, özellikle madenlerde, bir yıl süreyle ve düşük ücretlerle çalıştırılmışlardır. Sanayi bölgelerinde çalışma yükümlülüğü öncelikle maden merkezlerine yakın yerlerde yaşayan köylüler için uygulanmıştır.

Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kararları ise çok daha geniş kitleleri etkilemiştir. Ofis, köylülerin ellerindeki ürünü piyasa değerinden daha aşağı fiyatlarla almıştır. Köylüye, kendisi ve ailesi için yetecek kadar ekmeklik buğday bıraktıktan sonra, geri kalan ürününün tümünü elinden almak böylece mümkün olmuştur. Bu kararlarla, besin dağıtımını sağlayarak, yoksulluk ve açlığın yayılmasını önlemek, besin maddeleri, özellikle ekmek fiyatlarını belirli bir düzeyde tutmak amaçlanmıştır. Ancak, kararlar yanlış uygulanmış ve bir bakıma çözüm yerine daha büyük sorunların çıkmasına neden olmuştur. Köylüler, bu önlemler karşısında ürünlerini saklamaya ve kaçırmaya başlamış, bazı zengin toprak sahipleri ise, ürünlerini karaborsacılar satarak büyük kazançlar sağlamıştır. Bu tür yolsuzluklara çok kez zengin toprak sahiplerinden gereken sus payını alan Toprak Mahsulleri Ofisi'nin bazı

⁷⁶ Edward C. Clark, "Türk Varlık Vergisi'ne Yeniden Bakış", **Yapıt Dergisi**, Sayı 8, 1984-1985, s. 30.

⁷⁷ Buluş, **a.g.e.**, s. 47.

memurları da aracı olmuştur. 1943’de, Ofis’teki yolsuzluklar üzerine birçok gazete, geniş ölçüde yayın yapmıştır.⁷⁸

Köylerde halk yiyecek bulamamış, açlıktan süpürge tohumu yiyenler, çiftliklere gelip bütün bir gün tek bir öğün yemek için çalışmak isteyenler olmuştur. Şeker, çay, yağ, sıtma, frengi hastaları için ilaç bulunamaz olmuştur. Okullarda yatılı okuyan çocuklar yıkanmak için sabun bulamadıklarından bitlenmişler, askeri okullarda kurtlu pirinçten yapılan pilavı yiyen öğrenciler zehirlenmiştir.⁷⁹ Öyle zamanlar olmuştur ki, köylerde ölüleri saracak kefen bezi dahi bulunamaz olmuştur.⁸⁰

Bu dönemin yaşamına tanıklık eden anı ve edebi eserlerde de görüleceği gibi yiyecek sıkıntısı nedeniyle halk çöplerden çürük sebze-meyve toplayarak açlığını gidermeye çalışmıştır. Kadınların sağdan soldan ot toplayarak, bunlardan çorba ve yemek yapmaları bulunan diğer bir yöntem olmuştur. Şeker olmadığı için çay üzümle birlikte içilir, kahve olmadığı için yerine ezilerek elde edilen çavdar veya nohut tozu içilir olmuştur.

Türkiye’nin tıbbi ilaç gereksiniminin çoğunu karşıladığı Almanya’nın savaş durumunda olması nedeniyle, bu maddelerin temininde büyük sıkıntı yaşanmış ve bunu tespit eden vurguncular, ellerindeki tıbbi malzemeyi piyasadan çekmişlerdir. Eczanelerde aspirin tükenmiştir. Almanya ve Fransa’dan gelen diğer ilaçlar da güçlükle, o da fahiş fiyatlar ödenmek yoluyla ancak sağlanabilmiştir.⁸¹

Bu dönemde yaşanan kıtlık ve bunalım, döneme tanıklık eden Şevket Süreyya Aydemir tarafından şöyle dile getirilmiştir.

“....Ama şartlarda hakikaten kötüydü ve sabah güneş doğarken gözünü yeni güne açan her vatandaş, o gün sofrasına bir dilim ekmek koyup koyamayacağını ve ordunun yönetim mevkilerindeki her komutan, o gün askerine ne yedireceğini, yemsizlikten kıran hayvanlarına bir avuç yem bulup bulamayacağını, uçaklarına, motorlarına kaç günlük benzin ve motorlu araçlarına kaç tane yedek lastik bulabileceği kaygıyla düşünüyordu. Başlayan güne birliklerine et, yağ, çay, şeker bulup bulamayacağını

⁷⁸ Weisband, a.g.e., s. 100-101.

⁷⁹ Necati Doğru, “Salkım Hanım-Tersine Tarih”, **Cumhuriyet**, 10 Aralık 2001.

⁸⁰ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1950**, Ankara, 1998, 4.b., s. 24.

⁸¹ Metin Ayışığı, “İkinci Dünya Savaşı Başlarında İstanbul’da İhtikâr Meselesi”, **6. Askeri Tarih Semineri (20-22 Ekim 1997)**, **Bildirileri-I**, Ankara, 1998, s. 234-245.

düşünerek kaygılar, şüpheler içine giriyordu. İzmir Valisi bir gün bana İzmir’de kasasını açarak; işte dün fırınlardan çıkan bu! Bir tanesini hatıra olarak saklayacağım diyerek taşla moloz arası kara bir hamur, daha doğrusu çamur parçası göstermişti.”⁸²

Toprak Mahsulleri Ofisi, depolarına hergün ikibin ton ekmeklik ve ordu için yemlik alması gerekirken bazen günlük alımlar ancak bir-ikiyüz tonla sınırlı kalmıştır.⁸³

Bu dönemde halkın refah düzeyi ve yaşamı ile doğrudan ilintili olan devlet harcamaları da sürekli düşüş göstermiştir.

Tablo 5: Kamu harcamalarının güvenlik, sosyal ve ekonomik hizmetler arası dağılımı (1938-1945)

Yıllar	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Mil.Sav. Bak.	30.2	43.32	53.24	55.24	54.42	54.42	51.12	40.48
Emniyet Jan. Güv.	5.77	4.82	3.66	3.59	3.84	3.83	4.22	4.09
Mil.Eğt.Sis.	5.22	4.20	3.32	3.57	3.73	5.19	6.52	7.96
Sağ.ve Sos.								
Yardım Bak.	3.94	2.94	2.06	1.94	1.69	1.51	2.11	2.79
Bayındırlık Bak.	12.95	10.33	10.61	6.54	4.59	6.92	6.42	7.80
Tarım Bak.	2.32	2.03	1.20	1.20	0.96	1.23	1.73	2.24

Kaynak:Ertuğrul Baydar, **İkinci Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri**, Ankara, 1978, s. 57

Halkın ekonomik ve sosyal düzeyinde yaşanan yoksullaşma, beraberinde çeşitli sorunları getirmiştir. 1940-1945 yılları arasında önceki ve sonraki dönemlere göre doğum oranlarında azalma ve ölüm oranlarındaki artış dikkati çekmektedir.⁸⁴

Tablo 6: İstanbul’da Görülen Ölüm ve Nedenleri (1940-1943)

Ölüm nedenleri	1940	1941	1942	1943
Tifo ve Paratifo	71	121	166	93
Yaşlılık	846	859	1,116	1,099
Akciğer Veremi	1,493	1,585	2,060	2,105
Öteki Veremler	344	354	474	500
Kalp Hastalıkları	2,806	2,682	3,304	2,990
Zatürre	1,899	1,550	2,111	1,825
Alkolizm	208	250	434	656
Dizanter, Bağırsak Hastalıkları	680	587	1,072	662

Kaynak: Stefanos Yerasimos, **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye**, İstanbul, 1976, s. 1326.

⁸² Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Cilt 2, İstanbul, 1991, 6.b., s. 203.

⁸³ Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı**, İstanbul, 1976, 2.b., s. 150

⁸⁴ Orhan Gedik, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde İstanbul’un Sosyo Ekonomik Yapısı”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001), s. 127.

Yukarıdaki tablo savaş döneminde İstanbul'daki ölümlerin nedenlerini göstermektedir. Rakamlar, ücretlerin en düşük olduğu dönem boyunca, kötü hayat şartlarının sonucu olan hastalıkların yarattığı ölüm sayısının arttığını, kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde göstermektedir.

Savaş döneminde bulaşıcı hastalıklardaki artış, dönemin basını tarafından endişe ile izlenmiş, 1943 Haziran ayında yaygınlaşan tifüs vakalarının önlenmesi yolunda halkı uyarıcı yayınlar yapılmıştır.⁸⁵ Ayrıca tifüs salgınının önlenmesi için polisiye önlemler alınmış, üstü başı pis olanlar nakil vasıtalarına alınmamışlar ve bu kişiler toplatılarak polis nezaretinde hamamlarda yıkatılarak, saçları kazınmıştır. Ancak aynı günlerde yoksul halk karaborsada olduğu için, yıkanmak için sabun bulamamıştır. Bir ara sabunun ucuzlayacağı söylentileri çıkmışsa da, aynı günlerde İstanbul basını, Ayvalık'lı sabun tüccarlarının fiyat indirimlerini önlemek için İstanbul'da çeşitli manevralar çevirdiklerini yazmıştır.⁸⁶

Toplumun karşı karşıya kaldığı bu durum Varlık Vergisi'ne giden yolda itici rol oynamıştır.⁸⁷

⁸⁵ Çıldır, **a.g.e.**, s. 23.

⁸⁶ Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 226.

⁸⁷ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, s. 379.

III. VARLIK VERGİSİ KANUNU VE UYGULAMASI

A. Varlık Vergisi Kanunu’nun Çıkarılması

Varlık Vergisi Kanunu, sadece ekonomik değil, siyasi ve sosyo-kültürel bakımlardan da önemli bir uygulamadır. Varlık Vergisi uygulaması esas olarak, kanunun hazırlık dönemi, T.B.M.M.’de görüşülmesi ve yasalaşması, kimin ne kadar vergi ödeyeceğini saptayan komisyonların oluşturulması ve çalışma biçimleri, en fazla bir ay ile sınırlandırılmış ödeme süresi, bu süre içinde vergi borcunu ödeyemeyenlerin mallarının haczedilerek icra yolu ile satışı ve bütün bunlara karşın vergi borcunu ödeyemeyen yükümlülerin çalışma merkezlerine gönderilmeleri gibi alt süreçler içermiştir.

1. Hazırlık Dönemi

Savaş yıllarında siyasi otorite, savaş koşullarının azdırdığı vurgunculuğu önlemekte başarısız kalmış, aşırı düzenleme ve müdahalelerden dolayı ekonomik denge bozulmuş ve rant faaliyetine doğru giderek artan bir eğilim oluşmuştur. Diğer yandan devlet bütçesi üzerinde büyük baskılar oluşmuştur. Toplumun genelinin yoksulluk içinde kıvrandığı bir ortamda kısa zamanda aşırı zenginleşen şahısların faaliyetlerini denetleyip, vergilendirememek hükümet yetkilileri için son derece sıkıntı verici duruma gelmiştir.⁸⁸

Refik Saydam Hükümeti’nin sorumluluğunun bilincinde olmak koşuluyla, savaş ekonomisi içinde tüccara geniş bir hareket alanı verme yönündeki toleranslı tavrı, Milli Korunma Kanunu’nun ilk uygulamaları ile birlikte, karaborsa ve vurgun ortamının hiçbir sorumluluk ve sınır tanımayan bir biçimde gelişmeye başlaması ile birlikte yavaş yavaş silinmeye başlamıştır.

Bu konuda ilk uyarıyı, 25 Aralık 1940 tarihinde Başbakan Saydam yapmıştır.

“Tüccara müşkülât göstererek bunları ... ticaret aleminden çekmek veya serbest bırakmak ... ihtikara meydan vermek istemiyoruz ... Tüccarı millet hayatında lazım bir unsur telakki ediyoruz. Bu unsurun normal

⁸⁸ Ayşe Buğra, **Devlet ve İşadamları**, İstanbul, 2003, 3.b., s. 166.

yaşamasını kendisi eğer takdir ve temin ederse devletten kendisine yardım gelir ... Fakat tüccar bunu böyle telakki etmezse, tamamen içimizden çıkması lazım gelen bir unsur olduğuna kanaat getirerek ... hareket etmek kararındayız.”⁸⁹

Burada henüz yalnızca bir uyarı vardır. Bir yıl kadar sonra, milletvekili Refik İnce Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmada; arada geçen zamanın hoş olmayan tecrübeleri etkisiyle, toplum refahının tüccara karşı gösterilecek şiddetle sağlanabileceğini ifade eden görüşünü dile getirmiştir.

“Ticaret, kazanç meşrudur; fakat, öyle bir devre ... geçiyoruz ki millet namına bunlardan fedakârlık etmek, vatanperverlik düsturunun bu meşruiyetin fevkinde yer tutması lazım gelir ... Biz milli mücadele zamanında ... mallarımızın % 40’ını hükümet emrine tahsis etmiş bir milletin evlatlarıyız ... Merhamet etmeden gösterilecek şiddette milletin saadeti mündemiçtir.”⁹⁰

Bu aradaki gelişmelerin izleri, her zaman temkinli bir üslubu tercih eden Başbakanın Refik Saydam konuşmalarında; ithalatçılardan şikayetçi olmuş, onlara toplum çıkarlarının şahsi çıkarlarından üstün olduğunu anlatmaya çalışacağını, olmadığı takdirde ithalatı yalnız devlete inhisar ettireceğini dile getirmiştir.⁹¹

1942 yılının Mayıs ayından itibaren Saydam Hükümeti aşırı kazançların vergilendirilmesi konusunda çalışmalar yapmıştır. Maliye Bakanı Ağralı konuyla ilgili olarak; sermayenin fevkalade durumdan faydalanarak normal gelirinden fazla elde edilen kazançlarının yalnız normal zamanlara göre vergiye tabi tutmanın adalet ölçülerine uygun olmadığını, bu durumun itiraza mahal vermediğini ancak tek tereddüt oluşturacak noktanın fevkalade kazancın tespitindeki doğruluk olduğunu belirtmiştir.⁹²

Ancak 7 Temmuz 1942’de Başbakan Refik Saydam’ın ölümü bu tasarının kanunlaşmasını geciktirmiştir.

Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla, 29 Ekim 1942 günü, Ankara

⁸⁹ T.B.M.M.Z.C., Devre 6, İçtima 2, 21. İnikat, 25 Aralık 1940.

⁹⁰ T.B.M.M.Z.C., Devre 6, İçtima 3, 33. İnikat, 30 Ocak 1942.

⁹¹ T.B.M.M.Z.C., Devre 6, İçtima 2, 25. İnikat, 6 Ocak 1941.

⁹² Cumhuriyet, 16 Mayıs 1942.

Hipodromu'nda konuşma yapan Milli Şef İnönü ise şunları söylemiştir.

*“Milletin her şeyini ordusuna vermesi ve vatan selameti için her sıkıntıya katlanmak kabiliyetinde olması büyük belaya karşı başlıca teminatımızdır. Doğru yoldan sapan soysuzların, ne kadar marifetli ve hileli olurlarsa olsunlar eninde sonunda herhalde yakalanacaklarına şüphe etmeyiniz.”*⁹³

Artık Ankara'da hava sertleşmiştir.

Saracoğlu Hükümeti'nin % 25 kararından sonra, o ana kadar baskı altında tutulan enflasyon yükselmiş, büyük kentlerin ve ordunun beslenmesi teminat altına alınamamış, ayrıca devletçe finanse edilen iaşenin hazineye maliyeti mevcut kamu gelirleri ile karşılanamayacak kadar artmıştır. 1942 yılının vergileri, büyük ölçüde ücretli ve maaşlılardan toplanan kazanç vergisi dahil, hemen hemen tümü ile kentli ve köylü çalışan halkın sırtına yüklenmiştir. Bu yükü daha fazla artırmak, yani mevcut sistemin bünyesi içinde vergi oranlarını yükseltme yoluyla kamu giderlerini finanse etmek artık olanaksız duruma gelmiştir. Tek yol mevcut vergi sisteminin ulaşamadığı ve artık büyük ölçüde savaş kazançlarını da içeren sermaye ve toprak sahiplerinin gelirlerine yönelmek olarak kendini göstermiştir.

Yukarıdaki zorunluluklara bir cevap olarak getirilen Varlık Vergisi, bir olağanüstü finansman aracı olmasının dışında, Başbakan Saracoğlu tarafından anti-enflasyonist bir iktisat politikası önlemi olarak da görülmüştür.⁹⁴

Bu ekonomik tabloda savaş ekonomisinin yarattığı kıtlıklar ve vurgunculuk sonucunda oluşan büyük servetler ile devletin mali krizi çelişki oluşturmuş ve bu husus sorunun ana kaynağı olarak görülmüştür. 1942 yılının son çeyreğine doğru darboğaz içinde bulunan ekonomide yiyecek sorunu ve karaborsa en önde gelen sorunlar olmuş, bu noktada savaşın ivedi finansmanını sağlamak için sosyal, ekonomik ve mali şartlar olağanüstü sermaye kazançları vergisine yönelik arayışları yoğunlaştırmıştır.

⁹³ **Ayn Tarihi**, Sayı 107, Ekim 1942, s. 11.

⁹⁴ Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 255.

Ekonomik ve sosyal şartların zorluğu ve yapılan vatanseverlik çağrılarına olumsuz yanıt alınması, siyasal iktidarı, hükümet etmenin duygusal yanını ön plana çıkartarak ülkeyi yönetmeye sevk etmiştir. Savaş zamanında beklenen, herkesin milli ahlak kuralları çerçevesinde davranması olmuş, ancak yapılan çağrılara olumlu yanıt alınamaması, ülkede etik bir beraberlik yaratılamaması, kamu yararı ön plana çıkartılarak siyasal iktidarın toplum yararı saptayıcısı görevini üstlenmesine yol açmıştır.⁹⁵

Varlık Vergisi önce zorunlu bir borçlanma olarak tasarlanmış, fakat Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun, yabancı tüccar ve kuruluşların zorunlu borçlanmalara dahil edilmesinin olanaksız olduğu hakkındaki açıklaması üzerine vergiye dönüştürülmüştür.⁹⁶

Varlık Vergisi'ne bu şekilde ulaşılmıştır. Toplumun vicdanı ve kamu finansmanı için acil finansman kaynağına olan gereksinim yasanın çıkartılmasında önemli rol oynamıştır.

Kanun taslağı T.B.M.M.'de görüşülmeden önce 10 Kasım 1942 gecesi Bütçe, Adliye, Maliye ve İktisat Komisyonları üyelerin oluşturduğu geçici komisyonda, Başbakan ve Maliye Bakanı'nın da katılımıyla aralıksız olarak yedi-sekiz saat süresince görüşülmüştür. Bu görüşmeler oldukça tartışmalı geçmiştir.

Kanun, öncelikle CHP grup toplantısında gizli olarak görüşülmüştür. Saracoğlu bu gizli oturumda, milletvekillerine kanunun vurguncuları, harp zenginlerini ve özellikle azınlıklardan olan vurguncuları hedeflediğini söylemiştir. Başbakana göre, böylece piyasaya egemen durumda olan azınlıklardan alınarak Müslüman Türk işadamlarına bırakılacaktır. Bu söylenenler yalnızca, oluşturulan geçici komisyonda Adliye Komisyonu üyesi olarak görev yapan ve oturuma katılan Faik Ahmet Barutçu'nun anılarında geçmekte,⁹⁷ başka bir kaynakta yer almamaktadır.⁹⁸

⁹⁵ Coşar, **a.g.e.**, s. 102-103.

⁹⁶ Hilmi Uran, **Hatıralarım**, Ankara, 1959, s. 386.

⁹⁷ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar (1938-1954)**, İstanbul, 1977, s. 263.

⁹⁸ TBMM'ne grup toplantısının tutanaklarını okumak için yaptığım başvuruya aldığım cevapta ellerinde böyle bir kayıt olmadığı yönünde olmuştur. CHP yetkilileri ile görüştüğümde ise parti grup toplantılarının kayıtlarının T.B.M.M. tarafından tutulmadığı partilerin kendileri tarafından tutulduğu ancak bahse konu döneme ait ellerinde herhangi bir kayıt olmadığı şeklinde olmuştur.

2. T.B.M.M.’nde Görüşülmesi ve Yasalaşması

Komisyonlardan çıkan Varlık Vergisi kanun tasarısı Meclis Başkanı Şemsettin Günaltay’ın başkanlığında toplanan T.B.M.M.’de 11 Kasım 1942’de görüşülmüştür. Kanun görüşmesinden önce Başbakan Şükrü Saracoğlu, Meclis kürsüsünden Varlık Vergisi’yle ilgili olarak bir konuşma yapmıştır.⁹⁹

Kanun tasarısının Meclis’te görüşülmesi sırasında Başbakan’dan sonra söz alan milletvekilleri,¹⁰⁰ Başbakan’ı destekler, hatta kutlarcasına konuşmalar yapmışlardır.¹⁰¹

Başbakan Saracoğlu’nun konuşmasından sonra ilk söz alan Müstakil Grup Başkan Vekili İstanbul Milletvekili Ali Rana Tarhan Hükümet’in aldığı önlemleri destekleyerek kanun hakkında;

“Sayın Başvekilimizin beyanlarının bariz vasfı; hadiselerin samimi tahlili ve güçlükleri yenmek için yeni tedbirler almak azminin mevcudiyetidir. Bahis buyurdıkları Varlık Vergisi’ne gelince sayın hükümetin bu kanun teklifini, mali, iktisadi, içtimai bakımlardan yerinde buluyoruz. Aynı hedefe varacak ve faydası devamlı olacak başka layihaları bekliyoruz.”

Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce de,

“Bu kanunun geç kaldığına kanaatimiz vardır. (Varlık Vergisi’nin) Hukuk prensiplerine muhalif olduğu yolunda varit olacak itirazlara cevap olarak şunu söylerim; hukuk hayatın icaplarını takip ettiği gündür ki şayanı hürmettir.” sözleriyle kanunu destekleyen bir konuşma yapmış ve diğer milletvekillerinden olumlu tepki almıştır.

Aynı gün kanunun görüşüldüğü Meclis oturumunun ikinci celsesinde İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir de, söz alarak, yapılan konuşmalardan farklı olarak, yasanın adı üzerinde durmuş ancak içeriğine karşı çıkmamıştır.

“Arkadaşlar, çok yerinde olan bu kanun hakkında birkaç söz söylemek istiyorum. Önce kanunun adı Varlık Vergisi’dir. Varlık, bizde, bilindiği üzere daha ziyade mevcudiyet anlamındadır. İkincisi; servet anlamına

⁹⁹ T.B.M.M.Z.C., Devre 6, İçtima 4, 3. İnkat, 11 Kasım 1942.

¹⁰⁰ Söz alan milletvekilleri şunlardır: Ali Rana Tahran, Refik İnce, Muhittin Baha Pars, Rasih Kaplan, Süreyya Özgevre.

¹⁰¹ T.B.M.M.Z.C., Devre 6, İçtima 4, 3. İnkat, 11 Kasım 1942.

kullandığımız zamanda dahi bu kanunun içeriğiyle biraz tezat oluşturuyor. Çünkü vergiyi servet sahibi olanlar değil aşırı kazanç sahibi olanlar verecektir. Eğer encümen uygun görürse bunun adına Aşırı Kazanç Vergisi Kanunu diyelim. Kanun yerindedir.”¹⁰²

Ancak bu itiraz sonuçsuz kalmış kanunun adı değişmemiştir. Varlık Vergisi Kanun Tasarısı, 429 sandalyeli Meclis’te oylamaya sunulmuş, boş olan üç sandalye dışında, 76 milletvekili oylamaya katılmamış, geriye kalan 350 milletvekilinin kabul oyuyla kanunlaşmıştır.¹⁰³ On yedi maddeden oluşan Varlık Vergisi Kanunu 12 Kasım 1942 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁴

Varlık Vergisi oylamasında kabul oyu verenler içinde daha sonra Demokrat Parti’nin kurucular grubunu oluşturan Adnan Menderes (Aydın), Refik Koraltan (İçel), Fuat Köprülü’de (Kars) yer almıştır.

Kanunu oylayan VI. dönem milletvekilleri arasında dört de gayrimüslim milletvekili de yer almıştır. Bunlardan ikisi Berç Türker (Afyon) ve İstamat Özdamar (Eskişehir) evet oyu kullanırken diğer iki vekil Dr. Nikola Taptas (Ankara) ve Dr. Abravaya Marmaralı (Niğde) oturuma katılmamışlardır.¹⁰⁵

Varlık Vergisi’nin kanunlaştığı 1942 yılı Kasım ayı, İkinci Dünya Savaşı’nın ülkemizde neden olduğu sıkıntı ve darlıklardan yararlanan kişi ve çevrelerin vurgunculuğunun, karaborsacılığının, her türlü haksız kazanç temininin doruğuna ulaştığı zamandır.¹⁰⁶

3. İçeriği¹⁰⁷

Varlık Vergisi Kanunu; verginin bir defaya mahsus olmak üzere servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınacağını belirtmekte ve vergiyi ödeyecek grupları şöyle tanımlamaktadır.

¹⁰² T.B.M.M.Z.C., Devre 6, İçtima 4, 3. İnkat, 11 Kasım 1942.

¹⁰³ T.B.M.M.Z.C., Devre 6, İçtima 4, 3. İnkat, 11 Kasım 1942.

¹⁰⁴ Varlık Vergisi’nin kabul edildiği 11 Kasım 1942 tarihli T.B.M.M. oturumuna ve yapılan oylamaya ait T.B.M.M. Zabıt Ceridesinin fotokopisi EK-7’dir.

¹⁰⁵ T.B.M.M.Z.C., Devre 6, İçtima 4, 3. İnkat, 11 Kasım 1942.

¹⁰⁶ Yetkin, **Türkiye’de Tek Parti**, s. 205.

¹⁰⁷ 4305 sayılı “Varlık Vergisi Hakkında Kanun” metnini içeren 12.11.1942 tarihli Resmi Gazete fotokopisi EK-6’dadır.

- Kazanç ve Buhran Vergileri yükümlüleri,
- Büyük çiftçiler,
- Sahip oldukları binaların ve hisseli ise hissedarlarının hisselerine düşen yıllık gayrisafi gelir toplamı 2.500 Liradan ve arsalarının vergide kayıtlı değeri 5.000 Liradan yukarı bulunan ve bu miktarın indirilmesinden sonra artan irat ve değerlerle bu vergiyi verebileceği komisyonlarca kararlaştırılanlar,

- 1939 yılından beri Kazanç ve Buhran Vergileri'ne tabi bir iş ve girişimle uğraştığı halde bu kanunun yayını tarihinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulunanlar,

- Meslekleri tacir, komisyoncu, tellal veya simsar olmadığı halde, 1939 yılından beri bir defa olsa bile ticari işlemlerle aracılık ederek komisyon veya aracılık karşılığı para veya mal almış olanlar.

Verginin tespiti görevi komisyonlara verilmiş ve komisyonların oluşumu da kanun metninde açıklanmıştır. Komisyonlara bu görevi yerine getirmeleri için onbeş günlük bir süre verilmiştir.

Komisyon kararlarının kesin olduğu ve bunlara karşı idari ve adli makamlara dava açılmayacağı da hükme bağlanmıştır.

Tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde borçlarını ödemeyen mükelleflerin askeri içerikte olmayan genel hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılarak, verilecek ücretin yarısının borçlarından düşüleceği, ancak kadınlar ve elli beş yaşını geçen erkekler için çalışma zorunluluğu uygulanmayabileceği de kanun metninde yer almıştır.¹⁰⁸ Bu hususun uygulama biçiminin hükümetçe hazırlanacak bir talimatname ile belirleneceği belirtilmiştir.¹⁰⁹

Yayınlandığı biçimiyle on yedi maddelik Varlık Vergisi, Avrupa ülkelerindeki savaş dönemi vergi tasarılarından çok farklı niteliklere sahip değildir.¹¹⁰ Farklı olarak verginin matrahı ve oranı kanunda çok açık belirtilmemiş, bazı uygulamalar idarenin takdirine bırakılmıştır.¹¹¹ Ayrıca

¹⁰⁸ Bakanlar Kurulu'nun Çalışma Talimatnamesi'ne ek olarak çıkardığı 2/19452 No ve 23 Şubat 1943 tarihli kararname ile 55 yaşını geçen erkek mükelleflerin çalıştırılması kararlaştırılmıştır.

¹⁰⁹ Çalışma Kararnamesi, Kararname No: 2/19288, **Resmi Gazete**, 12 Ocak 1943

¹¹⁰ Clark, **a.g.m.**, s. 31.

¹¹¹ Şahin, **a.g.e.**, s. 77.

yükümlülere temyiz ve itiraz yolu bazı istisnai durumlar haricinde kapanmıştır.

Asım Us vergide temyiz ve itiraz yolunun kapalı tutulmasını; Saracoğlu Hükümeti'nin enflasyona karşı mücadelede başarı sağlayamayacağını bildiği için bu kararı inkılapçı bir yoldan uygulamaya giriştiğini, Varlık Vergisi'nde temyiz ve itiraz haklarının olmamasının bundan kaynaklandığını belirtmiştir. Us yazısında ayrıca; hükümetin ihtikarı önlemek için temyizli, itirazlı uygulamalardan başka doğrudan doğruya tüccarların kendi meslek kuruluşlarıyla ile kendilerini kontrol etmesine varıncaya kadar her türlü normal mücadele yollarını denediğini, fakat bütün bu denemelerin sonunda acı bir hayal kırıklığı ile karşılaştığını, Varlık Vergisi'nde itiraz ve temyiz haklarının bulunmamasının nedeninin de noktalarda aramak gerektiğine yer vermiştir.¹¹²

4. Amacı

Başbakan Şükrü Saracoğlu kanunun amacını Meclis'teki konuşmasında şu şekilde açıklamıştır.

“Alelumum eşya fiyatlarının bugünkü delice artışında fiilvaki ihtihsal azlığının, ithalat noksanının, yanlış tedbirlerin, bilhassa doymak bilmeyen hırsın ve ihtikarın geniş hisseleri vardır. Fakat bütün bunların tesiri kadar, diğer bir vakıa vardır ki o da tedavüldeki Türk parasının mütemadiyen artması ve 700 milyona çok yaklaşmış olmasıdır..... Onun için ...bütün dikkat ve ihtimamımızı bu yara üstünde toplamayı ve bir ilaç bulmayı en önde gelen vazife saydık. Bu iş için tek yol, tedavüle çıkan paranın bir kısmını vergi olarak geri çekmekten ibarettir ve bu geri alış başlıca harp yıllarında çok para kazanmış olanlardan yapılmalıdır ve yalnız bir defaya mahsus olarak alınmalıdır. Uzun tetkiklerden sonra hazırlanan bu kanun layikası başlıca üç matrahtan para toplayacaktır. Bu matrahlar ehemmiyet sırasıyla şunlardır; tüccarlar, emlak ve akar sahipleri, büyük çiftçiler.”¹¹³

Varlık Vergisi'nin çıkarılmasına neden olan etkenlerden biri, savaşın ekonomi üzerindeki etkilerinden dolayı kaçınılmaz biçimde ortaya çıkan ya

¹¹² Asım Us, “Hükümetin Aldığı Tedbirler”, **Vakit**, 16 Kasım 1942.

¹¹³ **T.B.M.M.Z.C.**, Devre 6, İçtima 4, 3. İnkat, 11 Kasım 1942. (Konuşmanın tam metni EK-7'dedir.)

da yaratılan büyük servet birikimlerine kavuşan *savaş zenginlerini* vergilendirmek ve bu sayede, olağanüstü koşulların yarattığı sıkıntılardan yararlanarak, çok kez kısa zamanda olağanüstü haksız kazançlar sağlamış kişilerden, mevcut servet birikimlerinin hiç olmazsa bir kısmını geri alarak, savaşın yarattığı ekonomik sıkıntıların toplumda dengeli ve adil ölçüde paylaşılmasını sağlamak olmuştur.

Diğer bir etken de, devletin yine olağanüstü artan harcamalarını, bütçede açık vermeden ve dolayısıyla da enflasyona neden olmadan, yeni bir gelir kaynağı ile karşılayabilmesi olmuştur.

Bir yandan da, enflasyonun önemli nedenlerinden biri olan ve bütçe açıklarını kapatmak için bu dönemde bol bol başvurulmuş emisyonu son vermek istenmiştir. Servetlerden alınan vergi ile de piyasada mevcut para miktarının azaltılması amaçlanmıştır. Bu sayede enflasyonun bir ölçüde önlenmiş olacağı düşünülmüştür.

Nihayet son bir amaç da, piyasadaki mal yokluğunu belirli ölçüde ortadan kaldırmak olmuştur. Çünkü, ellerinde vurgun amacı ile büyük mal stokları olduğu tahmin edilen ya da bilinen servet sahiplerinin vergilerini ödeyebilmek amacıyla, ellerindeki malları birden piyasaya sürecekleri ve dolayısıyla da fiyatların bu şekilde düşeceği düşünülmüştür.

Bu amaçların tümünü yerine getirebilecek bir önlem olarak, Varlık Vergisi Kanunu yürürlüğe konmuştur.¹¹⁴

B. Varlık Vergisi Kanunu'nun Uygulanması

Varlık Vergisi'nin hesaplama ve uygulamasına ilişkin tek kaynak dönemin İstanbul Defterdarı Faik Ökte'nin 1951 yılında yazdığı *Varlık Vergisi Faciası* isimli ve objektifliği konusunda şüpheli yaklaşılabilecek kitabıdır. Ancak vergiyle ilgili resmi bir veri ve belge bulunmadığından dolayı verginin teknik detaylarına ilişkin konular bu kaynaktan faydalanılarak hazırlanmıştır.

¹¹⁴ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt 2*, İstanbul, 1986, s. 476.

1. Varlık Vergisi Komisyonlarının Oluşturulması ve Çalışma Usulleri

Vergi miktarları il ve ilçelerde oluşturulan komisyonlar tarafından belirlenmiştir. Komisyonlar illerde Vali, ilçelerde Kaymakam, Defterdar veya Mal Müdürü, Belediye ve Ticaret odalarının kendi içlerinden seçtiği iki kişiden oluşmuştur. Ticaret Odası bulunmayan yerlerde belediye tarafından seçilen ticaretten, ziraattan anlayan iki kişi komisyona girmiştir. Büyük çiftçilerin vergi yükümlülüğünün saptanacağı durumlarda komisyona ziraat odasından iki üye seçilmiştir. Oluşturulan komisyonların on beş gün içinde vergi miktarlarını ilan etmeleri gerekmiştir.¹¹⁵

İstanbul'un her dönemde tüccarların yoğunlaştığı bir kent olmasının yanı sıra, Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan iskan siyasetinin sonucu olarak da Anadolu'daki azınlıkların İstanbul'a göç ettirilmesi ile bu durum daha da pekiştirilmiştir.¹¹⁶ Ticaret açısından İzmir ve Ankara da nispi olarak İstanbul'u takip eden iller olmuştur.

Bu nedenle İstanbul ve İzmir'de üç, Ankara'da iki komisyon oluşturulmuştur. İstanbul'da kurulan komisyonların üyeleri şöyledir.

1. Komisyon: Vali Dr. Lüfi Kırdar, Defterdar Faik Ökte, Ticaret Odasından Mithat Nemli, Nuri Dağdelen, Belediyeden Bican Bağcıoğlu, Tevfik Amca, Ferit Hamal.

2. Komisyon: Vali Yardımcısı Ali Rıza Ünal, Maliyeden Halil Ayan, Ticaret Odasından Muhittin Alemdar, Belediyeden Vakıf Çakmur.

3. Komisyon: Fatih Kaymakamı Rebii Karatekin, Maliyeden Muhittin Gürün, Ticaret Odasından H. Naili Barlo, Belediyeden Mehmet Sipahioğlu.

Yetkileri hemen hemen sınırsız olan ve kendi üstünde herhangi bir merci bulunmayan, komisyonlar Varlık Vergisi'nin tek ve nihai uygulayıcısı olmuştur. Komisyonlardaki altı üyeden hiç olmazsa dördünün (belediye ve ticaret odaları temsilcilerinin) taşra illerinde mülk sahibi grupları temsil etmesi veya bunlarla ilişkili olması, buralarda kanunun nispeten ılımlı bir

¹¹⁵ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, s. 380.

¹¹⁶ Ayhan Aktar, "Varlık Vergisi Sırasında Gayrimenkul Satışları, İstanbul Tapu Kayıtlarının Analizi (26 Aralık 1942-30 Haziran 1943)" **Toplumsal Tarih**, Cilt 12, Sayı 69, Eylül 1999, s. 12.

biçimde uygulanmasına yol açmış olabileceği¹¹⁷ konusunda yorumlar mevcuttur.

2. Vergi Mükellefleri-Miktarlarının Belirlenmesi, Listelerin Hazırlanması, İlanı ve Verginin Tahsilatı

Varlık Vergisi'nin hesaplanması ve ilanını içeren süre yaklaşık bir ay sürmüştür. İlk önce komisyonlar oluşturulmuş daha sonra komisyonlar mükelleflerin ödeyecekleri vergiyi belirlemiş ve ilan etmişlerdir.

İstanbul'da oluşturulan üç ayrı komisyon çalışmalarını 12 Kasım-17 Aralık 1942 tarihleri arasında tamamlamıştır. Komisyonların kimin ne kadar vergi ödeyeceğini belirlemesinden sonra, vergi miktarlarının yazılı olduğu listeler, İstanbul'da 18 Aralık 1942 günü vergi dairelerinin ilan tahtalarına asılmıştır.¹¹⁸

Özellikle İstanbul gibi, vergi kapsamındaki gayrimenkulların bol olduğu bir yerde komisyon üyeleri ve memurlar, vergi belirlemesi açısından aralarında işbölümü yapmışlardır. Ama birinin ölçüsü ötekini tutmadığı için, örneğin, ikisi de aynı gruptan olduğu halde, aynı semtteki aynı büyüklükteki apartmanların birinin vergisi on bin Lira iken, ötekinkinki üç bin Lira olabilmektedir.¹¹⁹

Kanunu'nun kabulünden sonra oluşturulan komisyonların on beş gün içinde vergi matrahlarını belirlemesi gerekmiştir. Her ne kadar komisyonların elinde daha önceden, İrat ve Servet Vergileri Müdürü Mehmet İzmen'in teklifiyle Müslüman (M) ve Gayrimüslim (G) olarak ayırımına göre oluşturulmuş cetveller var ise de, bunların yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Dönemin İstanbul Defterdarı Faik Ökte, İstanbul için şöyle bir sınıflandırma yapmıştır. Beyannameli Müslim (BM), Beyannameli Gayrimüslim (BG), Fevkalade Müslim (FM), Fevkalade Gayrimüslim (FG), İratlı Müslim (İM), İratlı Gayrimüslim (İG), Hizmet Erbabı (H.E), Anonim Şirket (An.Ş.), Büyük Çiftçi (BÇ), müteahhit (Mü.) ve Emlak sahipleri (Eml.) daha sonra merkezin şifahi emri ile bu gruplara Dönemler (D) grubu da eklenmiştir. Sınıflandırma bu şekilde yapıldıktan sonra görev dağılımı yapılmıştır.

¹¹⁷ Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 260.

¹¹⁸ Aktar, **Varlık Vergisi'nin Hikayesi**, s. 83.

¹¹⁹ Altan Öymen, **Bir Dönem Bir Çocuk**, İstanbul, 2002, 4.b., s. 343.

Ökte, her mükellef grubunun ödeyeceği vergi miktarının belirlenmesinde gruplar itibariyle kimlerin çalıştığını şöyle anlatmıştır;

Mükelleflerden Fevkalade Müslim (FM), Fevkalade Gayrimüslim (FG), Beyannameli Müslim (BM), Beyannameli Gayrimüslim (BG) grupların vergilerini estimatörler,

İratlı Müslim (İM), İratlı Gayrimüslim (İG), Anonim Şirket (An.Ş.), Emlak (Eml.) kısımlarının vergilerini Teknik Büro,

Hizmet erbabının (HE) vergilerini o zamanki Kazanç Hesap Mütahassısları,

Müteahhitlerin (Mü), Taahhüt Servisi; Çiftçilerin vergisini doğrudan doğruya yetkili Varlık Vergisi Komisyonu saptamıştır.¹²⁰

Vergilendirme oranları ile ilgili tek kaynak daha önce de belirtildiği gibi Faik Ökte'dir. Zira bununla ilgili yayınlanan herhangi bir resmi evrak yoktur. Ökte'nin *hatırında kaldığı* kadarıyla oranlar şu şekildedir.¹²¹

Anonim Şirketler (M) ve (G) ayrımı yapılmaksızın 1941 safi kazancından, 1942 senesinin vergi ve zamları çıkarıldıktan sonra kalan miktarın yarısı kadar vergi salınmıştır.

Fevkalade (M) grubunun vergisi, son harp yıllarında elde ettikleri tahmin olunan kazançları toplamının 1/8'i kadardır.

Fevkalade (G) grubunun vergisi, son harp yıllarında elde ettikleri kazancın yarısı kadardır. Vergi bütün varlıklarının yarısına kadar da çıkabilir.

Aile anonim şirketlerde ve kolektif şirketlerde (M) veya (G) olduklarına vergileri tayin olunur.

Büyük çiftçilerin vergisi varlıklarının % 5'idir.

Emlak sahibi (G)'lerden Fevkalade sınıfa girmeyenler, emlak gelirinin 1500 Lirası üstünde kalan kısmı kadar bir vergi ile teklif edilecektir. Örneğin 5000 Lira iratlı mülkü olan (G)'den 3500 Lira vergi alınacaktır.

3000 Liradan aşağı iratlı emlak için (M)'lara vergi tarh olunmayacaktır. Fazla olanlardan vergi (G)'lerin dörtte biridir. Örneğin 5000 Lira iratlı mülkü olan bir (M)'a 875 Lira vergi tarh olunacaktır.

¹²⁰ Ökte, **a.g.e.**, s. 71.

¹²¹ Ökte, **a.g.e.**, s. 86-87.

Küçük seyyarlar umumiyetle 500 Lira vergi ile teklif edileceklerdir. Aylığı 40-50 Lira arasındaki hizmet erbabı vergiden muaf tutulacaktır. Ev sanat erbabı yalnız (G)'lerden teklif edilecektir.

Fevkalade Sınıf ve İratlı Mükellef gruplarına dahil olan toplam 1384 Müslüman ve 3822 Gayrimüslim mükellefin ne kadar vergi ödeyeceklerinin ön hazırlığı başında Faik Ökte'nin bulunduğu maliye müfettişleri grubu tarafından yapılmıştır. Ökte'nin kitabında bu grup *Estimatörler* olarak geçmiştir. Daha sonra bu grup tarafından hazırlanan listeler, mükelleflerin vereceği vergi miktarını belirleyerek olan son komisyona teklif edilmiştir.

Estimatörlerin çalışma yerleri Defterdarlık binası olmuştur. Ayrıca estimatör maliye müfettişleri tahakkuk sürecinde İstanbul'un çeşitli semtlerindeki vergi dairelerinde görev yapmışlar ve bu dairelerde çalışan memur ve şefler, esas olarak, o günlerde yürürlükte bulunan Kazanç Vergisi Kanunu'na göre, birinci sınıf tüccarların listelerini, bu kişilerin bir önceki yılda ödedikleri kazanç vergisi tutarını maliye müfettişlerine tedarik etmişlerdir.¹²²

Varlık Vergisi'ni tespit eden estimatörler ve komisyon üyelerinin ekonomik ve toplumsal açıdan hedef aldığı kesimler daha önce anlatılmaya çalışılan toplumsal nedenlerden dolayı yüksek gelir sahibi, zengin veya varlıklı kesimler ve özellikle de zenginliklerini tüketim yolu ile sergileyenler olmuştur.¹²³ Bunun bir nedeni de yeterli bir vergi sisteminin bulunmamasıdır.

Bunun dışında estimatörlere diğer kanallardan da bilgiler gelmiştir. Bunlar; bankaların istihbarat servisleri, İstanbul Valisi Lütfi Kırdar vasıtasıyla Milli İstihbarat Teşkilatı, İstanbul'daki parti müfettişi Suat Hayri Ürgüplü kanalıyla CHP'dir. Ayrıca estimatörler mükelleflerin dükkanlarında da yerinde incelemeler yapmışlardır.

Sonuç olarak estimatörler yukarıdaki kaynaklardan gelen bilgileri yorumlayıp nihai olarak oluşturdukları kanaatlerine göre vergi miktarını belirlemişler ve onaylanmak üzere komisyonlara sevk etmişlerdir. Vergi miktarları son halini bu komisyonlarda almıştır.

¹²² Ayhan Aktar, **Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları**, İstanbul, 2004, 7.b., s. 216.

¹²³ Aktar, **a.g.e.**, s. 172.

Faik Ökte'nin anılarında anlattığı kadarıyla bazen komisyon üyelerinin müdahaleleri, bazen de merkezden gelen direktifler sonucunda bir kısım mükelleflerin vergilerinde indirimle gidilmiş, bir kısmının vergileri de cezalandırılmak amacıyla kat kat artırılmıştır. Bürokrasi veya CHP ile sorunu olanlar ister Müslüman ister gayrimüslim olsun bu cezalandırmadan kurtulamamışlardır.

Varlık Vergisi savaş döneminde aşırı kazanç edinen mükelleflerden alınacak bir vergi olarak tanımlanmasına karşın komisyon çalışmaları sırasında hizmet erbabı ve seyyar satıcılar da yükümlüler arasına dahil edilmiştir. Ökte kitabında; hizmet erbabının biraz daha sefaletle gömülmeye başladığı bu günlerde, kendilerine hizmet erbabını vergiden muaf tutma yetkisi de verildiğini söylemekte, Adalan'la (M) Grubu müstahdemleri toptan muaf tutmaya karar verdiklerini ve tekliflerinin merkez tarafından kabul edildiğini, bu suretle yalnız (G) grubu hizmet erbabı ve seyyarlarına vergi tarh edildiğini belirtmektedir.¹²⁴

Ancak Ökte bu açıklamayı yaparken yetkisi olduğu halde (G) grubu hizmet erbabını neden vergiden hariç tutmadığını belirtmemiştir. Çalışmalar sonucunda vergi mükellefleri ve ödeyecekleri vergi miktarları aşağıdaki tabloda gösterildiği biçimde belirlenmiştir.

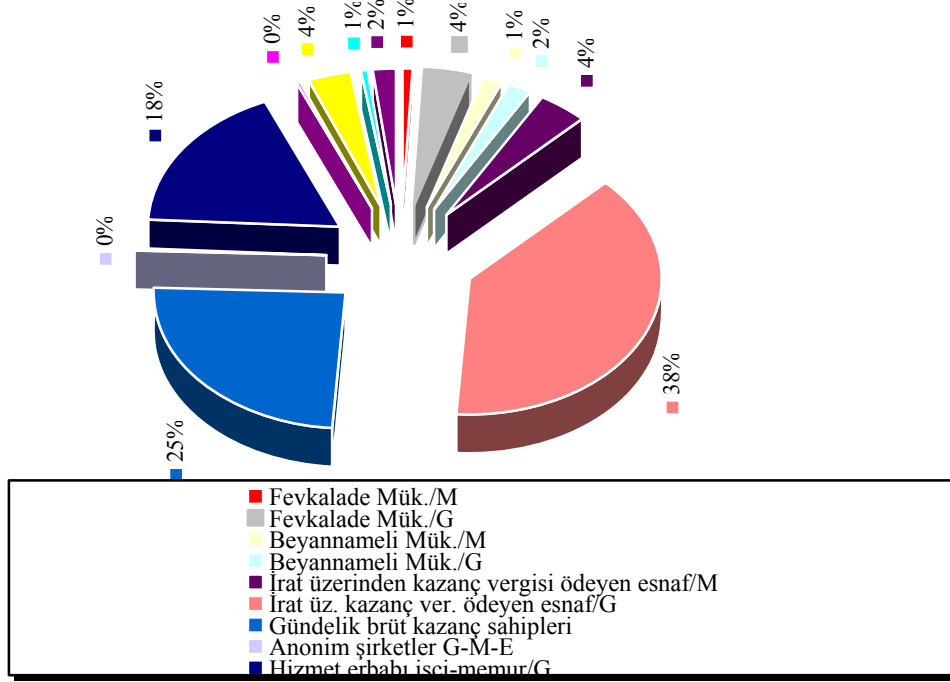
Tablo 7: İstanbul'da Varlık Vergisi tahakkukundaki gruplar

	Dini Köken	Mük. Sayısı	%	Tahakkuk Edilen Vergi	%
Fevkalade Mük./Müslüman	M	460	% 1	17.294.549	% 5
Fevkalade Mük./G.müslim	G	2.563	% 4	189.969.980	% 54
Beyannameli Mük./Müslüman	M	924	% 1	3.128.310	% 1
Beyannameli Mük./G.müslim	G	1.259	% 2	10.364.466	% 3
İrat üzerinden Kazanç Vergisi ödeyen esnaf vs.	M	2.589	% 4	4.055.100	% 1
İrat üzerinden Kazanç Vergisi ödeyen esnaf vs.	G	24.151	% 39	72.811.850	% 21
Gündelik brüt kazanç sahibi/evde çalışanlar	G	15.413	% 25	9.629.450	% 3
Hizmet erbabı / G.müslim	G	10.991	% 18	6.880.500	% 2
Anonim Şirketler	G-M-E	159	-	7.490.910	% 2
Büyük çiftlikler	M	222	-	1.122.450	-
Müteahhitler	G-M	376	% 1	6.546.372	% 2
Emlak sahipleri	G-M	2.258	% 4	16.525.045	% 5
İstanbul şehir sınırları dışındaki kazalar toplamı	G-M	1.210	% 2	3.664.437	% 1
TOPLAM ¹²⁵		62.575	% 100	349.483.419	% 100

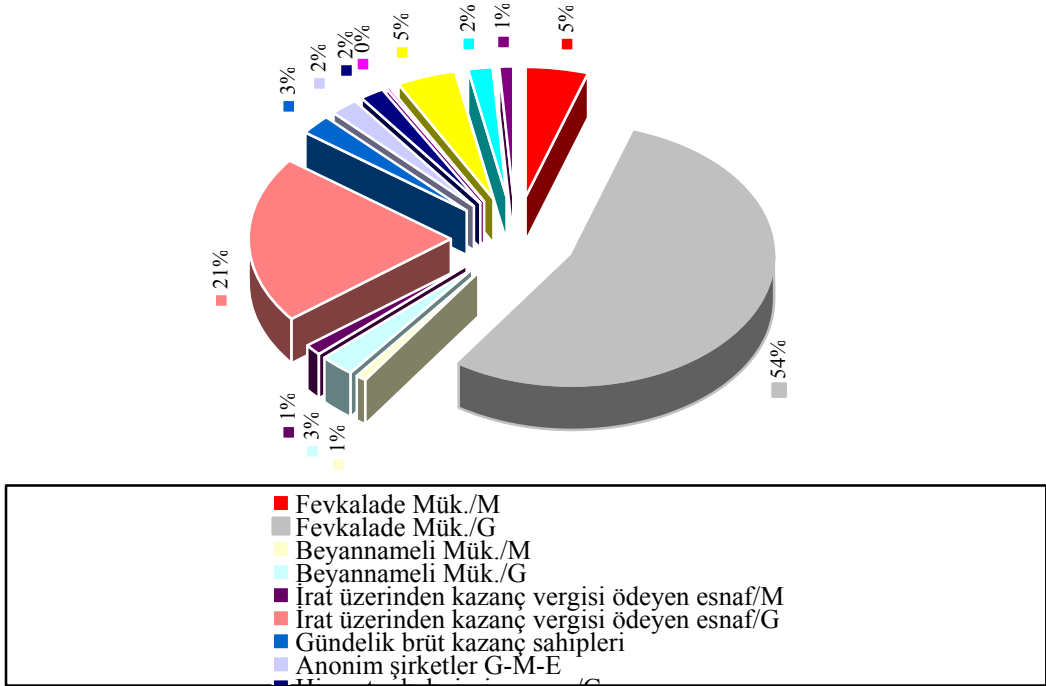
¹²⁴ Ökte, a.g.e., s. 79.

¹²⁵ Ökte'nin kitabında tahakkuk eden vergi toplamı 349.988.922 Lira olarak verilmiştir. Ancak tablodaki miktarların toplamı 349.483.419 çıkmaktadır.

İstanbul'da Varlık Vergisi tahakkukundaki gruplar

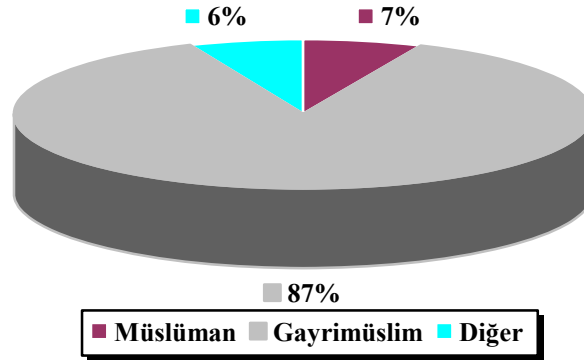
İstanbul'daki Varlık Vergisi tahakkukunun mükelleflerinin kökenlerine göre dağılımı

Kaynak: Ökte, **a.g.e.**, s. 102-103.

Tablo 8: İstanbul'daki Varlık Vergisi mükelleflerinin kökenlerine göre dağılımı

Mükelleflerin kökeni		Mükellefler	%	Tahakkuk	%
Müslümanlar	M	4.195	% 7	25.600.409	% 7
Gayrimüslimler	G	54.377	% 87	289.656.246	% 83
Diğer	G-M-E	4.003	% 6	34.226.764	% 10
Toplam		62.575	% 100	349.483.419	% 100

İstanbul'daki Varlık Vergisi mükelleflerinin kökenlerine göre dağılımı

Kaynak: Ökte, a.g.e., s. 102-103.

İlk listeler vergi mükelleflerini belirlemek için komisyonlara verilen onbeş günlük sürenin ardından, 18 Aralık 1942 tarihinde ilan edilmeye başlanmıştır. Listeler nüfusun az ve ekonomik yaşamın durgun olması nedeniyle küçük şehirlerde daha önce hazırlanmış ve ilan edilmiştir. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde vergi saptama süreci mükelleflerin çokluğu nedeniyle yavaş işlemiş ve nihai listeler en son buralarda ilan edilmiştir.

Varlık Vergisi Kanunu'nun 12. maddesi verginin onbeş gün içinde ödenmesini hükme bağlamıştır. Listeler vergi dairelerinin ilan tahtalarına 18 Aralık 1942 günü asıldığından, ilk ödeme süresi 4 Ocak 1943 akşamı dolmuştur. Ayrıca aynı maddeye göre, bu süre içinde vergilerini ödememiş olan mükelleflere gecikmeli durumda ilk hafta için %1, ikinci hafta için % 2 gecikme faizi tahakkuk ettirileceği belirtilmiştir. Bu sürelerde bayram tatilleri nedeniyle biraz uzatılarak 20 Ocak 1943 akşamı sona ermiştir.

Varlık Vergisi mükellefi olması gerekirken listelere yazılması unutulmuş kişilerin belirlenmesi için yeni bir komisyon oluşturulmuş ve bu

komisyon iki ay görev yapmıştır.¹²⁶ İkinci Varlık Vergisi Komisyonu, unutulmuş 902 mükellef saptamış ve toplam 4.132.750 Lira vergi tarh etmiştir.¹²⁷ Bu suretle İstanbul'da toplam mükellef 62.675'e tahakkuk ise 349.988.922 Liraya ulaşmıştır.

Tablo 9: Türkiye genelinde Varlık Vergisi miktarı dağılımı.

İl	Tahakkuk Eden Vergi	Ödenen Vergi Tutarı
Afyon	840,098	803,098
Ağrı	381,250	358,850
Ankara	16.944,817	15.143,443
Antalya	889,109	866,339
Amasya	311,160	311,160
Aydın	1,615,548	1,493,876
Balıkesir	2,274,410	2,109,292
Bilecik	388,249	374,835
Bingöl	78,200	56,800
Bitlis	23,750	17,750
Bolu	673,965	651,308
Burdur	206,491	202,311
Bursa	11,060,589	5,534,264
Çoruh	90,900	78,150
Çanakkale	2,344,082	1,601,114
Çankırı	180,430	176,430
Çorum	300,750	298,750
Denizli	1,046,252	983,257
Diyarbakır	1,008,500	806,724
Edirne	1,037,250	683,343
Elazığ	344,289	244,530
Erzincan	127,587	126,437
Erzurum	1,029,019	913,166
Eskişehir	1,204,345	1,189,445
Gaziantep	834,379	779,817
Giresun	443,735	430,955
Gümüşhane	115,177	109,177
Hakkari	5,626	5,626
Hatay	3,253,440	1,978,794
İçel	6,232,515	5,242,237
İzmir	27.382.260	26.701.766
Isparta	306,712	302,176
Kars	783,950	763,585
Kastamonu	462,791	438,321
Kayseri	1,132,286	1,010,063
Kırklareli	450,741	296,115
Kocaeli	1,808,070	1,522,269
Konya	1,898,820	1,798,174
Kütahya	1,064,256	1,057,419
Malatya	421,006	379,021
Manisa	2,234,074	2,099,019

¹²⁶ Cumhuriyet, 6 Mart 1943

¹²⁷ Tan, 6 Mart 1943

Maraş	373,200	348,871
Mardin	324,250	322,282
Muğla	840,515	833,485
Muş	63,450	60,176
Niğde	681,122	640,107
Ordu	548,350	470,881
Rize	145,341	90,664
Samsun	2,390,975	2,177,577
Siirt	167,651	157,031
Sinop	264,392	257,392
Sivas	891,923	736,845
Tekirdağ	655,726	543,791
Tokat	794,270	773,736
Trabzon	609,721	494,103
Tunceli	50,520	47,455
Urfa	969,310	864,058
Van	113,300	108,300
Yozgat	453,250	376,592
Zonguldak	1,716,727	1,442,922

Kaynak: Muhammed Güçlü, “Varlık Vergisi Kanunun Çıkarılması, Uygulanması, Kaldırılması ve Sonuçları”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1990)**

İllere göre vergi dağılımına bakıldığında verginin asıl yükünü İstanbul taşımış, İzmir ise ikinci sırada yer almıştır. Kanunun çıkarılış amacının, savaş dönemindeki spekülasyon kazançları vergilendirmek olduğu düşünüldüğünde, ticari merkezlerin bu illerde toplanması ve ticari yaşamın yoğun olması başta İstanbul’un, ardından da İzmir’in öne çıkmasına neden olmuştur.

İstanbul’un Türkiye’deki ticaret sisteminde özel bir yeri olmuştur. Kapitalist dünya sisteminin metropollerini ile Türk ekonomisi arasındaki karşılıklı değişim ilişkilerinde, Türkiye açısından kilit noktaları ellerinde tutan, İstanbul dış ticaret tacirleri, Türk ekonomisinde oluşan ticari birikimlerde başat bir konuma sahip olmuşlardır.¹²⁸

İstanbul basını Varlık Vergisi listelerinin asılmasından sonra yeni ve yoğun bir kampanya başlatarak bu verginin zamanında ödenmesinin ne kadar önemli bir vatandaşlık görevi olduğu konusunda yayınlar yapmıştır. Kendilerine yüksek vergi tarh edilen bazı mükelleflerin demeçlerine gazetelerde yer verilmiştir. En fazla vergi tarh edilen Binjamin şöyle demiştir. “Kimi silah omuzda hudutları bekler...kimi servetini vatan uğruna seve feda etmek mevkiinde kalır. Bu sonuncu vazife bir çok emsalimiz gibi bizim firmamıza da düşmüş oluyor. Bu hizmete ne kadar ağır olursa olsun

¹²⁸ Tezel, a.g.e., s. 231.

katlanacağız.” İzak Kohen ise yaptığı açıklamada “Firmamıza kesilen vergiyi ağır bulmadığımı söyleyemem, fakat onun böyle ağır oluşu bize asıl vazifemizi unutturamaz. Vatan madem ki böyle istiyor, böyle olsun.” demiştir.

Varlık Vergisi Kanunu’nun 12. maddesine dayanarak vergi tahsilini hızlandırmak ve mal kaçırılmasını engellemek amacıyla vergi tahsil süreci bitmeden Beyoğlu Tahsilat Müdürü, verginin ilk tatbik günü, kanunun verdiği yetkiye dayanarak, Beyoğlu bölgesindeki bütün mücevheratçı, altıncı ve benzeri ticarethanelere ihtiyati tedbir koydurmuştur.¹²⁹

Listelerin ilanı ile birlikte, başta İstanbul olmak üzere, tüm yurttan Varlık Vergisi ödemeleri devam ederken, yasaya göre, tüm itiraz yolları kapalı olmasına karşın, saptanan vergi miktarlarına büyük ölçüde itirazlar olmuştur. Kendilerine tarh edilen Varlık Vergisi miktarının hatalı olduğunu öne süren mükelleflerin T.B.M.M.’ne verdikleri dilekçe sayısı, henüz daha ilk ayı geçmeden, 3.000’i bulmuştur. Söz konusu dilekçeler, incelenmek üzere, önce Maliye Bakanlığı’na gönderilmiş ve dilekçelerin incelenmesi için bir komisyon oluşturulmuştur. Varlık Vergisi dolayısıyla, T.B.M.M.’ye 13.348, diğer makamlara ise, 10.968 itiraz dilekçesi verilmiş ve değişik makamlara verilen itiraz dilekçelerinin toplamı 24.316’yı bulmuştur.¹³⁰ Aşağıdaki tablo tasnif edilebilenlerin durumunu yansıtmaktadır.

Tablo 10: Varlık Vergisi miktarına itiraz etmek için değişik makamlara verilen itiraz dilekçeleri

İtiraz nedeni	M Grubu	Karara bağlanan	G Grubu	Karara bağlanan
Maddi hata	515	497	1.432	1.226
Müteferrik	2.459	2.394	3.094	2.491
Fazlalık	6.167	4.970	10.649	8.641
Toplam	9.141	7.861	15.175	12.358

Kaynak: Ökte, **a.g.e.**, s. 110.

Yukarıdaki tabloda; verilen dilekçe sayısı ile karara bağlanan dilekçe sayısı arasında farklılık mevcuttur. Aradaki fark bu dilekçelerin

¹²⁹ Ökte, **a.g.e.**, s. 105.

¹³⁰ Koçak, **a.g.e.**, s. 492.

incelenmediği anlamına gelmemektedir. Bunlar mükerrer dilekçeler olup aynı kişinin değişik makamlara dilekçe vermesinden kaynaklanmıştır.¹³¹

Bunların yanında bazı azınlık mensupları yabancı konsolosluklara başvurmuşlar, karşılaştırmalı cetveller hazırlayarak vergiden şikayetçi olmuşlardır.¹³² İtiraz dilekçelerinin T.B.M.M. Dilekçe Komisyonu'nda incelenmesi 1947 yılı başına dek sürmüştür.¹³³

Bu arada vergiyi ödemek istediği halde, nakit sıkıntısı yüzünden ödeme yapamayanlar olmuştur. Bunun için, Maliye Bakanlığı'nın başkanlığında Merkez, Ziraat, İş, Emlak ve Osmanlı Bankası müdürleri toplanarak, Varlık Vergisi tahsilatı sırasında vergi mükelleflerine kolaylık gösterilmesini karar altına almışlardır. Borcunun % 20'sini ödeyen mükelleflere her banka kendi mevzuatına uygun emlak, emtia, esham ve tenvilat üzerinden kredi açmayı kabul etmiştir.¹³⁴ Bu karara göre; gayrimenkul karşılığı verilecek kredi işlemlerini Emlak Bankası'nın yapması karara bağlanmıştır. Kredilerde faiz oranının aylık % 0.5 olacağı ve başvuru yapan mükelleflerin haciz kararının kaldırılacağı da kararlaştırılmıştır.¹³⁵

1943 sonlarında Emlak ve Eytam Bankası İstanbul Şubesi 1500 yükümlü lehine toplam 25 milyon Liralık Varlık Vergisi kredisi uygulaması yapmıştır. Banka yönetimi bu uygulama sırasında kıymet takdirinde müşteriler lehine bir yöntem geliştirmiştir. Ekonomik buhran koşullarında ipotek tesis edilecek gayrimenkullar için kira ve inşaat/konum kıymetlerinden düşük olan kredi işlemine esas alınıyordu. Oysa 1939 yılından beri kiralar denetim altındaydı ve kira artışlarına izin verilmiyordu. Dolayısıyla bankanın geliştirmiş olduğu kredilendirme usulü mekanik biçimde uygulansa gayrimenkulların değeri tümüyle kira gelirine göre saptanacak bu da açılacak kredi miktarının kayda değer derecede düşük olmasına neden olacaktı. Bu yaklaşımın yanlış olacağı hemen fark edilerek yeni bir ölçü geliştirilmiştir. Bu ölçüte göre kira ve konuma göre belirlenen

¹³¹ Bahse konu dilekçelere ulaşmak için yaptığım çalışmalarda Başbakanlık Devlet Arşivlerinde sadece iki dilekçeye ulaşabildim. (Fotokopileri Ek-1'dedir.)

¹³² Haydar Rüştü Ökte, "Yahudiler Bir Öğüt", *Anadolu*, 23 Mart 1943.

¹³³ Ökte, *a.g.e.*, s. 110-111.

¹³⁴ *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1942.

¹³⁵ *Akşam*, 11 Ocak 1943.

kıymetlerin ortalaması alınmıştır. Bu açılacak kredi tavanını ihmal edilemeyecek düzeyde yükselten bir uygulama olmuştur.¹³⁶

Tahsilatın ilk günlerinde mükelleflerin büyük bölümü vergilerini ödemedi, beklemeyi tercih etmişlerdir. Gazeteler, bir yandan verginin süresinin uzatılacağı söylentilerini resmi demeçlerle yalanlarken, bir yandan da ödeme gününün 4 Ocak 1943 tarihinde dolacağına işaret etmişlerdir. Ancak buna karşın ilk günlerde ödeme tutarları düşük kalmıştır. Normal devrenin sona erdiği gün vergi dairelerinde yoğunluk yaşanmıştır. İstanbul'da vergi daireleri 4 Ocak 1943 günü akşam saat 19.00'a kadar mesai yapmıştır. İstanbul'da son ödeme gününe kadar günlük ortalama ödeme 4.000.000 Lira iken son gün olan 4 Ocak 1943 tarihinde 17.071.406 Lira tahsilat yapılmıştır.¹³⁷

1943 yılının Ocak ayından aynı yılın Mart ayı başına kadar günlük tahsilatın 1.000.000 Liradan aşağı düşmediği ve Aşkale kabilelerinin ilk olarak toparlanmaya başladığı günlerde ise günlük tahsilatın 3.500.000 Lira dolayında seyrettiği görülmüştür.¹³⁸

Vergi borcunu ödeyeceğine ilişkin iyi niyet gösterenlere, zaman tanınmış ve kendilerine bir ödeme planı verilerek, vergi borçları taksitli bağlanmıştır. Bu gibi hassas konularda, genellikle, kişisel ilişkiler, kişisel dostluk ya da düşmanlıklar, siyasi ilişki ve nüfuz önemli, hatta belirleyici etken olmuştur.¹³⁹

Tablo 11: İstanbul'da 10.000 liradan yukarı vergi verecek mükelleflerin normal ve cezalı sürede ödedikleri vergi miktarları

DEVRELER	MÜSLÜMAN	GAYRİMÜSLİM GRUP
15 Günlük Normal Devre	17.360.297.-	25.634.613.-
I. Devre (% 1 Cezalı)	2.023.609.-	7.537.812.-
II. Devre (%2 Cezalı)	1.031.633.-	9.736.024.-
Toplam	20.415.539.-	42.908.449.-

Kaynak: Ökte, a.g.e., s.141.

¹³⁶ Murat Güvenç-Oğuz Işık, **Emlak Bankası (1926-1998)**, İstanbul, 1999, s. 85-88.

¹³⁷ **Akşam Gazetesi**, 6 Ocak 1943.

¹³⁸ Aktar, **Varlık Vergisi Sırasında**, s. 18.

¹³⁹ Ökte, a.g.e., s. 173-186.

3. Verginin Tahsilatında Karşılaşılan Sorunlar

Vergide itiraz, temyiz hakkı tanınmamış olmasına karşın, uygulama başlayınca beklenmeyen bir yerden bu hükmün delinmesi zorunlu olmuştur. Konsolosluklar doğrudan hükümete baskı yapmışlardır. Bu arada İngiltere'nin vergiyi ve Almanya ile ilişkileri protesto etmek için silah sevkıyatını durdurması gibi etkenler, ecnebilerin vergilerinin yeniden gözden geçirilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle Dışişleri Bakanlığı'nca bir komisyon kurulmuştur.¹⁴⁰Yabancı devletlerin temsilcilikleri hükümete kendi uyruklarının adlarını ve vergilerini içeren listeler vererek ve vergilerin indirilmesini istemişlerdir. Bu listeler sorununu çözmek için bir özel büro (Ecnebi Servisi) kurulmuştur. Büronun sorumlusu olarak Halil Ayan¹⁴¹ atanmıştır.¹⁴²

Yabancılar ve yabancı kuruluşlar, diplomatik temsilciliklerinin yardım ve desteği ile, kendilerinden talep edilen verginin tamamen kaldırılmasını ya da vergi miktarında indirim yapılmasını sağlamak için çalışmışlardır.¹⁴³

Alman banka, temsilcilik ve tüccarlarından da Varlık Vergisi istenmesi üzerine, Alman Büyükelçisi Von Papen, A.B.D. ve İngiltere'nin kendisine yaptığı baskılar sonucunda, vergiyi protesto etmiştir. Savaşan taraflar, kendilerine yönelik bu ağır mali baskıyı göğüslemekte, ortak bir tutum almak istemişlerdir. Papen, önce aşırı ve yanlış oranda vergi istendiğini öne sürmüştü, daha sonra, ödeme süresinin uzatılmasını talep etmiştir. Konu ile ilgili olarak, doğrudan Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'na başvurmuştur. Menemencioğlu ise; Papen'e, Almanlara karşı köklü bir önlem alınmayacağını açıklamıştır.

Bunun üzerine Alman Maliye Bakanlığı savaş için önem taşıyan firmalar ve dost kuruluşları sıkıntıdan kurtarmak için 1942 yılı sonunda Papen'e beş Milyon Mark yollamıştır.¹⁴⁴

Faik Ökte de, büyükelçiliklerin Dışişleri Bakanlığı'na başvuruları

¹⁴⁰ Kayım, **a.g.e.**, s. 42.

¹⁴¹ Halil Ayan çok partili dönemde Demokrat Parti Hükümeti'nde Maliye Bakanı olarak görev yapmıştır.

¹⁴² Cahit Kayra, **1938 Kuşağı, Olaylar, İnsanlar, Anılar**, İstanbul, 1995, s. 108.

¹⁴³ Koçak, **a.g.e.**, s. 504.

¹⁴⁴ Glasneck, **a.g.e.**, s. 271-272.

sonucunda, Ankara'dan gelen talimatlarla, yabancıların vergi borçlarının bir türlü takip edilemediğini, vergi borçlarının bir komisyon tarafından yeniden saptandığını, fakat saptanan yeni değerlere de itiraz edildiğini belirtmiştir.

Uzun pazarlıklardan sonra, Almanların 4.241.000 Lira değerindeki vergileri 3.241.000 Liraya; Amerikalıların 666.000 Lira değerindeki vergileri 411.000 Liraya; Fransızların 2.859.000 Lira değerindeki vergileri 1.948.593 Liraya; İngilizlerin 6.447.000 Lira değerindeki vergileri 2.828.0049 Liraya; İtalyanların 23.645.600 Lira değerindeki vergileri 18.143.170 Liraya ve Sovyetler Birliği'nin de 177.000 Lira değerindeki vergileri 67.250 Liraya Yunanlıların 17.039.450 Lira değerindeki vergileri 8.609.018 Liraya indirilmiştir. Toplam 3,872 yabancı yükümlünün, ilk saptamaya göre, 79.500.000 Lira'nın üzerinde Varlık Vergisi ödemesi gerekirken, bu miktar, daha sonra, 50.750.000 Liraya indirilmiştir. Ancak bu son rakamın da tamamı tahsil edilememiştir. Bu rakam da % 36,13 oranında bir indirime uğramış ve ancak 42.548,878 Lira tahsil edilebilmiştir. Bu rakamın, ilk saptanan vergi miktarına oranı % 57,2 iken, daha sonra saptanan indirilmiş vergi miktarına oranı % 87,55'dir. Amerikalılar ise, hiç vergi ödememişlerdir.¹⁴⁵

Tablo 12: Türkiye'de yaşayan yabancı uyruklulara ilişkin vergi rakamları

Milliyet	Mükellef	Vergi	Muaddel Vergi	İnd. Oranı	Tahsilat	Bakiye
Alman	107	4.241.100	3.241.100	% 23	2.204.309	880.469
A.B.D.'li	2	666.000	411.000	% 38		411.000
Bulgar	29	766.500	473.400	% 38	239.032	234.368
Fransız	32	2.859.500	1.948.593	% 31	999.473	949.120
İngiliz	73	6.447.470	2.828.049	% 56	1.953.032	630.517
İsviçreli	29	1.551.282	1.242.227	% 19	787.366	504.861
İtalyan	357	23.645.600	18.143.170	% 23	13.581.603	4.561.573
Sovyet.	13	177.000	67.250	% 62	36.533	30.717
Yunan	541	17.039.450	8.609.018	% 49	5.370.549	3.241.544

Kaynak: Ökte, a.g.e., s.124-125.

Tablo incelendiğinde Almanların 4.241 milyon Liralık vergileri 3.241 milyona (% 23 oranında) indirildiği halde İngilizlerin 6.447 milyon olan

¹⁴⁵ Ökte, a.g.e., s. 119-126.

vergileri 2.828'e (% 56 oranında) düşürülmüştür. Bu durum, yabancılar arasında da dönemin siyasal konjonktürü gereği belirli farklar gözetildiğini göstermektedir.

Nadir Nadi, yayınladığı anılarında bu durumu şöyle dile getirmiştir.

“Azınlık dediğimiz kimseler arasında yabancı uyruklu olanlar da bulunduğunu düşünmemiştik. Kimi İtalyan, kimi Alman, kimi İngiliz vatandaşlığına kayıtlı bu adamlar, haksızlığa uğradıklarını ileri sürerek elçiliklerine başvurdular, korunmalarını istediler. Üç yıldan beri kıyasıya boğuşan devletler, böylece bizim Varlık Vergisi yüzünden, hükümetimize karşı tek cephe halinde birleştiler. Saracoğlu, bu gibi kimselerin vergisini ya büyük ölçüde indirmek, ya da büsbütün silmek zorunda kaldı. Böylece kendi elimizle Türkiye'ye bir nevi kapitülasyon havasını geri getirmiştik.”¹⁴⁶

Varlık Vergisi uygulaması esnasında çeşitli keyfiliklerle karşılaşmıştır. Uygulayıcılar, bile bile keyfi davranışlara göz yummuşlardır. Bunun en güzel örneği, sonradan vergiye en ağır eleştiriye yönelten, dönemin İstanbul Defterdarı olan Faik Ökte'nin de bahsedilen keyfiliklere zamanında ses çıkartmamasıdır. Ökte çok partili demokrasiye geçişten sonra kitabını yayınlamış, keyfilikleri açıklamıştır.

4. Siyasi Kadrolar, Bürokratlar ve Mükellefler Arasındaki İlişkiler

Yukarıda çizilen tablo, savaş şartlarından doğan ekonomik güçlüklerin ve vurgun ortamının, samimi ve dürüst bürokratları, halkın dertlerine karşı duyarlı yöneticileri umutsuzluğa sürükleyecek kadar vahim olduğunu göstermiştir. Şevket Süreyya Aydemir, İaşe Müsteşarlığı'nda çalışırken bir sabah Ticaret Bakanı Mümtaz Öktem'in şu sözleri söylediğini nakletmiştir.

“Bu gece hiç uymadım. Bu salonun içinde bir uçtan bir uca dolaştım durdum ... Düşündüm ki, şu balkona çıkayım ve oradan kendimi sokağın taşları üzerine atayım. Yalnız üzerimize aldığımız şu yükten kurtulmak için değil! Millet dediğimiz, Ordu dediğimiz son varlıklarımıza karşı, şu ülkede ve hele bu asırda, bu kadar aciz ve çaresiz kaldığımız için .”¹⁴⁷

¹⁴⁶ Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, İstanbul, 1991, 4.b., s. 236.

¹⁴⁷ Aydemir, **a.g.e.**, s. 204.

Dürüst siyasi ve yönetici kadrolar, bu ruh haline karşın savaşın sonuna kadar, çok verimli olmasa da, ısrarla vurgun ortamına, karaborsaya, gayri meşru kazançlara karşı mücadele vermişlerdir. Ekonomik cephede yenilgiye uğradıkça, başka alanlarda radikal atılımlara girişmişlerdir. Kısacası, savaş yılları bütün elverişsiz şartlarına karşın işine bağlı, fedakar ve dürüst memur tipinin çok sayıda örnekleriyle doludur.

Vergi tarhındaki yaşanan olaylar da bunun örneğini yansıtmıştır. İnönü'nün kardeşi, pamuk fabrikatörü Rıza Temelli'ye de Yedikule'deki Hidrofil Pamuk Fabrikası'ndan ötürü vergi tarh edilmiştir. Verginin ilan edildiği gün Savarona yatı ile İstanbul'a gelen İnönü Vali'den vergi uygulaması hakkında bilgi almıştır. Bu esnada kardeşinin sızlanarak kendisine tarh edilen vergiyi söylemesi üzerine İnönü "sızlanma ödeyebilirsin" cevabını vermiştir. Yine İnönü gayrimenkulünden dolayı kendisine tarh edilen vergiyi de itiraz etmeden ödemiştir. Aynı şekilde Mareşal Fevzi Çakmak da vergisini ödemiştir.¹⁴⁸

Ne var ki, bürokrasinin ve yönetici kadroların bir kesimi de kaçınılmaz olarak kolay kazanca götüren yolu seçmişlerdir. CHP komisyon raporunda, bu meseleye şöyle değinilmiştir.

Bundan başka bir kısım memurlar hayat zorluğu karşısında ahlaki zaafa düşmüşlerdir. Bunlar yaşayacak kadar bir gelir temini kaygısıyla küçük suiistimal yapmaktadır. Bazıları da vaziyeti fırsat bilerek büyük servetler yapmaya koyulmuşlardır.

Ancak, daha da önemlisi, savaş güçlüklerinin, bazı üst kademe siyasi kadrolarla, çeşitli sermaye grupları arasında yeni biçimler altında bağlar kurması veya mevcut fakat gevşemiş bağları pekiştirmesi olmuştur.¹⁴⁹ Yakup Kadri, bu yıllardan söz ederek, "*zeytinyağı piyasasını inhisarı altına alan bakan mı istersiniz; karaborsacıları kollayan vali, umum müdür vesaire mi istersiniz, o devirde bunların her köşe başında size sırttıklarını görebilirdiniz.*"¹⁵⁰ diye yazmıştır.

¹⁴⁸ Ökte, **a.g.e.**, s. 178.

¹⁴⁹ Bu tür ilişkilerin, gerek savaş yıllarında gerekse daha sonraki dönemlerde, ne kadar girift ve ne kadar ileri boyutlarda olduğu konusunda Erol Toy'un Fehmi Çok adıyla Vehbi Koç'un hayatını anlattığı İmparator romanı (May Yayınları, 1973) çok önemli ipuçlarını barındırmaktadır.

¹⁵⁰ Timur, **a.g.e.**, s. 239-240.

Çeşitli kademelerdeki siyaset ve yönetim kadrolarıyla sermaye çevreleri arasındaki sıkı ilişkilerin bir kesitine Varlık Vergisi uygulaması dolayısıyla eski İstanbul Defterdarı Faik Ökte kitabında yer vermiştir. Ökte'nin tespit ettiği örneklerin bir kesimi vergiyle ilgili kayırma taleplerini, bir bölümü vergi uygulamasını kendi çıkarları yönüne ve belli mükelleflerin aleyhine sürüklemek isteyen fırsatçıların çabalarını; fakat hemen hemen hepsi, sermaye çevreleri ile yönetici kadrolar arasında ne derece girift ilişkilerin mevcut olduğunu yansıtmaktadır.¹⁵¹ Bahsedilen bütün olaylar belli sermaye çevrelerinin yerine geçmek isteyen grupların ve bürokrat kökenli fırsatçıların Varlık Vergisi'nin yarattığı ortamı nasıl kullanmaya teşebbüs ettiklerinin göstergeleridir.

Ancak burada bir hususa değinmekte fayda vardır. Ökte'nin anılarında olumsuz şekilde bahsedilen tüm kişiler dönemin CHP mensuplarıdır. Ökte'nin kitabını 1951 yılında, DP iktidara geldikten sonra bir savunma mekanizması ürünü olarak ve Varlık Vergisi'ne karşı söylemler yaratan DP'ye yaranmak için yazdığı düşünüldüğünde yazılanların güvenilirliği zedelenmektedir. Ayrıca bizzat Ökte için de benzer iddialar vardır. *Mihran Yarman*'ın anılarına göre;

1942 yılında Ökte, savaş yıllarında Silahlı Kuvvetler'in mikrop sterilizasyonunda kullandığı etüvün ilk yerli üretimini yapan Mihran Yarman'a kendisinin bir yakınının ihaleye katılacağını belirterek yeni etüv ihalesine katılmamasını istemiş ancak Yaraman bu isteği reddetmiştir.

Kısa bir süre sonra Varlık Vergisi kanunu çıktığında İstanbul Defterdarı'nın başkanlığında kurulan komisyon Harutyun ve Mihran Yarman'a, bir milyon lira gibi, çok yüksek miktarda vergi yazmıştır.

Bu kadar çok vergi istenmesini etüv ihalesindeki çekişmeye bağlayan Mihran bey Varlık Vergisi'ni ödeyemediğinden ötürü Moda'daki toplama merkezine ilk götürülen kişi olmuştur.¹⁵²

Ayrıca, Ökte Varlık Vergisi nedeniyle gayrimenkulunu satan bir Ermeni vatandaşın evini çok uygun fiyata satın alarak dürüstlüğüne ve güvenilirliğine gölge düşürmüştür.

¹⁵¹ Ökte **a.g.e.**, s. 173-186.

¹⁵² Gülay Dinçel, "Yarmayanlar-Üç Kuşak Sanayici Bir Ermeni Ailesi", **Toplumsal Tarih**, Cilt 12, Sayı 69, Eylül 1999, s. 29.

Ökte'nin anıları dışında döneme tanıklık eden kişilerin anıları da bize verginin uygulanması sırasında kişisel ilişkilerin ne derece önem kazandığı hususunda önemli ipuçları vermektedir. Varlık Vergisi mükellefi bir ailenin üyesi İlya Arafla yapılan bir söyleşi uygulama esnasında ilişkilerin ne denli rol oynadığının göstergesidir. Söyleşide Araf, ailesine ödeyemeyecekleri bir vergi konduğunu, bunun düzeltilmesi için önce İçişleri Bakanı Recep Peker'e gittiğini, ancak bakanın şaibe altında kalma endişesi ile bir işlem yapmadığını, bunun üzerine Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'a gittiğini söylemektedir. Valinin Defterdarı çağırarak, Van'a sürdürme tehdidiyle evlerini satılmaktan ve kendilerinin de Aşkale'ye gönderilmekten kurtardığını ilave etmektedir.¹⁵³

5. İcra, Gayrimenkul Satışları ve Vergisini Ödemeyen Mükelleflerin Zorunlu Çalışmaya Tabi Tutulmaları

Varlık Vergisi'nin tahsilatı sürecinde mükellefler önce ellerindeki nakdi ortaya çıkarmışlar, daha sonra ev ve işyerlerindeki menkul malları satıp paraya çevirmişlerdir. Hacizlerin ve Aşkale sevkıyatının başladığı 21 Ocak 1943 tarihinden itibaren ise, İstanbul'un her tarafında gayrimenkul satışları hızlanmış ve özellikle gayrimüslimlerin sahip oldukları ev, işyeri, apartman, arsa ve han satışlarında artış olmuştur.

1943 yılının ilk altı ayında, İstanbul'un altı ilçesinde toplam 2742 satış işlemi gerçekleştirilmiştir. Bunların % 16'sı Varlık Vergisi ile doğrudan ilgili satışlar olmuştur.¹⁵⁴

Varlık Vergisi ile ilgili gayrimenkul satışları iki grupta toplanabilir. Birincisi gayrimenkul sahiplerinin vergi borçlarını ödemek amacıyla bizzat kendilerinin yaptığı satışlar. İkincisi İstanbul Defterdarlığı'nın haciz yoluyla yaptığı satışlar. İstanbul'da haciz yoluyla defterdarlığın sattığı gayrimenkul adedi 883'tür. Elde edilen gelir ise 2.695.999 Liradır.¹⁵⁵

Defterdarlık tarafından satışa çıkarılan mallar, genelde, normalin üstünde fiyatlarla satılmıştır. Bunun nedeni, savaş koşullarında ortaya çıkan mal darlığı ve karaborsa fiyatı olmuştur. İcrada satılan mallar, resmi fiyatlar

¹⁵³ **Milliyet Gazetesi Pazar Eki**, 3 Ekim 2004, İlya Araf ile yapılan Röportaj.

¹⁵⁴ Aktar, **a.g.e.**, s. 200.

¹⁵⁵ Ökte, **a.g.e.**, s. 233.

ile karaborsa fiyatlarının arasında gerçekleşmiştir.¹⁵⁶ Satışlar sonucu elde edilen tutar, toplam verginin % 1'idir. Ancak, haciz yoluyla elde edilen rakam, bu dönemdeki satışların gerçek seyrini yansıtmamaktadır. Özellikle gayrimüslimler, özel mülklerinin tam belirlenemeyen büyük miktarını ideal rayiçten çok daha düşük bir fiyatla (Vergi tahsil süresi içinde) elden çıkarmak zorunda kalmışlardır.¹⁵⁷

Tablo 13: Varlık Vergisi'ni ödemek için gayrimenkul satan gruplar

Varlık Vergisi ile ilgili gayrimenkul satanlar	Varlık Vergisi ile satılan g.menkullerin toplam değeri (TL)	Toplam satışlara oranı	Satılan g.menkul sayısı
Yahudiler	4,404,820	% 39	151
Ermeniler	3,275,747	% 29	211
Rumlar	1,570,440	% 12	124
Azınlık şirketleri	1,100,575	% 10	4
Yabancılar	605,700	% 5	27
G ve M ortaklıkları	189,500	% 2	2
Diğer azınlıklar (Bulgar, Rus vs.)	37,700	% 0.3	7
Müslümanlar	92,642	% 0.8	10
Ortakları Müslüman olan şirketler	1,025	% 0.01	1
TOPLAM	11,077,949	% 100	543

Kaynak: Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme*, s. 204.

Tablo 14: Varlık Vergisi ile ilgili satışlarda gayrimenkul satın alanlar

Varlık Vergisi ile ilgili gayrimenkul satın alan gruplar	Satın alınan g.menkullerin toplam değeri (TL)	Toplam satışlara oranı	g.menkul sayısı
Müslüman Türkler	7.434.593	% 67.1	450
Müslüman Türklere ait şirketler	65.500	% 0.6	2
KİT'ler, milli bankalar, sigorta şirketleri	1.693.584	% 15.3	23
İstanbul Belediyesi ve Vakıflar Genel Md.lüğü	1.624.530	% 14.7	11
Ermeniler	109.867	% 1	24
Rumlar	82.900	% 0.7	20
Yahudiler ve diğer Gayrimüslimler	66.975	% 0.6	13
TOPLAM	11.077.949	% 100	543

Kaynak: Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme*, s. 203.

Hacizlerin ve Aşkale sevkıyatının başladığı 21 Ocak 1943 tarihinden itibaren vergi borcunu ödeyebilmek için gayrimenkul satışlarında büyük bir canlılık yaşanmıştır. Satışlar vergi kanunu gereğince devlet denetiminde gerçekleştirilmiş, bunun için defterdarlıklar görevlendirilmiştir. Satış

¹⁵⁶ Ökte, *a.g.e.*, s. 169.

¹⁵⁷ Akar, *Aşkale Yolcuları*, s.153.

esnasında alınan bedele, Maliye anında el koyarak, mükelleflerin vergi borcunun kapatılmasında kullanılmıştır. Bazı durumlarda ise alıcı, anlaşma sonucu, önce Varlık Vergisi mükellefinin borcunu ödemiş, satıcıya para yerine vergi makbuzunu vermiştir.¹⁵⁸

7. Vergisini Ödemeyen Mükelleflerin Zorunlu Çalışmaya Tabi Tutulmaları

Varlık Vergisi Kanunu'nun 12. maddesi uyarınca, verginin ilanından itibaren bir ay içinde vergi borçlarını ödemeyen mükelleflerin, vergilerini ödeyinceye kadar bedeni yeteneklerine göre askeri niteliği olmayan genel hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılması ve bunun karşılığında verilecek ücretin yarısıyla borçlarının ödenmesi öngörülmüştür.¹⁵⁹

Varlık Vergisi tarhiyatının ilanından hemen sonra basında zorunlu çalışma ile ilgili olarak haberler çıkmaya başlamıştır. Ancak bu haberler tahminlere dayanan haberlerdir. Zira hükümet bu vergiyle bağlantılı olarak çalışma zorunluluğuna ilişkin talimatnameyi henüz yayınlamamıştır. Kamuoyundaki belirsizliği basında çıkan haberler körüklemiştir.¹⁶⁰

Kanunda çalışma yükümlülüğü esası yer almasına karşın, nasıl ve ne şekilde uygulanacağı belirtilmemiştir. Daha sonra çıkartılan 7 Ocak 1943 tarih ve 19288 nolu kararname ile yükümlülerin saptanması, iş mahallerine gönderilmesi ve çalıştırılmasına ilişkin esaslar yürürlüğe girmiştir.¹⁶¹ Daha sonra da 20 Ocak 1943 tarihinde ek kararname ile 55 yaşın üzerindeki için de uygulamanın aynı biçimde yürütüleceği kabul edilmiştir.¹⁶²

Yükümlülere, çalışmaları karşılığında, günde 250 Kuruş ücret ödenecek, bunun 60 Kuruşu iâşe ve barınma gibi masraflar için kesilecek ve geriye kalan ücret de, Varlık Vergisi borcuna karşılık mahsup edilecektir.¹⁶³

Buna göre, pek çok yükümlünün, vergi borcunun tamamını

¹⁵⁸ Aktar, **a.g.e.**, s. 201.

¹⁵⁹ 4305 sayılı “Varlık Vergisi Kanunu’nun Çalışma Mecburiyetine Dair Hükümleri İhtiva Eden 12. ve 13. Maddelerinin Tatbik Usulü Hakkındaki Talimatname” metnini içeren 12 Ocak 1943 tarihli Resmi Gazete fotokopisi. EK-8’dir.

¹⁶⁰ Akar, **Aşkale Yolcuları**, s.110.

¹⁶¹ **Resmi Gazete**, 12 Ocak 1943.

¹⁶² 55 yaş üzerindeki vergi mükelleflerinin de zorunlu çalışmaya tabi tutulacaklarını hükme bağlayan kararname metnini içeren 23 Şubat 1943 tarihli Resmi Gazete fotokopisi EK-9’dadır.

¹⁶³ Koçak, **a.g.e.**, s. 498.

ödeyebilmesi için, ömrünün geri kalan kısmını çalışma kampında geçirmesi de yeterli görünmemekteydi.

Çalışma merkezi olarak Erzurum/Aşkale seçilmiş ve ilk katile için de yerler hazırlanmıştır. Çalışma yükümlülüğü uygulanmayacak durumlar ise Kanun'da şöyle belirtilmiştir.

Umumi mülhak ve hususi bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3659 sayılı kanuna tabi müesseselerden tahsilat, maaş ve ücret alanlarla, kadınların sevki, Bakanlar Kurulu kararına talikan geri bırakılmıştır. İki gözü kör veya kolsuz olan veya bir ayağı bulunmayan, veya bir kolu ve bir ayağı yok denecek derecede sakat olanlarla seyahate mani derecede hummalı ve had bir hastalıktan yatmakta bulunduğu sıhhi heyet raporuyla ve heyet bulunmayan yerlerde Hükümet Doktorluğu'na verilen raporla sabit olanlar da ayrılarak kalanlar sevke tutulur. hastalığı tahakkuk edenler zabıta marifetiyle hükümet hesabına hastaneye yatırılır. Hastanede yer bulunmadığı takdirde bu gibilerin evlerinde yatmalarına müsaade olunur. Bunlardan iyileşenler mürettep mahallerine gönderilir.¹⁶⁴

Bu sırada, Varlık Vergisi borcunu hiç ödemeyenler arasından bir grup da, İstanbul/Kadıköy Halkevi'nde kurulan toplama merkezine sevk edilmiştir. Toplama merkezine getirilenler ilk etapta 300 kişidir.¹⁶⁵

Vergi borcunu ödemeyerek Aşkale'ye sevk edilen mükelleflerden on mükellef çalışma kampına gitmemek için, yurt dışına kaçmışlardır. Bu kişilerin vergi borçları da 6.000 ile 50.000 Lira arasındadır.¹⁶⁶

Aşkale'ye sevk edilmek üzere toplama merkezine 2.057 mükellef getirilmiştir. Bu mükelleflerden bir kısmı, daha toplama merkezinde iken, vergi borcunu ödemiş ve Aşkale'ye sevk edilmemiştir. Bu mükelleflerin toplamı 579'dur. Toplama merkezine getirilen mükelleflerin 1.869'u, yani tamamına yakın bir kısmı, İstanbul'daki toplama merkezine getirilmiştir. İzmir'den 88, Bursa'dan da 100 mükellef toplama merkezine alınmıştır. Aşkale'ye sevk edilen toplam 1.400 mükelleften 1.229'u İstanbul'dandır. Tümü de İstanbullu olan toplam 21 kişi çalışma yeri olan Aşkale'de hayatını kaybetmiştir. Ancak ölüm olayları çalışma koşullarından değil, yaşlılık,

¹⁶⁴ Resmi Gazete, 12 Ocak 1943.

¹⁶⁵ Koçak, a.g.e., s. 499.

¹⁶⁶ Ökte, a.g.e., s. 237.

hastalık vb. nedenlerle meydana gelmiştir. Aşkale’de vergi borcunu ödeyerek serbest bırakılan mükelleflerin sayısı ise 57’dir.¹⁶⁷

Toplama merkezinde mükelleflerin kötü koşullar altında bekletilmesiyle, tahsilatı hızlandırmak ve işin ciddiyetinin anlaşılmasını amaçlanmıştır. Sirkeci İstanbul’un iş merkezi olduğundan dolayı mükelleflerin çoğunun toplama merkezinin koşullarını görme imkanı olmuştur.

Borcunu ödemeyen Varlık Vergisi mükelleflerinin çalışma merkezlerine gönderilmesi haberleri dönemin gazetelerinde yayınlanmıştır. Fakat gazetelerde verilen haberlerde çalışma merkezine gönderilen kabilelerdeki mükellef sayıları birbirini tam olarak tutmamaktadır. Ancak fikir vermesi açısından dönemin önde gelen iki gazetesindeki haberlerden derlenen kabileler ve sevk tarihleri aşağıdadır.

Cumhuriyet Gazetesi’ne göre 27 Ocak 1943 Aşkale’deki çalışma kampına gönderilen ilk kabile (40 kişi) Haydarpaşa Garı’ndan trenle yola çıkmıştır. Daha sonra

12 Şubat 1943’de 38 kişi,

26 Şubat 1943’de 160 kişi,

12 Mart 1943’de 70 kişi,

2 Nisan 1943’de 69 kişi,

16 Nisan 1943’de 56 kişi,

30 Nisan 1943’de 79 kişi

7 Mayıs 1943’de 74 kişi,

17 Mayıs 1943’de 84 kişi,

27 Mayıs 1943’de 32 kişi,

6 Ağustos 1943’de 43 kişi,

21 Eylül 1943’de 74 kişi çalışma merkezlerine gönderilmiştir.¹⁶⁸

Tan Gazetesi’ne göre ise kabilelerdeki mükellefler ve tarihleri aşağıdaki gibidir;

28 Ocak 1943’de 32 kişi,

12 Şubat 1943’de 38 kişi,

¹⁶⁷ Ökte, a.g.e., s. 157-158.

¹⁶⁸ Tarih ve sayılar Cumhuriyet ve Tan Gazetesi arşiv kayıtlarından derlenmiştir.

26 Şubat 1943’de 141 kişi,
 12 Mart 1943’de 70 kişi,
 22 Mart 1943’de 59 kişi,
 2 Nisan 1943’de 69 kişi Aşkale’ye,
 16 Nisan 1943’de 56 kişi,
 30 Nisan 1943’de 78 kişi Erzurum’a,
 24 Eylül 1943’de 78 kişi Sivrihisar’a gönderilmiştir.

Kafilelerin çoğu Aşkale/Erzurum’a gönderilmiştir. Ancak İlkbahar’ın gelmesiyle Bayındırlık Bakanlığı yeni iş merkezleri açmış, bu amaçla Erzurum’daki Çiçek istasyonu iş merkezi olarak belirlenmiştir. 1943 yılının Ağustos ayından itibaren mükellefler Eskişehir-Sivrihisar’daki Biçer İstasyonu’na gönderilmişlerdir.¹⁶⁹

İzmir’de ise durum şöyledir.¹⁷⁰

İlk kafele 20 kişi,
 İkinci kafele 22 kişi,
 Üçüncü kafele 16 kişi,
 Dördüncü kafele 7 kişi,
 Beşinci kafele 12 kişi olarak çalışma merkezlerine gönderilmiştir.

İzmir’de toplam 88 mükellef toplama merkezine alınmış, bu mükelleflerden yedisi burada borcunu ödemiş kalan 81’i çalışma merkezlerine gönderilmiştir.

Basın belli bir süre sonra çalışma merkezlerine gönderilenlerin listesini yayınlamayı durdurduğu için kafileler tam olarak kaydedilememiştir.

¹⁶⁹ Muhammet Güçlü, “Varlık Vergisi Kanunun Çıkarılması, Uygulanması, Kaldırılması ve Sonuçları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1990), s. 91.

¹⁷⁰ Güçlü, a.g.e., s. 111.

Tablo 15: Türkiye genelinde çalışma zorunluluğuna ilişkin sonuçlar

	Mükellef	Vergi Miktarı
Sevk İçin Toplama Merkezine Alınanlar	2057	65.464.236
Aşağıda Açıklandığı Gibi Vergisini Kapatılanlar	657	27.631.313
Terkin Edilen Vergi	1400	37.883.223
Vergisini kapatanlar		
Sevkten önce vergisini ödeyenler	-	5.407.002
Toplama Merkezinde Borcunu Ödeyenler	579	11.198.686
İş Merkezlerinde Borcunu Ödeyenler	57	5.276.961
Sevkten Sonra İcrai Tahsil	-	4.990.373
Ölenlerin Vergisi	21	760.291
TOPLAM	657	22.227.048

Kaynak: Ökte, a.g.e., s. 157.

Tablo 16: İstanbul'da çalışma zorunluluğuna ilişkin sonuçlar

	Mükellef	Vergi Miktarı
Sevk İçin Toplama Merkezine Alınanlar	1869	59.005.350
Aşağıda Açıklandığı Gibi Vergisini Kapatılanlar	640	25.908.695
Terkin Edilen Vergi	1229	33.096.655
Vergisini kapatanlar		
Sevkten önce vergisini ödeyenler	-	4.250.000
Toplama Merkezinde Borcunu Ödeyenler	562	10.979.000
İş Merkezlerinde Borcunu Ödeyenler	57	4.928.953
Sevkten Sonra İcrai Tahsil	-	4.250.000
Ölenlerin Vergisi	21	760.291
TOPLAM	640	25.908.695

Kaynak: Ökte, a.g.e., s. 158.

Daha önce de belirtildiği gibi mükelleflerin çalışma merkezine gönderilmeleriyle birlikte tahsilat miktarında büyük artış yaşanmıştır.

Çalışma mükellefiyetinin uygulandığı yerlerdeki yaşam koşulları konusunda farklı görüşler mevcuttur. Ökte'ye göre;

*“Çalışma kampındaki hayat, zannedildiği gibi meşakkatli ve güç olmamıştır. Aşkale'ye gidenler iklim dolayısıyla senenin mühim bir kısmını evlerinde, kahvehanelerde tavla, iskambil oynamakla geçirmişlerdir. Mütemadi tazyiklere rağmen alakadarlar hususi havale yolu ile oraya para getirtmek ve rahat yaşamak yolunu bulmuşlardır. O kadar ki bu seyahat, şehir hayatı ve ticari mücadeleler dolayısıyla bozulan sıhhatlerini düzeltmiş, gidenler, ailelerini şaşırtacak kadar, canlı, neşeli olarak geri gelmişlerdir.”*¹⁷¹

¹⁷¹ Ökte, a.g.e., s. 159.

Aşkale Çalışma Merkezi'nde bulunan Parseh Gevrekyan da kamp hayatını hatıralarında şöyle anlatmıştır.

*“Bize kötü davranmadılar. Varlık Vergisi'nde çalışma zorunluluğu uygulaması sadece gösterişti. Dışarıdan çok sert görünen, yaşayanlar açısından ise, nispeten yumuşak bir gösteriş.....Sevk merkezinde az kalınırdı. Bir Erzurum'da kalanlar, diğer arkadaşlarımızdan daha rahattık. Yedi, sekiz kişi birleşip ev tutmuştuk. Yerde yatılırdı. Çarşıya gider, alış-verişimizi yapardık. O ara gerek Erzurum'da, gerekse Sivrihisar'daki köylülerin ve tüccarların gelir kaynağı olmuştuk. Daha sonra bizi orada bulunan büyük bir okula yerleştirdiler. Rahattık, sayım olmazdı. İsteyen evde kalabilirdi. Akşamları bir saz heyetimiz vardı. Cümbüş yapardık. Eğer ekonomik olarak çökmemiz, hasret ve güç yaşam şartları olmasaydı, tatil yapıyorduk diyebilirim. Ancak, Erzurum'da yirmi-yirmi beş kişi kaybettik. Çoğu yaşlıydı. Onları da aynı yere gömdük. ... (Aşkale ve Pırnakkabın köyünde yaşayanlara gelince) O arkadaşları çalıştırıyorlardı. ... Erzurum'da sekiz ay kaldım. Daha sonra havalar giderek soğumaya başladı. Bunun üzerine bizi Sivrihisar'a yolladılar.....”.*¹⁷²

Aşkale'ye giden ilk kafilenin içerisinde Tasvir-i Efkar Gazetesi yazarı Feridun Kandemir'de yer almıştır. Gazetesi tarafından görevinden alınıncaya kadar, Aşkale'de yaşananları on iki gün boyunca gazetesine bildirerek, kamuoyunu, Aşkale hakkında bilgilendirmiştir.

Kandemir, ardı ardına yazdığı yazılarla, özellikle Aşkale'nin dayanılmazlığı ve çekilmezliğine değinmiştir. Bu haberlerle henüz Aşkale'ye sevk edilmeyenlere, Aşkale'de kendilerini bekleyen felaketi de bildirerek borçlarını bir an önce ödemelerinin teşvik etmeye çalışmıştır. Kandemir Aşkale'den yirmi yıl sonra kaleme aldığı başka bir yazıda bunu; devlete olan borçlarını ödememekte inat etmiş insanlar olarak bildiği ve o gözle baktığı ve gazetesine yazdığı telgraf ve röportajlarda, bir taraftan henüz sevk edilmemiş onbinlerce mükellefe, Aşkale'de kendilerini bekleyen felaketi haber vererek borçlarını bir an önce ödemelerini teşvik için, çekilenleri olduğu gibi

¹⁷² Rıdvan Akar, **Varlık Vergisi Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşıtı Politika Örneği**, İstanbul, 1992, s. 107-109.

belirterek, üstüne düştüğüne inandığı gazetecilik görevini yapmaya çalıştığı şeklinde dile getirmiştir.¹⁷³

Ancak Hükümet Kandemir'in yazılarında geçen *dondurucu soğuk, kurt sürüleri* vb. ifadelerin Türkiye'yi yabancı basın karşısında güç durumda bırakacağını düşündüğünden, bu yazılardan rahatsız olmuştur. Bunun üzerine gazetesi Kandemir'i geri çağırmıştır.

Aşkale'de yaşam sertten çok sıkıcı olmuştur. Mükellefler zamanlarının çoğunu konuşmak ve kağıt oynamakla geçirmiştir. İşkence ve dayak gibi insanlık dışı muamele olmamıştır.¹⁷⁴

Yalman'da anılarında Aşkale hakkında şunları söylemektedir.

*“Sonradan Aşkale'ye iki defa yolum düştü. Oraya sürgün edilenlerin halk tarafından ne kadar iyi muamele gördüklerini, ne kadar rahat yaşadıklarını ve sıhhate kavuşmak için ne kadar iyi imkanlar bulduklarını haber aldım.”*¹⁷⁵

Erzurum'daki yaşam koşulları hakkında en doğru bilgiyi içeren bir resmi yazışma Başbakanlık Devlet Arşivleri'nde bulunmaktadır. *Vergi Mükellefleri İçin 70 Çadırın Erzurum'a Gönderilmesi Hk.* başlığını içeren, ve İçişleri Bakanı imzasıyla Başbakanlık makamına gönderilen 2 Temmuz 1943 tarihli bu yazıda özetle; Vilayet merkezindeki 560 Varlık Vergisi mükellefinin iki okula yerleştirildiği, bunların çalıştırılmadıkları ve yemek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dışarı çıkanların kadınlara sarkıntılık ettiklerinden dolayı inzibat altına alındıkları ancak bu duruma son verilebilmesi için 150 çadıra ihtiyaç olduğu, şimdilik acilen 70 çadırın gönderilmesi istenmekte ve mükelleflerin şehirde polis kuvveti ile sürekli kontrol altında bulundurulmalarının olanaksızlığından bahsedilmektedir.¹⁷⁶

Bu yazıdan da anlaşıldığı gibi mükellefler şehir merkezinde ikamet ettirilmişler ve sert bir muamele görmek bir yana oldukça rahat bir yaşam sürmüşlerdir.

Varlık Vergisi'nin tahsilatı 1943 yılının yaz ayları boyunca devam

¹⁷³ Feridun Kandemir, “Varlık Vergisi ve Saracoğlu”, *Yakın Tarihimiz*, Cilt 1, 1962, s. 182.

¹⁷⁴ Clark, *a.g.m.*, s. 34.

¹⁷⁵ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922-1944)*, Cilt III, İstanbul, 1970, s. 376.

¹⁷⁶ Başbakanlık Devlet Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Dosya: 87117, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 89.590..12. (Fotokopisi EK-2'dedir.)

etmiştir. Bu arada, 8 Ağustos 1943 günü Aşkale’de çalışan yaklaşık dokuz yüz kişi Eskişehir Sivrihisar’a yollanmışlar, bu olay, yabancı diplomatlar tarafından Varlık Vergisi uygulamasında bir yumuşama olarak yorumlanmıştır.¹⁷⁷

Zorunlu çalıştırma uygulamalarına bakıldığında; bu yaptırımın cezai niteliğinden çok tahsilatı hızlandırıcı bir faktör olarak düşünüldüğü görülmektedir. Uygulamada, ilk kafiyle Aşkale’ye gönderilen mükelleflerin borçlarına bakıldığında bu gerçek daha da belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin mükelleflerden Yorgaki Muratoğlu’nun borcu 600.000, Paskalidis 450.000 ve İzaksiyan’ın ise 500.000 Liraydı. Yani bu mükelleflerin borçlarının tamamını ödemeleri için ortalama 1600 yıl çalışmaları gerekiyordu.¹⁷⁸ Çünkü kararnamenin 15. maddesine göre mükelleflerin borçlarını ödeyinceye kadar çalışmaları gerekiyordu.

Verginin tahsil müddeti dolduğunda sadece İstanbul’da vergisini ödemeyen mükellef sayısı 40.000’dir. Rakamlardan anlaşılacağı üzere zorunlu çalıştırma, mükelleflerin çok az kısmına uygulanmıştır. Vergiyi ödemeyen mükelleflerin zorunlu çalıştırma tehdidi ile ödeme yapması amaçlanmıştır.

Alınan önlemlerin başlangıçta sert görünmesi ve uygulamada yumuşatılmasına karşın, İkinci Dünya Savaşı koşullarında Almanya’daki toplama kamplarını çağrıştıran bu uygulama, kısa dönemde diğer mükellefler açısından tahsilatı hızlandırmakla beraber, uzun dönemde hükümetin ve Türkiye Cumhuriyeti’nin saygınlığına gölge düşürmüştür.¹⁷⁹

Çalışma yükümlülüğü uygulaması 1943 yılının Eylül ayına doğru gevşetilmiş, daha sonra da, Varlık Vergisi’nin tasfiyesine az bir zaman kala, yükümlüler ailelerinin yanına gönderilerek ve vergi borçlarını da ailelerinin yanında çalışmak suretiyle ödeyecekleri ilan edilmiştir.¹⁸⁰

C. Varlık Vergisi’nin Tasfiyesi

Varlık Vergisi Kanunu’nda belirtildiği üzere beş yıllık bir uygulama öngörülmüşse de, Varlık Vergisi, kabulünden on altı ay sonra, 15 Mart 1944

¹⁷⁷ Aktar, *Varlık Vergisi’nin Hikayesi*, s. 85.

¹⁷⁸ Akar, *Aşkale Yolcuları*, s.112.

¹⁷⁹ Çıldır, *a.g.e.*, s. 87.

¹⁸⁰ Akar, *Aşkale Yolcuları*, s. 138.

tarihinde T.B.M.M.'de çıkartılan 4530 sayılı Varlık Vergisi'nin Bekayasının Terkine Dair Kanun'la tasfiye edilmiştir.¹⁸¹

Aslında Varlık Vergisi terkin işlemlerine daha önceden başlanmıştır. 17 Eylül 1943 tarihinde Varlık Vergisi'ne ek kanun tasarısı T.B.M.M.'de görüşülerek kabul edilmiştir. Bu kanuna göre Varlık Vergisi Kanunu'nun 2. maddesinde yazılı olan hükümlerden vergilerini ödemeyecekleri, tahakkuk eden hizmet erbabı ile gündelik gayri safi kazançları üzerinden kazanç vergisine tabi yükümlülerin tahsil edilememiş borçlarının silinmesine Maliye Bakanı yetkili kılınmıştır.¹⁸² Bu değişikliğe gerekçe olarak da Varlık Vergisi Kanunu'nun tatbikatından alınan neticelere göre vergi borçlarını ödemek hususunda büyük zorluklara düştüğü anlaşılan bir kısım mükellefler hakkında bazı kolaylıklar yapılmasını sağlamak olmuştur.

Ek kanun ile 23.610 mükellefin toplam 12.266.966 Liralık vergisi silinmiştir. Bunun 22.707 mükellef ve 11.811.561 Lirası İstanbul'a tahakkuk etmektedir. Vergisi silinen bu mükelleflerin tamamına yakını gayrimüslim grubundandır. Çünkü Müslüman grubuna dahil müstahdem ve benzerleri daha önce vergiden istisna edilmiştir.¹⁸³

Verginin tasfiye süreci bu kanunun kabul edilmesiyle başlamıştır. Çalışma mükellefiyetine tabi tutulanlar Eylül 1943'ten itibaren Aşkale yerine Sivrihisar'a gönderilmeye başlanmıştır. Ayrıca Aşkale'deki yükümlülerin bir kısmı 8 Ağustos 1943'den itibaren önce Sivrihisar'a sevk edilmiştir.¹⁸⁴ Aralık 1943'den itibaren de zorunlu çalışmaya tabi tutulan mükellefler ailelerinin yanına gönderilerek borçlarını kendi işlerinde çalışmak suretiyle ödemeleri istenmiştir.¹⁸⁵ Aralık ayının ilk haftasında Sivrihisar'dan serbest bırakılan mükellefler İstanbul'a ulaşmışlardır.¹⁸⁶ 1944 yılı başlarında çalışma merkezlerinde mükellef kalmamıştır.

¹⁸¹ **Resmi Gazete**, 17 Mart 1944. (Fotokopisi EK-9'dadır.)

¹⁸² **T.B.M.M.Z.C.**, Devre 7, Fevkalade İçtima, 56. İnkat, 17 Eylül 1943. (4501 sayılı "Hizmet Erbabı ile Gayrisafi Kazançları Üzerinden Kazanç Vergisine tabi Mükelleflerin Tahsil Edilmemiş Borçlarını Kaldırmaya Maliye Bakanlığını Yetkili Kılan ve 4305 Sayılı Varlık Vergisi'ne Ek Kanun" metnini içeren 21.9.1943 tarihli Resmi Gazete fotokopisi EK-11'dedir.)

¹⁸³ Ökte, **a.g.e.**, s. 196.

¹⁸⁴ **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1943.

¹⁸⁵ **Cumhuriyet**, 6 Aralık 1943.

¹⁸⁶ **Tan**, 6 Aralık 1943.

Varlık Vergisi'nin tasfiyesi ile ilgili 4530 sayılı Varlık Vergisi Bekayasının Terkine Dair Kanun 15 Mart 1944 tarihinde T.B.M.M.'de kabul edilmiştir. Oylamaya katılan milletvekili sayısı 311, katılmayan milletvekili sayısı 135'dir. Oylamaya katılan milletvekillerinden sadece biri (Siirt Mebusu A. Rıza Esen) red oyu kullanmıştır. 310 milletvekili kanun tasarısına evet oyu kullanmıştır.¹⁸⁷

4530 sayılı kanunla Varlık Vergisi borcu silinen mükelleflerin dökümü şöyledir.

Tablo 17: Varlık Vergisi bakayasının icmaline ilişkin rakamlar

Vilayet	Mük. G sayısı	Tahakkuk G bakiyesi	Mük. M sayısı	Tahakkuk M bakiyesi	Toplam Mük. sayısı	Tahakkuk bakiyesi (Toplam)
İstanbul	16.512	94.569.494	967	2.093.709	17.479	96.663.203
Ankara	117	360.835	173	163.234	200	524.069
İzmir	507	597.569	63	3.014.479	570	6.612.048
Bursa	276	671.086	37	58.548	313	3.729.634
Hatay	12	203.418	53	253.830	65	457.248
İçel	10	365.045	31	323.888	41	688.933
Seyhan	34	842.024	107	990.965	141	1.832.989
Diğer 56 Vilayet	-	-	1.577	2.104.043	1.577	2.104.043
Toplam	17.628	103.609.471	3.008	9.002.696	20.476	112.612.167

Kaynak: Ökte, **a.g.e.**, s.236.

Maliye Bakanı Fuat Ağralı verginin kaldırılış gerekçesini, açıklarken T.B.M.M.'de; tahsil edilemeyen verginin bir kısmının tahsiline olanak olmadığını, bir kısmının mükellefleri ağır sıkıntılara ve yokluğa düşürmesinden tahsil edilemeyeceğinin anlaşıldığını, bu miktarı seneden seneye devrederek hayatımızda tutmanın mali bir yararı olmayacağı ve bu nedenle bir defalık olmak üzere bu vergi bekayasının kaldırılmasına karar verdiklerini söylemiştir.

Varlık Vergisi'nin tasfiyesi ile 112.612.167¹⁸⁸ Lira vergi silinirken; bunun 9.002.696 Lirası (M) grubuna, 103.609.471 Lirası (G) grubuna aittir. Vergisi silinen mükelleflerden 17.648'i (G) grubundan, 3008'i (M) grubundandır (G) grubunun 78.830.442 Lira vergisi, (M) grubunun 6.801.875 Lira vergisi 5000 Liradan yukarı borcu olan mükelleflere aittir.

¹⁸⁷ **T.B.M.M.Z.C.**, Devre 7, İçtima 29, 1. İnkat, 15 Mart 1944.

¹⁸⁸ Bu rakam 4501 sayılı kanunla silinen borçları da kapsamaktadır.

IV. VARLIK VERGİSİ'NİN TÜRK SİYASİ HAYATINA YANSIMALARI

A. VARLIK VERGİSİ VE BASIN

Varlık Vergisi uygulamasından önce basının yaklaşımı;

Savaş boyunca devam eden fiyat artışları, vurgunculuk, karaborsa gibi sorunlar, toplumun geniş kesimlerini etkilediğinden, dönemin basını da savaş ile ilgili haberlerden çok bu sorunlar üzerinde durmuştur. Basında aşırı kazançların vergilendirilmesi yolunda tartışmalar gündemden düşmemiş, yapılan bu tartışmalar Varlık Vergisi'ne zemin hazırlamıştır. Basın, verginin çıkarılması için adeta hükümete baskı yapmıştır. Dönemin önde gelen yazarlarının makaleleri bu konuda yeteri kadar örneklerle doludur.

Zekeriya Sertel, çeşitli ülkelerden örnekler verdiği makalesinde Devletin yeni gelir kaynakları ararken izleyeceği prensibin, hayat seviyesi düşen dar gelirli halkı ve memurları baskı altında tutan ve hayatı pahalılaştıracak yollardan kaçınarak, aksine anormal durumun doğurduğu fazla servetleri yakalamak olması gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁸⁹ Bir başka bir makalesinde de “Devletin ana prensiplerinden biri harp zenginlerinin üremesine meydan vermemek olduğuna göre, bu gün, göze batan bu servet biriktirmelerinin önüne geçilmesinin”¹⁹⁰ gerekliliği üzerinde durmuştur.

Sertel başka bir yazısında da vurguncu yeni zenginlere karşı tavır alarak ve aynı konu üzerinde durmuştur. Verginin sosyal adalete hizmet edeceğini ve tamamen aşırı kazançlara yönelmesi gerektiğini vurgulayan Sertel, bir süre önce yakında yasalaşacağı söylentisi ve haberi çıkan verginin, yine bir süredir unutulmuş görüldüğünden bahsederek

“O günden beri bu kanun etrafında derin bir sükutun hüküm sürdüğüne şahit oluyoruz. Halbuki harbin doğurduğu fevkalade şartlar içinde bu... kanunun da çıkması, harp yüzünden kazanılmış gayri meşru servetlere karşı duyulan kini tatmin edecek, hükümetin mevkiini ve nüfuzunu kuvvetlendirecek, ayrıca devlete bir gelir teminine yarayacaktır.”¹⁹¹ demiştir.

¹⁸⁹ Zekeriya Sertel, “Devlet Yeni Gelir Kaynaklarını Nerede Aramalıdır”, **Tan**, 15 Nisan 1942.

¹⁹⁰ Sertel, “Harp Kazançlarının Önüne Geçmeliyiz”, **Tan**, 17 Nisan 1942.

¹⁹¹ Sertel, “Fevkalade Kazançlar Kanunu Niçin Çıkarılmıyor”, **Tan**, 10 Haziran 1942.

Ahmet Emin Yalman da bir makalesinde adeta Varlık Vergisi’ni tanımlarcasına;

*“...bir taraftan fevkalade vatani bir ihtiyaca, diğer taraftan içtimai adalet esasına dayanan bu çok nazik vergiye ait yükün asıl nimet görenlere yüklenmesi ve asıl vurgunculara el uzatmanın yolunu mutlaka bulmalıyız....Bunun için de klasik usullerin bir tarafa bırakılmasından ve bir takım karine kıyaslamalara göre hareket edilmesinden başka çare yoktur.....”*¹⁹²

İstanbul basını, yüksek enflasyon ve ithalat azalması nedeniyle ortaya çıkan karaborsadan özellikle gayrimüslim ticaret erbabının yararlandığını belirterek, bu kesimin elde ettiği spekülatif kazançların kurulacak komisyonlar aracılığıyla vergilendirilmesini istemiştir.¹⁹³

Basında çıkan ve savaş zenginlerini hedef alan bu yazılardaki ortak yanlardan en önemlisi azınlığa karşı duyulan öfke olmuştur. Vergi öncesi gazetelerde çıkan bu yazılar, azınlıklara duyulan kızgınlığın ifadesi ve sadece dönemin hükümetinin kafasında olmadığı belirtileri olarak yorumlanabilir.

Özetle Varlık Vergisi öncesi basın, ağız birliği yapmışçasına vurgunculuk, karaborsa ve yeni türeyen savaş zenginlerine karşı bir önlem alınması için Hükümet’e sürekli baskı yapmıştır. İsmi henüz konmamış olsa da, Varlık Vergisi benzeri bir verginin gerekliliği her görüşteki yazar tarafından sürekli gündemde tutulmuştur.

Varlık Vergisi uygulaması süresince basının yaklaşımı;

Varlık Vergisi tahsilatı sırasında da, basında vergiyi destekleyen yazılar eksik olmamıştır. Bu yazılar temel olarak üç ana fikir üzerine oturtulmuştur. Bunlardan birincisi; Varlık Vergisi uygulamasının gerekli ve zorunlu oluşu, yani ekonomik zorunluluktan kaynaklandığı ve savaş zenginlerini dize getirmenin tek yolunun bu vergi olduğu düşüncesidir. İkinci vurgulanan husus; verginin sosyal adaleti sağlayıcı bir araç olacağıdır. Son olarak da; bu verginin sadece ülkemizde değil savaşa giren veya girmeyen diğer pek çok ülkede de uygulandığıdır.

Verginin çok yerinde bir uygulama olduğuna yönelik yazılardan

¹⁹² Ahmet Emin Yalman, “Harp Kazançlarından Alınacak Vergi”, **Vatan**, 19 Mayıs 1942.

¹⁹³ M. Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, İstanbul, 2001, s. 37.

bazıları aşağıdadır. Ahmet Emin Yalman, yönetimi ve Varlık Vergisi'ni şöyle desteklemiştir.

“Varlık Vergisi, çok yerinde ve tamamıyla bir inkılap adımıdır. İktisadi bakımdan mukadderata hakim kalmamıza imkan bırakmayanlar vardı. (...) Eskiden beri bu yurttan gizli bir imtiyaz ve inhisar ananeleri kuran, vergilerden kaçan, vazifelerden kaçan, yalnız istifadeleri olduğu zaman Türk vatandaşı olduğunu hatırlayan bazı muhitlerden, ... yalnız nimet için vatandaş, külfet için yabancı ve düşman olan unsurlardan bir memlekete hayır gelmez. Anlamadılar ve öğrenmediler. Kapitülasyon devrinin yarattığı Levanten muhiti, bütün kötülükleri ile, olduğu gibi devam ettirmek istediler.”¹⁹⁴

Ulus Gazetesi'nde ise, Hüseyin Sami Coşar varlıklı kesim hakkında biraz daha sert yazmıştır.

“Vergi kaçakçılığını senelerden beri bir zeka ve dirayet eseri telakki edecek derece ruhen ve manen süflileşmiş olan ufak bir zümre bu defa, mahut kapıların kurander işlemeyecek tarzda tıkandığının farkına varmışlardır.”¹⁹⁵

Ulus'un başyazısında da; Kanunun, dünyayı saran sosyal koşullara yurdumuzu da uydurmak ve sosyal adalet anlayışını yaşayış düzenimize daha çok hakim kılmak gibi yüksek bir gaye ile harekete geçtiğini ve bu kanunla savaş sıkıntılarından az zarar görmüş veya hiç görmemiş, yahut da tam tersine bu yüzden aşırı servet biriktirmiş tüm yurttaşların, milletimizin varlığı uğrunda üzerlerine yükletilen borcu öğreneceklerini yazmıştır. Milli varlığımız uğrunda hiçbir özveriden kaçınmayan, her yoksulluğa katlanan bu memleketin fakir ve orta halli evlatları yurt savunması yükünü omuzlarında taşıırken, ufak bir azlığın hiç yorulmamasına, hatta bunlardan bazılarının halkın sırtına binip ona üstelik bir de kendini taşıtmaya kalkmasına izin verilmeyeceğini de eklemektedir.¹⁹⁶

Dönemin gazetelerinde akademisyenlerden de vergiyle ilgili teknik yorumlara da rastlamak mümkündür.

¹⁹⁴ Yalman, “Ya Hep, Ya Hiç”, **Vatan**, 10 Şubat 1943.

¹⁹⁵ **Ulus**, 5 Ocak 1943.

¹⁹⁶ **Ulus**, 18 Ocak 1943.

“Varlık Vergisi, paramızın kıymetini yükseltecek ve dolayısıyla fiyatlara süratle tesir yapacak mahiyettedir. ...Varlık Vergisi muhtelif yollardan fiyat yükselmesinin önüne geçecek ve hatta umumi fiyat seviyesinde bir düşüş ve netice olarak para kıymetinde bir yükseliş meydana getirecektir.... Tedavül hacminin yani piyasadaki para miktarının azalması talebi kısıacak (...) ve bu suretle fiyat yarışı duracaktır.”¹⁹⁷

Zekeriya Sertel başka bir yazısında Varlık Vergisi’nin sosyal adaleti sağlayıcı bir vasıta olması üzerinde durmuştur. Varlık Vergisi’nin ilk sonucunun, halkın ekonomik olarak ızdırap çekmesine karşılık küçük bir azınlığın refah ve servete kavuşmasından dolayı haksızlık ve adaletsizliğin ortadan kaldırılacağı olacağını söyleyen Sertel makalesine şöyle devam etmektedir.

“ Harp şartları içinde büyük halk tabakaları sıkıntı çekerken zenginlerin lüks içinde yaşamaları göze batıyordu. Bhusus bunların çoğu servetlerini harp esnasında tabii olmayan şartlar içinde, fakir halkın gıdasından, yiyeceğinden, yahut hükümet ihtiyaçlarından temin etmişlerdir. Bu bakımdan bu fazla servet daha ziyade cemiyete aitti. Cemiyet Varlık Vergisi ile kendisine ait olanı aldı ve adaletsizliği düzeltti....Bir cemiyette asıl olan ferdi refah değil, milli refahtır. Milli refahın zararına ferdi refah olamaz ve olmamalıdır.....Varlık Vergisi bu hastalığı tedavi eden bir..çaredir.”¹⁹⁸

Asım Us’da verginin sosyal adalete katkısını dile getirmiştir.

“Varlık Vergisi Türkiye’nin iktisadi ve mali hayatında olduğu kadar içtimai hayatında da bir muvazene unsuru olmak üzere hazırlanmış yeni bir hareket hamlesidir ve büyük cihan buhranının zorlukları karşılamak için yapılacak fedakârlıkları herkesin kendi gücü nispetinde paylaşması”¹⁹⁹ esasına dayanmaktadır.

Us verginin uygulamaya geçmesiyle faydalarının birden ortaya çıktığına da değinmektedir.

¹⁹⁷ Refii Şükrü Suvla, “Varlık Vergisi”, **Vatan**, 13 Kasım 1942.

¹⁹⁸ Sertel, “Varlık Vergisini İlk Neticeleri”, **Tan**, 18 Aralık 1942.

¹⁹⁹ Asım Us, “Varlık Vergisi”, **Vakit**, 18 Aralık 1942.

“Varlık Vergisi’nin İstanbul’da ilanından henüz üç, dört gün geçmişken, evvelce, 200’e satılan pirincin kilosu 100 kuruşa kadar düşmüştür. Perakende olarak bir hafta evvel 100 kuruşa satılan çekirdeksiz üzümün fiyatı 80 kuruşa inmiştir. Altının fiyatı iki hafta içinde üçte bir derecesinde eksilmiştir. Varlık Vergisi’nin hayırlı tesirini görmek için çılgınca bir hareketle yükselmekte olan eşya fiyatlarının bu suretle tersine dönmüş olmasına dikkat etmek kafidir.”²⁰⁰

Ancak, tüccar ve toprak ağasını olağanüstü bir biçimde vergilendirmek sanıldığı kadar kolay bir iş olmamıştır. Nitekim, çok geçmeden Meclis içinde ve dışında vergiye muhalefet yükselmeye başlamış, sanayinin baltalanmak istendiği, hürriyetlerin çiğnenmek istendiği yakınmaları birbirini izlemiştir, Varlık Vergisi’ni getirmede kararlı olan siyasal iktidarsa Ulus Gazetesi’nde Falih Rıfkı Atay kanalıyla o güne kadar fazla duyulmayan şu sözleri sarf etmiştir.

“...Türkiye’de hissesini ödemeyen ne bir köy, ne bir köylü kalmıştır. ... Bunlar içinde sızlananlar, kaçınanlar, hatta bazen çaresizliğe düşenler olmuştur. Fakat hepsi, milli fedakârlık vazifesini yapmışlardır. Şimdi sıra varlıklı kimselerin para fedakârlığına geldi.

Para fedkârlığı kendilerine güç gelenlerin ya da kişisel hiçbir fedakârlığa alışmamış olanların bin türlü özür mantığı arayacaklarına şüphe yoktur. Hiç kimse bu fedakârlığı yapmak istemediğini açıkça itiraf etmez. Yalnız şu bilinmelidir ki, büyük halk yığınlarına yüklenen bütün fedakârlıklar gibi, kazançlı, varlıklı sınıflara yüklenen bu vergi yükü de en yüksek amme menfaatlerinin zorlamış olduğu bir tedbirdir. Neticesi alınacaktır.”²⁰¹

Varlık Vergisi Kanunu o dönemde çeşitli ülkelerde izlenen vergi uygulamalarıyla benzerlik göstermiştir. Varlık Vergisi’ne benzer uygulamalar İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaştan veya tarafsız bir çok ülkede benimsenmiş ve uygulanmıştır. Ordu giderlerinin önemli bölümü bir defaya özel olmak üzere konulan bu tür vergilerle karşılanmıştır.²⁰² Basında

²⁰⁰ Us, “Milli Vicdanın Sesi”, **Vakit**, 23 Aralık 1942.

²⁰¹ **Ulus**, 4 Ocak 1943.

²⁰² Suvla, “Varlık Vergisi Paranın Kıymetini Yükseltecektir”, **Vatan**, 13 Kasım 1942.

da Varlık Vergisi Kanunu'nun daha çok savaş ortamında benimsenen gerekli bir uygulama olduğu üzerinde durulmuştur. Özellikle, Varlık Vergisi gibi olağanüstü bir uygulamanın sadece Türkiye için geçerli olmadığı, zorunlu bir ekonomik önlem olarak diğer ülkelerde de benzer vergi politikalarının benimsendiğine geniş yer verilmiştir.²⁰³

Tan Gazetesi başyazarı Zekeriya Sertel de bir makalesinde İngiltere'nin savaş ekonomisine değinerek, bu ülkenin enflasyonun önüne geçmek için neler yaptığını anlatmıştır.

*“İngiltere’de savaş nedeniyle artan masraflara paralel olarak enflasyonun olmaması vergilerin çokça artırılmasına bağlıdır. İngiltere savaş nedeniyle vergileri çok artırmıştır. Önce bu vergi sadece zenginlere konmuş fakat bütçe gelirinin önemli bir kısmını küçük burjuva sınıfı ödediğinden onların da vergisini artırmıştır. Bu sayede piyasaya çıkan paranın önemli bir kısmı tekrar devlet kasasına sokulmuştur.”*²⁰⁴

Sertel yine başka bir makalesinde İngiltere ve A.B.D.’nde uygulanan ekonomi politikalarını örnek göstererek,

*“....İngiltere daha harbin başlangıcında bütün vatandaşların mal ve mülküne el koymuş, kazançları % 75 nispetinde vergiye tabi tutulmuştur. bolluk, servet ve refah memleketi Amerika’da bile Ruzvelt, senelik 25 bin Dolardan yukarı kazançlara el koymuştur. Bu suretle halk içinde halkın kesesinden, hükümetin ihtiyacından milyoner olmak isteyenlerin hırslarına bir duvar çekilmiştir.”*²⁰⁵

Sertel makalenin devamında verginin zorunlulukların ve sosyal adalet duygusunun bir ifadesi olduğu üzerinde durarak, hükümetin silah altına çağrılan yurttaşların dışında iş ve ticaret adamlarını da ülkenin geleceği ve bağımsızlığı için fedakârlığa davet etmesi olarak göstermiştir.

²⁰³ Murat Güvenir, **2. Dünya Savaşında Türk Basını**, İstanbul, 1991, s. 101.

²⁰⁴ Sertel, “İngiltere’de Enflasyonun Önüne Nasıl Geçildi”, **Tan**, 11 Aralık 1942.

²⁰⁵ Sertel, “Varlık Vergisi Harp Izdırabını Çekmeyenlerin Bu Memlekete Borçlarını Ödemelerinden Başka Bir Şey Değildir”, **Tan**, 17 Aralık 1942.

Abidin Daver, makalesinde A.B.D. ve İngiltere’de uygulanan ekonomi politikalarına değinerek, bu ülkelere yaptığı seyahatlerdeki izlenimlerini şöyle aktarmıştır.

“...İngiltere’de harp kazançlarının % 90’ı ve hatta % 95’ini devlet hazinesi almaktadır. Fakir ve zengin aynı yemeği yemektedir. Hiçbir ziyafette bize, halka verilen miktarlardan fazla yemek vermediler. Fakir ve zengin herkes aynı miktarda giyim eşyası almaktadır. Amerika’da ise yılda 25.000 Dolardan fazla aylık, ücret ve kazanç memnudur. Herhangi bir milyarder dahi 25.000 Dolardan fazla kazanç temin edemez. Fazlası devlet hazinesine aittir.”²⁰⁶

Basın vergiyi kamuoyuna, ülkede sosyal adaleti sağlayacak önemli bir süreç olarak tanıtmış ve bu nedenle Varlık Vergisi Kanunu’nun çıkarılış amacı irdelenirken verginin daha çok bu yönü üzerinde durulmuştur.

Necmettin Sadak kanunu şöyle yorumlamıştır.

“Varlık Vergisi başlı başına içtimai adalet kaygısından doğmuştur. kaynağı, vatan müdafaası uğruna malından sonra canını da seve seve vermeye hazırlanan ve bir sınıfın doymaz hırsı yüzünden darlık, yoksunluk içinde her sıkıntıya katlanan, sabrı tükenmiş yüreği incinmiş bir milletin yüce vicdanıdır. Saracoğlu ona uydu, ondan kuvvet buldu....”²⁰⁷

Asım Us Vakit Gazetesi’ndeki makalesinde verginin toplumsal amacını şöyle dile getirmiştir.

“İçinde bulunduğumuz büyük iktisadi buhranın ağırlıklarını mümkün olduğu kadar bütün vatandaşlar arasında adilane surette pay ederek milletin tahammül kabiliyetini artırmak, vatan evlatlarının bir kısmı hudutlarda hayatlarını feda edercesine büyük zorluklara göğüs gererken, diğer bir kısım kimselerin geride halkın ızdırabından faydalanarak harp içinde servet

²⁰⁶ Abidin Daver, “Varlık Vergisinin Önemli Manası”, **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1942.

²⁰⁷ Necmettin Sadak, “Varlık Vergisinin Tatbiki Niçin Uzun İnceleme ve Araştırmalara Tabidir”, **Akşam**, 7 Aralık 1942.

toplamları gibi milli vicdanı üzen ve milli birliği tehlikeye düşüren hareketlerin ve temayüllerin önüne geçecektir.”²⁰⁸

Zekeriya Sertel de Tan’daki makalesinde;

“Vatandaşımızın bir kısmını cepheye alırken bir kısmını da imtiyazlı bir durumda bırakmak en basit içtimai adalet prensiplerine uymayan bir garibedir. Varlık Vergisi içtimai adalet duygusunun bir ifadesidir.” demiştir.²⁰⁹

Ulus Gazetesi yazarlarından Kemal Zeki Gençosman makalesinde;

“Varlık Vergisi, vazife ahlakının ilk şartı fazilet olan, Türkiye’de rahatsızlık duyan bütün vicdanları, susturucu ve doyurucu olan bu eser, başlı başına övülmeye değer bir mevzudur.”²¹⁰ derken bir başka makalesinde de;

“Verginin ana prensibinin, adaletle dağıtılması ve vatandaş eşitliğinin göz önünde tutulmasıdır. Bu vergi ile devlet, sabit gelirli vatandaşın bulunduğu kefeye bir dirhem koydu. Böylece haksız kazanç temin edenlerle, normal vatandaşın sosyal eşitliği sağlandı.”²¹¹ diyerek verginin yerinde olduğunu dile getirmiştir.

Hakkı Ocakoğlu ise,

“Bütün dünya milletleri kan vergisi ödüyor. Canları ile birlikte malları da büyük tehlikeye maruz kaldı. Türkiye’de uygulanan Varlık Vergisi’nin, umumi efkarda uyandırdığı memnuniyet ölçüsüzdür. Hükümet her taraftan takdir ve tebriklere mahzar kılınmaktadır.”²¹² diyerek verginin bütün yurttalolumlu karşılandığının üzerini çizmiştir.

Ahmet Emin Yalman yine başka bir makalesinde de şöyle demiştir.

“Bu vergi bazılarının iddia ettiği gibi hastalık yaratmamış, aksine mevcut hastalıklara karşı bir ilaç ve serum olmuştur.”²¹³

²⁰⁸ Us, “Hükümetin Aldığı Tedbirler”, **Vakit**, 16 Kasım 1942.

²⁰⁹ Sertel, “Varlık Vergisi”, **Tan**, 17 Aralık 1942.

²¹⁰ Kemal Zeki Gençosman, “1.600.000 Vatandaş İçin”, **Ulus**, 12 Kasım 1942.

²¹¹ Gençosman, “Adaletin İbresi Hakiki Yerine Geliyor”, **Ulus**, 13 Kasım 1942.

²¹² Hakkı Ocakoğlu, “Varlık Vergisi”, **Yeni Asır**, 27 Aralık 1942.

²¹³ Yalman, “Varlık Vergisinden Sonra-II”, **Vatan**.

Varlık Vergisi uygulamasından sonra basının yaklaşımı;

Varlık Vergisi uygulamasının sonuna doğru ilk eleştiriler, başlarda verginin en ateşli savunucusu olan Ahmet Emin Yalman'dan gelmiştir.

*“Varlık Vergisi’nde tatbik edilen usuller bir takım ıstıraplara yol açmıştır. Umumi gidişimize nispetle bir müddet için bu işte herhalde bir aykırılık manzarası görülmüştür.”*²¹⁴

Yurtdışı ziyaretini müteakip yurda dönüşünden sonra kendisini ziyarete gelen Amerikalı bir konuğunun yaptığı konuşma neticesinde gaflet uykusundan uyanır gibi olduğunu ve olaylara dürüst bir gazetecinin ölçütleriyle bakmaya başladığını belirten Yalman²¹⁵ bundan sonraki ilk işinin Başbakan’a gitmek ve onunla görüşmek olduğunu anlatmıştır. Daha sonra kaleme aldığı kitabında da bu konuya yer veren Yalman anılarında vergiden şöyle bahsetmiştir.

*“Harbin sonuna yaklaştığı devirde tek parti iktidarı akla sığmaz derecede hatalı bir yol tuttu. Varlık Vergisi adı altında çıkarılan bir kanun memleketin şeref ve itibarına karşı büyük bir tehlike halini aldı. Varlık Vergisi Kanunu hiçbir ölçü tanımıyordu. Belli ki Nazi usullerini taklit yoluyla azınlıkları ezmek, siyasi düşmanlara meydan okumak ve siyasi dostları korumak maksadıyla meydana getirilmişti. Gizli çalışan bir komisyonun bir adama biçtiği vergi borcu, bütün varlığının beş, on misli fazla olsa bile buna karşı hiçbir itiraz ve şikayet kapısı yoktu. Aynı idarede çalışan bir azınlık mensubu, ona benzer bir mevkide bulunan bir Türkten kat kat fazla ve takatinin dışında bir vergiye tabi oluyor ve ırkçı bir hedefi göz göre göre gerçekleştirmek inadıyla perişan ediyordu.”*²¹⁶

Varlık Vergisi’ni *daha adilane bir vergi olamaz* biçiminde öven Hüseyin Cahit Yalçın ve Varlık Vergisi uygulaması sırasında Maliye Bakanlığı Müsteşarı olarak görev yapan Esat Tekeli²¹⁷, tasfiye sürecinde verginin hataları olduğunu makalelerinde dile getirmişlerdir.

²¹⁴ Yalman, “Biz ve Dünya”, **Vatan**, 1 Ekim 1943.

²¹⁵ Yalman, **a.g.e.**, s. 377.

²¹⁶ Yalman, **a.g.e.**, s. 375-376.

²¹⁷ Mustafa Özyürek, “Varlık Vergisi-III”, **Finansal Forum**, 17 Ağustos 2000.

“Vergi umulduğundan üstün bir verim getirmişse de istisnai teklif tarzlarının bazı yanlışlıklara ve ruhi baskı ve üzüntülere yer verdiğini söylemek de hakikat olur.”²¹⁸

H. Cahit Yalçın verginin kaldırılmasını şöyle yorumlamıştır.

“İktisadi hayatımızda faydası olmayan, sırf ahlak bakımından izah ettiğimiz gibi hüsniniyet erbabı, suiniyet erbabına kıyasen daha kötü bir mevkiye düşürmüş olan bu olağanüstü kanunun izlerini silmek ve hükümlerini tasfiye etmek zamanı çoktan gelmiş hatta geçmiştir.”²¹⁹

Bu dönemde basının bir bölümü vergi öncesi tavrının tam tersini sergilemiş ve verginin olumsuz yönlerini ön plana çıkararak vergiyi eleştirmiştir.

B. Varlık Vergisi’nin Değerlendirmesi

Bu bölümde Varlık Vergisi başta belirlenen amaçlara ne kadar ulaşmıştır, verginin uygulamasında Müslüman Türkler ve gayrimüslimlere karşı nasıl davranılmıştır, iddia edildiği gibi verginin ırkçı bir yanı var mıdır, vergiyle birlikte sermaye profilinde ne gibi değişiklikler olmuştur, vergi olumlu veya olumsuz yönleriyle ne gibi toplumsal ve ekonomik sonuçlar doğurmuştur soruları incelenecektir.

1. Ekonomik Açıdan Değerlendirmesi

Başbakan Şükrü Saracoğlu Varlık Vergisi’nin ekonomik amaçlarını ana hatlarıyla şöyle belirtmiştir.²²⁰

- Devlet gelirlerini artırmak,
- Savaş yıllarında çok para kazanmış olanlardan vergi almak,
- Enflasyonla mücadele için tedavülden para çekmek.

Varlık Vergisi başlangıçta belirlenen amaçlara, tam olarak olmasa da, kısmen ulaşmıştır. Gerçi, iktidar, bu vergiyle tahsil etmeyi planladığı 465

²¹⁸ Esat Tekeli, “Varlık Vergisi’nin Tasfiyesi”, **Ulus**, 16 Mart 1944.

²¹⁹ H. Cahit Yalçın, “Varlık Vergisi”, **Tanin**, 15 Mart 1944.

²²⁰ **T.B.M.M.Z.C.**, Devre 6, İçtima 4, 1. İnkat, 11 Kasım 1942.

milyon Liranın 315 milyon Lirasını, yani % 74'ünü²²¹ tahsil edebilmişse de bu miktar mali sıkıntıların hafifletilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Verginin tahsil edilemeyen 12.3 milyon Lirası 4501 sayılı kanuna²²² göre, 34.3 milyon lirası mükerrerlik nedeniyle, 98.9 milyon Lirası da 4530 sayılı kanuna²²³ göre silinmiştir.

Toplanan vergi geliri savaş sırasında tüccarların elde ettikleri tahmin edilen kazançlar karşısında çok küçük kalmışsa da²²⁴ on altı aylık uygulama süresince, Varlık Vergisi 1942 yılı sonlarında tedavülde bulunan paranın % 43'üne yakın bir parayı tedavülden çekerek ekonomiye olumlu bir katkıda bulunmuştur. Tedavüldeki para miktarı 1942 yılında bir önceki yıla göre % 40.6 artarken, 1943 yılında, 1942 yılına göre artış sadece % 9 olmuştur.²²⁵ Piyasadan bu kadar önemli miktarda sermaye ve nakit para çekilmesi, kısa dönemde toplam eşya fiyatlarında ve geçinme endekslerinde olumlu bir etki yaratmıştır.

Banknot miktarı artış oranlarına bakıldığında, 1943 yılında banknot miktarı artmaya devam etmişse de bütçe gelirlerindeki artış oranı, banknot miktarı artış oranından yüksek gerçekleşmiştir. Bunda Varlık Vergisi'nin büyük rolü olmuştur. Banknot miktarı artış hızı 1942 yılı ve öncesine göre Varlık Vergisi dolayısıyla azalmıştır. Bu yönüyle, Varlık Vergisi'nin devlet bütçesi gereksinimlerinin karşılanmasında ve para arzının frenlenmesinde önemli rol oynamıştır.²²⁶

²²¹ Bu oran mükerrer yazılan vergiler tahakkuk miktarından düşüldükten sonraki rakamlara göre hesaplanmıştır.

²²² Vergilerini ödemeyecekleri tahakkuk eden hizmet erbabıyla, gündelik gayri safi kazançları üzerinden kazanç vergisine tabi mükelleflerin tahsil edilmemiş bulunan borçlarını terkine dair kanun.

²²³ Varlık Vergisi bakayasının terkinine dair kanun.

²²⁴ Şahin, **a.g.e.**, s. 77.

²²⁵ Coşar, **a.g.e.**, s. 111.

²²⁶ Coşar, **a.g.e.**, s. 112., İlker Parasız, **Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Bursa, 1998, s. 64.

Tablo 18: Konsolide bütçe gelirleri ve harcamaları ile banknot miktarı ve artış oranları (Milyon TL)

Yıllar	Konsolide Bütçe Gelirleri	Artış %	Konsolide Bütçe harcamaları	Artış %	Banknot Miktarı	Artış %
1939	478.1		479.1		281.4	
1940	665.7	39.24	636.9	32.9	403.5	43.39
1941	788.5	18.45	685.5	7.6	512.4	26.99
1942	1.218.0	54.47	1.071.5	56.3	733.9	43.23
1943	1.300.8	6.80	1.235.2	15.3	802.1	9.29
1944	1.309.9	0.70	1.328.7	7.6	960.8	19.79
1945	812.1	-38.0	741.6	-44.2	881.0	-8.31

Kaynak: Coşar, a.g.e., s. 111.

Varlık Vergisi'nin fiyatları etkilemesi amaçlandığından dolayı ödeme süresi bir aya sıkıştırmıştır. Uygulamanın bir aya sıkıştırılmasının nedenlerinden biri de karaborsayı ve vurgunculuğu önleyerek malların piyasaya çıkmasını sağlamak, böylece fiyat artışlarını frenlemek olmuştur. 1938 fiyatları 100 kabul edildiğinde, endeks 1940 yılında 126.6, 1941 yılında 175.3, 1942 yılında 339.6, 1943 yılında 590, 1944 yılında ise 458 olmuştur. 1942 yılının ne denli zor bir yıl olduğu bütün verilerden izlenebilir. 1941'den 1942'ye % 93 artış gösteren endeks 1943 yılında % 73'e gerilemiş, dolayısıyla fiyatları etkileyen diğer etmenler de hesaba katıldığında Varlık Vergisi piyasayı etkilemiş ve 1943 yılında en azından fiyat artış hızını frenlemiştir.

Piyasalarda beklenen bir başka gelişme altın fiyatlarının düşmesi yönünde olmuştur. Savaş yıllarında Türkiye'de altın fiyatları hızla artmış, 1915 yılını baz alan altın endeksi, 1939 yılında 1251 iken 1940 yılında 2341, 1942 yılında 3192, 1943 yılında ise 3748 olmuştur. 1941 yılına göre 1942 yılında altın fiyatı %36.3 artmış, 1943 yılında ise % 2.3 düşmüştür. Dolayısıyla altın fiyatlarındaki artış kısa süreli durmuş, ancak 1944 yılında artmaya devam etmiştir. 1942 yılında altın fiyatlarının düşmemesinin nedeni; vergi mükelleflerinin vergiye direnmesi, vergiyi ödemek yerine altın alması, vergiyi ödemek için ise gayrimenkul satışlarına gitmesi şeklinde yorumlanmıştır.²²⁷ Bu noktada, vergi verme alışkanlığı olmayan bir

²²⁷ Aydemir, a.g.e., s. 229.

kesimden vergi alınmaya çalışıldığından, vergi mükelleflerinin özelliklerini de göz ardı etmemek gerekmektedir.²²⁸

2. Sosyal Yönden Değerlendirmesi

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Türkiye’de; ekonomik bunalım doruğa ulaşmış, halkın çoğunluğu fukaralık sınırı altında yaşamaya başlamıştır. Gelir dağılımı, onun da ötesinde servet dağılımı bozulmuş, devlet kamu hizmetlerini özellikle eğitim, sağlık gibi sosyal harcamaları yerine getiremeyecek düzeyde bir ekonomik yoksunluğun içine düşmüştür. Kamunun iç ve dış borçları ödenmeyecek düzeye gelmiş ve bunlardan dolayı kaynak yaratabilmek için olağanüstü bir vergiye gereksinim duyulmuştur. Savaşın getirdiği zorlukların en üst düzeye ulaştığı 1942 yılındaki Varlık Vergisi böyle bir ortamın ürünü olmuştur.²²⁹

Verginin çıkarılış amacı herhangi bir eleştiriye yer vermez iken, eleştirilerin yoğunlaştığı nokta verginin uygulanışı olmuştur. Hukuki bakımdan Varlık Vergisi sakat doğmuş ve adaletle çelişen iki önemli unsur içermiştir.²³⁰ Bunlardan biri; belli bir ölçek konulmamış olması, her yerde kurulan mülki memurlardan kurulu komisyonların mükelleflere takdirlerine göre vergi tarh etmeleridir. Diğeri de; bu komisyonların kararlarının nihai olup itiraz hakkı tanınmamasıdır. Ayrıca vergiyi derhal ve nakden ödeme zorunlu tutulmuştur. Varlık Vergisi komisyonlarının, vergi tarhiyatı sırasında baskı altında kaldığı zamanlar olmuş ayrıca kişisel tercihler oldukça etkili olmuştur. Klasik maliye anlayışının esaslarını oluşturan ilkeler doğrultusunda, Varlık Vergisi’nin eleştirisi günümüz koşullarında araştırmacıları olumsuz sonuçlara götürmektedir.

Ancak, Varlık Vergisi’nin, savaş yılları içerisinde yapılan beklenmeyen harcamaların karşılanabilmesi için ve bütçeyi rahatlatmak amacıyla bir kerede alınan bir çeşit servet vergisi olduğu, dolayısıyla Varlık Vergisi’ni incelerken o dönemin şartlarına göre değerlendirmenin gerekliliği hatırdan çıkarılmamalıdır. Uygulamaya hangi şartlarda gidildiği önceki bölümlerde ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Varlık Vergisi esas olarak

²²⁸ Coşar, **a.g.e.**, s. 112.

²²⁹ Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi**, s. 327.

²³⁰ Avner Levi, **Türkiye Cumhuriyetinde Yahudiler**, İstanbul, 1996, s. 142.

vurgunculara, haksız kazanç sağlayanlara karşı konulan bir vergidir. Yasalaştığı tarihten günümüze kadar üzerinde çok tartışılmış, romanlara, filmlere konu olmuştur. Gerekliliği gündeme getirilmeden, azınlıklara yönelik bir çeşit gasp olayı olduğu bir suçlama olarak ileri sürülmüştür. Ancak sermaye ve iş çevrelerinin o dönemdeki acımasız soygununu gündeme taşınmamıştır. Yığınların yoksulluğu, açlığı yansıtılmamıştır.²³¹ Verginin uygulanması sırasında haksızlıklar, hatalar, yanlı tutumlar olduğu kabul edilebilir bir gerçek olmakla beraber bunlar ön plana çıkararak, verginin hedefi olan vurguncuların yaptıkları göz ardı edilmiş ve bu hususlar verginin irdelenmeden suçlanmasına neden olmuştur.

Varlık Vergisi tek parti döneminin bir eseridir. Tek parti rejimi denilince genellikle var olan bu partinin belli bir düşünce odağında birleşmiş kişilerden oluştuğu düşünülmektedir. Oysa, bir çeşit koalisyon olan, tek parti rejimlerinde; soldan sağa, ileriden geriye, her çeşit siyasal görüşten kişiler bu partinin çatısı altını toplanmışlardır. Yeraltına inmedikçe, illegal siyasal savaşım yolunu yeğlemedikçe, tüm bu değişik siyasal eğilimlere sahip kişiler için başka bir seçenek de yoktur. Tek parti sistemi, eğer tüm eğilim ve güçler arasında bir denge kurulmuşsa düzenli işlemektedir, ancak bu durumda da içlerinden bir veya birkaçı parti yönetimine egemen olmaktadır.

Tek parti içinde çok değişik siyasal görüşten kişi ve grupların bulunması, aynı zamanda, bunların güçleri oranında da özellikle bürokratik kademelerde yandaşlarının bulunması anlamına gelmektedir. O günlerin CHP'si ve ona bağlı bürokratik kademeler için de durum böyle olmuştur. Bu nedenle, Varlık Vergisi tarhiyatı ve tahsilatı süresince vergiyi uygulamakla yükümlü olan kişilerin siyasal eğilimleri ve kişilikleri önemli bir rol oynamıştır.²³²

İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı olağanüstü şartlar, mali darboğaz, ekonomik kıtlıklar, tüm çabalara ve önlemlere karşın karaborsa, spekülasyon ve vurgunculuğun devam etmesi, gerilimi artırmış ve tüccarlar ile devleti karşı karşıya getirmiştir.

²³¹ Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi**, s. 318.

²³² Çetin Yetkin, **Karşıdevrim (1945-1950)**, İstanbul, 2002, s. 130.

Savaştan en büyük kârı iki grup sağlamıştır. Bunlar tarım fiyatlarının yükselmesinden çok büyük kazanç sağlayan büyük çiftçiler ve hem ihracat maddelerinin yüksek değerini, hem de zorunlu ithalat maddelerinin korkunç kıtlığını istismar edebilecek konumda bulunan İstanbul tüccar ve komisyoncularıdır. Çiftçiler tamamen Müslüman Türklerden oluşurken, tacirler grubunu tamamen olmamakla birlikte çok geniş ölçüde üç azınlık topluluğuna mensup Ermeni, Rum ve Yahudiler oluşturmuştur.²³³

Dış ticaretin büyük kısmının azınlıkların elinde olması ve kıtlıkların daha çok ithal mallarında yaşanması da, Varlık Vergisi uygulamasında bu kesime karşı tavizsiz bir politika benimsenmesine yol açmıştır. Ulusal birliğe destek vermeyen sermaye grubuna karşı katı davranılmıştır.²³⁴ Fakat bu katılık ırkçılık seviyesinde bir uygulama olmamıştır. Uygulamada azınlıkların vergi oranı Müslüman Türklere göre daha yüksek olmuştur.²³⁵ Bunun da çeşitli nedenleri vardır. Ancak bu fazlalık bazı kaynaklarda abartılarak ifade edildiği gibi sekiz, on katı oranlarda olmamıştır.

Varlık Vergisi'nin kanunlaşması öncesinde azınlık tüccarların ekonominin dış ticaret (ithalat-ihracat) ve iâşe alanlarında etkin oldukları görülmektedir.²³⁶ Bunun nedeni, yabancı firmaların, kısmen de yabancı ülkelerle olan ticaretin yalnız azınlık grupları tarafından yapıldığı, Osmanlı İmparatorluğu günlerinden gelen bir âdetle azınlık firmaları ile iş görmeyi tercih etmeleridir. Azınlık firmaları ise Türklere ait müesseselerin doğru dürüst iş görmeye ehil olmadığını ilan ederek yabancı firmalarla iş görmeyi tekellerinde tutmaya çalışmışlardır.²³⁷

Özellikle ithalat ve ihracat sektörlerindeki bu tarihi/geleneksel etkinlikleri nedeniyle fiyat artışları, karaborsa ve vurgunculuk gibi ekonomiyi olumsuz yönde etkileyen sorunlar da ister istemez dikkati bu gruplara çekmiştir.²³⁸ Bunları sayılara dökmek gerekirse, İkinci Dünya Savaşı şartlarında İstanbul'un ticaret hayatının, sanayicilik, eğlence, otelcilik ve

²³³ Lewis, **a.g.e.**, s. 296.

²³⁴ Coşar, **a.g.e.**, s. 102.

²³⁵ Rıfat N. Bali, **Devletin Yahudileri ve Öteki Yahudiler**, İstanbul, 2004, 2.b., s. 129.

²³⁶ Akar, **Varlık Vergisi Tek Parti**, s. 90.

²³⁷ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul, 1967, s. 105-106.

²³⁸ Akar, **Varlık Vergisi Tek Parti**, s. 90.

hatta terzilik, doktorluk, pastanecilik, meyhanecilik hayatının % 87'si azınlıkların elindedir. O yılların şehir rehberi tarandığında ise, yukarıdaki % 87 oranı, % 89.2'ye çıkmaktadır. Varlık Vergisi'nin konulduğu yılda verginin % 75'inin tahakkuk ettirildiği ve % 70'inin tahsil olunduğu İstanbul'da zenginlik, ticaret, eğlence, moda, alışveriş azınlıkların elindedir.²³⁹

Varlık Vergisi konusundaki en büyük eleştiri verginin bütün yükünün azınlıklara yüklendiği ve uygulama süresince azınlıklara haksızlık yapıldığıdır. Vergiye ilişkin rakamlar yüzeysel olarak incelendiğinde azınlıklarla Müslüman Türk mükellefler arasında uçurum olduğu iddia edilebilir. Ama daha önce de belirtildiği gibi bu rakamları dönemin ticaret ve sosyal yaşantısına ilişkin verilerle birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Aşağıdaki rakamlar toplanan vergiler konusunda yeterince ipucu vermektedir.

Tablo 19: İstanbul'daki fevkalade, beyannameli ve irat üzerinden vergi ödeyenlerin tasnifi

	Dini Köken	Mükellef Sayısı	Tahakkuk Edilen Vergi
Fevkalade Mükellefler/Gayrimüslim	G	2.563	189.969.980
Beyannameli Mükellef/Gayrimüslim	G	1.259	10.364.466
İrat üzerinden Kazanç Vergisi ödeyen esnaf, tüccar vs.	G	24.151	72.811.850
TOPLAM		27.973	273.146.296
	Dini Köken	Mükellef Sayısı	Tahakkuk Edilen Vergi
Fevkalade Mükellefler/Müslüman	M	460	17.294.549
Beyannameli Mükellef/Müslüman	M	924	3.128.310
İrat üzerinden Kazanç Vergisi ödeyen esnaf, tüccar vs.	M	2.589	4.055.100
TOPLAM		3973	24.477.959

Kaynak: Ökte, **a.g.e.**, s. 102.

İstanbul'daki mükellefler tahakkuk ettirilen vergi miktarı 349.483.419 Liradır. Bunun ağırlıklı bölümü, 297.624.255 Lirası, Müslüman ve gayrimüslim Fevkalade, Beyannameli ve İratlı mükelleflere tahakkuk ettirilmiştir. Bu rakamlara dayanarak mükellef başına düşen ortalama vergi miktarı hesaplandığında; Müslüman mükelleflere 6.161 Lira, gayrimüslim mükelleflere ise 9.765 Lira tahakkuk ettirildiği görülmektedir. Bu rakamlardan çıkan sonuçlara göre; Ökte'nin bahse konu kitabında verdiği

²³⁹ Necati Doğru, "Salkım Hanım Tersine Tarih", **Cumhuriyet**, 10 Aralık 2001.

dört, sekiz, on katı gibi oranlar gerçekçi görünmemektedir. Başbakan Saracoğlu'nun uygulamanın başlangıcında söylediği gibi para kimdeyse vergi ondan alınmıştır. İstanbul'da da ticaret ve dolayısıyla para azınlıkların elindedir.

Ayrıca İstanbul'da tahsil edilen verginin % 70'ini gayrimüslimler öderken, İstanbul dışındaki yerlerde Müslümanlar verginin % 85'ini ödemişlerdir.²⁴⁰ Müslüman-gayrimüslim mükellefler arasındaki farkın nedenleri ise toplumsal ve ekonomik gerçeklerde yatmaktadır.

Ayrıca, özellikle vurgulanmalıdır ki, Müslüman mükellefler tüm Varlık Vergisi'nin, zamanın yabancı gözlemcilerinin inandıklarından ya da bir çok yazarın belirttiğinin belirgin biçimde daha büyük bir oranını ödemiştir. Söz konusu yanlış kanı, kısmen gayrimüslim tüccarların uğradıkları çok daha büyük bireysel zararlardan kaynaklanmaktadır.²⁴¹

Verginin değerlendirilmesinde yanlış sonuçlara varılmasının en büyük etkenlerinden ikincisi hesaplamaların tahsilata göre değil, tahakkuka göre yapılmasıdır. Halbuki Müslüman mükelleflerin vergiyi ödeme oranı gayrimüslim ve ecnebi mükelleflere göre çok yüksektir. Yapılan üçüncü değerlendirme hatası ise, verginin tüm Türkiye çapında değil sadece İstanbul dikkate alınarak yapılmasıdır. Türkiye çapında bir değerlendirme yapıldığında aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Tablo 20: Türkiye genelinde gruplara göre tahakkuk ve tahsilat miktarı

Gruplar	Tahakkuk	Toplam tahakkuka oranı	Tahsilat	Toplam tahsilata oranı	Grupların vergi ödeme oranı
Gayrimüslim	223.000.000	% 52	166.000.000	% 53	% 74
Müslüman	122.000.000	% 29	115.300.000	% 36.5	% 94
Yabancı	79.500.000	% 19	33.000.000	% 10.5	% 41
Toplam²⁴²	424.500.000	% 100	314.500.000	% 100	

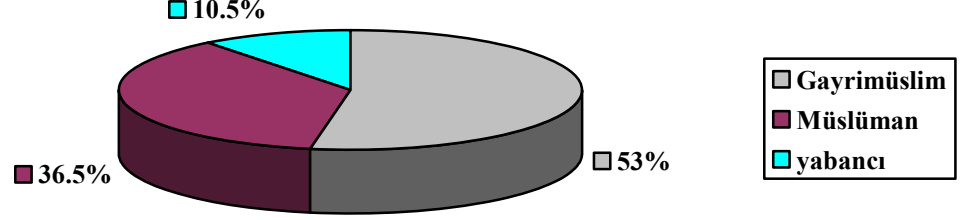
Kaynak: Koçak, **a.g.e.**, s. 518.

²⁴⁰ Coşar, **a.g.e.**, s. 110.

²⁴¹ Clark, **a.g.m.**, s. 35.

²⁴² Tahakkuk miktarı mükerrerlikten dolayı yapılan düzeltmeler ve hizmet erbabının vergileri düşüldükten sonraki rakamdır.

Tablo 20: Türkiye genelinde gruplara göre tahsilat miktarı

Tablo 21: Varlık Vergisi tahakkuk ve tahsilatına ilişkin rakamlar

	İstanbul	İstanbul'un Türkiye geneline oranı	Türkiye Geneli
Mükellef sayısı	61,787	%54	114,368
Tahakkuk Eden Varlık Vergisi(TL)	317,275,642.-	%68	424,906,421.-
Tahsil Edilen Varlık Vergisi(TL)	221,307,508.-	%70	314,920,940.-
Tahsilatın Tahakkuka Oranı	%69	% 74	%74
1942-43 Bütçesi içinde Varlık Vergisinin katkısı		%24	%34,4

Kaynak: Ökte'nin eserindeki verilerden derlenmiştir.

Üzerinde durulması gereken diğer bir konuda azınlıkların tümünün vergiye tabi tutulduğu gibi yanlış bir kanının oluşmuş olmasıdır. Varlık Vergisi uygulamasının yapıldığı yıllarda azınlıkların tamamına yakının yaşadığı İstanbul'un nüfusu 840.000 dolayındadır. Bu nüfusun da yaklaşık 250.000'i gayrimüslim azınlıktır. Bir ailenin dört kişiden oluştuğu kabulüyle İstanbul'da yaklaşık 60.000-65.000 gayrimüslim azınlık ailesinin yaşadığı düşünülebilir. İstanbul'da gayrimüslimlerin ödediği yaklaşık 273.000.000 liralık verginin yaklaşık 200.000 Liralık bölümünü 3822 mükellef ödemiştir. Bu da aile bazında % 6 yapmaktadır. Yani azınlık ailelerinin % 96'sı ya vergiden muaf tutulmuş yada makul seviyelerde vergi ödemişlerdir.

Bunun yanında birey bazında incelendiğinde farklı sonuçlar da ortaya çıkabilmektedir. Uygulama esnasında gayrimüslimlere Müslüman Türklerden daha katı davranıldığını kabul etmek gerekmektedir. Bu katılık nedeniyle bazı araştırmacılar Varlık Vergisi uygulaması süresince azınlıklardan

Müslüman Türk sermayedarlarına bir sermaye transferi olduğu iddiasını ileri sürmektedirler. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar belge ve bulgulara dayandırılmamıştır. Uygulamada gayrimüslimlere karşı hoşgörüsüz davranıldığından dolayı gayrimüslim tüccarlardan vergisini ödeyebilmek için sermayesini tasfiye edenler ve mülklerini gerçek değerinden daha düşük fiyata satanlar olmuştur. Ancak bu konuda sadece gayrimenkuller hakkında çalışma yapılmıştır. Gayrimenkulların el değiştirmesi konusunda yapılan çalışmada söz konusu olan rakamlar Varlık Vergisi'yle tahsil edilen miktar dikkate alındığında çok yüksek değildir. Mükelleflerin kendi yaptığı ve Defterdarlık tarafından yapılan satışların toplamı tahsil edilen verginin ancak % 4'ü dolayındadır. Bu kargaşadan istifadeyle ucuza emlak kapatan ve işyeri devralan açığöz grubu türemiştir.²⁴³ Bunlar, özellikle uygulamayı daha hafif atlatan Anadolu Müslüman Türk mükelleflerdir. Varlık Vergisi dolayısıyla azınlıklardan Anadolu tüccarına bir sermaye aktarımı olduğu gerçektir. Ancak bu aktarım piyasaların sermaye profilini değiştirecek kadar geniş kapsamlı değildir.

Sermaye profilinin değiştiğini öne sürenlerin en büyük dayanaklarından biri de Varlık Vergisi nedeniyle özellikle Yahudi kökenli sermayedarlarının ülkeyi terk ettiği ve yerlerini Müslüman Türk sermaye sahiplerinin doldurduğudur.

Ancak bu tez de geçerli değildir. Savaştan sonra özellikle 1940'lı yılların sonunda Türkiye'den yeni kurulan İsrail devletine bir göç süreci yaşandığı doğrudur.²⁴⁴ 1948-1951 arasında Türkiye'deki Yahudi cemaatinin yaklaşık % 40'ına karşılık gelen 34.547 Yahudi Türkiye'den İsrail'e göç etmiştir. Ancak bu süreçte göç edenlerin çoğu düşük gelir seviyeli Yahudilerdir. Bu göçlerin arkasında yatan çok farklı sebepler mevcuttur. Bunların bazıları, İsrail'de daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak, dini etkenler, Siyonist ideolojiye sahip eğitilmiş gençlerin Türkiye'deki Siyonist organizasyonlar vasıtasıyla illegal yollarda İsraile gönderilmeleri, drahoma yüzünden Türkiye'de evlenemeyen genç kadınların evlenebilmek için göç

²⁴³ Karatepe, a.g.e, s. 83.

²⁴⁴ Şule Toktaş, *Perceptions of Anti-Semitism Among Turkish Jews*, Turkish Studies, Vol.7, No.2, June 2006, s. 208.

etmeleri vb. olarak sıralanabilir.²⁴⁵ Varlık Vergisi nedeniyle gidenler de mevcut olmakla beraber bu gruba girenler daha önce de belirtildiği gibi düşük gelir seviyeli ailelerden oluşmuştur. Bu nedenlerle İsrail'e olan göç sermaye profilinde çok fazla değişime yol açmamıştır.

Sermaye transferi konusundaki kamuoyuna yansıyan tek örnek Toronto-Bezmen davası olarak bilinen olaydır.

Toronto ailesinden Leon Toronto'nun Moda'daki toplama merkezine alındığı sırada, Bezmen ailesi ile ortak oldukları fabrikanın Toronto'lara ait 200 hissesi Bezmen ailesi tarafından iddialara göre gerçek değerinin yaklaşık onda birine karşılık gelen, 400 bin Liraya satın alınmıştır. Daha sonra hisselerin gerçek değerinin ödenmediği iddiası ile açılan davayı Bezmen ailesi kazanmıştır. Toronto ailesi mahkemeyi CHP'li çıkar grupları etkilediğini öne sürmüştür.

Toronto ve Bezmen aileleri arasında yaklaşık oniki yıl süren bu davayı nihai olarak kazanan Bezmen ailesi de Torantoların kamuoyu oluşturmak amacıyla hazırladığı broşüre, karşı-broşür ile yanıt vermiştir. Refik Bezmen tarafından hazırlanan bu broşürde, taraflar arasında açılan 23 davanın hepsinin Bezmenler tarafından kazanıldığına dikkat çekilmiştir. Broşürü hazırlayan Refik Bezmen, Torantoların hisselerinin gerçek değerinden 2.5 kat fazlasına satın alındığını ve üstelik savaş çıkması halinde fabrikanın bombardımanlardan etkilenmesi riskinin de yine kendileri tarafından üstlenildiğini belirtmiştir.²⁴⁶

Ayrıca sermaye profilinde çok büyük bir değişme olmadığı savını güçlendirecek bir argüman da vardır. Varlık Vergisi uygulamasından önce azınlıklar ismi belli olmasa da böyle bir verginin uygulanacağı haberini almışlardır. Basında çıkan azınlık karşıtı yazılardan da tedirgin olan azınlıklar cemaat önderleri vasıtasıyla Başbakan Şükrü Saracoğlu'na şu teklifi götürmüşlerdir.

²⁴⁵ Şule Toktaş, *Middle Eastern Studies*, Vol.42, No.3, May 2006, s. 509.

²⁴⁶ **Toronto Bezmen Davası**, 1951. ve Refik Bezmen, **Toronto Bezmen Davası Münasebetiyle**, İstanbul, 1954'den nakleden Akar, **Aşkale Yolcuları**, s. 200.

*“Efendim siz ne kadar vergi toplamayı düşünüyorsunuz? ... 300 milyon mu toplamak istiyorsunuz? Siz bunu bize bırakın, biz bunu (kendi aramızda) toplayalım (ve) hükümetimize verelim”*²⁴⁷

Saracoğlu bu teklifi, modern bir devlete uygun olmadığı kanısıyla reddetmiştir. Yapılan bu teklif göstermektedir ki; Varlık Vergisi ile toplanan miktar azınlıkların ödeyemeyecekleri boyutlarda değildir. Çünkü teklif edilen rakam neredeyse Tüm ülke çapında tahsil edilen vergi miktarı (315 milyon Lira) kadardır. Ayrıca vergi öyle aniden ortaya çıkıp mükellefleri hazırlıksız yakalamamıştır.

Yukarıda belirtilen hususlar farklı bakış açılarıyla öne çıkarılarak, Varlık Vergisi’nin devlet tarafından planlı olarak uygulanan bir ırkçılık uygulaması olduğu, Türk kökenli olmayanlara karşı uygulandığı, bir ölçüde de bu yolla Türk kökenli olmayanların malvarlıklarının Türklere aktarıldığı tezi ileri sürülmüştür. Bu tez için öne sürülen kanıtlar da, Almanların vergi çıkarıldığı dönemde savaşı kazanır gözüktükleri, Türkiye’deki ırkçı iktidarın bundan etkilendiği, Müslüman olmayanlardan ve özellikle de Yahudilerden daha yüksek oranda vergi alındığı, Aşkale’ye zorunlu çalışma kampına gönderilenlerin tümünün azınlıklardan olduğudur.

Şunu hatırlatmak gerekir ki; vergi iç ticari gelişmelerden doğmuştur ve 1940-1942 yıllarında değil²⁴⁸, Almanların parlak zafer devrinin sonlarında, 11 Kasım 1942’de yani, Türkiye’deki Turancıların umudu olan ve Sovyetler Birliği’ne karşı savaşan Alman ordularının Stalingrad önünde ağır yenilgilere uğradığı dönemde ortaya çıkmıştır. 19 Kasım 1942’de de Sovyet ordusu karşı saldırıya geçmiş ve 31 Ocak 1943’de Alman ordusu Sovyetlere teslim olmuştur. Bu nedenle, Varlık Vergisi ile Alman zaferi arasında ilişki kurmak gerçekçi bir yaklaşım değildir.²⁴⁹

Türkiye’nin savaş dışı kalması, Türk diplomatlarının Nazi işgali altındaki Avrupa’dan binlerce Musevi’yi kurtarmalarını ve Türkiye’nin Musevi mülteciler için doğu Avrupa ve Filistin arasında bir köprü oluşturmaya imkan sağlamıştır. Bu gerçekler, Varlık Vergisi’nin anti-semitizm ve azınlıkları Türkiye’den uzaklaştırma düşüncesine dayandığı

²⁴⁷ Aktar, **a.g.e.**, s. 144.

²⁴⁸ Levi, **a.g.e.**, s. 145.

²⁴⁹ Yetkin, **Karşıdevrim**, s. 128-129.

tezini açık olarak çürütmektedir. Savaşın sonuna kadar Avrupa'dan Filistin'e yüzbin civarında Musevi mülteci Türkiye üzerinden ulaşmıştır. Bunların yetmişbeşbin kadarı Türkiye'nin yardımıyla kaçak olarak geçmiştir.²⁵⁰ Ayrıca Varlık Vergisi'nin uygulanmasından yalnızca yirmi gün önce Dışişleri Bakanlığı'ndan Başbakanlığa gönderilen bir yazıyla²⁵¹ Alman işgali altında bulunan Fransa, Hollanda ve Belçika'da yaşayan Türk uyruklu Yahudi vatandaşların yurda dönüşlerinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınabilmesi için onay istenmektedir. Dışişleri Bakanlığı tarafından Başbakanlığa yazılan²⁵² ve Filistin Yahudi Ajansı tarafından Kudüs Konsoloslumuza iletildiği bildirilen teşekkür mektubunda da bu durum teyit edilmekte ve Türkiye'ye insani kurtarma faaliyetleri nedeniyle teşekkür edilmektedir. Bu konuda Kudüs'teki İbrani Üniversitesi öğretim üyelerinden Avner Levi'nin kitabında yazdıkları yeterince açık ve aydınlatıcıdır. Bu anlatılanlar da yukarıda bahsedilen tezle taban tabana çelişmektedir. Levi kitabında; hem Almanya'da, hem de antisemit diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan Yahudiler Türkiye'ye devamlı olarak göç ettiklerini, Türkiye'nin tutumunun devlet ve millet olarak övgüye layık olduğunu, minnetlerini ifade edecek söz bulamadıklarını, hem toplum olarak Türk milletini, hem de bu işe katkıda bulunmuş olan kişileri saygıyla ve teşekkürle andıklarını, Türkiye'nin tutumu, özellikle İslam dünyasının tutumu göz önüne alınınca daha çok değer kazandığını belirtmekten şunları eklemektedir.²⁵³

*“...Türkiye çeşitli Yahudi örgütlerinin kurtarma çabalarını Türkiye'den sürdürmelerine, Türkiye'den besin maddeleri gönderilmesine yardım ettiği gibi diplomatik ve siyasi alanlarda da Avrupa Yahudilerine yardım etmiştir.”*²⁵⁴

Ayrıca Varlık Vergisi Kanunu'nun metninde, vergi yükümlülükleri arasında Müslüman, Ecnebi, Gayrimüslim diye bir ayırım yapılacağı ve bu ayırıma göre sırasıyla katlanan oranlarda vergi alınacağı belirtilmiş değildir.

²⁵⁰ Stanford J. Shaw, “Musevi Soykırımına Karşı Türkiye”, <http://network54.com>

²⁵¹ BDA, CADB, Dosya:420264, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 232.562..20. (Fotokopisi EK-3'dedir.)

²⁵² BDA, CADB,, Dosya: 438A44, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 266.793.45 (Fotokopisi EK-4'dedir.)

²⁵³ Levi, a.g.e., s. 99-100.

²⁵⁴ Levi, a.g.e., s. 148.

Ancak komisyonlara açık çek verilmiştir.²⁵⁵ Komisyonlar ve bürokratlar tarafından uygulamanın değişkenlikler içeren ve eşit olmayan şekilde yapılması Müslüman ve Gayrimüslim Türkleri aynı şekilde etkilemiştir.²⁵⁶

Ökte, kitabında, Müslüman-Gayrimüslim ayrımı konusunda hazırlanan cetvelleri anlatmıştır. Defterdarlıkta daha vergi çıkmadan, vatandaşları yanlarına konulan harflere göre birbirinden ayıran cetveller hazırlanmış ve mükellefler (M) Müslüman, (G) Gayrimüslim, (D) Dönme, (E) Ecnebi olarak tespit edilmiştir. Ancak, Ökte bu formülün Ankara’da değil, İstanbul’da icat edildiğini ve patentinin de, o zaman İstanbul’da Maliye Müfettişi olarak bulunan Mehmet İzmen’e ait olduğunu belirtmiştir.²⁵⁷

Bu açıklamaya ilave olarak Faik Ökte’nin Aşkale’ye gönderilenler içinde neden hiç Müslüman Türk bulunmadığı hususunu nasıl açıkladığı okunduğunda, durum kendiliğinden anlaşılmaktadır. Ökte anılarında şöyle demektedir.

“Vergiyi (G) gurubuna müteveccih bir silah olarak kabul edenlerin başında gelen Ürgüplü bile, numunelik de olsa, bir kaç (M)’nin Aşkale’ye gönderilmesine kanidi. Şiddetle muhalefete geçtim ve içinde (M)’lerin bulunduğu bir cetveli imza etmeyeceğimi söyledim.”

Bütün bunların yanında belirtilmesi gereken başka bir nokta da; mükelleflerin Müslüman-Gayrimüslim şeklinde ayrımı da, o ayrımı uygulamanın ölçüleri de, kanun tarafından değil daha çok vergi komisyonları tarafından belirlenmiştir. Bu konuda herhangi bir yazılı emir ortaya çıkmamıştır.

Gerçi Ökte, o olumsuzluklardan çoğunun nedenini Ankara’dan gelen emirlere bağlamaktadır. Ama, kanunun hükümlerine göre, vergi belirleme yetkisi illerdeki komisyonlara aittir. Ayrıca Ankara’dan gerek Müslüman-Gayrimüslim ayrımı konusunda, gerekse kişi bazında ayrıntılı ve mutlak emirler geldiğinin, Ökte’nin kitabı dışında, bir kanıtı da yoktur.²⁵⁸

Bu konuyu dönemin Milli Şef İsmet İnönü’nün oğlu Erdal İnönü; Yanlışlıkların azınlık iş adamlarına haksızlık yapıldığı izlenimini doğurması

²⁵⁵ Morris Singer, **The Economic Advance of Turkey 1938-1960**, Ankara, 1977, s. 13.

²⁵⁶ Stanford J. Shaw, **Turkey and Holocaust, Turkey’s Role in Rescuing Turkish and European Jewry From Nazi Persecution**, New York, 1993, s. 43-44.

²⁵⁷ Öymen, **a.g.e.**, s. 346.

²⁵⁸ Öymen, **a.g.e.**, s. 343-345.

ve vergisini ödemeyenlere uzak yerlerde yol yaptırmak gibi sert yaptırımlara gidilmesinin, zamanla, Saracoğlu'nun haklı gerekçesini unutturduğunu ve Varlık Vergisi'nin CHP iktidarının bir hatası olarak zihinlere yerleştiğini, aslında savaş durumlarında başka ülkelerde sık sık örnekleri görülen bu servet vergisinin uygulanmasında yapılan haksızlıklar ve ölçüsüzlüklerin temel nedeninin kültür farkı olduğunu belirtmekte ve şu yorumu yapmaktadır.

“Vergi miktarlarını belirleme yetkisini yasadan alan takdir komisyonları, haksız edinilmiş kazançlar diye gördükleri servet farklarını devlet gücüyle ortadan kaldırmaya girişmeyi kendi görevleri içinde bir davranış olarak değerlendirmişlerdi.”²⁵⁹

Burada döneme tanık olmaktan öte bizzat yaşayan Ürgüplü'nün tespitleri de dönemin bürokratlarının psikolojisi hakkında fikir vermesi açısından önemlidir. Ürgüplü; savaşla birlikte vurgunculuk ve karaborsanın, birçok tüccarın sıradan davranışları haline geldiğini, halkın bu durumdan ızdırap çektiğini ve ticaretle uğraşan küçük bir kesimin bu ortamdan büyük kârlar elde ettiğini belirtmektedir. Vergi düzeninin yetersizliğinden dolayı vergi kaçırانların yakalanıp adalete teslim edilemediğini, ortaya çıkan savaş zenginlerinin özellikle ülkenin en önemli ticaret merkezi olan İstanbul'da çok yaygın olduğunu, bu durum karşısında halkın öfkesinin kontrol edilemeyecek bir şekilde yükseldiğini söylemektedir. Yalnızca Anadolu halkı tarafından üstlenilmiş olan Kurtuluş Savaşı'nın ızdırabı ve cefasının milyonların hafızalarında halen çok taze olduğunu, Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu halkının savaşıp, şehit veya gazi olmakla kalmayıp, varlarını yoklarını da milli hükümete verdiklerini, şimdi ise barış hükümetinin nüfusun varlıklı küçük bir kesiminin sahtekarlıkları ile mücadele etmediğini ve halkı savunmasız bırattığını söyleyen Ürgüplü, uygulamada ortaya çıkan olumsuzlukların halkın toplumsal hafızasındaki şeylerden kaynaklandığını da şu sözlerle dile getirmektedir.

“Halk 1921 yılında ... Meclis'in milli mücadeleyi destekleme amacıyla Mustafa Kemal'e halkın varlığına el koyma yetkisi verdiğini hatırlıyordu.

²⁵⁹ Erdal İnönü, **Anılar ve Düşünceler**, Cilt 2, İstanbul, 1988, 3.b., s. 144-145.

Buna karşılık İstanbul'da can çekişmekte olan Ayan Meclisi'nin üyeleri işgal kuvvetleri tarafından korunduklarından bu önlemlerden etkilenmemişlerdi. İstanbul ise gene yara almadan kurtulmuştu. Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'da yerleşik tüccarlar ve azınlıklar bu savaş gayretlerine maddi olarak katkıda bulunmamışlardı. Şimdi aynı insanlar Türkiye'yi tehdit eden savaşın yükünü gene Anadolu halkının geniş çoğunluğuna yüklüyorlardı ve savaşın getirmiş olduğu bol kârlardan da istifade ediyorlardı. Psikolojik olarak bu tahammül edilemez bir durumdu.”²⁶⁰

Varlık Vergisi'nin çıkarılmasındaki diğer bir amacın da, gayrimüslimlerin vergi borçlarını ödeyemeyince, nakit para bulabilmek için, malvarlıklarını yok pahasına Türklere transfer etmeleri olduğu öne sürülmüştür. Ancak Maliye Bakanlığı'nın 13 Aralık 1942 tarihli talimatıyla Emlak ve Eytam Bankası vergi borcunu ödemek için nakit parası bulunmayanlara kredi açmakla görevlendirilmiştir.²⁶¹ Bankaca açılan toplam hesap sayısı 1500'dür ve çoğu da azınlıklara aittir. Bu uygulama, bu yükümlülerin Aşkale'ye gönderilmemeleri anlamına gelmektedir. Ayrıca, banka görevlileri, kredi istemlerini karşılamak için olağanüstü bir çalışma içine girmişlerdir.²⁶²

Zaten iddia edildiği gibi vergi ile gayrimüslim işadamları tamamen tasfiye edilerek ticaret Müslüman Türk tüccarlara geçmemiş, azınlıkların ticaretteki hakimiyetleri sadece göreceli olarak gerilemiştir.

Burada bir hususu daha vurgulamak gerekmektedir. Varlık Vergisi uygulamasıyla vergi tahakkuk ettirilen gayrimüslim azınlıklar ödedikleri vergileri kısa sürede yine kazanmışlardır. Örneğin 1.7 milyon lira vergi ödeyen tekstil sektöründeki bir gayrimüslim aile bu miktarın tamamını iki yıl içinde tekrar kazanmışlardır.²⁶³ Gayrimüslimler 1950 yılında İstanbul'un ticaret ve sanayinde hala büyük yere sahiptirler. Bunlar 1950'de İstanbul'daki toplam çalışan nüfusun % 17'sini oluştururken, imalat sanayi

²⁶⁰ Tanju, **Bir Devre Işık Tutanlar**, **Hürriyet**, 27 Aralık 1982.

²⁶¹ **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1942.

²⁶² Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 264.

²⁶³ Edward C. Clark, "The Emergence of Textile Manufacturing Entrepreneurs in Turkey, 1804-1968", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, New Jersey, 1969), s. 166-167.

istihdamındaki payları % 22, ticaret ve bankacılık istihdamındaki payları % 27’idi. Bu oranlar gayrimüslimlerin işçiler değil işverenler arasında daha büyük bir yere sahip oldukları dikkate alınarak yorumlanırsa, ticaret ve sanayi kapitalistleri arasındaki paylarının çok daha büyük olduğu anlaşılır.²⁶⁴

Nihai değerlendirmede; Varlık Vergisi’nin gerek vergileme tekniği açısından, gerekse uygulanması yönünden eleştirilecek yanları vardır. Ne var ki, bu eleştiriler sermaye ve iş çevreleriyle, onlara dayanan serbest piyasacı politikacılar tarafından özellikle abartılmıştır. Bu abartma dönemin hükümetinin Almanya’ya göz kırpan üyeleri nedeniyle faşizm suçlamalarına kadar uzatılmıştır.²⁶⁵ Bu görüşlerin oluşmasında vergisini ödemeyen mükelleflerin zorunlu çalışmaya tabi tutulmalarının da etkisi olmuştur.

Varlık Vergisi uygulamada çiftçi ile sanayici; Anadolu tüccarı ile İstanbul tüccarı arasında birinciler lehine ikinciler aleyhine belirli bir avantaj sağlamıştır. Çünkü bu vergi büyük çiftçilere pek uygulanmamış²⁶⁶ küçük kentleri de pek etkilemediği için, Anadolu tüccarı İstanbul tüccarı karşısında güç kazanmıştır.²⁶⁷ Uygulama siyasi iktidara yakın fırsatçı çevreler ve Varlık Vergisi uygulamasından geniş ölçüde kurtulan Anadolu kökenli toprak ve ticaret unsurları için elverişli bir ortam yaratmıştır. Varlık Vergisi Türkiye ekonomisinde hakim kesimler arasındaki dengeyi sarsan, savaş sonrası dönemine de yayılacak uzun dönemli bazı politik sonuçlar doğuran bir olay olarak görülebilir.²⁶⁸ Ancak bu yalnızca Varlık Vergisi ile olmamış bunun yanında uygulanan ekonomi politikalarını da etkisi olmuştur. Savaş sonunda çeşitli müdahalelerden en az zarar görmüş, dolayısıyla savaş şartlarından genel olarak en çok yararlanmış zümre olarak ortaya çıkan, tarım ürünlerine dönük ticaret sermayesine,²⁶⁹ dönemin basınında da geniş yer bulmuştur. Aşağıdaki alıntı buna bir örnektir.

“İstanbul’da yeni yerleşenler arasında kasaba tüccarı ve yeni zenginleşen köylülere de tesadüf edilmektedir. Anadolu’nun muhtelif bölgelerinde yüksek fiyatla mahsul satmaya imkan bulan...büyük kârlar

²⁶⁴ Kayım, **a.g.e.**, s. 74.

²⁶⁵ Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi**, s. 327.

²⁶⁶ Yılmaz Gülcan, **Cumhuriyet Halk Partisi 1923-1946**, İstanbul, 2001, s. 276.

²⁶⁷ Ahmet İnel, **Düzen ve Kalkınma Kısacasında Türkiye**, İstanbul, 1996, s. 187.

²⁶⁸ Boratav, **Türkiye’de Devletçilik**, s. 264.

²⁶⁹ Boratav, **a.g.e.**, s. 228.

temin eden tacirlerin işlerini genişleterek İstanbul'a akın ettikleri gerçek bir olaydır. Konya'da bazı firmaların işlerini genişlettikten sonra İstanbul'a naklettikleri görülüyor...son günlerde Ankaralı bir tüccar, Beyoğlu'nda maruf bir ayakkabı mağazasını satın almıştır. Kişili bir tüccar da Beyoğlu'nda maruf bir tuhafiyeye mağazasını satın alarak bu mağazaya Kişili ismini koymuştur. Varlık Vergisi'nin tatbikinden sonra Beyoğlu'nda ve Bahçekapı'da bu gibi mağazaların miktarı artmaktadır.”²⁷⁰

Varlık Vergisi'nin azınlıkları ezdiğini öne sürerken aynı dönemde konulan diğer vergilerin de halk üzerinde Varlık Vergisi kadar etki bıraktığını göz ardı etmemek gerekmektedir. Kentlerde yaşayan insanların çektikleri, basına ve sonradan yazılan kitaplara geçtiği halde köylerdeki yığınların çektikleri, ne basına, ne de bilimsel kitaplara geçmemiştir. Varlık Vergisi tahakkuk ve tahsil tekniğinin üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır, fakat bu güne kadar Toprak Mahsulleri Vergisi'nin nasıl tahakkuk edip, tahsil edildiğinin üzerinde durulmamıştır.²⁷¹ Varlık Vergisi'nin azınlıklara yapılan bir zulüm olarak yorumlanırken bu hususlara hiç değinilmemiştir. Varlık Vergisi'ni hem azınlıklar hem Müslüman Türkler ödemiştir. Oysa bu vergiyi ödeyenlerin tamamı Müslüman Türklerdir.

Vergiyi değerlendirirken belirtilmesi gereken en önemli nokta, verginin Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi bakımından ne ifade ettiğidir. Bu açıdan, hümanizm, sosyal adalet vb. gibi idealist yaklaşımlar yanıltıcı olabilmektedir.

Varlık Vergisi'nden sonra, gayrimüslim girişimcilerin yeni yatırım fırsatlarına karşı, Müslüman girişimcilere, özellikle de yeni ortaya çıkanlara, oranla daha çekingen oldukları görülmüştür.²⁷² Gayrimüslimlerin imalat sanayi içindeki payları düşmüş ve yeniden ticarete yönelmişlerdir. Bir kısım girişimcinin de Varlık Vergisi borcundan kaynaklanan kayıplarını gidermek için karaborsacılığa girdikleri ve karaborsanın canlandığı görülmüştür.²⁷³ Yani yatırım artık söz konusu olmamıştır.

²⁷⁰ Hüseyin Avni, **Yurt ve Dünya**, Temmuz 1943'den nakleden Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 302.

²⁷¹ Aslan Başer Kafaoğlu, **Varlık Vergisi Gerçeği**, İstanbul, 2002, s. 80.

²⁷² Akar, **Varlık Vergisi Tek Parti**, s. 91.

²⁷³ Clark, **a.g.m.**, s. 36.

Son olarak konunun bambaşka bir boyutuna, vergi uygulamasının uluslararası alanda Türkiye aleyhinde yol açtığı gelişmelere değinmekte yarar vardır.

Varlık Vergisi'nin en olumsuz yanlarından birisi yabancı uyruklulara tarh edilen vergilerin diğer ülkelerin baskısıyla değiştirmesi olmuştur. Bunu yaparak çok önceden kaldırılmış olan kapitülasyonlara benzer bir uygulamaya gidilmiş, bu da devletin saygınlığına gölge düşürmüştür.

Borcunu ödemeyen mükelleflerin borçlarını ödemelerini sağlamak ve gözlerini korkutarak bu süreci hızlandırmak amacıyla gönderildikleri çalışma merkezleri o dönemde faşist Almanya'nın temerküz kamplarını çağrıştırdığı için yabancı kamuoyunda oldukça tepki çekmiştir. Bu da Türkiye'nin uluslararası saygınlığına gölge düşürmüştür.

C. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'deki Siyasi ve Ekonomik Gelişmelere Kısa Bir Bakış

Siyasal gelişmelerle iktisadi gelişmeler arasında bir bağ olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle konunun açıklamasına girmeden bu hususa değinmekte fayda olduğu düşüncesindeyim. Çok partili düzene geçişte ve sonrası dönemde önemli rol oynayan liberal düşüncenin dinamikleri üzerinde ayrıntılı bir analiz yapmak, bu çalışmanın sınırlarını zorlayacağından, teorik açıdan bazı temel hareket noktalarını belirtmekle yetineceğim.

Liberalizm, bireyin ve toplumun üstünde sınırsız ve mutlak güçle donatılmış bir siyasal iktidar anlayışını reddeden ve bireysel özgürlüklerin ve toplumsal rızanın temel alınması gerektiğini savunan bir sistemdir. İktidarın bozucu, mutlak iktidarın mutlaka bozucu olduğunu savunan liberalizm bu iktidarın sınırlanması gerektiğine inanmaktadır.

Liberalizme göre bireyin özgürlüğüne yönelebilecek en büyük tehdit devlettir. Devletin bireylerin özgürlüğünü hiçe sayan, yok eden bir despot olması önlenmelidir. Bunun da yolu devletin birey için var olduğuna inanmak ve onu sınırlamaktır. Hiç kimse insanların mallarına ve sivil haklarına tecavüz etme yetkisine sahip değildir.²⁷⁴

²⁷⁴ John Locke, *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*, (Çev. Melih Yürüşen), Ankara, 1998, s. 28.

Liberallerin savunduğu bireycilik, iktisadi anlamda toplum refahının bireysel servet kazanımından daha önemsiz olduğu anlamında olup, bireylerin dizginsiz ve müdahalesiz olarak her türlü girişimde bulunmalarındır. İktisadi denetim ve düzenlemelere yer veren her türlü sosyal ve siyasal değere karşı çıkar. Bunun için iki kurumun gerekliliğine inanmaktadır: İktisadi özgürlük ve özel mülkiyet.²⁷⁵

Birey insiyatifi siyasal alanın şekillenmesinde en önemli kaynaktır ve liberaller mutlak iktidarlar karşısında konumunu netleştirdikçe, bireysel özgürlük liberalizmin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Liberal düşünce devlet otoritesinin müdahale silahları ile donatılmasına hep kuşkuyla bakmıştır.

Liberal düşünürlere göre; devletin sosyal adalet gibi bir fonksiyonu üstlenmesi yanlıştır. Piyasa ekonomisine güvenmeyip devlet dağıtımını savunmak bireyin haklarına, menfaatlerine ve hayatına müdahaledir. Devletin ekonomik alana müdahalesi arttıkça özgürlük ortadan kalkar ve despotik rejimler doğar.

Demokrasi, liberal devlet anlayışının toplumsal ve siyasal alanda gerçekleşmesi için tek yönetim şeklidir. Her iki sistemin de birbirine benzeyen ve birbiriyle örtüşen özellikleri vardır. Liberalizm kendini ancak demokrasiyle ve demokraside gerçekleştirebilir. Her ikisi de değişmeyen mutlak bir devlet otoritesiyle bağdaşmamaktadır.

Ekonomik liberalizm kavramı, her şeyden önce ekonomik faaliyetin politik kurumlardan bağımsız olarak, kendi yasalarına göre yürütülmesi ile ilgilidir. Buna göre liberal bir ekonomi politikası, devletin piyasa mekanizmasına müdahale etmemesi, yalnızca bu mekanizmanın serbestçe işlemesini engelleyen unsurların ortadan kaldırılmasına katkıda bulunması anlamına gelmektedir. Bu politika çerçevesinde dış ekonomik ilişkilerin de devlet kontrolünden bağımsız yürütülmesi, ihracat ve ithalatı engelleyen politik önlemlerle yabancı sermayeye karşı bir tavıra rastlanmaması söz konusudur. Bu doğrultuda liberal düşünürler politik düzeyle ekonomik düzeyin birbirinden ayrılması gerektiğini, devletin ancak piyasa mekanizmasının rahat işlemesini sağlamak amacıyla ekonomiye müdahale

²⁷⁵ Mustafa Özel, **Birey-Burjuva-Zengin**, İstanbul, 1994, s. 17.

edebileceğini savunmaktadırlar. Ayrıca liberal düşünce sistemi içinde hem tüketici hem de üretici olarak bireye çok önem verilmekte, bu yüzden de bireysel girişimciliği engelleyebilecek bütün kurumlara karşı çıkmaktadır. Bireyin ekonomik özgürlüğünün savunulması politikaya da yansımaktadır.

276

Liberal düşüncede sınırlanmış iktidara yapılan vurgu ekonomik liberalizmde devletin ekonomiye müdahalesine karşı duyulan karşıtlık ile kendini gösterir. Aslında piyasanın işleyişine yönelik olumlu müdahalelere pek soğuk bakılmaz, ancak bu tutum da sermaye sahiplerini destekleyen politikaların üretilmesi ile sınırlıdır. Devletin fonksiyonları ile piyasa ekonomisi arasında böyle bir bağ kurulduktan sonra, buradan serbest piyasaya uygun hareket eden bir iktidar anlayışına kolaylıkla geçilebilir ve piyasa korunduğu sürece devletin diğer alanlardaki baskıcı müdahaleleri (siyasal özgürlükler, insan hakları gibi) önemini yitirir. Siyasal liberalizmin anayasal düzeyde sınırlanmış iktidar anlayışı ekonomik liberalizmde oldukça muğlaklaşır ve kapitalizm bir devlet ideolojisi biçimine dönüşür. Ekonomik liberalizmde, toplumsal düzenin kendiliğinden oluşacağı yer ise piyasadır. Girişim serbestiyeti ve devletin ekonomiye müdahale etmemesinin doğal bir sonucu olarak piyasa tüm toplumsal süreçlerin odağı konumuna gelir. Siyasal liberalizmden, ekonomik liberalizme geçişte, bireysel özgürlükler, girişim özgürlüğüne; bireyin mutlak iktidar karşı korunması anlayışı, devletin ekonomiye müdahalesinin önlenmesine; toplumsal süreçlerin belirleyici olacağı düzen anlayışı, piyasa güçlerinin dengeyi kendiliğinden sağlayacağı inancına yerini bırakır.²⁷⁷

Özetle liberal ekonomide kişinin serveti, onun kendi kişiliği üzerindeki mülkiyetidir. Bu mülkiyet onu hür yapar ve mülkiyetin özel sahipliği kişinin servet edinme hakkını içerir. Servetini nasıl kullanacağı kişinin kendi tasarrufundadır. Genellikle de servetini kendi çıkarları doğrultusunda kullanma eğilimindedir. Böylelikle mülkiyetin hareketi hep onu en üst seviyede kullanabilecek ellere doğrudur.

²⁷⁶ M Akif Özer, “Girişimci Sınıf, İktisadi Hayat ve Siyaset”, **G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 3, 2001, s. 171.

²⁷⁷ Haluk Alkan, “Türk İşadamları ve Liberal Düşünce”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm** Cilt:7, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, İstanbul, 2005, s. 357.

Liberal düşünceye kısaca göz attıktan sonra bahse konu dönemin baş aktörleri olan burjuva sınıfına da kavramsal olarak da gözden geçirmekte fayda olduğu düşüncesindeyim.

Toplumların siyasi tarihi, egemen sınıflar içinde güçlenen kesimlerin daha ileri gitmek geçmek için, kendilerine uygun yeni dengeler arayacaklarını anlatmaktadır. Savaşla birlikte serpilen ve sınıf safları sıklaşan Türkiye burjuvazisi de, 1945'in ortaya çıkardığı kapitalist ve sosyalist toplumlardan oluşan iki bloklu dünya sisteminde, özlediği tek başına iktidar yolunu kendisine açacak sosyal dayanaklara fazlasıyla sahip olmuştur.²⁷⁸

İlk olarak 1007 yılında Latince'de burgensis biçiminde ortaya çıkan burjuva kavramı, 1100 yılında Fransızca'da da kullanılmaya başlanılmıştır. Fransızca'daki kullanım biçimi olan burgeis, bir bourg'un, yani kentsel bir mekanın özgür sakini anlamını taşımaktadır.²⁷⁹

Burjuva sınıfının doğuşu ve gelişimi, Avrupa'da gerçekleşmiştir. Özellikle feodalitenin yıkılmasının ardından, yaşanan hızlı toplumsal hareketlilik, burjuvazi olarak isimlendirilen bu sınıfın tarih sahnesinde önemli roller üslenmesine neden olmuştur.

Burjuvazi ekonomik olarak güçlendikçe siyasi ve hukuksal olarak da güçlenme çabası içinde olmuştur.²⁸⁰

Batı Avrupa kalkınması, sermaye sahiplerinin meydana getirdiği burjuvazinin gelişip güçlenmesiyle gerçekleşmiştir. Bu sınıf, her şeyden önce, tarihi ve ekonomik koşullardan ötürü maddeten güçlü bir sınıftır. Zengindir, elinde büyük sermayeler vardır. Avrupa'nın burjuvazisi, ilerici ve ihtilalcidir. Toplumun geri müesseseleriyle çarpışmış, eski düzeni yıkmış ve toplumu ileri bir aşamaya ulaştırmıştır. Mücadelecilik, burjuvazinin sınıfsal özelliğidir. Sonra toplumun normal akışı içinde ve tabii şekilde olduğu için, sayıca da önemlidir. Özellikle 18. yüzyılın sonlarında iktidarı alacak kadar güçlüdür. Her bakımdan yüksek bir düzeye erişmiştir. Avrupa'nın bu sınıfa

²⁷⁸ Ali Gevgili, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve Sosyal Sınıflar**, İstanbul, 1989, s. 50.

²⁷⁹ Immanuel Wallerstein, , "11. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kavram ve Gerçeklik Olarak Burjuva", **İrk, Ulus ve Sınıf**, (Ed. E. Balibar-I. Wallerstein), (Çev. N. Ökten), İstanbul, 1995, s. 169.

²⁸⁰ Seymour M.Lipset, **Siyasal İnsan**, (Çev. M. Tunçay), Ankara, 1986, s. 49

dayanarak kalkınması burjuvaların açığözlülüğünden ve şansından değildir. Burjuva sınıfının bu görevi yüklenebilecek nitelikte olmasındandır.²⁸¹

Türkiye'deki sermaye sahipleri sınıfı, yaradılışı itibariyle, Batı'daki benzerinin görevini yüklenecek nitelikte değildir. Batı Burjuvazisi, feodal ilişkilerin çerçevesine sığamamasından ötürü, bu bağları koparmak, eski ve tutucu düzeni yıkmak ihtiyacından doğmuştur. Bizde ise, böyle bir ihtiyaç olmadığından şehirli sermaye sahipleri tutucu derebeylerinin bir ürünü, doğal müttefiki şeklinde oluşmuşlardır. Kökleri hemen her zaman büyük topraklardadır. Uzun süre, tarımdaki düzeni şehirlerde temsil etmişlerdir. Hal böyle olunca, bunlar ilkel derebeylik düzenini değiştiren ilerici güçler değil; uzun süre derebeyliğin müttefiki, devamı hatta garantisi olmuşlardır.

Avrupa burjuvazisi milli nitelik taşıyarak doğmuş, bu özelliğini belirli aşamalarda korumuştur. Türk burjuvazisi ise, iç gereklerin sonucu olmaktan çok, yabancı memleketlerin aracı komisyoncu ihtiyacının karşılanması için, bu yabancıların desteğiyle erken doğum yaptırılarak meydana getirilmiştir. Batı, yabancı ülkede kendi işini kolaylaştıracak ve aracılık yapacak bir zümreye ihtiyacı olduğundan, kendi burjuvazisinin bir kopyasını henüz feodalite benzeri bir iktisat dönemi yaşayan Türkiye'de yaratmaya çalışmıştır.²⁸²

Gerçi Osmanlı Devletinin son dönemlerinden başlayarak ve Cumhuriyet döneminde büyük bir hız kazanarak, ülkemizde tabandan gelmese bile en azından suni bir girişimci sınıfın oluşturularak, kalkınmada öncü rol oynaması beklenmiştir. Geleneksel devlet seçkinleri böyle bir yeni sınıf yaratmak istemişler ancak bunların dizginlerini de bir türlü koyvermek istememişlerdir.²⁸³

Bu sınıfın oluşabilmesi için zayıf ve güçsüz devlet mekanizması kullanılmış ve böylece Türkiye'de önemli boyutlara ulaşan bir devlet kapitalizmi doğmuştur. Ancak devlet gücünü ve devlet kapitalizmini kendi gelişiminde kullanan girişimci sınıf, bu türlü mili sanayi kapitalizmine geçme olanağı bulamamıştır.²⁸⁴

²⁸¹ İsmail Cem, *Türkiye'nin Geri Kalmışlığının Tarihi*, İstanbul, 1975, 5.b., s. 355-356

²⁸² Cem, *a.g.e.*, s. 357-358.

²⁸³ Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul, 1994, 4.b., s. 116.

²⁸⁴ Gencay Şaylan, *Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji*, Ankara, 1986, s. 209.

İnsanların devlet halinde örgütlenmelerinden bu yana bir iktidar mücadelesi vardır; ortak çıkarlara sahip insan gruplarının mücadelelerini siyasal hareket toplulukları oluşturarak yürütmeleri de bu mücadelelerin tarihi kadar eskidir.²⁸⁵ Modern devletin ekonomik ve sosyal hayata artan ölçüde müdahalesi, sosyal grupları bunları kendi çıkarlarına uygun yönlelere yöneltmek amacıyla siyasal planda örgütlenmeye teşvik eder.²⁸⁶ Savaş sonunda Türkiye’de de durum bundan ibaret olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı’nın darlık koşullarının bir yandan mevcut toplumsal yapı ile, öte yandan siyasi kadrolara ve yüksek bürokrasiye çok geniş yetkiler veren iktisat politikaları ile birleşmesi, bu dönemde gelir dağılımındaki çok önemli değişikliklere yol açmış ve bu dönüşümler savaş sonunun ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmelerini büyük ölçüde biçimlendirmiştir.

Ne var ki, bu dönemi sadece tüccarlar ile yüksek bürokrasi ve siyasi kadroların nemalarını paylaştıkları başıboş vurgun yılları olarak değerlendirmek yanlıştır. Tek parti rejiminin yönetici kadrolarının bir kanadı, savaş yıllarını, bir yandan haksız kazançlara set vuracak etkin devlet müdahalelerini yerleştirmek, öte yandan ekonomik ve kültürel alanda bazı kalıcı reformlara yönelmek için bir fırsat olarak değerlendirmek istemişlerdir.

İktisadi gelişme göstergeleri bakımından bir kesinti ve gerileme dönemi olarak değerlendirilebilecek olan 1940-1945 yılları, 1946’da Türkiye’yi hem iktisat politikaları, hem dünya içindeki konumu, hem de siyasi yapısı bakımından tamamen farklı bir gelişme doğrultusuna yöneltecek yeni güç dengelerinin kurulmasına yol açan dönüşümlerin olduğu önemli bir kuluçka dönemi olmuştur.²⁸⁷

Savaş yıllarında CHP’nin uyguladığı politikalar sonucunda, toplumun geniş kesimleri yoksullaşıp sıkıntıya düşerken, belli unsurlar büyük vurgunlar ve zenginlikler elde etmişlerdir. Fakir kesimler tek parti yönetimi altında bunalmıştır. Buna karşılık uyguladığı bazı politikalar nedeniyle CHP iktidarı varlıklı kesimlerin de desteğini kaybetmiştir.²⁸⁸

²⁸⁵ Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, 1996, 8.b., s. 209.

²⁸⁶ Özbudun, **Siyasal Partiler**, Ankara, 1974, s. 21.

²⁸⁷ Boratav, **a.g.m.**, s. 304-305.

²⁸⁸ Karatepe, **a.g.e.**, s. 84.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, uluslararası politikada beliren yeni güç dengesi, Türkiye'nin yalnızca dış politikasını değil, iç politikasını da yakından etkilemiştir. Müttefiklerin zaferi, otoriter tek partili rejimlere karşı liberal demokrasinin zaferini simgelerken, savaşın barış ve özgürlük adına yürütüldüğünü ilan eden Demokrasi Cephesi, savaş sonrasındaki geçerli rejimin adını da koymuştur. Savaş sonunda gerek uluslararası kuruluş ve ilişkilerde, gerekse Batı kamuoyunda demokratik olmayan ülkelere karşı köklü bir tutum ve davranış oluşmuştur.²⁸⁹ Artık Avrupa'da müttefik orduların da yardımıyla çok partili ve serbest seçim esasına dayalı liberal demokrasiler kurulacaktır. Batı ittifakının içinde yer almak isteyen bir ülkenin de bu önemli siyasal gelişmelerin tamamen dışında kalması elbette mümkün olmamıştır.²⁹⁰

Savaşın bitmiş olduğu 1945 Mayıs'ında bütün dünya sevinç çılgınlıkları atarken, Türkiye'de siyasal güç ile ekonomik güç arasındaki savaş Toprak Reformu Tasarısı ile yeni boyutlar kazanmıştır.²⁹¹ Varlık Vergisi ticaret sermayesinin çıkarlarını tehdit eder bir özellik taşıırken, 1945 yılında kabul edilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da CHP ile toprak ağaları arasında daha önce kurulmuş olan ittifakı sona erdirmiştir. Bu gelişmeler çok partili siyasal rejimin oluşumunda belirleyici iç dinamikler olmuştur.

Tek parti yönetimi boyunca kendilerini siyasal alanda meşru bir biçimde temsil ve ifade etme olanağı bulamayan değişik anlayıştaki muhalefet akımları, 1945 yılında, gerek uzun zamandır yönetime karşı oluşan birikimlerden ve gerekse İkinci Dünya Savaşı yıllarında izlenen ekonomik politikaların yarattığı ağır ekonomik ve sosyal sorunlardan dolayı kendilerine geniş bir toplumsal taban bulma olanağına kavuşmuşlardır. CHP'nin o zamana değin desteğini aldığı gruplar da artık partiden uzaklaşmaya başlamışlardır. Muhalefet ise, yeni olmanın verdiği güçle, kısa zamanda değişik toplumsal grupların temsilcisi olma durumuna erişme olanağını elde etmiştir.

²⁸⁹ Ömer Kürkçüoğlu, "Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış etkenler" Ankara, **A.Ü.S.B.F Dergisi**, Cilt 33, Sayı 1-2, Mart-Haziran 1978, s. 234.

²⁹⁰ Koçak, **a.g.m.**, s. 134.

²⁹¹ Erdinç Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)**, Ankara, 2001, 6.b., s. 119.

Ancak, bu muhalif hareketin ne zaman ve ne ölçüde bir siyasal sistem değişikliğine varacağı, hatta varıp varmayacağı muhalefetten çok yine tek parti yönetiminin kendi elinde olmuştur. Öte yandan bizzat CHP ve yönetim içinde bu tür bir gelişmeye karşı önemli ve ciddi bir direnme olmuştur.²⁹²

Parti ile devletin özdeşleştiği tek parti rejiminde Milli Şef konumunda bulunan Cumhurbaşkanı İnönü tarafından 1945 yılı başlarında geçiş kararı verilmiş ve bu doğrultuda liberalleşme girişimlerine başlanmıştır. İnönü'nün kararındaki en önemli etkenlerden birisini Sovyetler Birliği'nin tehdidine karşı Batılı devletlerin desteğini kazanmak gibi bir dış politika kaygısı oluşturmuştur.²⁹³

Liberalleşmenin ilk belirtileri Nisan ayındaki San Francisco konferansı sırasında görülmekle beraber, ilk resmi işaret, Cumhurbaşkanı İnönü tarafından 19 Mayıs 1945 nutkunda verilmiştir. İnönü bu nutkunda son derece ihtiyatlı bir dil kullanmakla beraber, demokrasi yolunda ilerleneceğini belirtmiş ve bu yönde gösterilen çabalara yeşil ışık yakmıştır. Ondan sonraki adım, 17 Haziran 1945'de altı milletvekilliği için yapılan ara seçimlerde CHP'nin aday göstermemesi olmuştur. İlk kez resmi aday gösterilmemesi, seçimlerin büyük bir ilgi toplamasına ve son derece hareketli geçmesine yol açmıştır. İnönü'nün seçimlerde resmi aday göstermemesi aslında bürokratik kontrol mekanizmasının yeni oluşan burjuva sınıfına karşı etkinliğini kaybetmeye başlamasının bir işaretidir.²⁹⁴ Temmuz 1945 başında ise, Nuri Demirağ, Milli Kalkınma Partisi (MKP) adıyla yeni bir parti kurmak için valiliğe başvurmuştur. Nihayet 5 Eylül 1945'de Başbakan Şükrü Saracoğlu, verdiği beyanatla MKP'nin kurulmasına izin verildiğini açıklamıştır. Bu demeçten sonra siyasal rejim değişikliği kamuoyuna artık iyice mal olmuştur. İnönü de 1 Kasım 1945'de verdiği Meclis açış nutkunda, çok daha açık konuşmuştur. Tek eksikimizin, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmaması olduğunu ve bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler olduğunu, hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik edilen girişimler olduğunu

²⁹² Koçak, **a.g.m.**, s. 140.

²⁹³ Nihal Kara-Incioğlu, "Türkiye'de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları", (Der. Ersin Kalaycıoğlu-Ali Yaşar Sarıbay), **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, İstanbul, 2000, s. 206-209.

²⁹⁴ Tim Jacoby, **Agriculture, The State and Class Formation in Turkey's First Republic (1923-1960)**, The Journal of Peasant studies, Vol.13, No.1, January 2006, s. 44.

söyleyen İnönü, bunların başarılı olamamasının bir talihsizlik olduğunu, ancak memleketin ihtiyaçları gereği hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka bir siyasi partinin kurulmasının mümkün olacağını dile getirmiştir.²⁹⁵

Ayrıca İnönü bir siyasi kurul içinde prensipte ve yürütmeye arkadaşlarına taraftar olmayanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla, bunların, düşünceleri ve programları ile açıktan durum almaları, siyasi hayatımızın gelişmesi için daha doğru yol, milletin çıkarları ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur²⁹⁶ sözleriyle, CHP'den kopacak bir muhalefet partisinin kurulmasını açıkça teşvik etmiştir.

Böylece, Türkiye Cumhuriyeti'ni İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok partili rejime götüren süreç, esas seyrini daha 1945 yılında tamamlamıştır.²⁹⁷ Sorun, siyasal muhalefete verilecek izin sorunu olmuştur. Söz konusu izin, gerek dış politika gelişmelerini değerlendiren ve gerekse iç politikada gelişen siyasal muhalefet akımına dikkat eden İnönü tarafından kendi saptadığı zamanda ve kendisinin çizdiği biçimde 1945 yılında ve yıl içinde aşamalı olarak verilmiştir.²⁹⁸

Hükümet kanadında bunlar yaşanırken Demokrat Partinin doğumuna neden olacak muhalefet, 1945 Mayıs'ında iyice su yüzüne çıkmıştır. 21 Mayıs 1945'de başlayan bütçe görüşmeleri Meclis'te etkin bir muhalefetin varlığını göstermiştir.²⁹⁹ 29 Mayıs 1945'de Başbakan Saracoğlu'nun yedi aylık bütçesi için yapılan oylamada aralarında DP'nin kurucusu olan dörtlünün de bulunduğu beş milletvekili karşı oy kullanmışlardır. CHP içinde başlayan muhalefet hareketi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun T.B.M.M.'de görüşülmesi sırasında açıkça ortaya çıkmıştır.³⁰⁰

Bu gelişmeler üzerine, savaş yıllarında gittikçe güçlenen tüccarlar ile büyük toprak sahipleri siyasal iktidarı ele geçirmek için harekete

²⁹⁵ **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1945.

²⁹⁶ **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1945.

²⁹⁷ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, 1990, s. 5.

²⁹⁸ Koçak, **a.g.m.**, s. 140.

²⁹⁹ Mehmet Kabasakal, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)**, İstanbul, 1991, s. 164.

³⁰⁰ Osman Akandere, "Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak Dörtlü Tahrir'in Amacı ve Mahiyeti", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 9, 2003, s. 6.

geçmişlerdir.³⁰¹ Çok partili sisteme geçişte ilk kurulan parti olmasının dışında, Türk siyasi hayatında fazla bir önemi olmayan Milli Kalkınma Partisi'nin kurucusunun zengin bir işadamı olması da bunun bir işaretidir. Özellikle sanayiciler ile İslamcı ve milliyetçi kesimin partisi olma iddiasıyla ortaya çıkan MKP devletçiliği reddetmiş ve CHP'yi Rus taraftarı olarak nitelemiştir.

Demokrat Parti'nin doğuş ve yükseliş sebepleri incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

1946'da CHP'den koparak Demokrat Partiyi kuranlar, İkinci Dünya Savaşı'nın zorluk ve kıtlıkları içinde palazlanan sermayedar ve tüccar kesimlerinin temsilcileridir. DP'nin doğuşu, bir bakıma, CHP'nin bölünmesi olarak nitelenebilir; bu ise, artık kendini daha güçlü ve güvenli hisseden ve köylü kitlelerini peşine takan sermaye sahiplerinin, iktidar bloğu içinde bürokrasinin çeyrek yüzyıllık vesayetini kırması anlamına gelmektedir.³⁰²

Demokrat Parti, savaşı demokrasi cephesinin kazandığı ve CHP iktidarının uygulamalarından rahatsız olan büyük toprak sahiplerinin ve tüccarların CHP içindeki temsilcilerinin kendilerine duydukları güvenin arttığı bir dönemde, duydukları tepkileri gün yüzüne çıkarmalarının bir sonucu olarak kurulmuştur.³⁰³ Hatırlanmalıdır ki, 1943 başlarında yapılan seçimlerle oluşan CHP grubu, bürokrat, tüccar ve toprak ağası karışımı bir topluluktur. Aralarında, Kurtuluş Savaşı'nın hilafetçi paşalarından, Varlık Vergisi düşmanlarına, büyük toprak ağalarına kadar her kesimden temsilci vardır.³⁰⁴

Türkiye'nin kapitalist kampa katılmasında büyük rol oynayan zihniyeti yansıtan DP, CHP'nin bağrından çıkmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun görüşülmesi esnasında net bir şekilde büyük toprak sahiplerinin yanında yer alan muhalefeti, savaş sırasında palazlanan iş çevrelerinin ve büyük çiftçilerin desteğini alarak adeta örtülü bir sermaye hareketi biçiminde nitelemek mümkündür. Diğer yandan büyük toprak sahipleri ile savaş zengini, karaborsacı, vurguncu tüccar ise CHP'yi kendilerine düşman kabul

³⁰¹ Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul, 1998, s. 196.

³⁰² Neşecan Balkan-Sungur Savran, **Sürekli Kriz Politikaları, 2000'li Yıllarda Türkiye**, İstanbul, 2004, s. 22.

³⁰³ Uyar, **a.g.e.**, s. 197.

³⁰⁴ Bila, **a.g.e.**, s. 101.

etmişlerdir. Bu toplum katmanları DP'nin maddi ve manevi destekçileri, dayandığı gruplar olmuştur. Bu açıdan bakıldığında DP sermayenin, toprak zenginlerinin partisi olmuştur.³⁰⁵

Parti kuruluşundan sonra Cumhuriyet Gazetesi'nin muhabiri Celal Bayar'la bir görüşme yapmıştır. DP'nin, dayanmayı tasarladığı toplumsal güçler hakkında fikir verdiği için, bu görüşmeden bir parçayı aktarmakta yarar vardır. Muhabirin “Nereden para bulacaksınız?” sorusuna, Bayar'ın cevabı “Bu esaslı bir meseledir. Şöyle düşünüyorum; on sekiz milyon içerisinde bize taraftar olacak yüz veya iki yüz kişi bulabiliriz. Bunlardan beşer yüz Lira alsak, yüz bin Lira eder ki bununla bir iki sene idare ederiz.” şeklinde olmuştur. Bu konuşmaya istinaden, daha kurulurken DP'nin, hiç olmazsa mali yönden, varlıklı kesimlere bel bağladığı ileri sürülebilir.³⁰⁶ Ayrıca Celal Bayar kurucu başkanı olduğu Türkiye İş Bankası aracılığıyla verdiği kredilerle, destek olduğu yeni nesil girişimciler tarafından hamileri olarak görülmüştür.³⁰⁷ Savaş zenginleri liberal bir düzende birikimlerini daha kolay ve kısa zamanda değerlendirebilecekleri kanısıyla, DP'nin kurulması ve gelişmesine bütün güçleriyle katılmışlardır.³⁰⁸

Savaş ekonomisinin araçları olan Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi olağanüstü savaş vergileridir. İlkinde belli bir zümre verginin yarısına yakınına ödeyerek kamuoyunda derin yankılar uyandırmıştır. Diğeri ise ilkinden daha da ağır bir vergi olarak köylünün sırtına binmiştir. Ama köylünün sesi soluğu azınlıklarınki gibi duyulmamıştır. Köylü tepkisini zamana yaymış ve çok partili rejimde göstermiştir. Savaş ekonomisi doğası gereği iktidarı yıpratmıştır.³⁰⁹

Milli Kalkınma Partisi ve Demokrat Parti'nin kuruluşları ile başlayan ve 21 Temmuz 1946'da, bütün baskılara ve yolsuzluk iddialarına karşın ilk kez tek dereceli seçimlerin yapılabilmesi ile sürdürülen ve 1950 de yine seçim yoluyla iktidarın el değiştirmesine yol açan bu siyasi dönüşümün önemi hiçbir biçimde küçümsenemez. Bu süreç, siyasi iktidarın yapısında değişmelere yol açmıştır. Ancak daha da önemlisi, parlamenter rejimin

³⁰⁵ Çavdar, **Türkiye Ekonomisi Tarihi**, s. 305.

³⁰⁶ Eroğul, **a.g.e.**, s. 12

³⁰⁷ Andrew Mango, **Türkiye ve Türkler**, (Çev. Füsün Doruker), İstanbul, 2005, s. 40.

³⁰⁸ Tokgöz, **a.g.e.**, s. 129.

³⁰⁹ Toprak, **a.g.m.**, s. 75.

gereği olarak geniş halk kitlelerinin toplum sahnesinde, artık seyirci değil, aktörler olarak yer alması sonucunu doğurmuştur. Siyasi iktidarlar, bu tarihten sonra, en azından seçimden seçime, işçi, köylü, esnaf gibi kalabalık halk kesimlerinin ekonomik ve sosyal isteklerini dikkate almak bunlara şu veya bu biçimde yanıt vermek zorunda kalmışlardır. Bu zorunluluk, iktisat politikalarında ve bölüşüm ilişkilerinde, varlıklı kesimlerin kısa dönemli çıkarları ile çelişebilen unsurların sürekli olarak yer alması sonucunu doğurmuştur. Bazı çözümlemelerde popülist bir rejim olarak da nitelendirilen bu ortamın egemen kesimlerin denetiminden çıkmamasının, bunların uzun dönemli çıkarlarını zedelememesinin ön koşulu, doğrudan halkı temsil etme ve/veya bunları örgütlenme iddiasındaki sol bir siyasi muhalefetin iktidar alternatifi olarak gelişmesine imkan verilmemesidir.³¹⁰

Demokrat Parti'nin kuruluşu ve örgütlenmesinde, toprak reformuna muhalefet etmiş olan büyük arazi sahibi politikacılar, çeşitli sanayici ve tüccar grupları büyük rol oynadığı yukarıda belirtilmiştir. Demokrat Parti, 1950 seçimlerinde kazandığı çarpıcı başarı ile, asker-bürokrat kökenli kadronun siyasi egemenliğini kesintiye uğratmıştır. Bu kadronun iktidarı ve iktisat politikaları ile varlıklı çevrelerin çıkarları arasında, 1930'larda ve özellikle savaş yıllarında ortaya çıkan çatışmalar, siyasi düzeyde, asker-bürokrat kadronun devlet aygıtının kontrolünden uzaklaştırılmasıyla, varlıklı çevrelerin lehine çözülmüştür.³¹¹

Tüccarın güçlenmesi ve ekonomik iktidarı ele geçirmesi ve çok parti dönemine geçişle birlikte, Türkiye'nin siyasal yaşamında da çok önemli değişiklikler ortaya çıkmış, siyasal kutuplaşma ortaya çıkmış,³¹² yasama organının mesleksel yapısı, serbest meslek sahipleri ve girişimcilerin lehine olmak üzere değişmiştir. Bürokratlar tek parti dönemindeki üstünlüklerini yitirmişlerdir.³¹³

Bu dönemde T.B.M.M.'ndeki bürokratların oranı gerilemiş ve serbest mesleklerle, ekonomik meslekler mensubu gruplar yükselişe geçmiştir. Bürokrasinin elinde bulunan iktidar monopolü yıkılmış siyasal iktidar; iş

³¹⁰ Boratav, **a.g.m.**, s. 311.

³¹¹ Tezel, **a.g.e.**, s. 232.

³¹² Mehmet Altın, **Türkiye'de Siyasi Hareketler ve Sosyal Yapı**, Ankara, 1961, s. 21.

³¹³ Mehmet Turhan, **Siyasal Elitler**, Ankara, 1991, s. 165.

adamları, yerel toprak sahipleri ve onların temsilcileri olan yerel profesyonellerden, özellikle avukatlardan, kurulu bir siyasal partinin eline geçmiştir.³¹⁴ Yani Türk siyasal hayatındaki yeni adam, biçimsel iktidarın zirvesinde askerin ve bürokratin yerini alan avukat ve tüccar olmuştur. Milletvekilleri, ülkeyi vesayet altında geliştirmeye yönelik bir ulusal elit grubu olmaktan çıkıp, daha yakın yöresel ve siyasal çıkarlara yönelik bir yöresel politikacılar topluluğu haline gelmişlerdir.³¹⁵

Tablo 22: Milletvekillerinin meslek gruplarına göre dağılımı (1939-1950)

MESLEK	T.B.M.M. DÖNEMİ			
	VI 1939	VII 1943	VIII 1946	IX 1950
Devlet Hizmeti	% 47	% 47	% 36	% 22
Serbest Meslek	% 27	% 31	% 35	% 45
Ticaret	% 10	% 7	% 13	% 17
Tarım	% 6	% 7	% 9	% 10
Diğerleri	% 10	% 7	% 6	% 7
Temsil ettikleri seçim çevresinin bulunduğu coğrafi bölgede doğmuş olanalar	% 47	% 49	% 66	% 68

Kaynak: Frey, **a.g.e.**, s. 181.

Türkiye’de çok partili parlamenter rejime geçişte savaş yıllarında izlenen politikaların ve Varlık Vergisi’nin doğrudan veya dolaylı olarak ne gibi etkileri olmuştur. Bu sorunun cevabı genel hatlarıyla aşağıda ele alınmıştır.

CHP iktidarına karşı muhalefetin örgütlenerek ortaya çıkması bir rastlantı olmamıştır. Bu dönüşümü değişen sosyo-ekonomik koşulların yanında CHP’nin izlediği politikada aramak gerekir. Varlık Vergisi ticaret sermayesinin çıkarlarını tehdit eder bir özellik taşımıştır. Savaşın kısıtlayıcı etkileriyle bunalmış sanayi sermayesi vardığı aşamada devletin müdahaleci politikasından bağımsız liberal bir ekonomi özlemi çeker olmuştur.³¹⁶

İkinci Dünya Savaşı yıllarının gelişmelerine bağlı servet ve gelir birikiminin iktisadi ve siyasi meyveleri, 1945’i izleyen yıllarda toplanmıştır. Vurgun ortamının oluşması ve süregelmesi, CHP iktidarı altında ve onun sayesinde mümkün olmakla birlikte, savaş yıllarının bazı politikaları egemen

³¹⁴ Gencay Şaylan, **Türkiye’de Kapitalizm Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji**, Ankara, 1974, s. 81.

³¹⁵ Fredric Frey, **The Turkish Political Elite**, Cambridge, 1965, s. 195.

³¹⁶ Keser, **a.g.e.**, s. 105.

kesimlerin belli kanatlarında, önemli tepkiler de yaratmıştır. Savaş zenginlerinin dışa dönük, İstanbullu ve gayrimüslim kanadını Varlık Vergisi; büyük çiftçi kanadını ise Toprak Mahsulleri Vergisi, Köy Enstitüleri ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu derinden tedirgin etmiştir. Buna karşılık, yüksek bürokrasi ve siyasi kadrolar ile içli dışlı olmuş çıkar grupları ve tüccar klikleri ile Anadolu kökenli ticaret sermayesi, savaş ekonomisi uygulamalarından şüphesiz ki şikayetçi olmamışlardır. Ne var ki, bunlar dahi CHP iktidarını ancak önemli bir bünye değişikliğine uğradığı takdirde desteklemeye devam edeceklerini belli etmişlerdir. Parti içinde hakim durumda olmamakla birlikte sık sık kontrolsüz ve hesapsız hamlelerin patlak vermesine sebep olan ve küçük burjuva radikalizminden esinlenen reformcu kanadın etkisiz hale getirilmesi şartıyla.

1945 sonrasının siyasi gelişmelerinde egemen kesimlerin bu iki ana grubu, iki ayrı yol izlemiştir. Birinci grup, esas olarak Demokrat Parti hareketini örgütlemeye ve desteklemeye yönelirken, kaderlerini CHP iktidarlarına bağlayan ikinci grup, CHP içinde, topluma da yansıyan bir temizlik hareketi başlatmış ve savaş sonunda filizlenmeye başlayan demokratik bütün örgütlenmeleri ezmiştir; Köy Enstitüleri'ni çökertmiş, üniversitede tasfiyeye yönelmiş ve 1947 Kurultayı ile parti içindeki reformist kanadı kesin bir yenilgiye uğratmıştır. Bu kurultay devletçiliğin, resmi anlamlı ve orijinal bir iktisat siyaseti olarak tarihe karışmasını da belgelemiştir.³¹⁷

Varlık Vergisi'nin 1945-50 yılları arasında yönetimin uluslararası arenada demokrasi cephesinde yer alma çabalarını da olumsuz etkilediğini ileri süren görüşler de vardır. Bu görüşlere göre; anılan yıllarda, Ankara yönetiminin NATO üyeliğine başvurusunda veya düşük faizli kredi arayışlarında Varlık Vergisi hep gündeme gelmiştir. Bu verginin dış ilişkilerde yaratmış olduğu ayak bağları, Ankara yönetiminin normal şartlarda kolayca kabul edilemeyecek bazı diyetleri ödemeye zorlamıştır. Bu bağlamda, 1948 yılında kurulan İsrail Devleti'ni, A.B.D.'nin tanımasının ardından hemen tanıyan ilk Müslüman ülke Türkiye olmuştur. Ankara yönetimi, Varlık Vergisi uygulamasının Türkiye hakkında Batı aleminde

³¹⁷ Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 270.

yaratmış olduğu azınlık özellikle de Yahudi karşıtı imajı silmeye çalışmıştır.³¹⁸

D. Varlık Vergisi'nin CHP ve DP'nin Sermaye Çevreleriyle İlişkilerine Etkileri

1. CHP'nin Sermaye Çevreleriyle İlişkileri

CHP, savaş yıllarındaki uygulamalarıyla özellikle ticaret ve sanayi çevrelerinden gelen sert bir muhalefetle karşılaşmıştır. Hükümet ilk etapta bunu kırmanın yollarını aramış ve bu grupları yeni bir örgütlenmeye tabi kılarak denetim altına almak için çaba göstermiştir. 11 Ocak 1943 tarihinde kabul edilen 4355 sayılı *Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu* bu çabanın eseri olmuştur. Bu kanunun gerekçesine göre “*Ana hedef, milli varlığımızın temellerinden birini teşkil edecek meslek ahlak ve disiplinini bu teşkilat vasıtasıyla tüccar, sanayici, esnaf zümrelerinin faaliyetleri sahasında da günün ihtiyaçlarına en uygun bir şekilde tesis etmektir. Filhakika tüccar, sanayi ve esnaf zümrelerinin, memleketin umumi menfaatlerine uygun bir şekilde çalışmalarını temin edecek bir meslek ve ahlak disiplininin mevcut olmadığı içinde bulunduğumuz senelerin açıkça meydana çıkardığı bir hakikattir.....muayyen bir kadro ve teşkilat içinde birleşmiş meslek grupları, devletin karşısında bir fert gibi yer alarak, en sıkı ve tesirli bir kontrole tabi tutulabilirler.*”³¹⁹ Kanunun ikinci maddesi de şöyledir. “*Bu kanunda yazılı teşekküller Ticaret Bakanlığı'na bağlı olup onun teftiş ve kontrolüne sahiptir.*” Görüldüğü gibi, kanun, korporatif bir nitelik taşımaktadır. İşin ilgi çekici yönü, komisyon tartışmalarında, Adnan Menderes'in “Nasyonal Sosyalist Almanya ile Faşist İtalya'nın iktisadi teşekküllerini bize getirmek istiyorlar”³²⁰ diyerek kanuna karşı çıkmasıdır. Savaş sonrası dönemde, tüccarın CHP'nden uzaklaşmasında, bu kanunun önemli bir rolü olmuştur.³²¹

Ancak savaşın sonlarına doğru, savaş sonrasında iktisat politikasında ağırlığın devlet kapitalizmine mi yoksa özel girişime mi verilmesi gerektiği

³¹⁸ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi Sırasında*, s. 20.

³¹⁹ **T.B.M.M.Z.C.**, Devre 6, İçtima 4, 1. İnkat, 11 Kasım 1942.

³²⁰ Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes*, İstanbul, 1967, s. 15.

³²¹ Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, s. 209-210.

konusunda, hükümet çevrelerinde farklı görüşler belirmeye başlamıştır. 1945 bütçe görüşmelerinde Maliye Bakanı Nurullah Sümer, Hükümet'in geniş kapsamlı bir devletçi yatırım programı hazırlamakta olduğunu açıklarken, İktisat Bakanı Fuat Sirmen, Cumhuriyet rejimi esasta özel mülkiyete dayandığı için, Hükümet'in, sanayileşme politikasında özel girişime daha çok ağırlık tanıyacağını söylemiştir. Yani berraklık kazanmış bir hükümet görüşü yoktur. Hükümet içinde farklı görüşler vardır ve Fuat Sirmen'in yansıttığı görüş daha etkili olacaktır.

Savaş sonrasında; bir yanda, Türkiye üstündeki Sovyet baskısı karşısında A.B.D.'nin askeri, siyasi ve iktisadi desteğini sağlamaya yönelik yeni bir dış politikaya kayılması, öte yanda savaş süresince daha da güçlenen sanayici, tüccar ve büyük arazi sahiplerinin siyasette daha çok söz sahibi olmak için sürdürdüğü çabalar, savaştan sonra çok partili parlamenter sisteme geçilmesini etkilemiş ve çok partili hayata geçişin çalkantıları içinde, CHP, siyasal gücünün toplumsal temellerini onarmak, pekiştirmek için yerli varlıklı çevrelerle ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştır. Bu genel siyasal değişikliklerin getirdiği yeni ortamda, dışarıda A.B.D. çevrelerinden içeride de yerli işadamları çevrelerinden gelen baskılar, devletçi sanayileşme politikasının büyük ölçüde terk edilmesine yönelik bazı sonuçlar getirmiştir.³²²

Tüccar ve sanayiciler, özellikle savaş yıllarının kendine özgü koşullarından yararlanarak diğerlerine oranla en hızlı gelişmeyi gösteren kesim olmuştur. Ama, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru CHP'nin Varlık Vergisi yanında, çeşitli spekülasyon servetleri sınırlama yolunda almaya başladığı bazı önlemler, tüccarın çıkarlarına aykırı bir özellik kazanmış ve zaten vardığı aşamayla artık devletin müdahaleci politikasından bağımsız olarak, özgürce gelişme fırsatı arayan sanayiciler de liberal bir ekonomi özlemi içine girmiştir.³²³ Gerek Türk, gerekse azınlık iş adamları ile sanayicileri; mülkiyete karşı beliren tehlikeyi gidermenin tek çaresinin, hükümeti etkili bir şekilde dizginlemek veya onun yerine, diğer kişisel hürriyetlerle birlikte mülkiyeti fiilen teminat altına alacak yeni bir hükümet

³²² Tezel, **a.g.e.**, s. 227.

³²³ Muzaffer Sencer, **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, İstanbul, 1971, s. 195-196.

getirmek olduğu görüşünde birleşmişlerdir.³²⁴

Yeni kurulan DP'nin devletçiliğe karşı ciddi bir eleştiri kampanyasını başlatması, CHP'nin de, siyasi bakımdan etkili varlıklı çevrelerin desteğini kazanmak konusunda, DP ile adeta yarışa girmesi, hızla hükümetin iktisat politikasını değiştirmesine neden olmuştur. Önce dış ticarete hükümet denetimi ve karışımıcılık azaltılmış, sanayileşmede özel girişimden yana görüşler daha da belirginleşmiştir.

1947 yılı, siyasal reform sürecinde olduğu gibi yeni ekonomi siyasetinin kabulünde de bir dönüm noktası olmuştur. O zamana değin CHP, 1930'larda başlatılmış olan devletçilik siyasetine sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Bu siyaset hem yerli iş çevrelerinin hem de Amerikalıların giderek sertleşen eleştirilerine uğramıştır. DP kendini ülke içindeki eleştirilerin sözcüsü konumuna koymuştur. Menderes kimi zaman çok ileriye giderek, devletçiliği faşizmin itibardan düşmüş bir kalınlısı olarak tanımlamıştır. DP'nin Celal Bayar gibi daha ılımlı olan liderleri, devletin ekonomideki rolünün değişmesini, devletin doğrudan müdahaleci olmayıp özel girişimde eşgüdüm sağlamasını ve destekte bulunmasını istemişlerdir. Onlara göre, özel girişimin mutlaka önceliği olmalı ve devlet sadece özel girişim sermaye eksikliği yüzünden başarısız olduğu ya da başarı umudu kalmadığı zaman devreye girmelidir. Ocak 1947'de İstanbullu bazı işadamları Hükümet denetiminde olmayan ilk topluluk olan *İstanbul Ticaret Demeği*'ni kurmuşlardır. Dernek, ülkenin ekonomik gelişme eksikliğinden sorumlu tuttuğu devletçiliği eleştirmiş ve Demokratlar tarafından öne sürülen fikirleri desteklemiştir.³²⁵

DP'nin politikalarının ve sermaye çevrelerinin de etkisiyle CHP'nin geleneksel politikalarını değiştirerek, ülkeyi kapitalist dünya ekonomisine entegre edecek önlemleri almaya başlamasıyla, 1947 yılında hazırlanan Türkiye Kalkınma Planı'nda özel teşebbüsün rolü artırılmış, devletçilik özel teşebbüse yardım etmeye yönelik bir ilke olarak yeniden yorumlanmıştır.³²⁶

1947 CHP Kurultayı bu doğrultudaki yeni yönelişin kesinleştiği yer olmuştur. Parti dışında solcu ve ilerici akımların tasfiyesinden, parti içinde de

³²⁴ Karpas, a.g.e., s. 107.

³²⁵ Zürcher, a.g.e., s. 313.

³²⁶ Karatepe, a.g.e., s. 84-85

reformcu ve demokrat grupların etkisiz bırakılmasından sonra yapılan Kurultay; sermaye çevrelerinin ekonomik taleplerinin pek çoğunu benimsemiş ve devletçiliği esas olarak özel teşebbüse yardım etmeye dönük bir ilke olarak yeni baştan yorumlamıştır. 1948 yılında bir *İktisat Kongresi* düzenleyerek devletin ekonomik işlevlerinin tek tek sayılarak sınırlandırılmasını isteyen İstanbul Tüccar Derneği'nin önerileri ile CHP ve DP'nin bu yıllardaki iktisadi platformları arasında büyük bir paralellik vardır. Tek önemli fark, sayılan alanların dışında kurulmuş olan devlet işletmelerinin giderek özel teşebbüse devrini isteyen İstanbul tüccarı ve DP yaklaşımına karşı, bu alanlarda yeni kamu yatırımlarına girişmemeyi kabullenmekle birlikte var olan işletmelerin devrini benimsemeyen CHP tutumu arasında gözlenmiştir. Ancak, bu konuda CHP'nin daha gerçekçi olduğunu zaman göstermiştir. DP'nin kurduğu ilk hükümet programında yer almasına karşın, hiçbir devlet işletmesinin özel sektöre doğrudan devralınması mümkün olamamış, işlevleri değişmiş olmasına karşın devlet kesimi varlığını DP iktidarları döneminde de sürdürmüş, kamu yatırımları da DP'nin genişleme konjonktürünü sürükleyen etkenlerden biri olarak önemli rol oynamıştır.³²⁷

2. DP'nin Sermaye Çevreleriyle İlişkileri

Demokrat Parti, savaş yıllarının koşullarında elde ettikleri kazançlarıyla savaş sonrasında yeterince güç sahibi olan ve konumlarını güçlendiren ve artık iktidarda tamamen söz sahibi olmaya hazır hale gelen tüccarlar³²⁸ ile büyük toprak sahiplerine, nurlu ufuklar vaat etmiş, hatta bu gruplara iktisadi devlet teşekküllerini alabileceklerinin sinyallerini de vermiştir. DP, programında bu grupların çıkarlarını savunmakla yetinmemiş, bunların güvenliğini sağlayacak önlemler de getirmiştir.³²⁹ DP, CHP'nin savaş süresince izlediği politikalarla karşısına aldığı tüccar ve sanayicilerin sözcülüğünü üstlenmiştir.³³⁰ Zaten partinin kurucuları arasında kent

³²⁷ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**, İstanbul, 1993, 4.b., s. 78.

³²⁸ Çağlar Keyder, "Class and State in the Transformation of Modern Turkey", (Ed. Fred Halliday-Hamza Alavi), **State and Ideology in the Middle East and Pakistan**, New York, 1988, s. 206.

³²⁹ Eroğul, **a.g.e.**, s. 49.

³³⁰ Y. N. Rozaliyev, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri (1923-1960)**, Ankara, 1978, s. 248.

tüccarının sonsuz güvenine sahip olan Celal Bayar ile büyük toprak sahiplerinin temsilcisi Adnan Menderes bulunmaktadır.³³¹

DP'nin ilk kongresinde kabul ettiği program incelendiğinde, toplumsal yapıdaki hemen her kesim ve tabakaya geniş sayılabilecek vaatlerde bulunduğu görülmektedir. Ancak bu vaatlerin gerçekleşmesinin mülkiyetin dokunulmazlığı ve sınıf fikrinin reddi gibi iki esaslı koşulu olması,³³² asıl göz önünde tutulan tabakanın toprak sahipleri ve tüccarlar olduğunu göstermektedir. Nitekim programın ekonomik yaşamda özel teşebbüs ve sermayenin faaliyetinin esas olduğundan ve bu kesimini istikrar ve güvenle çalışması için alınması gerekli önlemlerden açıkça söz edilmiştir.³³³ Parti programını simgeleyen iki ilke ise liberalizm ve demokrasidir. Liberalizm derken hem toplumsal yaşam açısından hem de ekonomi açısından bu iki ilke savunulmuştur. Devletçiliğe karşı mülkiyetin bir özel girişimcilik ruhunun sonuna kadar arkanacağı program maddelerinden anlaşılmaktaydı.³³⁴

DP, daha kurulduğu günden beri tüccarın ve eşrafın partisi olmuştur. Bu zümreler, DP'nin aracılığıyla kayıtsız şartsız bir iktidar peşine düşmüştür. Yeni parti manen ve maddeten desteklenerek, büyük para imkanları sağlanmıştır.³³⁵ Hatırlanmalıdır ki, toplumların siyasi tarihi, egemen gruplar içinde güçlenen kesimlerin daha ileri geçmek için, kendilerine uygun yeni dengeler arayacaklarını anlatmaktadır.³³⁶

Tek partili faşist rejimlerin yıkılmasına yol açan İkinci Dünya Savaşı'nın, çok partili demokratik rejimler için yarattığı elverişli ortamda, bir yandan savaş yıllarının spekülatif kar ve vurgunlarıyla giderek gelişen tüccar ve henüz yeterince gelişmemiş de olsa, devlet rekabeti ve özellikle savaş yıllarındaki sıkı ekonomik kurallara ve koşullamaların gelişmeyi kısıtlayıcı sonuçlarına tepki gösteren sanayiciler, liberal ve özel girişime geniş olanaklar tanıyan bir ekonomi politikasının gerçekleşmesi için örgütlenmek gereksinimini duymuştur.

³³¹ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, s. 402.

³³² Nükhet Turgut, "Türkiye'de Siyasal Muhalefet Olgusu ve Anlayışı", (Ed. Ersin Kalaycıoğlu-Ali Yaşar Sarıbay), **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, İstanbul, 1986, s. 444.

³³³ Turgut, **a.g.m.**, s. 443.

³³⁴ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, s. 403.

³³⁵ Cem, **a.g.e.**, s. 388.

³³⁶ Gevgili, **a.g.e.**, s. 50.

Kent tüccar ve sanayicilerinin geleneksel büyük toprak sahipleriyle ittifakı küçük kent tüccarının da desteğiyle Türkiye’de, politik iktidarın değişmesi ve Demokrat Parti’nin kurularak iktidara gelmesini sağlamıştır. Başka bir deyimle devletçi sistemle endüstrileşerek kalkınma politikası uygulayan ve bu yüzden tarımı ihmal eden CHP rejimine karşı DP kent ve kır tüccarının çıkışı olmuştur.³³⁷

Sosyal yapıda görülen değişim, yani tüccarın güçlenmesi ve ekonomik iktidarı ele geçirmesi siyasal sistem üzerinde de etkisini göstermiştir. Böylece siyasal sistem de, sosyal yapıdaki değişime uyumlu olarak değişmeye başlamıştır. Bu değişim çok partili sisteme geçiş diye adlandırılabilir. Çok partili sisteme geçilmesi ile bürokrasinin elinde bulunan iktidar monopolü yıkılmış; siyasal iktidar iş adamları, yerel toprak sahipleri ve onların temsilcileri olan yerel profesyonellerden (özellikle avukatlardan) kurulu bir siyasal partinin yani Demokrat Parti’nin eline geçmiştir.³³⁸ 1946 seçimlerinde Halk Partisi adayları çoğunlukla emekli asker, tanınmış siyasi şahsiyetler veya yüksek memurlar ve kısmen de serbest meslek mensupları olmuştur.³³⁹ DP’nin milletvekili adayı gösterdiği kişilere bakıldığında, bunların büyük çoğunlukla toprak sahipleri, iş adamı, avukat gibi serbest meslek sahipleri olduklarını görülmektedir. Hatta birkaçının adının yanında da fabrikatör yazmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi, DP, büyük toprak sahiplerinin, iş adamlarının ve savaş vurguncularının partisidir ve artık bu kesim kendi siyasal iktidarlarını gerçekleştirmek istemektedir.³⁴⁰ Yani DP’nin teşkilatlandığı esas sosyal kuvvet, bir kısım tacir, bir kısım büyük mülk ve arazi sahipleri, bir kısım serbest meslek erbabı olmuştur. Bu partiye katılanların sosyal kimliklerinden anlaşılmaktadır. Bunlar, devlet tarafından dar ve sabit gelirli halkın, küçük mülk sahiplerinin, küçük köylünün, işçinin, iktisadi hürriyet ve refahını sağlamak uğruna alınmış ekonomik önlemlerden özgür kalmak, siyasi hayatta amaçlarını yürütmek isteyen unsurlardır.³⁴¹

Yukarıda belirtildiği gibi, DP’nin yükselişinin bir ayağını, o güne kadar takip edilen politikalar ve savaş dönemi koşulları altında zenginleşen

³³⁷ Sencer, **a.g.e.**, s. 224-225.

³³⁸ Şaylan, **a.g.e.**, s. 81.

³³⁹ Karpat, **a.g.e.**, s. 143.

³⁴⁰ Yetkin, **Karşıdevrim**, s. 297.

³⁴¹ İsmail Hüsrev Tökin: “Partilerin Stratejik Durumu”, **Ülkü**, 18 Temmuz 1946.

tüccar ve sanayicilerle, bekledikleri güvenceleri verememiş olan merkezi bürokratik yönetimle çıkar ayrılığına düşmüş kentsel sanayici ve tüccar gruplar oluşturmuştur.³⁴²

Cumhuriyetin ilk yıllarından beri uygulanan politikalar, bu grupların kuvvetlenmesine yol açmış, ama bu gruplar iktidara hiçbir zaman tam sahip olamamışlardır. Ön planda gözüken milliyetçi-devrimcilerle uzlaşarak ve hatta onların dümen suyundan giderek, durumlarını güçlendirmişlerdir. Bu gruplar, toprak reformu, Köy enstitüleri gibi *tehlikeli* teşebbüsler ve Varlık Vergisi dolayısıyla güvensizlik içinde kalmışlardır. Zaman zaman milliyetçi-devrimciler tarafından en ağır biçimde suçlanmışlardır. İşte çok partili hayat, toplumsal açıdan, kendilerini güvensizlik içinde hisseden bu kesimin, iktidara daha sağlam yerleşmeleri hareketidir.³⁴³ İkinci Dünya Savaşı yıllarının sıkı ekonomik denetim önlemlerinden hoşnut olmayan tüccar ve sanayiciler DP'yi desteklemiştir.³⁴⁴

DP'nin bu sermayeler ile ilişkileri kuruluş aşamasında kendini açıkça göstermiştir. DP İstanbul il teşkilatının kurucusu Kenan Öner kendisiyle çalışacak olan üç kişiyi şöyle tanıtmaktadır: “Yanımda çalışmak üzere merkezce üç kişinin münasip görüldüğünü (Köprülü) bildirdi. Bunların kim olduğunu sordum, izahata başlayarak İbrahim Çehrelî'nin son harp zamanında, servetini milyonlara ulaştırmış bir adam olduğunu, Demokrat Parti henüz meydana çıkmadan ve tasavvur devrinde iken kendiliğinden Ankara'ya gelerek partiye on bin Lira vermek suretiyle hamiyet ve taraftarlığını göstermiş olduğu gibi ileride de hiç yardımdan geri kalmamak vaadinde bulunduğunu, tahsili olmamakla beraber para hususunda kendisinin ve muhitinden istifade edileceğini bildirdi ... Hüseyin Avni Sarıoğlu'nu anlatmaya başlayarak bunun da diğeri kadar servet sahibi olmamakla beraber ticaretle meşgul olmak itibariyle faaliyetinden az çok nakdi yardım beklemek kabil olduğu gibi, mülkiyeden mezun olmak itibariyle de fikirlerinden istifade edileceğini ve Serbest Fırka zamanında Trabzon'daki şubenin

³⁴² Samet Ağaoğlu, **Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, İstanbul, 1972, s. 52.

³⁴³ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni**, Cilt 1, İstanbul, 1990, s. 522.

³⁴⁴ Ergun Özbudun, **Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara, 1975, s. 38.

başkanlığını yaptığı için tecrübesinin de faydalı olacağını anlattı.”³⁴⁵ İzmirli tüccarların, Demokrat Partiye 100.000 Lira bağışta bulunduğu da söylenmiştir.³⁴⁶ Demokrat Parti’nin 1947 yılındaki ilk kongresi sırasında, partinin 2.000 Lira tutarında bir borcu, Nuri Leflef adındaki delege tarafından hemen oracıkta ödenmiş, zengin bölgelerden gelen delegeler partiye para yardımı yapmağa davet edilmişlerdir.³⁴⁷

1948 yılında İstanbul Tüccar Derneği tarafından İstanbul’da bir İktisat Kongresi düzenlenmiştir. Kongre üç ana gündem maddesi tespit etmiştir. Bunlar devletçilik, vergi reformu ve dış ticarettir. Açılış konuşmalarında kongrenin particilik ve parti meseleleri dışında tutulacağına vurgu yapılmasına karşın kongre adeta iktidardaki CHP’nin politikalarının eleştirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Ayrıca kongreyi düzenleyen ve katılanların önemli bir bölümü DP iktidarında bakanlık, milletvekilliği ve çeşitli üst düzey görevlerde bulunmuşlardır.

Kongrenin dikkat çekici bir yanı da kongredeki 1250 katılımcının arasında Varlık Vergisi uygulamasında bütün varlıklarını kaybederek, iş hayatından silindikleri iddia edilen gayrimüslim işadamlarının da önemli yer tutmaları olmuştur. Bunların içinde Türkiye çapında en yüksek vergiyi ödeyen Barzilai-Binjamin isimleri de dahildir.

1948 İktisat Kongresi, yerli tüccar gruplarının devletçilik karşısındaki hoşnutsuzluğunu iyice açığa çıkarmıştır. Kongre kararlarında, özel girişim yeterince güçlendiği için devletçiliğin işlevini artık yitirdiği, devletçi yaklaşımın sürdürülmesinin Türkiye’nin iktisadi çıkarlarını zedeleyeceği öne sürülmüştür.³⁴⁸ Kongre’de, devletin ekonomik alanda öncülüğünü tamamlamış olduğu ve artı sadece eğitim, haberleşme, milli savunma, araştırma, denetim vb. gibi temel kamu hizmetleri ile uğraşması gerektiği; ekonominin artık özel kişilerce yönetilmesinin zorunlu ve kaçınılmaz olduğu kararlaştırılmıştır. Diğer yandan giderek gelişen özel girişimin, 1947 den

³⁴⁵ Kenan Öner, **Siyasi Hatıralarım ve Bizde Demokrasi**, İstanbul, 1948, s. 11.

³⁴⁶ **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1946.

³⁴⁷ **Tasvir**, 14 Ocak 1947.

³⁴⁸ <http://www.ekutup.dpt.gov.tr>

itibaren yabancı ekonomik güçlerle de bir bütünleşmeye gittiği görülmektedir.³⁴⁹

Basın da toplanan bu kongre üzerinde oldukça durmuştur. Kimi yazarlar bu kongreyi iktisadi hayatımızın Erzurum ve Sivas Kongreleri saymak gerektiğini dile getirmişlerdir.³⁵⁰ Kimi yazarlar da kongrenin bir yanlışlıklar silsilesi olduğunu, en başta isminin yanlış olduğunu yazmışlar, kongrenin iktisat dünyasında yer alan tüm kesimleri temsil etmediğini, sadece tüccarları temsil ettiğini, dolayısıyla da isminin “Türkiye Tüccar Kongresi”³⁵¹ ya da “Ticaret Kongresi”³⁵² olması gerektiği üzerinde durmuşlardır.

1950’lerin başlarında DP yöneticileri işadamları ile oldukça ılımlı bir diyalog ortamı oluşturmuşlar ve onlardan gelen isteklere duyarlı olmaya özen göstermişlerdir. Dönemin siyasal gelişmelerinin bir sonucu olarak DP politikaları ağırlıklı olarak yeni bir sınıfın oluşturulmasına yönelik olarak değil, girişimcilerin korunmasına yönelik olarak yürütülmüştür.³⁵³ Devlet bankalarının özel teşebbüse açtığı kredi 1950 yılında üç yüz milyon lirayken bu rakam 1960 yılında yedi buçuk milyar liraya yükselmiştir.³⁵⁴

Demokrat Parti’nin, savaş sırasında zenginleşen büyük ve geleceği parlak işadamlarının partisi olduğu düşüncesi, geniş bir geçerlilik kazanmıştır. Özellikle, DP’lilerin Türk Liberaller olarak nitelendiği Batı’da bu düşünce popüler olmuştur.³⁵⁵

Varlık Vergisi’nin daha çok gayrimüslim kentli tüccarı etkilemesine karşın, bu olay devlet seçkinleriyle yerel seçkinlerin zımnî anlaşmasını bozmuştur. Kendi denetimlerinde olmayan modernleştirici-bürokrat bir seçkin kadrosunun, yerel seçkinlerin varlığını ve refahını nasıl tehlikeye sokabileceği açıkça görülmüştür. Adeta yerel seçkinlerin kuşkularını

³⁴⁹ Şaylan, **a.g.e.**, s. 80.

³⁵⁰ Ahmet Emin Yalman, “İktisadi Vasilikten Azaldık”, **Vatan**, 23 Kasım 1948.

³⁵¹ M. Yuncer, “İktisat Kongresi”, **Yeni Asır**, 25 Kasım 1948.

³⁵² Şevket Süreyya Aydemir, “Bir Toplantının Bilançosu, Yanlışlıklar Kongresi”, **Ulus**, 15 Aralık 1948.

³⁵³ Haluk Alkan, “Türkiye’ de Baskı Grupları: Siyaset ve İşadamları Örgütlenmeleri -Odalar-TÜSIAD-MÜSIAD), (**Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul,1998), s. 69.

³⁵⁴ Cem, **a.g.e.**, s. 402.

³⁵⁵ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul, 1996, 2.b., s. 30.

doğrulamak istercesine, CHP, 1945’de bir toprak reformunu gündeme getirmiştir. Böyle bir reform, şüphesiz yerel seçkinlerin iktisadi, sosyal ve siyasal gücünü kıran sonuçlar doğuracaktır. Demokrat Parti özellikle, ülkenin iktisaden gelişmiş kesimlerinde ilgi ve destek görmüştür.³⁵⁶

Varlık Vergisi’nin asıl önemli sonucu, harp içinde gelişen tüccar ve kısmen sanayicileri büsbütün devletçiliğe karşı çevirmesi olmuştur. 1944’de yürürlükten kaldırılan bu kanun, devlet denetimlerinden şikayetçi olan yeni zenginlerde ve harpte beliren büyük sermaye sahiplerinde devletçiliğe karşı daha büyük bir kızgınlık ve korku uyandırmıştır. Çünkü onlara göre devlet, mülkiyete karşı olan görüşlerden ilham aldığı sürece, sermayenin siyasal bakımından güvenlik duyması mümkün değildir. Azınlık gruplarına mensup iş adamları ve sanayiciler bu fikirdeydiler. Mülkiyet düşmanlığı akımını önlemenin tek yolu da, hükümet üzerinde etkili bir denetim ve mümkünse mülkiyeti ve ferdi hakları garanti altına alacak yeni bir hükümet kurmaktır.³⁵⁷

Demokrat Partililer Varlık Vergisi’nin ekonomik ilerlemeyi ve yabancı sermayeyi önleyici bir uygulama olduğunu söyleyerek seçim propagandalarında da bu hususu sık sık gündeme taşımışlar ve hem yerli hem de yabancı sermayeye seçildikleri takdirde kendilerinin böyle uygulamalara gitmeyeceklerinin işaretlerini vermişlerdir. Adnan Menderes 8 Mayıs 1950 tarihindeki seçim konuşmasında; Milli sermaye ve özel girişimin çalışma güvencesininin eksik ve gelişme olanakları sınırlı bir memlekete, dıştan sermaye gelmesini beklemenin bir hayal olacağını, halbuki dıştan gelecek teşebbüs, sermaye ve ileri tekniğe şiddetle ihtiyacı duyduğumuzu söyleyerek şöyle devam etmiştir.

*“Geçmişte takip olunan siyasetin sermaye ve teşebbüse muhtaç bulunduğu istikrar ve emniyeti vermemesi ve mesela Varlık Vergisi gibi tedbirlere baş vurulmuş olması ve dıştan sermaye gelmesini önleyecek yollarda yürünmesi, memleketin bugünkü iktisadi mühim amillerinden sayılmak icabeder.”*³⁵⁸

³⁵⁶ İlter Turan, “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”, (Ed. Ersin Kalaycıoğlu-Ali Yaşar Sarıbay), **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, İstanbul, 1986, s. 472.

³⁵⁷ Yıldız Sertel, **Türkiye’de İlerici Akımlar**, İstanbul, 1969, s. 57.

³⁵⁸ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1950/mayis1950.htm>

Siyasi dönüşümün yani çok partili rejime geçişin nimetlerinden yararlanılması ve iktisadi alanda dönüşüm ve değişimin belirgin ve hissedilir hale gelmesi ise, Demokrat Parti'nin 1950 yılında yapılan seçimleri kazanıp iktidar olması sonucunda ortaya çıkmıştır. 1923 yılından itibaren zımnen de olsa birlikteliği konusunda şüphe duyulmayan devlet-sermaye işbirliğinin, Demokrat Parti iktidarıyla birlikte yüksek sesle ifade edilme ve artarak devam etme süreci devreye girmiş ve işlemeye başlamıştır.

Demokrat Parti iktidarının daha ilk ayında dönemin Ekonomi ve Ticaret Bakanı'nın işadamlarıyla görüşmesi sırasında, bakanlığınca yürürlüğe sokulacak tüm iktisadi kararların iş dünyasıyla birlikte alınacağını ilan etmesi³⁵⁹ yerli sermaye ve devlet arasında o zamana kadar zaten varolan işbirliğinin, 1950 sonrasında da nasıl ve ne yönde gelişeceğini anlaşılmasında ortaya konabilecek en açık ve somut deliller içinde en önemli olanıdır.³⁶⁰

1950 de zenginler DP yi iktidara taşımışlar sonrasında da mecliste temsil oranları artmış bürokratlar güç ve etkilerini kaybetmişlerdir.³⁶¹ CHP'li bürokratlardan oluşan meclisin yerini, değişik işadamlarından veya onların temsilcilerinden oluşan meclis almıştır.³⁶²

Karaborsa, vurgunculuk ve enflasyonla palazlanan tüccar ve sanayiciler savaş yıllarının en kazançlı kesimi olmuştur. Milli Korunma Kanunu bazı radikal hükümlere sahip olsa da bu gibi hükümler daha çok işçiler, küçük esnaf ve zanaatkarlar, köylüler için işletilmiştir. Fakat tüccarlar ve sanayiciler gene de bu yasadan ürkmüşlerdir. Varlık Vergisi onlar için son uyarı olmuştur. Savaş döneminde servetlerini kerelerce katlayan bu kesim Varlık Vergisi'ni bir uyarı kabul etmiştir. Gerek bu grup, gerekse azınlıklar CHP'den desteklerini çekmişler, en azından asgari düzeye indirmişlerdir.³⁶³

Varlık Vergisi, devlete para sağlamakla beraber, gizli hedefi olarak öne sürülen dış ticareti milli çıkarlara uygun işlemesi gibi bir amaca hizmet etmemiştir. Dış ticaret mekanizması, vergi öncesindeki gibi sonrasında da

³⁵⁹ Buğra, **a.g.e.**, s. 175.

³⁶⁰ Akalın, **a.g.e.**, s. 40.

³⁶¹ Turhan, **a.g.e.**, s. 169.

³⁶² Şaylan, **a.g.e.**, s. 84-86.

³⁶³ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, s. 394.

alışılmış yolunu izlemiştir. İktidarın bürokrat kanadı, bazı ekonomik fonksiyonların milliyetten bağımsız olduğu gerçeğini görememiştir.

Cumhuriyetin üçlü koalisyonu İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda çatırdamaya başlamıştır. Eşraf ve tüccar takımı, ortakları bürokrasinin savaş yıllarındaki tutumundan ötürü artık ona güvenmemekte, onsuz kurulacak bir iktidarın hesaplarını yapmaya başlamıştır.

Varlık Vergisi'ni düşünebilmek bile, tüccarla eşraf gözünde affedilmez bir suç oluşturmuştur. Azınlıkların sattığı gayrimenkulların kapışıldığı ilk günlerin sevinci yerini kısa zamanda kuşkuya bırakmış, bugün ona, yarın bana sözü tüccar çevrelerinde sık sık işitilir olmuştur.³⁶⁴

Bürokrat kökenli yönetici kadro, Varlık Vergisi ile, toplumdaki varlıklı çevrelerle ilişkilerini önemli ölçüde zedelemiştir. Bu verginin uygulanmasında bazı Türkler kârlı çıkmış olsalar da, verginin estirdiği kasırga Müslüman Türkleri de ürkütmüştür.³⁶⁵

1942 tarihli Varlık Vergisi Türk tüccarının genelinde huzursuzluk ve kuşkuya neden olmuştur. Bu vergi, bürokratların ve ordunun hakim olduğu Kemalist rejimin Türk tüccarının çıkarlarının tam güvenilir bir destekleyicisi olmadığını belli etmiş, bu topluluğun tehlide açık olduğunu göstermiştir. Yerli tüccarın konumu öylesine güçlenmiştir ki, bu ayrıcalıklı, fakat esasında bağımlı ve siyasal açıdan güçsüz, olan bu kesim artık bu konumu kabullenmeye razı değildir.³⁶⁶

E. Varlık Vergisi Uygulamasından Sonra CHP ve DP'nin Azınlıklara Yaklaşımları

1. CHP'nin Azınlık Politikalarındaki Değişim

1943 yılı sonuna doğru, basında ilginç bir haber dikkati çekmiştir. Varlık Vergisi Kanunu'nun tasfiyesine az bir zaman kala, CHP Meclis Grubu'nda Varlık Vergisi hakkında İzmir Mebusu Celal Bayar tarafından 28 Aralık 1943 tarihinde verilmiş bir önerge görüşülmüştür.³⁶⁷ Grupta Bayar vergi hakkında bir konuşma yapmış ve ardından bu konuşma Maliye Bakanı

³⁶⁴ Cem, **a.g.e.**, s. 324.

³⁶⁵ Tezel, **a.g.e.**, s. 225-226.

³⁶⁶ Zürcher, **a.g.e.**, s. 301.

³⁶⁷ Süleyman İnan, "Varlık Vergisi ile İlgili Değerlendirmelere Türk Ekonomisi Açısından Kısa Bir Bakış", **Türk Yurdu**, Ekim 2002, Cilt 22, Sayı 182, s. 36.

Fuat Ağralı tarafından yanıtlanmıştır. Bu haber birkaç yönden önem taşımaktadır. Bir kere, haber CHP resmi grup tebliği açıklaması olduğu için bir söylentiye dayanmamaktadır. İkincisi, Varlık Vergisi, tasfiyesine az bir süre kala parti grubunda tartışılmıştır. Bu, verginin parti içinde de hoşnutsuzluk yarattığını göstermiştir. Ancak asıl önemli olan nokta önerenin kendisinden çok, önerenin Bayar tarafından verilmiş olmasıdır.³⁶⁸ Bayar zaten kanunun kabulü için yapılan oylamaya da katılmamıştır.

Varlık Vergisi Kanunu on altı aylık uygulamadan sonra, 15 Mart 1944 tarihinde tasfiye edilmiştir. Uygulamada yaşanan sıkıntılar, verginin tasfiyesinden sonra unutulmak istenmiş ancak vergi bir türlü unutulmamış, unutturulmamıştır.

Savaş sonunda gerek uluslararası ortamda gerekse içeride oluşan konjonktür gereği CHP azınlıklara yaklaşımında bazı değişikliklere gitmiştir.

1946 yılına kadar üniversite mezunu azınlık mensupları, yedek subay sınavlarında elenip sadece tıp eğitimi görenler yedek subay olabilirlerken 1947 yılında bu durum kökten değişmiştir. Bir diğer iyileştirme de resmi makamların Hahambaşılık müessesesini bir kurum olarak kabul etmesi olmuştur. Bu tanınmanın sonucunda İçişleri Bakanlığı valiliklere yolladığı genelgeyle Hahambaşılığın gayrimenkul sahibi olma ve her türlü tasarrufla bulunma hakkına sahip olduğunu bildirmiştir.³⁶⁹

CHP'nin azınlıklara karşı kucaklayıcı ve sıcak yeni yaklaşımını yansıtan en iyi örnekler, Başbakan Recep Peker'in bir konuşması ve CHP'nin 7. Kurultayı'nda kararlaştırılan program değişikliği olmuştur.

Çok partili demokrasi döneminde bir yandan S.S.C.B.'nin yayılmacı amaçlar güden komünist, diğer yandan A.B.D.'nin özel girişime dayanan kapitalist rejimleri arasında oluşmakta olan çift kutuplu dünyada Türkiye'nin demokratik Batılı ülkelerin safında yer alma isteği CHP'yi faşist rejimlerin ırkçı düşüncelerini eleştirmeye ve Türk kimliğinin bu tür düşünce yapılarından farklı olduğunu vurgulamaya yönelmiştir. Bu nedenle Başbakan Recep Peker İstanbul Üniversitesi'nin konferans salonunun açılışı dolayısıyla 28 Mart 1947 günü yaptığı konuşmada, devlet-azınlıklar ilişkilerine ve

³⁶⁸ Koçak, **a.g.m.**, s. 132.

³⁶⁹ Rifat N. Bali, **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri-Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)**, İstanbul, 2003, 2.b., s. 44-45.

antisemitizme değinmiş ve toplumun her üyesinin hak, görev ve şeref bakımlarından tamamen eşit olduğunu dile getirmiştir. Hristiyanlara reaya gözü ile bakan ümmetçi bir milliyet anlayışının artık eski anılar arasına gömüldüğünü, bütün yurttaşların yalnız kanun ile ve resmi işlemlerde Türk saymanın da yeterli olmadığını, özel yaşayışımızda da daha sıcak duygularla birbirimize karışıp kaynaşmamız gerektiğini belirterek şöyle devam etmiştir.

*“Biz hükümet olarak, eski antlaşmaların ifadesiyle bugün azlıklar denen unsurların hak ve vazifelerinde milli hayata nispetle aksak görünen taraflar varsa bunların usullere ve şekillere ait olanlarını hükümet tedbirleriyle tamamlamak ve eğer lazım ise düzeltici ve tamamlayıcı tekliflerle Büyük Millet Meclisi’nin huzuruna çıkmak kararındayız..”*³⁷⁰

17 Kasım 1947 tarihinde Ankara’da toplanan CHP’nin 7. Kurultayı’nda CHP programı yeniden yazılmış, programın beşinci maddesinde CHP’nin ana özelliklerinden biri olan milliyetçiliğin yeni bir tanımı yapılmıştır. Bu yeni tanımla yurttaşlar arasında hiçbir ayırımın kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır. Madde şöyledir.

“Partimiz Türk Milletini dil, kültür, ülkü ve tarih birliği ile saadet ve felaket ortaklığına inanmak, ortak yurt sevgisi taşımak gibi tabii ve ruhi bağlarla birbirine bağlı yurttaşların kurduğu sosyal ve siyasal bir bütün olarak kabul eder.

Bu birlik üzerinde kurulduğu kutlu vatan toprakları hiçbir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir bütündür.

Partimiz milliyetçiliği, milletin büyüklüğü ve bunun dayandığı milli ruh ve milli şuuru yaşatmak ve korumak manasına alır.

*Milletimizi hür ve bağımsız dünya milletleri ailesinin eşit ve şerefli bir üyesi sayarız. Bizim milliyetçiliğimizin hiçbir millet için zarar verici bir mahiyeti yoktur.”*³⁷¹

CHP’nin azınlıklara karşı bu yeni yaklaşımının bir diğer örneğini de milletvekili ara seçimleri oluşturmuştur. 17 Ekim 1948 tarihinde gerçekleşen ara seçimlerde İstanbul’dan adaylığını koyan ve daha sonra milletvekili

³⁷⁰ **Ulus**, 29 Mart 1947.

³⁷¹ **CHP 7. Kurultay Tutanakları**, Ankara, 1948, s. 427.

seçilen TC. Merkez Bankası İstanbul Şubesi Müdürü ve CHP İstanbul İl örgütü Başkanı Sadi Bekter seçim öncesi propaganda çalışmaları sırasında azınlık cemaatleri gazetecilerini ayrı ayrı davet edip görüşlerini bildirmiş ve bir demecinde CHP'nin 7. Kurultayı'nda programa konulan yeni milliyetçilik tanımını hatırlatıp, CHP için bu vatanın topraklarında yaşayan ve onun nimetlerinden yararlanan sadece bir yurttaşlar kitlesinin mevcut olduğunu, CHP'ye yurttaşlar arasında ayrımcılık yapan bir görüş atfedilemeyeğini ve milliyetçiliklerinin hiçbir din ve ırk ayrımına dayanmayan bir milliyetçilik olduğunu, tek kelimeyle haklar ve ödevler cemaati olduğunu dile getirmiştir.”³⁷²

Gazetecilerin kendisine CHP'nin azınlıklar konusunda geçmişte sergilediği tutumunun değişip değişmediğini sorması üzerine Said Bekter CHP'nin artık geçmişi değil, bugünü ve geleceği düşünmek istediği cevabını vermiştir. Resmi makamların azınlıklara karşı gösterdiği bu yeni olumlu yaklaşım eğitim alanına da yansımıştır. İlkokul çağındaki çocuklar için İstanbul'da açılan akşam kurslarına azınlıkların da çocuklarını gönderme istekleri kabul edilmiştir. 1948 yılında Yahudi okullarında Yahudi dini ve tarihiyle ilgili derslerin müfredata dahil edilmesine izin verilmiştir.³⁷³ Ayrıca 1937 yılından beri Milli Eğitim Bakanlığı'nın bir yetkilisinin denetimi altında olan azınlık okulları 17 Temmuz 1949 tarihinden itibaren yönetim açısından tamamen bağımsızlaşmıştır.

Azınlıklar ile resmi makamlar arasında gelişmeye başlayan bu olumlu ilişkiler her alana yayılmaya başlamış, Cumhuriyet tarihinde ilk kez iki vali Yahudi cemaati yöneticilerini ziyaret etmiştir. 1948 yılının Mayıs ayında İzmir Valisi Osman Şükrü Adal İzmir cemaatini ziyaret ederek yöneticilere Türkiye Yahudilerinin herkesle aynı haklara sahip eşit vatandaşlar olduklarını söylemiş ve herhangi bir şikayet veya arzuları olması halinde kendisine başvurmalarını istemiştir. Benzer biçimde Ankara Valisi Avni Doğan da Hamursuz Bayramı dolayısıyla Ankara sinagogunu ziyaret etmiş ve cemaat yöneticileriyle yaptığı görüşmede Türkiye Yahudileri için beslediği iyi duyguları dile getirmiştir. Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul

³⁷² Bali, *Cumhuriyet Yıllarında*, s. 50.

³⁷³ *Tanin*, 20 Aralık 1945.

Valisi ve Belediye Başkanı seçilmesinden kısa bir süre sonra Hahambaşılığı ziyaret eden iki görevli cemaat liderlerine Gökay'ın Yahudilere karşı beslediği iyi duyguları iletmiştir. Gökay Galata Yahudi cemaatine ait Halk Dispanseri'nin açılış töreninde de hazır bulunmuş, konuşmasında Türkiye'de yaşayan bütün vatandaşların Anayasa'da yazılı olduğu üzere eşit hak ve özgürlüklere sahip olduklarını belirtmiştir.³⁷⁴

CHP azınlık bireyleriyle ilişkilerini düzeltmeye çalışırken, azınlıkların oylarına göz diken Demokrat Parti de azınlıklara tam bir kültür hürriyeti vaat etmiş ve o tarihte ılımlı bir milliyetçiliğe taraftar olarak onları kazanmasını bilmiştir. Azınlık gruplarının desteğiyle, azınlıkların en kalabalık olduğu İstanbul, DP'nin bir kalesi haline gelmiştir. 21 Temmuz 1946 seçimlerinde İstanbul'daki 27 milletvekilliğinden 18'ini DP adayları kazanmış, azınlıklar DP'ye oy vermişlerdir.³⁷⁵

2. DP'nin Azınlıklara Yaklaşımı

DP'li yıllarda Varlık Vergisi adeta bir seçim süsü ve malzemesi haline getirilmiştir. Tek partiden çok partili demokrasiye geçişle birlikte Varlık Vergisi kimi zaman siyasi kadroların polemik unsuru kimi zaman da seçim malzemesi olarak kullanılmıştır.³⁷⁶ Vergi tasfiye edilip işin mali safhası kapatılsa da politik safhası sürüp gitmiş ve DP tarafından CHP aleyhine sürekli bir silah olarak kullanılmıştır.

DP kurucusu Celal Bayar, 15 Temmuz 1946'da İzmir'deki ilk büyük nutkunda Varlık Vergisi ile ilgili olarak şunları söylemiştir.

“...Varlık Vergisi mali emniyeti içte ve dışta sarsan, devlet haysiyetine dokunacak muamelelere yol açan ve kötü tatbikatıyla hatırlarda acı izler bırakmış olan böyle bir vergiye başvurmaktansa vaktinde normal ve türlü yollardan elde edilen paraların temini mümkündür. Kanaatimiz şudur ki; Varlık Vergisi gibi eşi tarihte görülmeeyen bir vergiye başvurmak asla zaruri değildir. Vaktinde tedbir alınmış olsaydı, emisyon sapmağa da lüzum kalmaz, emisyonun ve para buhranının memleketin iktisadi bünyesinde ve içtimai

³⁷⁴ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında*, s. 51-52.

³⁷⁵ Karpat, *a.g.e.*, s. 143-144.

³⁷⁶ Akar, *Aşkale Yolcuları*, s. 217.

hayatında bütün harp boyunca yapıldığı ve hala da yapmakta olduğu tahribat da baştan önlenmiş olurdu.”³⁷⁷

Demokrat Parti adayları Varlık Vergisi’ni, öncelikle azınlıkların yaşadığı bölgelerde hatırlatmışlardır. Adayların bir kısmı da seçildiği takdirde, Varlık Vergisi ile maddi kayba uğrayanların, haklarını yeniden elde etmesi için çaba gösterecekleri vaadinde bulunmuşlardır. Bu vaat kamuoyunda *Varlık Vergisi iade mi edilecek?* tartışmalarının yaşanmasına neden olmuştur. 14 Aralık 1946 tarihli Yarın Gazetesi’nin ilk sayfasında yer alan *Varlık Vergisi Geriye mi Verilecekmiş* başlıklı yazıda; Varlık Vergisi olarak tahsil edilen paraların iadesi için hükümetin Amerikan ve uluslararası Musevi sermaye çevrelerinden % 2 faizle 500 milyon Dolar alacağı ve iç borçlanma tahvillerine benzer tahviller çıkaracağı, bunların da Varlık Vergisi’ni ödeyen mükelleflere verileceği hakkında piyasada bir söylentinin çıktığı yer almıştır. Bu haberler dolayısıyla mükelleflerden alınan Varlık Vergisi’ne ait makbuzlar, İstanbul piyasasında özel bir alım satıma tabi tutulmuş ve el altından yüzde bir kıymet üzerinden satılmakta olduğu haberi verilmiştir. Ancak Maliye Bakanlığı bir tebliğ yayınlarak hemen bu söylentileri yalanlanmış ve bu haberlere önem verilmemesini, Varlık Vergisi’nin iadesinin söz konusu olmadığını bildirilmiştir.³⁷⁸

Varlık Vergisi uygulamasının azınlıklar üzerindeki olumsuz etkisi her fırsatta CHP’ni eleştirmek için gündeme getirilmeye devam edilmiştir. Konu belli aralıklarla, özellikle de genel, ara veya yerel seçimler öncesi dönemlerde sürekli olarak propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Bunun bir örneği de 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan genel seçimlerde DP İstanbul milletvekili seçilen Salamon Adato’nun 25 Eylül 1948 tarihinde DP Kuledibi Semt Ocağı’nın yıllık kongresinde yaptığı konuşmasında görülmüştür. Salamon Adato yaptığı konuşmasında;

“İspanya’da zulüm ve baskıya uğradığımız sıralarda asıl ve necib Türk milleti bize kapılarını açmıştı. Bugünkü iktidar partisi ise bir zamanlar maalesef vatandaşlar arasında farklar yaratmağa başlamıştı. meşhur

³⁷⁷ *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1946.

³⁷⁸ *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1946.

*Varlık Vergisi ile ocaklarımızı yıktı, bizi vatan hizmetine çağırdığı zaman temiz duygularımızı ihlal etti. Çünkü bize silah yerine kazma kürek verdi, askeri talim yerine toprak kazdırdı. Salamon ve Jak şirketine ait evraklar aylarca çekmecelerde bekletildi. Fakat asıl Türk milleti bunlara tenezzül etmedi. Artık kazma değil silah verilecek, artık toprak kazdırılmayacak, vatan vazifesi için lazım gelen talim ve terbiye yapılacaktır.”*³⁷⁹ demiştir.

Salamon Adato'nun bu demecine CHP İstanbul Bölgesi müfettişi Dr. Sadi ırmak cevap vermiş ve Adato'ya, Türk milletinin İspanya'dan kaçıp Türkiye'ye sığınan Yahudilere karşı gösterdiği hoşgörü için yaptığı övgüler ne kadar yerinde ise CHP'ne karşı savurduğu suçlamaların ise o kadar isabetsiz olduğunu söylemiş ve DP'nin kuruluşundan yıllar önce, azınlıklara milletvekili olma hakkı dahil olmak üzere, tüm vatandaşlık haklarının CHP tarafından sağlandığını, tarihte aksaklıklar olmuşsa bunun bürokrasinin uygulamasından ileri geldiğini ve siyasi propaganda yaparken vatandaşları dinlere ve sınıflara göre ayırmanın yanlış olduğunu belirtmiştir.³⁸⁰

1950 seçimleri dolayısıyla Varlık Vergisi yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle DP'nin azınlık kökenli milletvekili adayları Varlık Vergisi nedeniyle CHP'yi ağır bir dille eleştirmişlerdir.

1950 seçimlerin galibi Demokrat Parti olmuştur. İktidar partisine, Varlık Vergisi ile ilk soru Seyhan Bağımsız Milletvekili Sinan Tekelioğlu'ndan gelmiş, Varlık Vergisi ile ilgili olarak yapılan yolsuzlukları sormuştur. Tekelioğlu'nun sözlü sorusu üzerine Maliye Bakanı Halil Ayan şu açıklamada bulunmuştur:

“Muhterem arkadaşlar,

Biliyorsunuz ki, Varlık Vergisi 1942 yılında servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere tesis edilmişti. Mükellefiyet, kanun hükümlerine göre mükellefiyet mevzuuna giren şahısların ödeyecekleri vergi miktarının tayini, teşekkül tarzları kanunda gösterilen hususi komisyonların takdirine bırakılmakta ve bu komisyonun kararlarının nihai ve kati mahiyette olmaları

³⁷⁹ **Akşam**, 24 Temmuz 1946.

³⁸⁰ **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1948.

kabul edilerek, bu kararlara karşı idari ve adli kaza mercilerinde dava açmak hakkı tanınmamakta idi. ...

Devlet maliyesi mefhumu ile hiçbir alakası olmayan böyle bir verginin tatbikatında husule gelmiş olan haksızlık, nispetsizlik ve tezatların azametini tasavvur etmek kolaydır. Eğer bugün bu hicbâver neticeleri huzurunuzda getirip dökmekten içtinap edersem herhalde beni mazur görürsünüz.”

Tekelioğlu bu cevabın kendisini tatmin etmediğini ve verginin adil olmayıp o tarihte yolsuzluklar yapıldığını, tarh edilen bazı vergilerin tahsil edilmediğini, bazı kişilere dost muamelesi yapıldığını ifade etmiştir. Tekrar kürsüye gelen Maliye Bakanı Halil Ayan şunları söylemiştir;

“Efendim, Varlık Vergisi bir müddet tatbik edildikten sonra neşredilen bir kanunla, Varlık Vergisi’nde bazı tadilat vücuda getirilmiş ve tahsil edilmeyen bakiye verginin terkinini ihtiva eden kanun hakkında muhtemelen arkadaşımız Sinan Tekelioğlu bahis buyurmuş olsa gerektir. Buyurdukları liste tetkik edilmiş değildir. Bendeniz şimdi bunlar hakkında kati malumat arz edemeyeceğim. Eğer cevabım kendilerini tatmin etmemiş ise başka bir celseye talikini rica edeceğim. Mevzuu bahis vergi kanununun bütün dosyaları arşivdedir. Bugün hazineye mevcut dosyalar arasında değildir. Şimdilik kendilerine arz edeceğim bundan ibarettir.”³⁸¹

Bu konu üzerine yazan Ali Naci Karacan Varlık Vergisi’nin dedikodu tarafını kurcalamanın hiçbir fayda getirmeyeceğini, ancak bu vergiden dolayı ağır bir şekilde zarara uğrayan vatandaşların hangi partiye ait olurlarsa olsun mağduriyetlerinin devlet tarafından yapılan bir haksızlık sonucu olduğundan, devlet tarafından düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁸²

1951 yılının Mart ayında Seyhan bağımsız milletvekili Sinan Tekelioğlu’nun Varlık Vergisi’nin mükelleflere iadesi hakkında bir yasa önerisi hazırladığı ve buna dönemin azınlık milletvekilleri Salamon Adato, Ahilya Moshos, Andre Vahram’ın destek verecekleri basında yer almış, ancak daha sonra sözü geçen milletvekilleri bu haberin tamamen uydurma olduğunu belirtmişlerdir.³⁸³

³⁸¹ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1950/temmuz1950.htm>

³⁸² Rıfat N. Bali, “Çok Partili Demokrasi Döneminde Varlık Vergisi Üzerine Tartışmalar”, **Tarih ve Toplum**, Sayı 166, Eylül 1997, s. 53.

³⁸³ Bali, **Çok Partili Demokrasi**, s. 53.

1950 seçimlerinden sonra, DP milletvekili olan ve Varlık Vergisi çıkarıldığında “*Herkesten eşit vergi alınıyor. Böyle gayri adilane vergi olur mu diyenlere dine, ilme inanan bir adam sıfatı ile söylüyorum. Dünya yüzünde ve bütün tarih boyunca bundan daha adilane vergi olmamıştır.*”³⁸⁴ sözleriyle verginin en ateşli savunucularından olan Hamdi Başar, Meclis’te yaptığı konuşmada Varlık Vergisi’ni ortaçağ haracı olarak nitelemiştir. Konuşmasından dolayı kutlanan Başar’a cevap olarak dönemin Maliye Bakanı yaptığı konuşmada *Verginin her açıdan büyük bir haksızlık olduğunu ve devlet maliyesi kavramı ile ilgisi olmadığını* söylemiş ancak Varlık Vergisi dolayısıyla oluşan zararın Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik koşullardan ötürü hiçbir biçimde tazmin edilemeyeceğini de sözlerine eklemiştir.

DP’nin iktidar olmasından sonra basında gayrimüslim azınlıkların yedek subay olmalarından başka kamu hizmetlerinde de memur olarak çalışmalarına izin vermeyi öngören bir yasa tasarısı hazırlandığı haberi basında yer almıştır. Bu haber üzerine Şalom Gazetesi bu yasanın çıkması halinde DP’nin Türkiye’ye yapacağı iyiliklerin en büyüğünü yapmış olacağını, DP iktidar olana kadar gayrimüslim vatandaşlara hiçbir değer verilmediği, kamu hizmetlerinde hiçbir memuriyete giremediklerini belirtmiştir. CHP’nin Anayasa’nın tüm maddelerine karşın gayrimüslim vatandaşlara karşı ayrımcılık yapmış olduğunu, bunun en belirgin örneğinin ünlü Varlık Vergisi olduğunu söylemiş ve bu verginin sadece gayrimüslim vatandaşları perişan etmek için çıkarıldığını eklemiştir.³⁸⁵

1951 yılının Mart ayında Seyhan bağımsız milletvekili Sinan Tekelioğlu’nun Varlık Vergisi’nin mükelleflere iadesi hakkında bir yasa teklifi hazırladığı ve buna dönemin azınlık milletvekilleri Salamon Adato, Ahilya Moshos, Andre Vahram’ın destek verecekleri basında yer almış, ancak daha sonra adı geçen milletvekilleri bu haberin tamamen uydurma olduğunu belirtmişlerdir.³⁸⁶

Varlık Vergisi uygulaması, gayrimüslimlerin Demokrat Parti’yi desteklemelerinde önemli bir etken olmuş ancak seçimleri kazanan DP Varlık

³⁸⁴ Ahmet Hamdi Başar, “Musa’nın Adaleti”, *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1942.

³⁸⁵ Bali, *Çok Partili Demokrasi*, s. 52.

³⁸⁶ *Vatan*, 28 Mart 1951.

Vergisi ile ilgili verdiği vaatlerin hiçbirini tutmamıştır.

1951 yılı İstanbul Belediye seçimleri öncesinde Varlık Vergisi tekrar gündeme getirilmiştir. DP adayları bu vesileyle CHP'yi suçlarken CHP'li Lütfi Kırdar ise bu verginin hata ve sevaplarında DP ile ortaklaşa sorumlu olduklarını, çünkü şimdiki DP'li yöneticilerin o sırada CHP'de milletvekili olduklarını ve herhangi bir tepki göstermediklerini söylemiştir.³⁸⁷

1951 yılının Mayıs ayında Varlık Vergisi uygulaması süresince İstanbul Defterdarı olan Faik Ökte'nin kaleme aldığı *Varlık Vergisi Faciası* isimli kitap önce bir gazetede tefrika halinde yayınlanmış sonra da Nebioğlu Yayınevi³⁸⁸ tarafından basılmış ve basında çeşitli tartışmalara yol açmıştır.

Basında kitabın yayımlanmasının bazı gayrimüslim milletvekillerinin içinde bulunduğu bir grubun T.B.M.M.'de verginin iadesi için çalışmalar yaptıkları, hatta gayrimüslim vatandaşlar arasında bu iadenin Marshall Yardımı'ndan yapılacağı iddialarının dolaştığı bir ortama rastlamasının tesadüf etmesi üzerinde durulmuştur. Kitabın yayınlanmasındaki amacın, İstanbul'daki azınlıkların oy miktarlarının önemi de göz önünde bulundurulunca, CHP'nin tekrar güçlendiği bir ortamda güçlenen CHP'nin prestijinin sarsılması olduğu da ileri sürülmüştür.³⁸⁹

Kitap Demokrat Parti tarafından İsmet İnönü ve CHP hakkında menfi propaganda malzemesi olarak kullanılmak istenmiştir. Kitabın yayınlanması esnasında yurt dışında olan dönemin Başbakanı Şükrü Saracoğlu'na uygulamanın sorumluluğunu İnönü'ye yüklemesi ümidiyle yurda dönüşünde kitapla ilgili görüşleri sorulduğunda, Saracoğlu bu umutları boşa çıkararak vergiyi sahiplenmiş ve bu gün aynı mevkide aynı mali koşullarla karşılaşırca, bu kanunun uygulamasından edindiği tecrübelerle bir yenisini yapmakta tereddüt etmeyeceğini söylemiştir.³⁹⁰

Saracoğlu bu sözlerine ilave olarak Faik Ökte'nin kitabını henüz

³⁸⁷ **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1951.

³⁸⁸ Kitap 1943 yılında kurulan ve Osman Nebioğlu'nun sahibi olduğu Nebioğlu Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Nebioğlu yayınevi sanki Türkiye'deki A.B.D. elçiliğinden yönetiliyormuş gibi, çoğu A.B.D. devlet görevlilerince yazılan ve tüm ülkeleri Sovyetler karşı dine çağıran Soğuk Savaş kitapları yayınlaması ile ünlenmiştir. Cengiz Özakıncı, **United States of İrtica 1945-1999, Soğuk Savaş Döneminden Yeni Dünya Düzenine Türkiye'de İrtica ve Emperyalizm**, İstanbul, 1999, s. 84.

³⁸⁹ Bali, **Çok Partili Demokrasi**, s. 49.

³⁹⁰ **Son Saat**, 22 Mayıs 1951.

okumadığını, okuduktan sonra Ökte'ye de cevap vereceğini söylemiştir. Saracoğlu ertesi gün verdiği ikinci demecinde de;

“Varlık Vergisi benim beğendiğim işlerimden birisidir. O zaman içinde bulunduğumuz şartlar, yani seferber edilen ordunun masraflarını karşılamak, darlık içine düşen hazineyi takviye etmek icap ediyordu. Bunun için iki yol vardı. Birisi fakir köylünün boş olan ambarına yeniden el uzatmak, aşar vergisini yeniden diriltmek, diğeri de bu vatanın nimetlerinden istifade etmiş zenginlerimizin varlıklarına müracaat etmek idi. Biz ikinciyi tercih ettik. O zaman iktisadi, mali ihtiyaçlara cevap vereceğini umut ettiğimiz tedbirleri ihtiva eden Varlık Vergisi Kanunu’nu Meclis’ten geçirdik. ... Bu kanun iyi bir kanundur. İhtiyaçlara cevap vermiştir. Yalnız tatbikat esnasında bazı soysuzların bir takım suistimaller yapmış olması bu kanunun kıymetini düşürmez. Türkiye’deki varlığın büyük bir kısmı İstanbul’da toplanır. İstanbul’da toplanan bu varlığın yine büyük bir kısmı yabancı ve azınlıkların elindedir. Bu bakımdan varlıktan vergi alındığına göre (onlardan) daha çok para alınmıştır..”³⁹¹

1952 yılında Başbakan Adnan Menderes, Fener Rum Patriği Athenogoras’ı makamında ziyaret etmiştir. Bu ziyaret Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Başbakanının Fener Rum Patriğini makamında ziyareti olması açısından oldukça önemlidir.

1952 milletvekili ara seçimlerinden önce Varlık Vergisi seçim öncesi yine seçmene hatırlatılmış ve CHP İzmir Milletvekili adayı olan Şevket Adalan aleyhine propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Yeni Sabah Gazetesi; adaylar arasında İzmir’den Şevket Adalan’ın da bulunmasının her tarafta, ancak hayret ve üzüntü uyandırdığını, Adalan’ın nefret edilen Varlık Vergisi uygulamasında en aktif rolü oynadığını, CHP’nin, demokratik bir sisteme girdikten ve onun gereklerine uymak için çaba harcadığını söyledikten sonra nasıl olupta Adalan’a milletvekilliği listelerinde, yer vermek gafletinde bulunduğu gibi söylemlere sayfalarında yer vermiştir.³⁹²

³⁹¹ Son Telgraf, 23 Mayıs 1951.

³⁹² Yeni Sabah, 12 Temmuz 1952.

1954 genel seçimleri yaklaşırken, 1953 yılında Varlık Vergisi bir kez daha gündeme gelmiş, DP Tokat milletvekili Ahmet Gürkan'ın³⁹³ Varlık Vergisi'nde tahsil edilen vergilerin iadesi konusunda Meclis'e bir yasa tasarısı vereceği haberi basında yer almıştır. Bu haber üzerine Şalom Gazetesi bu yaranın DP hükümeti tarafından kapatılacağını umduğunu yazmıştır. Ahmet Gürkan'ın daha sonra Varlık Vergisi'nin Meclis'te kabul edildiği tarihte Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakan sıfatlarını taşıyan kişilerin genel seçimlere katılma haklarına sahip olmamaları için bir yasa teklifi hazırlayacağı haberinin basında yer alması üzerine bir başyazı yazarı Nadir Nadi bu tür bir yasa teklifinin her türlü demokratik ilkelere aykırı olduğunu ve bir vatandaşın temel hakları üzerinde kısıtlama yapılamayacağını yazmıştır. Bu yazıya Ahmet Gürkan'ın cevabı Cumhuriyet'te yayınlanmış, Gürkan önce böyle bir yasa tasarısı teklifi hazırlamadığını belirtmiş ve 1954 seçimlerinde bir daha seçilirse Varlık Vergisi müsebbiplerinin her türlü siyasi haklarının alınması için çeşitli tekliflerde bulunacağını belirtmiştir.³⁹⁴

Bu mektubun yayımlanması üzerine Avram Leyon, Şalom Gazetesi'nde Ahmet Gürkan'a bir açık mektup yazmış ve Gürkan'ın satırlarından cesaret alarak kendisinden bir ricada bulunmuştur. Avram Leyon, Varlık Vergisi'nden Gayrimüslimler kadar Müslümanların da etkilendiğini belirtmiş ve Gürkan'ın beyanatında 1954 seçimleri ile ilgili sözlerini hatırlatarak, seçimlere daha beş ay olduğunu ve böyle bir kanun teklifi yapmak için en uygun zamanın şimdi olduğu ve bunu neden seçimlerinden sonraya bıraktığını, hemen yapmadığını sormuş ve şöyle devam etmiştir.

“Halk Partisi'nin haksız olarak iktisap ettiği para ve menkuller yeni çıkan bir kanunla Hazine'ye intikal ediyor. Varlık Vergisi faciasının mesulleri Halk Partililer olduğuna göre –bunu siz söylediniz- o halde Halk

³⁹³ Ahmet Gürkan Taşova ilçesinde arzuhalcilik yaparken DP Tokat milletvekili olmuştur. Daha önce de İnönü ve CHP aleyhinde sansasyon yaratacak olayları meclis gündemine getirmeye çalışmış, bu kapsamda Ömer İnönü hakkında asılsız suçlamalarda bulunmuştur. Soruşturma sonucunda “adaletin yerine getirilmesini kasten engellemek” nedeniyle hakkında suç duyurusunda bulunulmuş ancak dokunulmazlığı olduğundan cezalandırılmamıştır. Ayrıca kesinleşmiş bir mahkumiyeti olduğu halde yine aynı nedenle hapis yatmaktan kurtulmuştur.

³⁹⁴ **Cumhuriyet**, 16 Aralık 1953.

*Partisi'nden Hazine'ye intikal eden paralardan Varlık Vergisi mükelleflerinin verdikleri paralardan bir kısmının iade edilmesi için bir kanun teklifi yapınız. Bundan ne bütçe sarsılır ne de Hükümete bir yük olur, çünkü nasıl olsa Hazine'ye intikal eden Halk Partililerin paraları ne hesapta ne de bütçede yoktu. Bunun için mükelleflere verdikleri paralardan bir kısmını iade etmekle, yüzbinlerce insan yeniden hayata kavuşacaktır. Bunu yapabildiğiniz takdirde, Türk milleti değil 1954 seçimlerinde, ilelebet sizi mebus seçer ve seçilmezseniz dahi binlerce insanın kalbinde daima yaşayacaksınız ve sizi minnetle anacaktır.”*³⁹⁵

Avram Leyon'un Ahmet Gürkan'a yazdığı açık mektup basında yankı bulmuş ve azınlık gazeteleri de dahil olmak üzere çeşitli gazetelerde yorumsuz olarak aynen yayınlanmıştır.³⁹⁶

Seçimler yaklaştıkça Başbakan Adnan Menderes'te seçim konuşmalarında Varlık Vergisi'ni ele almış ve 21 Nisan 1954 tarihinde Trabzon'da Varlık Vergisi'ne vurgu yaparak aşağıdaki konuşmayı yapmıştır.

“Onlar (CHP), vergi zulmünden de bahsediyorlar, bugün bu memlekette vergi zulmü var derken nasıl utanmadıklarına şaşıyorum. Onlar ki maliye tarihimizde kapkara bir leke gibi duracak olan Varlık Vergisi'nin mucidi ve tatbikçisidirler. Bu barbar verginin altmış bir bin mükellefi vardı. Tetkik için üç komisyon çalışıyordu. Bu komisyonların kararları itirazsız ve temyizsizdi. 15 gün içinde işlerini bitirmeleri lazımdı. 15 günde on üç çalışma günü, günde sekiz saatten yüzdört çalışma saati vardır. Bu kadar zaman 61 bin mükellefin isimlerini ve adreslerini okuyup tetkik etmeğe kafi gelmez, bugün bu memlekette vergi zulmü vardır, bu zulümleri kaldıracam diyen zat Türk mali tarihinde böyle bir yüz karası yaratmış olan ve bu keyfi haracı ödemeyenleri sürgüne, çalışma kamplarına sevk etmiş olan insandır.”

Demokrat Parti, Varlık Vergisi'nden hem maddi hem manevi zarar görenlere, çalışma merkezlerinde sağlık durumu bozulanlara tazminat vaat etmiştir. Gerçekten de, azınlıklar kısa süre içinde yeniden ekonomik yaşama dahil olmuşlardır³⁹⁷

³⁹⁵ Avram Leyon, “Tokat Mebusu Sayın Ahmet Gürkan'dan Bir Rica”, *Şalom*, 24 Aralık 1953.

³⁹⁶ Bali, *Çok Partili Demokrasi*, s. 54.

³⁹⁷ Moshe Sevilla-Sharon, *Türkiye Yahudileri*, İstanbul, 1992, s. 86.

Varlık Vergisi 1957 yılı da dahil olmak üzere tüm ana veya yerel seçimlerde gündeme gelmiştir. Seçim dönemlerinde bu kanunun gündeme gelmesi rastlantı eseri olmamıştır. Her defasında Varlık Vergisi'nden dolayı CHP suçlanmıştır. DP'nin azınlık kökenli milletvekilleri veya başkan adayları seçmenlerden CHP'ye oy vermemelerini istemişler ve bu istekleri büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. O dönem azınlıkları CHP'ye mesafeli durmuşlar, DP'yi desteklemişlerdir.

1957 genel seçimlerinden sonra Türkiye aralıklı olarak üç askeri müdahale görmüştür. 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980. Bu çalkantılı yıllarda Varlık Vergisi bir daha ne gayrimüslim yurttaşlar ne de siyasetçiler tarafından ağza alınmıştır. DP iktidarı yıllarında Varlık Vergisi'nin iade edileceği konusunda büyük ümitler besleyen azınlıklar da bu faslı kapatmışlar, Varlık Vergisi'nin iadesinin hiç bir zaman gerçekleşmeyeceğini, ve siyasî partiler tarafından sadece CHP'ni eleştirmek için *malzeme* olarak kullanıldığını anlamışlardır.

F. Varlık Vergisi Uygulamasından Sonra Azınlıkların CHP ve DP'ye Yaklaşımı

Milli Korunma Kanunu'nun uygulanması ile ortaya çıkan savaş zenginleri arasında Musevi, Rum ve Ermeni kökenli vatandaşlar önemli bir oran teşkil etmiştir. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısı ve çözülme süreci ile ilgili doğal sonuç olmuştur. Ancak böyle bir olgu Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi ile ilgili etkiler de yapmıştır. Bu azınlıklar Atatürk döneminde güvenlik içinde olmalarına karşın, hiçbir zaman da tam olarak topluma bağlanamamışlardır. Varlık Vergisi de bu güvensizlik duygusunu körüklemiştir.³⁹⁸

Savaşın sona ermesi ve DP'nin kurulmasıyla birlikte, Türkiye'nin çok partili döneme ve daha özgür bir ortama adım atmasına, CHP'nin azınlıklara karşı daha kucaklayıcı bir tutum takınmasına karşın azınlıklar tek parti dönemindeki izlediği siyasetten dolayı CHP'ye karşı içten içe öfke beslemişlerdir.

Bu bastırılmış öfkenin kendini belli etmesi için ilk genel seçimlerin

³⁹⁸ Timur, **a.g.e.**, s. 187.

yapılmasını beklemek gerekmiştir. 21 Temmuz 1946 tarihindeki genel seçimler için CHP azınlık cemaatleri ileri gelenleriyle temas kurup cemaatin önde gelenleri arasından seçilecek kişileri milletvekili adayı olarak göstereceğini belirtmiş ve azınlıklardan oylarını CHP'ye vermelerini istemiştir.³⁹⁹ Bunun üzerine Ermeni asıllı Berç Türker, Yahudi asıllı Avram Galanti, Rum asıllı Kaludi Laskari ve Dr. Kukulis CHP'nin İstanbul listesinden aday gösterilmişlerdir. DP'nin de milletvekili adayı göstermek üzere Yahudi cemaati liderlerinden isim önermelerini istemesi üzerine cemaat liderleri avukat Salamon Adato'yu önermişlerdir. Cemaat ileri gelenlerinden Prof. Dr. Mişon Ventura ise bağımsız aday olarak seçime katılmıştır.⁴⁰⁰

Seçim propagandası konuşmaları sırasında DP'nin CHP'ye yönelttiği belli başlı eleştiri konularından biri Varlık Vergisi olmuştur. Propaganda faaliyetleri sırasında *DP'ye oy verin, ödediğiniz vergileri size geri vereceğiz* şeklinde konuşmaların yapılması üzerine Vakıf Gazetesi'nin Varlık Vergisi Kanunu'nun T.B.M.M.'de görüşmeleri sırasında DP kurucularından Adnan Menderes, Emin Sazak, Refik Koraltan, Fuad Köprülü ve Yusuf Tengirşenk'in kanunun kabulü için oy kullandıklarını hatırlatmasına rağmen DP seçim konuşmalarında Varlık Vergisi konusunu hep gündeme getirmiştir.

1946 seçimlerinde İstanbul'daki 27 milletvekilliğinden 18'ini Demokrat Parti adayları kazanmıştır. İstanbul'da önemli bir seçmen sayısına sahip Gayrimüslim azınlıklar Demokrat Parti adaylarını desteklemişlerdir.

Demokratlar azınlıklara tam bir kültür hürriyeti vaat etmişler ve o tarihte mutedel bir milliyetçiliğe taraftar olarak onları kazanmasını bilmişlerdir. Azınlık gruplarının desteği iledir ki, azınlıkların en kalabalık olduğu İstanbul Demokrat Parti'nin kalesi haline gelmiştir.⁴⁰¹

Hükümetin Balıklı Rum Hastahanesi'ni Rum cemaatine iade etmesinin yarattığı çok olumlu etki nedeniyle Rum seçmenlerin CHP lehine oy kullanacakları ve cemaatten iki milletvekili seçtirecekleri ileri sürülmüş ancak bu haberlere karşın azınlıklar 1946 seçiminde kitlesel bir şekilde DP'ye oy vermişlerdir. Bunun sonucunda Salamon Adato ve Rum asıllı

³⁹⁹ **Vatan**, 15 Temmuz 1946.

⁴⁰⁰ **Tasvir**, 19 Temmuz 1946.

⁴⁰¹ Karpas, **a.g.e.**, s. 222.

Vasil Konos DP'den İstanbul milletvekili seçilmiş, CHP'den adaylıklarını koyan diğer azınlık milletvekili adayları ise seçilememişlerdir.⁴⁰²

Bu sonuçlar, Varlık Vergisi'nin azınlıkların zihinlerinde yarattığı travmanın aradan geçen üç yıla karşın canlılığını koruduğunu ve azınlıkların Varlık Vergisi'ne yapılan her göndermeye karşı son derece duyarlı olduklarını göstermesi açısından anlamlıdır. Çok partili demokrasi döneminin başlaması, CHP'nin azınlıklara karşı daha sıcak ve olumlu bir yaklaşım göstermesi, yaklaşmakta olan genel seçimlerde azınlık oylarına talip olan DP'nin Varlık Vergisi'yle haksız bir biçimde fazla tahsil edilen vergileri iade edeceğine dair beyanlarda bulunması, Amerikan Yahudi çevrelerinde Varlık Vergisi'nin iade edilebileceği konusunda bir umudun yeşermesine neden olmuştur.

Türkiye'nin ABD'den mali yardım talep etmesi üzerine de Amerikan Yahudi toplumu liderleri talep edilen mali yardımın Varlık Vergisi Kanunu'yla tahsil edilen vergilerin iadelerinin gerçekleşmesi koşuluna bağlı olarak kabul edilmesi için çaba harcamışlardır. Bu çabaların başını 1945 yılına kadar Laik Konsey Başkanlığı ve üyeliği görevlerinde bulunan daha sonra da A.B.D.ye yerleşip Amerikan Yahudi Komitesi'nin üst düzey yönetiminde bulunan Marsel Franko çekmiştir. Franko'nun Türkiye'de gelişmekte olan siyasi konjonktürü değerlendirmiş, Varlık Vergisi'nin iadesi yolunda bir karar çıkarılması konusunda Amerikan ve Türk kamuoylarını etkilemek için 20 Temmuz 1945 tarihinde, bir hareket planı teklif etmiştir. Planda; Türkiye'de hakim olan diktatörlük rejimi tarihinde, ilk kere Varlık Vergisi ile ilgili bir muhalefet açıkça dile getirilmiş, Celal Bayar, CHP'nin kamuoyuna kapalı bir toplantısında saldırının başını çekmiş ve Varlık Vergisi sırasında tahakkuk edilen vergilerden en yüksek olanların tekrar gözden geçirilmeleri için bir oylama yapılması kararının alınmasını sağlamış, ancak Varlık Vergisi'nin hükümet tarafından desteklenmesini bir parti disiplini sorunu haline getiren İnönü'nün kişisel müdahalesi ile bu kararı hükümsüz kılmıştır. Basına uygulanan baskıya rağmen iki gazete Varlık Vergisi uygulamasına karşı ısrarla protestolarda bulunmuş, bunun üzerine her iki gazete uzun süre kapatılmış, CHP'nin bir kesimi ile aydınların en önemli

⁴⁰² Bali, *Cumhuriyet Yıllarında*, s. 55-56.

bir bölümü, nesnel davranma ve adaletin sağlanması için hareket etmemiş, salt hükümete karşı sağlam bir muhalefet platformu oluşturduğundan Varlık Vergisi'ne karşı olmuştur. Bu kesimde potansiyel bir müttefik mevcuttur. (Varlık Vergisi'nden) Sorumlu olan hizbin itibarı düşmüştür. Yakın bir gelecekte oluşacak uluslararası gelişmelerin baskısı altında pek muhtemelen görevinden alınacaktır. Azınlık karşıtı siyasetin esas müsebbihi olan aynı cumhurbaşkanı bile olsa, bundan sonra iktidarda bulunacak olan herhangi bir kişi, şu anda başbakan olan kişiden daha kötü olamaz denilerek aşağıdaki eylem planı önerilmiştir.

“1. *Dostane ancak kararlı bir üslupla yazılmış ve ezici bir çoğunluğu Yahudi olmayan senatör, kongre temsilcileri, gazeteci veya yayınevi sahipleri gibi adları Amerikan kamuoyunda tanınmış kişilerin imzalayacakları bir çağrı metninin kaleme alınması,*

2. *Bu çağrı metninin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye telgrafla yollanması. Metnin bir kopyasının, uygun yorumlar eklenerek, Washington'daki Türk Büyükelçisi'ne verimesi,*

3. *On beş gün içinde cevap alınmadığı veya herhangi gelişme olmadığı takdirde Amerikan kamuoyunun konuya dikkatinin çekilmesi için The New York Times'a mektuplar yollanması. Mektupların BBC ve OWI tarafından Türkiye'de yayımlanmalarının sağlanması,*

4. *Bu girişimlerle eşzamanlı olarak kurucuları Yahudi olmayan ve insan haklarını savunan bir sivil toplum teşkilatının, Türkiye'yi yöneten ve sayılarının bin veya ikibin civarında olduğu tahmin edilen kişilere mektup göndermesi. Bu kişilere gönderilecek mektuplarda geçmişte azınlıklara ve yabancılara karşı uygulanan yanlış siyaset yüzünden meydana çıkmış olan talihsiz duruma işaret edilmesi,*

5. *Yeni gelişmeler için “bekle ve gör” siyasetinin uygulanması.”*⁴⁰³

Raporun komiteye sunulmasından bir süre sonra Franko komite yöneticileri ile tekrar görüşmelerde bulunmuş ve bu konuda ısrarcı davranmalarını tavsiye etmiştir. Komite yönetimi Varlık Vergisi'nin iadesi konusunda Türkiye'ye baskı yapmalarını sağlamak için kongre üyelerini de

⁴⁰³ Bali, a.g.e., s. 64-67.

etkilemeye çalışmış ve Florida eyaleti senatörü Claude Pepper'in dışişlerinden sorumlu danışmanı ile temasa geçmiştir.

Franko raporundan bir yıl sonra daha ısrarcı bir şekilde çabalarını sürdürmüştür. Franko komiteye ilk teklif ettiği yumuşak yaklaşımın o tarihte geçerli siyasi ortam çerçevesinde hazırlandığını, ortamın değişmesi üzerine sınırlı olmak kaydıyla, daha kararlı bir üslupla hazırlanacak bir beyanat verilmesinin artık mümkün olabileceğini dile getirmiştir. Bu gelişmeler üzerine bir komite yöneticisi Türkiye'yi ziyaret ederek yerinde tespitlerde bulunmuştur. Ancak tespitlerine göre Varlık Vergisi'nin tazmin edilmesi konusunda bir çözüm olmadığı kanaatine varmıştır.

A.B.D. Dışişlerini etkilemeye yönelik bütün lobi faaliyetleri sonuçsuz kalmıştır. A.B.D., Sovyetlerin yayılmacı ihtiraslarıyla karşı karşıya olan Türkiye'nin A.B.D.'nin Varlık Vergisi konusunda yapacağı girişimleri Türkiye'nin, bir iç meselesine müdahale olarak kabul edip buna bir tepki göstererek Batı'dan uzaklaşması ve S.S.C.B.'nin etki alanına girmesinden endişe ettiği için konuya doğrudan müdahale etmemiştir.⁴⁰⁴

Bütün beklenti ve ümitlerin tersine Varlık Vergisi'nin iadesini mümkün kılacak bir siyasi ortam mevcut olmadığı gibi, kamuoyu da bu tasarıyı pek desteklememiştir. DP muhalefetle iken partinin İstanbul milletvekili Salamon Adato, CHP'yi eleştiren siyasi konuşmalarında Varlık Vergisi'ni gündeme getirmiş ancak sözleri hem CHP'den hem de basından tepki görmüştür.⁴⁰⁵ Bir gazetenin, Amerikan şirketleri ve uluslararası Yahudi bankerlerden % 2 faizli borçlanma tahvilleri karşılığında alınacak beş yüz milyon dolar krediyle, haksız bir biçimde fazla tahsil edilen Varlık Vergisi'nin ilgili mükelleflere iade edileceğine dair bir haber yayımlanması üzerine Maliye Bakanlığı bir tebliğ ile bunu yalanlamıştır.⁴⁰⁶ DP ve Celal Bayar ise konuya fırsatçı bir açıdan yaklaşmışlardır. Bayar, gayrimüslimlerin DP'ye oy vermelerini sağlamak için Varlık Vergisi'nin iade edileceğini söyleyip onları oyalama siyasetini benimsemiştir. Bayar, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden iki üç ay önce, gayrimüslim arkadaşlarıyla yaptığı özel sohbetlerde DP'nin T.B.M.M.'de yeteri kadar sandalyeye sahip olması

⁴⁰⁴ Bali, **a.g.e.**, s. 68-72.

⁴⁰⁵ Bali, **Çok Partili Demokrasi**, s. 48.

⁴⁰⁶ **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1946.

halinde azınlıkların Varlık Vergisi'nden uğradıkları zararları tazmine yönelik yasa teklifinde bulunacağına söz vermiştir. Metin Toker anılarında İstanbul'daki gayrimüslim demokratların bazen kendisinden Varlık Vergisi diye alınan paraların geri verilip verilmeyeceğini sorduklarında, Bayar'ın bunları yuvarlak laflarla geçiştirdiğini, fakat onlarda bu ümidi besili tutmaya ve DP'nin yanında kalmalarını sağlamaya çalıştığını, o kadar ki en sonunda, Maliye Bakanlığı'nın bir tebliğ yayımlayarak bu yoldaki söylentileri yalanlamak zorunda kaldığını anlatarak Bayar'ın bu konudaki tavrını açıklamaktadır.

Varlık Vergisi büyük bir kısım vatandaşı, özellikle hemen bütün gayrimüslim azınlıkları CHP'ye ve onun yöneticilerine düşman etmiştir.⁴⁰⁷

1950 seçimlerinde CHP ülkenin daha kalkınmış olan batı bölgesinde tek bir ilde seçim kazanamamıştır. Kazandığı bütün iller Ankara'nın doğusundadır ve bu büyük ölçüde az gelişmiş bölgelerde, CHP'ye sadık olan eşraf, aşiret reisleri ve büyük toprak sahiplerinin kullanılan oyları denetlemiş olmaları sayesinde olmuştur.⁴⁰⁸

3 Eylül 1950 yerel seçimlerinden önce Şalom gazetesinde Demokrat Parti'yi destekler yönde yazılar çıkmaya başlamıştır. Avram Leyon'un kaleme aldığı yazıda;

*“CHP hükümetleri gayrimüslim vatandaşlara daima üvey evlat gözüyle bakmıştır. En büyük misali meşhur Varlık Vergisi'dir, sanki bu vergi gayrimüslim vatandaşları ezmek için çıkarılmıştır, bu vergi yüzünden yüzlerce vatandaş perişan olmuştur. Bilmem bu vergiyi çıkaranlar şimdi vicdan azabı duyuyorlar mı? Bütün bu haksızlıkların düzeltilmesi Demokrat Parti hükümetinin omuzlarına yüklenmiştir. Tam demokrat bir başkan olan sayın Adnan Menderes yukarıdaki anayasanın maddelerini tatbik mevkiine koyacağına ümit ederiz, bunu DP'den bekliyoruz.”*⁴⁰⁹ denmiştir.

Şalom gazetesi başka bir yazısında da; özellikle küçük memurların büyük haksızlığa uğradıkları zira verginin % 25'i ödendikten sonra af çıktığını, bu arada bir çok küçük esnaf ve memurun varını yoğunu satarak

⁴⁰⁷ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **Türkiye'de Üç Devir**, Cilt 2, İstanbul, 1973, s. 54.

⁴⁰⁸ Zürcher, **a.g.e.**, s. 316.

⁴⁰⁹ Avram Leyon, “DP'den Beklediklerimiz”, **Şalom**, 29 Haziran 1950.

vergiyi ödediklerini, verginin iadesinin bir çok Yahudi evine neşe katacağını belirtmiştir.⁴¹⁰ Varlık Vergisi mükellefleri Mallarını mahkeme kararı ile geri alabilmek için ikiyüzbin lira sermayeli bir avukatlık bürosu kurmuşlardır.

Savaş zenginlerinin dışa dönük ilişkileri olan İstanbullu ve gayrimüslim kanadı, Varlık Vergisi nedeniyle CHP'den uzaklaştırmıştır. Bu grup daha sonraki dönemlerde Demokrat Parti'yi ve devamı olan diğer partileri desteklemiştir.⁴¹¹

1954 genel seçimlerinde CHP'den Munis Tekinalp'in milletvekili adayı olması üzerine, seçim öncesi kendisiyle yapılan bir röportajda Varlık Vergisi hakkındaki düşünceleri ve seçilirse bu konu hakkında uğraşp uğraşmayacağı sorulması üzerine Tekinalp verginin elim bir olay olduğunu ve seçildiği takdirde elinden geleni yapacağını belirtmiştir. Tekinalp'in CHP'den koyduğu adaylığı konusunda yazı yazan Yahudi gazeteci İlyazer Menda, Tekinalp'in Yahudi olduğunu söylemekten üzüntü duyan bir kişi olduğunu ve Yahudi ırkı ile hiçbir bağlantısı olmaması için Moiz Kohen olan adını da Tekinalp'a değiştirdiğini yazmıştır. Tekinalp'in kendisini Türkiye Yahudilerinin temsilcisi olarak milletvekili adayı olmadığını beyan ettiğine göre Tekinalp'in Türkiye Yahudi cemaatinin çıkarlarını nasıl temsil edeceğini ve koruyacağını sormuştur. Türkiye Yahudilerinin anısı hala taze olan Varlık Vergisi nedeniyle CHP'ye karşı hiçbir sempati duymadıklarını belirtmiş ve Yahudileri 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinde DP'ye oy vermeye davet etmiştir. Seçim kampanyası sırasında CHP İstanbul adaylarından Ekrem Özden yaptığı konuşmada tüm vatandaşları eşit haklara bağlı insanlar olarak gördüklerini ve mezhep ve din farkı kabul etmediklerini söylemiş, Bedii Faik de radyoda yaptığı konuşmada Varlık Vergisi'nin bir hata ve anti demokratik uygulama olduğunu belirtmiştir. Bedii Faik'in bu konuşması üzerine Yahudi gazeteci Robert Bally yazdığı yazıda Tekinalp'in Şalom Gazetesinde yayımlanan mülakatına göndermede bulunarak CHP'nin şimdiye kadar Varlık Vergisi haksızlığını düzeltmek için ne beklediğini sormuştur. 1954 seçimleri DP'nin zaferi ile sonuçlanmış ve Hami Soryana 327.741 oy alıp DP'den İstanbul milletvekili seçilmiştir.

⁴¹⁰ Leyon, "Varlık Vergisi İade Edilebilir mi?", *Şalom*, 6 Temmuz 1950.

⁴¹¹ Karatepe, *a.g.e.*, s. 81.

Almanya'nın Bonn kentinde bir mahkemenin, Hitler döneminde Yahudilerin Almanlara sattıkları mal ve mülklerin satışlarının baskı altında yapılmış satışlar olduğundan yasal olmadıklarına karar vermesi üzerine, Yahudi gazeteci Robert Bally'nin DP hükümetinin bunu örnek alıp Yahudilerin Varlık Vergisi döneminde sattıkları gayrimenkulların satış fiyatlarının o dönemdeki aynı gayrimenkulların normal satış fiyatlarıyla karşılaştırılıp meydana gelen haksızlıkların giderilmesini istemiştir. Bally Varlık Vergisi'nde muzdarip olan herkesin tazmin edilemeyeceğini anladığını, ancak vergisi'ni ödeyebilmek için gayrimenkullarını satmak zorunda kalan vatandaşların uğradıkları zararın, o gayrimenkulların şu andaki sahiplerine zarar vermeden tazmin edilmesini istemiş ve satırlarını "Tanrı aşkına! DP ve Adnan Menderes hükümeti bu konuya acil müdahale etsin" yakarışıyla bitirmiştir.⁴¹²

1957 yılı genel seçimlerinde azınlıklar yine aday olmuşlar ve CMP'den Dr. İzak Taramo, HP'den Dr. S. Becerano, DP'den İzak Altabef ve Yusuf Salman, CHP'den Erol Dilek aday gösterilmiştir. Seçim konuşmaları sırasında DP adayı Yusuf Salman,

"CHP devrinde ekalliyet olarak korku içinde yaşıyorduk. Sonumuzun ne olacağını bilmiyorduk. Varlık Vergisi çıkardılar. Malımızı mülkümüzü alarak bizleri Aşkale'ye sürdüler. Üniversite mezunu çocuklarımız asker oluyordu. Biz bu vatanda doğmamış gibi herkese silah bize kürek veriyorlardı. 20 kur'a ekalliyeti silah altına aldılar. Bütün Anadolu'yu gezdirerek "işte gavur taburları" diye bizi takdim ettiler. Ekalliyet bunların hepsini unutmadı. Çok şükür DP sayesinde bütün vatandaşlık ve insan haklarına sahip olduk. Ölsek CHP'ye rey vermeyeceğiz." demiştir.

CHP'den aday olan Hahambaşılık hukuk danışmanı avukat Erol Dilek ise İstanbul Kuledibi'nde yaptığı toplantıda

"DP'liler modası geçen Varlık Vergisi propagandasını tazelemeye çalışıyorlar. Halbuki işin aslı bambaşkadır. Bu verginin kanun teklifini yapanlar bugün birer DP'lidir, İstanbul'da onların iddia ettiği adaletsiz tarhi yapanlar da bugün DP'lidir. Aşkale'ye sevk muamelesi yapanların başında ise bugün DP erkanından biri bulunmaktadır." demiştir.

⁴¹² Bali, **Çok Partili Demokrasi**, s. 54.

Seçim propagandası sırasında özellikle gayrimüslim vatandaşların oturdukları bölgelerde yapılan seçim konuşmalarında Varlık Vergisi konusunun tekrar gündeme gelmesi zerine Devlet Bakanı Emin Kalafat verginin sorumlularının DP saflarında oldukları iddiasına cevaben o tarihte Milli şef ve çevresindeki birkaç kişinin arzu ve iradeleri dışında herhangi bir yasanın çıkarılamayacağını hatırlatıp CHP adaylarının bu konuya hiç değinmemelerinin en akılcı davranış olacağını belirtmiştir. DP'nin Kuledibi'nde yaptığı toplantıda da İstanbul adaylarından Mithat Perin azınlıklar meselesine değinerek “gerek din, gerekse vicdan hürriyeti bakımlarından DP devrinde tam bir imkan sağlanmış din, ırk ve milliyet farkı hiçbir zaman düşünülmemiştir. Bu mevzuda bütün vatandaşlarımıza karşı hesap vermeye vicdanlarımız açık ve hazırdır” demiş, daha sonra İstanbul milletvekili Rum asıllı Hacopulo ise;

“Varlık Vergisi'nde zarar görenlere CHP iktidarı kırk para vermemiştir. Ayrıca 1941 senesinde 25-45 yaşları arasındaki gayri müslimleri süren CHP'ni asla unutmadık. Bunları hatırlayarak CHP'ne rey vermeyiniz.” demiştir.

Seçimler sonucunda DP yine tek başına iktidar olmuş ve Yusuf Salman ve İzak Altabad DP'nin İstanbul milletvekili seçilmişlerdir.

Büyük şehirlerde, azınlıklara mensup kompradorlar ve savaş yıllarında zenginleşen Türk tüccarlar, DP'ye yakınlıklarını belli etmişlerdir. CHP yoluyla geniş olanaklar elde etmiş büyük tüccar ve armatrler, çoğunlukla partiye bağlı kalmakla birlikte, İstanbul ve İzmir büyük tüccarları, bürokratik CHP'den DP'yi kendilerine daha yakın bulmuş ve onu desteklemiştir.

1957 genel seçimlerinde de 6-7 Eylül olaylarına rağmen İstanbullular yine Demokrat Parti'ye oy vermişlerdir. Bu tercihlerinin ardında Varlık Vergisi nedeniyle CHP'ye duyulan öfke olduğu kadar, DP'nin propaganda çalışmalarında azınlıkları kendisine inandırabilmiş ve onlara sürekli vaatlerde bulunmuş olması yatmaktadır.

Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'na güçlerinin 500. yılı kutlamaları dolayısıyla 1992 yılında İstanbul'da yapılan etkinlik ve konferanslarda Varlık Vergisi de konuşulmuştur. 500. Yıl Vakfı yesi Yılmaz Benerdate, Varlık

Vergisi'nin yapılması gereken bir hareket olduğunu ve bir Türk Yahudisi olarak küçük bir zümrenin yapmış olduğu hata üzerinde durmaktansa altı milyon Yahudi, Avrupa'da yakılırken, Türkiye Yahudilerinden fazla vergi alınmış, ama buna karşılık canlarını kurtarmışlarsa, bunun çok iyi vurgulanması gerektiğini belirtmiştir.⁴¹³

Sonuç olarak; savaşın bitimiyle, Türkiye'de çok partili rejime geçilmesi ve Demokrat Parti'nin kurulmasından sonra gayrimüslim azınlıklar açısından yeni bir dönemin başlamıştır. CHP'nin Milli Şef İsmet İnönü dönemin sona erdiğini düşünen Rum, Ermeni ve Musevi kökenli seçmenler 1946 ve 1950 seçimlerinde esas olarak DP'ye oy vermişlerdir. DP'nin seçim kampanyasında Varlık Vergisi uygulamasından doğan zararların tazmin edileceğini ilan etmesi umutları arttırmıştır. Ayrıca DP'nin milletvekili listelerine gayrimüslim adayları koymuş olması seçmenin DP'ye kaymasını hızlandırmıştır. 1950 seçimlerinde dört İstanbullu gayrimüslim aday, Dr. Vasil Konos, Ahilya Moshos (Rum cemaatinden), Salamon Adato (Musevi cemaatinden) ve Andre Vahram (Ermeni cemaatinden), milletvekili seçilmişlerdir. 6-7 Olayları'ndan bir önceki, 1954 seçiminde de durum değişmemiştir.⁴¹⁴

Varlık Vergisi'ni ödeyen Müslüman ve gayrimüslim aileler, o günden itibaren CHP yönetimine karşı bilinçli ve örgütlü mücadeleye girişmişlerdir. Önce bir muhalefet partisi olarak Demokrat Parti'nin doğuşunda, sonra bu partinin 1946, 1950 ve 1954 genel seçimlerinde başarılı olması için çalışmışlardır.⁴¹⁵ Uygulama sona ermiş ve üzerinden yıllar geçmiş olmasına karşın davanın politik safhası sürüp gitmiş ve CHP aleyhine daima bir silah olarak kullanılmıştır.⁴¹⁶

⁴¹³ Bali, **Çok Partili Dönemde**, s. 185.

⁴¹⁴ Ayhan Aktar, "Varlık Vergisi ile Başladı, 6-7 Eylül ile Tamamlandı", **Sabah**, 9 Eylül 2005

⁴¹⁵ Tokgöz, **a.g.e.**, s. 114.

⁴¹⁶ Hilmi Uran, **Hatıralarım**, Ankara, 1959, s. 387.

SONUÇ

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na taraf olmamış bu nedenle, savaşın fiziki yıkımından kaçınabilmiştir. Ancak ekonomisini savaşın yıkıcı etkilerinden arındıramamıştır. Savaş boyunca iktidarda olan iki hükümet de savaşın ekonomi üzerindeki yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmak için çözüm yolları aramışlar, farklı politikalarla sorunu ortadan kaldırmayı denemişler ancak başarılı olamamışlardır.

Savaş nedeniyle ihracat ve ithalat Cumhuriyet döneminin en düşük seviyelerine gerilemiştir. Bu gerileme piyasalara artan oranla yansımış ve karaborsa ve vurgun ortamı günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Fiyatlar anormal şekilde artmış halk temel gıda maddelerini ve temel ilaç gereksinimlerini bulmakta bile güçlük çekmeye başlamıştır.

Diğer taraftan karaborsa ve vurgunculuğun hakim olduğu bu bulanık ortamdan faydalanarak haksız yollardan aşırı kazanç sahibi olan ve savaş zenginleri diye adlandırılan bir zümre ortaya çıkmış, toplumda sosyal adalet duygusu zedelenmiştir. Hükümetler tarafından bu gelirler vergilendirilmeye çalışılmışsa da, hem halihazır vergi sisteminin yetersizliğinden hem de kazanç sahiplerinin kanunların boşluklarını değerlendirmesinden dolayı bu kazançlar vergilendirilememiştir. Vergi yükü ağırlıklı olarak ücretli kesimin omuzlarına yüklenmiştir.

Enflasyonun en yüksek düzeylerine vardığı, beslenme konusunda en zor günlerin yaşandığı bu günlerde; devlet gelirlerini artırmak, savaş yıllarında çok para kazanmış olanları vergilendirmek ve enflasyonla mücadele için tedavülden para çekmek amacıyla Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmıştır.

Kanun bugünün şartlarıyla karşılaştırıldığında hukuk kuralları ile çatışıyor gibi görünse de, savaş şartlarına göre kabul edilmiş ve aynı uygulamalara diğer ülkeler tarafından da başvurulmuş ve uygulanmıştır.

Uygulama safhasında mükellefler ve vergi miktarları oluşturulan farklı komisyonlar tarafından belirlenmiş ve bu miktarlara itiraz yolu kapatılmıştır. Dönemin şartlarında kayıtlar yetersiz olduğu için mükellefler ve ödeyecekleri vergiler komisyonların takdirine bırakılmıştır. Bu takdir komisyonlar arasında farklılıklar gösterebilmiştir. Aynı oranda zengin olan iki kişiye farklı

komisyonların farklı vergi tahakkuk ettirdiği durumlar sıkça yaşanmıştır. Ayrıca kanunun içeriğinde olmasa bile bürokratlar tarafından gayrimüslim azınlıklara daha müsamahasız davranıldığı gözlenmiştir. Uygulama boyunca kişisel ilişkiler çok önem kazanmış ve kayırma ve suistimal kimi zaman ön plana çıkmıştır.

Türkiye'nin ticaret hayatının kalbi İstanbul'da attığından ve ticareti de azınlıklar elinde bulundurduğundan verginin büyük bölümü İstanbul'dan ve burada ticaret yapan Gayrimüslim azınlıklardan toplanmıştır. İstanbul ve İzmir dışında verginin çok büyük bölümünü Müslüman Türk vatandaşlar ödemiştir. Uygulama boyunca gayrimüslim azınlık bireylerinden vergisini ödemek için gayrimenkullarını satanlar veya icra yoluyla satılanlar olmuşsa da bunlar toplanan toplam vergi miktarının küçük bir kısmını oluşturmuştur.

Vergisini ödemeyen mükellefler zorunlu çalışmaya tabi tutulmuş ve çalışma merkezlerine gönderilerek buradaki çalışmalarının karşılığı olan ücretlerden vergileri tahsil edilmiştir. Ancak bu vergiyi tahsil etmekten öte diğer mükellefleri vergilerini ödemeye teşvik etmek için yapılan bir uygulama olmuştur. Böyle olmasına karşın bu çalışma merkezleri yurt dışında Almanya'nın temerküz kamplarına benzetilerek Türkiye için kötü bir izlenim edinilmesine yol açmıştır.

Basın uygulama öncesi ve süresince vergiyi desteklemiş ancak sonuna yaklaşıldıkça iki ayrı gruba bölünmüştür. Bir grup verginin haklılığını savunmaya devam ederken diğer bir grup ise vergiye karşı tavrı almıştır.

Uygulamanın sonunda hedeflenen amaçlara tamamen olmasa da ulaşılmıştır.

Varlık Vergisi uygulaması on altı ay gibi bir süreyi kapsamış olsa da etkisi açısından Türk siyasi hayatında önemli izler bırakmıştır. Çok partili döneme geçişte azınlıklar ve sermaye çevreleri Cumhuriyet Halk Partisi'ni bir tehdit olarak görmeye başlamış ve Demokrat Parti'yi desteklemişlerdir. Çok partili dönem geçilmesiyle birlikte bu husus Demokrat Parti tarafından, Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı bir propaganda aracı ve seçim malzemesi olarak gündemde tutulmuştur. Her genel, ara ve yerel seçim öncesi gündeme getirilerek özellikle gayrimüslim azınlık oyları kazanılmaya çalışılmıştır. Ayrıca azınlık bireyleri de Varlık Vergisi'ni unutmamışlar ve seçimlerde

oylarını CHP'ye vermemiş, Demokrat partiyi desteklemişlerdir. Demokratlar azınlıklara konuyla ilgili olarak sürekli vaatlerde bulunmuşlar ancak iktidara geldiklerinde bunların hiçbirini yerine getirmemişlerdir. Kısacası Varlık Vergisi uygulamasının üzerinden yıllar geçmesine karşın unutulmamış veya unutturulmamış ve 1957 seçimlerine kadar seçim dönemleri başta olmak üzere siyasi hayatın bir parçası olarak gündem maddesi olma özelliğini korumuştur.

KAYNAKÇA :

I. ARŞİV VESİKALARI :

A. Başbakanlık Devlet Arşivleri:

Başbakanlık Devlet Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Dosya: 87117, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 89.590.12.

Dosya:420264, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 232.562.20.

Dosya: 438A44, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 266.793.45

Dosya: 94C55, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 110.736.16

Dosya: 420264, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 232.562.20

B. TBMM Zabıt Cerideleri :

Devre 6, İçtima 2, 21. İnikat, 25 Aralık 1940.

Devre 6, İçtima 2, 25. İnikat, 6 Ocak 1941.

Devre 6, İçtima 3, 33. İnikat, 30 Ocak 1942,

Devre 6, İçtima 4, 1. İnikat, 11 Kasım 1942.

Devre 6, İçtima 4, 3. İnikat, 11 Kasım 1942.

Devre 7, Fevkalade İçtima, 56. İnikat, 17 Eylül 1943.

Devre 7, İçtima 29, 1. İnikat, 15 Mart 1944.

II. KİTAPLAR :

AĞAOĞLU, Samet, **Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, İstanbul, 1972.

_____, **Arkadaşım Menderes**, İstanbul, 1967.

AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul, 1996, 2.b.

AKALIN, Uğur Selçuk, **Türkiye’de Devlet Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politikası**, İstanbul, 2002.

AKANDERE, Osman, **Milli Şef Dönemi**, İstanbul, 1998.

AKAR, Rıdvan, **Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları**, İstanbul, 2000, 3.b.

_____, **Varlık Vergisi Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşıtı Politika Örneği**, İstanbul, 1992.

AKŞİN, Sina, **Türkiye Tarihi, Cilt 4: Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980)**, İstanbul, 1992.

AKTAN, Reşat, **Türkiye İktisadı**, Ankara, 1978.

AKTAR, Ayhan, **Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları**, İstanbul, 2004, 7.b.

ALTIN, Mehmet, **Türkiye’de Siyasi Hareketler ve Sosyal Yapı**, Ankara, 1961.

AVCIOĞLU, Doğan, **Türkiye’nin Düzeni**, Cilt 1, İstanbul, 1990.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam**, Cilt 2, İstanbul, 1991, 6.b.

_____, **İhtilalin Mantiğı**, İstanbul, 1976, 2.b.,

BALİ, Rıfat N., **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri-Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)**, İstanbul, 2003, 2.b.

_____, **Devletin Yahudileri ve Öteki Yahudiler**, İstanbul, 2004.

BALKAN, Neşecan-SAVRAN, Sungur, **Sürekli Kriz Politikaları 2000’li Yıllarda Türkiye**, İstanbul, 2004.

BARUTÇU, Faik Ahmet, **Siyasi Anılar (1938-1954)**, İstanbul, 1977.

BAYDAR, Ertuğrul, **İkinci Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri**, Ankara, 1978.

BEZMEN, Refik, **Toranto Bezmen Davası Münasebetiyle**, İstanbul, 1954.

BİLA, Hikmet, **CHP (1919-1999)**, İstanbul, 1999.

BORATAV, Korkut, **Türkiye’de Devletçilik**, Ankara, 1982.

_____, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**, İstanbul, 1993.

BUĞRA, Ayşe, **Devlet ve İşadamları**, İstanbul, 2003, 3.b.

BULUŞ, Abdülkadir, **Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri**, Konya, 2003.

CEM, İsmail, **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, İstanbul, 1975, 5.b.

CHP 7. Kurultay Tutanakları, Ankara, 1948.

COŞAR, Nevin, **Kriz Savaş ve Bütçe Politikası (1926-1950)**, İstanbul, 2004.

ÇAVDAR, Tefik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, Ankara, 1995.

_____, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)**, Ankara, 2003.

DÜSTUR, Tertip 3, Cilt 21,

EKİNCİ, Necdet, **Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, İstanbul, 1977.

EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, 1990.

ERTUNÇ, Ahmet Cemil, **Cumhuriyetin Tarihi**, İstanbul, 2004.

FREY, Fredric, **The Turkish Political Elite**, Cambridge, 1965.

GEVGİLİ, Ali, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve Sosyal Sınıflar**, İstanbul, 1989.

GLASNECK, Johannes, **Türkiye'de Faşist Propagandası**, (Çev. Arif Gelen), Ankara.

GÜLCAN, Yılmaz, **Cumhuriyet Halk Partisi 1923-1946**, İstanbul, 2001.

GÜVENÇ, Murat-IŞIK, Oğuz, **Emlak Bankası (1926-1998)**, İstanbul, 1999.

GÜVENİR, Murat, **2. Dünya Savaşında Türk Basını**, İstanbul, 1991.

İNÖNÜ, Erdal, **Anılar ve Düşünceler**, Cilt 2, İstanbul, 1988, 3.b.

İNSEL, Ahmet, **Düzen ve Kalkınma Kısacasında Türkiye**, İstanbul, 1996.

KABASAKAL, Mehmet, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)**, İstanbul, 1991.

KAFAOĞLU, Aslan Başer, **Varlık Vergisi Gerçeği**, İstanbul, 2002.

KALAYCIOĞLU, Ersin-SARIBAY, Ali Yaşar, **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, İstanbul, 2000.

_____, **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, İstanbul, 1986.

KARATEPE, Şükrü, **Tek Parti Dönemi**, İstanbul, 1997.

KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul, 1967.

KAYRA, Cahit, **1938 Kuşağı, Olaylar, İnsanlar, Anılar**, İstanbul, 1995.

KESER, İhsan, **Türkiye’de Siyaset ve Devletçilik**, Ankara, 1993.

KOÇAK, Cemil, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt 2**, İstanbul, 1986.

LEVİ, Avner, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Yahudiler**, İstanbul, 1996.

LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Ankara, 1988, 3.b.

LİPSET, Seymour M., **Siyasal İnsan**, (Çev. M. Tunçay), Ankara, 1986.

LOCKE, John, **Hoşgörü Üstüne Bir Mektup**, (Çev. Melih Yürüşen), Ankara, 1998.

MANGO, Andrew, **Türkiye ve Türkler**, (Çev. Füsün Doruker), İstanbul, 2005.

MARDİN, Şerif, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İstanbul, 1994, 4.b.

NADİ, Nadir, **Perde Aralığından**, İstanbul, 1991, 4.b.

ÖKTE, Faik, **Varlık Vergisi Faciası**, İstanbul, 1951.

ÖNER, Kenan, **Siyasi Hatıralarım ve Bizde Demokrasi**, İstanbul, 1948.

ÖYMEN, Altan, **Bir Dönem Bir Çocuk**, İstanbul, Doğan Yayıncılık, 2002.

ÖZAKINCI, Cengiz, **United States of İrtica 1945-1999, Soğuk Savaş Döneminden Yeni Dünya Düzenine Türkiye’de İrtica ve Emperyalizm**, İstanbul, 1999.

ÖZBUDUN, Ergun, **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara, 1975.

_____, **Siyasal Partiler**, Ankara, 1974.

ÖZEL, Mustafa, **Birey-Burjuva-Zengin**, İstanbul, 1994.

ÖZGÜLDÜR, Yavuz, **Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)**, Ankara, 1993.

PARASIZ, İlker, **Türkiye Ekonomisi 1923’den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Bursa, 1998.

ROZALİYEV, Y.N., **Türkiye’de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri (1923-1960)**, Ankara, 1978.

SERTEL, Zekeriya, **Hatırladıklarım (1905-1950)**, İstanbul, 1968.

SERTEL, Yıldız, **Türkiye’de İlerici Akımlar**, İstanbul, 1969.

SHAW, Stanford J., **Turkey and Holocaust, Turkey’s Role in Rescuing Turkish and European Jewry From Nazi Persecution**, New York, 1993.

SİNGER, Morris **The Economic Advance of Turkey 1938-1960**, Ankara, 1977.

SİPOLIS, Vinis-HAALAMOF, Mihail, **İkinci Dünya Savaşı’nın Nedenleri**, (Çev. İzzet Yaşar), İstanbul, 1975.

SENCER, Muzaffer, **Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, İstanbul, 1971.

SEVİLLA-SHARON, Moshe, **Türkiye Yahudileri**, İstanbul, 1992.

ŞAHİN, Hüseyin, **Türkiye Ekonomisi**, Bursa, 1997.

ŞAYLAN, Gencay, **Türkiye’de Kapitalizm Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji**, Ankara, 1974.

TANİLLİ, Server, **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, 1996, 8.b.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **İstatistik Göstergeleri (1923-2002)**, Ankara, 2003.

T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, **Fiyat İstatistikleri (1933-1943)**, Ankara, 1944.

TEZEL, Yahya S., **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Ankara, 1986, 2.b.

TİMUR, Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara, 1993.

TOKER, Metin **Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1950**, Ankara, 1998.

TOKGÖZ, Erdiñç, **Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)**, Ankara, 2001, 6.b.

TURHAN, Mehmet, **Siyasal Elitler**, Ankara, 1991.

URAN, Hilmi, **Hatıralarım**, Ankara, 1959.

UYAR, Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul, 1998.

VARCAN, Nezih, **Türkiye’de Vergi Politikalarının Oluşumu (Cumhuriyet Dönemi)**, Eskişehir, 1987.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, **Türkiye’de Üç Devir**, Cilt 2, İstanbul, 1973.

WEİSBAND, Edward, **II. Dünya Savaşında İnönü’nün Dış Politikası**, İstanbul, 1974.

YALMAN, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922-1944)**, Cilt III, İstanbul, 1970.

YERASİMOS, Stefanos, **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye**, İstanbul, 1976.

YETKİN, Çetin, **Türkiye’de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)**, İstanbul, 1983.

_____, **Karşıdevrim (1945-1950)**, İstanbul, 2002.

YÜCEL, M. Serhan, **Demokrat Parti**, İstanbul, 2001.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İstanbul, 1995.

III. MAKALELER :

AKANDERE, Osman, “Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak Dörtlü Takrir’in Amacı ve Mahiyeti”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 9, 2003.

AKTAR, Ayhan, “Varlık Vergisi Sırasında Gayrimenkul Satışları, İstanbul Tapu Kayıtlarının Analizi (26 Aralık 1942-30 Haziran 1943)” **Toplumsal Tarih**, Cilt 12, Sayı 69, Eylül 1999.

_____, “Varlık Vergisi’nin Hikayesi”, **Toplumsal Tarih**, Cilt 20, Sayı 121, Ocak 2004.

_____, “Varlık Vergisi ile Başladı, 6-7 Eylül ile Tamamlandı”, **Sabah**, 9 Eylül 2005.

ALKAN, Haluk, “Türk İşadamları ve Liberal Düşünce”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm** Cilt:7, (Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil), İstanbul, 2005

ARI, Kemal, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar”, **6. Askeri Tarih Semineri (20-22 Ekim 1997) Bildirileri-I**, Ankara, 1998.

AYDEMİR, Şevket Süreyya “Bir Toplantının Bilançosu, Yanlışlıklar Kongresi”, **Ulus**, 15 Aralık 1948.

AYIŞIĞI, Metin, “İkinci Dünya Savaşı Başlarında İstanbul’da İhtikâr Meselesi”, **6. Askeri Tarih Semineri (20-22 Ekim 1997), Bildirileri-I**, Ankara, 1998.

BALİ, Rıfat N., “Çok Partili Demokrasi Döneminde Varlık Vergisi Üzerine Tartışmalar”, **Tarih ve Toplum**, Cilt 28, Sayı 165, Eylül 1997.

BAŞAR, Ahmet Hamdi, “Musa’nın Adaleti”, **Cumhuriyet**, 8 Aralık 1942.

BORATAV, Korkut, “İktisat Tarihi”, (Yay.Yön. Sina Akşin), **Türkiye Tarihi, Cilt 4: Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980)**, İstanbul, 1992.

CLARK, Edward C., “Türk Varlık Vergisi’ne Yeniden Bakış”, **Yapıt Dergisi**, Sayı 8, 1984-1985.

DAVER, Abidin, “Varlık Vergisi’nin Önemli Manası”, **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1942.

DİNÇEL, Gülay, “Yarmayanlar-Üç Kuşak Sanayici Bir Ermeni Ailesi”, **Toplumsal Tarih**, Cilt 12, Sayı 69, Eylül 1999.

DOĞRU, Necati, “Salkım Hanım-Tersine Tarih”, **Cumhuriyet**, 10 Aralık 2001.

ERGİN, Feridun, “Türkiye’de Harp Maliyesi (1939-1941)”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 8, Sayı 1-4, Ekim 1946-Temmuz 1947.

GENÇOSMAN, Kemal Zeki, “1.600.000 Vatandaş İçin”, **Ulus**, 12 Kasım 1942.

_____, “Adaletin İbresi Hakiki Yerine Geliyor”, **Ulus**, 13 Kasım 1942.

İNAN, Süleyman, “Varlık Vergisi ile İlgili Değerlendirmelere Türk Ekonomisi Açısından Kısa Bir Bakış”, **Türk Yurdu**, Ekim 2002, Cilt 22, Sayı 182.

İNCİÖĞLU, Nihal Kara, “Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları”, (Der. Ersin Kalaycıoğlu - Ali Yaşar Sarıbay), **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, İstanbul, 2000.

JACOBY, Tim, **Agriculture, The State and Class Formation in Turkey’s First Republic (1923-1960)**, The Journal of Peasant studies, Vol.13, No.1, January 2006.

KANDEMİR, Feridun, “Varlık Vergisi ve Saracoğlu”, **Yakın Tarihimiz**, Cilt 1, 1962.

KEYDER, Çağlar, “Class and State in the Transformation of Modern Turkey”, (Ed. Fred Halliday-Hamza Alavi), **State and Ideology in the Middle East and Pakistan**, New York, 1988.

KEYDER, Çağlar-BİRTEK, Faruk, “Türkiye’de Tarım İlişkileri 1923-1950”, **Toplumsal Tarih Çalışmaları**, Ankara, 1983.

KOÇAK, Cemil, “Siyasal Tarih”, (Yay.Yön.Sina Akşin), **Türkiye Tarihi, Cilt 4: Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980)**, İstanbul, 1992.

KURAT, Yuluğ Tekin, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk-Alman Ticaretindeki İktisadi Siyaset”, *Belleten*, XXV/97, Ankara, 1961.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, “Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler” Ankara, **A.Ü.S.B.F Dergisi**, Cilt 33, Sayı 1-2, Mart-Haziran 1978.

LEYON, Avram, “Varlık Vergisi İade Edilebilir mi?”, **Şalom**, 6 Temmuz 1950.

_____, “Tokat Mebusu Sayın Ahmet Gürkan’dan Bir Rica”, **Şalom**, 24 Aralık 1953.

_____, “DP’den Beklediklerimiz”, **Şalom**, 29 Haziran 1950.

NEUMARK, F., “Türkiye’de Harp Sonrası Maliye Meseleleri”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 8, Sayı 1-4, Ekim 1946-Temmuz 1947.

OCAKOĞLU, Hakkı, “Varlık Vergisi”, **Yeni Asır**, 27 Aralık 1942.

ORTAYLI, İlber, “İkinci Dünya Savaşı’nda Şehirlerde Hayat”, **6. Askeri Tarih Semineri (20-22 Ekim 1997) Bildirileri-I**, Ankara, 1998.

ÖKTEM, Haydar Rüştü, “Yahudilere Bir Öğüt”, **Anadolu**, 23 Mart 1943.

ÖZER, M Akif, “Girişimci Sınıf, İktisadi Hayat ve Siyaset”, **G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 3, 2001.

ÖZYÜREK, Mustafa, “Varlık Vergisi-III”, **Finansal Forum**, 17 Ağustos 2000.

PAMUK, Şevket, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devlet, Tarımsal Yapılar ve Dönüşüm”, (Der.Şevket Pamuk-Zafer Toprak), **Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, Ankara, 1988.

SADAK, Necmettin, “Varlık Vergisi’nin Tatbiki Niçin Uzun İnceleme ve Araştırmalara Tabidir”, **Akşam**, 7 Aralık 1942.

SERTEL, Zekeriya, “Devlet Yeni Gelir Kaynaklarını Nerede Aramalıdır”, **Tan**, 15 Nisan 1942.

_____, “Harp Kazançlarının Önüne Geçmeliyiz”, **Tan**, 17 Nisan 1942.

_____, “Fevkalade Kazançlar Kanunu Niçin Çıkarılmıyor”, **Tan**, 10 Haziran 1942.

_____, “İngiltere’de Enflasyonun Önüne Nasıl Geçildi”, **Tan**, 11 Aralık 1942.

_____, “Varlık Vergisi Harp İzdirabını Çekmeyenlerin Bu Memlekete Borçlarını Ödemelerinden Başka Bir Şey Değildir”, **Tan**, 17 Aralık 1942.

_____, “Varlık Vergisi’ni İlk Neticeleri”, **Tan**, 18 Aralık 1942.

SHAW, Stanford J., “Musevi Soykırımına Karşı Türkiye”, <http://network54.com>

SUVLA, Refii Şükrü, “Varlık Vergisi”, **Vatan**, 13 Kasım 1942.

_____, “Varlık Vergisi Paranın Kıymetini Yükseltecektir”, **Vatan**, 13 Kasım 1942.

TANJU, Sadun, “Bir Devre Işık Tutanlar-Suat Hayri Ürgüplü’nün Politika ve Diplomaside 40 Yılı”, **Hürriyet**, 27 Aralık 1982.

TEKELİ, Esat, “Varlık Vergisi’nin Tasfiyesi”, **Ulus**, 16 Mart 1944.

TOPRAK, Zafer, “Türkiye’de Muhalefetin Doğuşu-II.Dünya Savaşı ve Tek Partinin Sonu”, **Toplumsal Tarih**, Cilt 20, Sayı 121, Ocak 2004.

TOKTAŞ, Şule, **Perceptions of Anti-Semitism Among Turkish Jews**, Turkish Studies, Vol.7, No.2, June 2006.

_____, **Middle Eastern Studies**, Vol.42, No.3, May 2006.

TÖKİN, İsmail Hüsrev, “Partilerin Stratejik Durumu”, **Ülkü**, 18 Temmuz 1946.

TUNCER, M. “İktisat Kongresi”, **Yeni Asır**, 25 Kasım 1948.

TURAN, İlter, “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”, (Ed. Ersin Kalaycıoğlu-Ali Yaşar Sarıbay), **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, İstanbul, 1986.

TURGUT, Nükhet, “Türkiye’de Siyasal Muhalefet Olgusu ve Anlayışı”, (Ed. Ersin Kalaycıoğlu-Ali Yaşar Sarıbay), **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, İstanbul, 1986.

US, Asım, “Milli Vicdanın Sesi”, **Vakit**, 23 Aralık 1942.

_____, “Hükümetin Aldığı Tedbirler”, **Vakit**, 16 Kasım 1942.

_____, “Varlık Vergisi”, **Vakit**, 18 Aralık 1942.

WALLERSTEİN, Immanuel, “11. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kavram ve Gerçeklik Olarak Burjuva”, **İrk, Ulus ve Sınıf**, (Ed. E. Balibar-I. Wallerstein), (Çev. N. Ökten), İstanbul, 1995.

YALÇIN, H. Cahit, “Varlık Vergisi”, **Tanin**, 15 Mart 1944.

YALMAN, Ahmet Emin, “Harp Kazançlarından Alınacak Vergi”, **Vatan**, 19 Mayıs 1942.

_____, “Ya Hep, Ya Hiç”, **Vatan**, 10 Şubat 1943.

_____, “Biz ve Dünya”, **Vatan**, 1 Ekim 1943.

_____, “İktisadi Vasilikten Azaldık”, **Vatan**, 23 Kasım 1948.

IV. GÜNLÜK GAZETELER :

Akşam, 7 Aralık 1942,
6 Ocak 1943,
11 Ocak 1943,
24 Temmuz 1946.

Anadolu, 23 Mart 1943.

Cumhuriyet, 16 Mayıs 1942,
5 Ağustos 1942,
8 Aralık 1942,
23 Aralık 1942,
25 Aralık 1942,
6 Mart 1943,
22 Eylül 1943,
6 Aralık 1943,
2 Kasım 1945,
13 Şubat 1946,
16 Temmuz 1946,
15 Aralık 1946,
27 Eylül 1948,
6 Eylül 1951,
16 Aralık 1953,
10 Aralık 2001.

Finansal Forum, 17 Ağustos 2000.

Hürriyet, 27 Aralık 1982.

Milliyet 3 Ekim 2004,

Resmi Gazete, 26 Ocak 1940,
18 Şubat 1941,
13 Ocak 1942,
21 Ocak 1942,
25 Mart 1942,
12 Ocak 1943,
23 Şubat 1943,
17 Mart 1944.

Sabah 9 Eylül 2005.

Şalom, 29 Haziran 1950,
6 Temmuz 1950,
24 Aralık 1953.

Son Saat, 22 Mayıs 1951.

Son Telgraf, 23 Mayıs 1951.

Tan, 15 Nisan 1942,
17 Nisan 1942,
10 Haziran 1942,
11 Aralık 1942,
17 Aralık 1942,
18 Aralık 1942,
28 Ocak 1943,
13 Şubat 1943,
27 Şubat 1943,
6 Mart 1943,
13 Mart 1943,
23 Mart 1943,
3 Nisan 1943,
17 Nisan 1943,
30 Nisan 1943,
25 Eylül 1943,
6 Aralık 1943.

Tanin, 15 Mart 1944,
20 Aralık 1945

Tasvir, 19 Temmuz 1946,
14 Ocak 1947.

Ulus, 12 Kasım 1942,

	13 Kasım 1942, 4 Ocak 1943, 5 Ocak 1943 , 18 Ocak 1943, 16 Mart 1944, 29 Mart 1947, 15 Aralık 1948.
Ülkü,	18 Temmuz 1946.
Vakit,	16 Kasım 1942, 18 Aralık 1942, 23 Aralık 1942.
Vatan,	19 Mayıs 1942, 13 Kasım 1942, 10 Şubat 1943, 1 Ekim 1943, 15 Temmuz 1946, 23 Kasım 1948, 28 Mart 1951.
Yeni Asır,	27 Aralık 1942, 25 Kasım 1948.
Yeni Sabah,	12 Temmuz 1952.

V. TEZLER :

ALKAN, Haluk, “Türkiye’de Baskı Grupları: Siyaset ve İşadamlı Örgütlenmeleri-Odalar-TÜSİAD-MÜSİAD)”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998**)

ÇILDIR, Bülent, “İkinci Dünya Savaşı Dönemi İktisadi Tedbirlerinden: Varlık Vergisi”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002**)

CLARK, Edward C. “The Emergence of Textile Manufacturing Entrepreneurs in Turkey, 1804-1968”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, New Jersey, 1969**)

GEDİK, Orhan, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde İstanbul’un Sosyo-Ekonomik Yapısı”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001**)

GÜÇLÜ, Muhammet, “Varlık Vergisi Kanunu’nun Çıkarılması, Uygulanması, Kaldırılması ve Sonuçları”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1990**)

KAYIM, Gürol, “Etkileri ve Sonuçları İtibariyle Varlık Vergisi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999)

METİNSOY, Murat, “Wars Outside the War: The social Impact of the Second World War on Turkey” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2004)

VI. İNTERNET KAYNAKLARI :

<http://www.byegm.gov.tr>

<http://www.ekutup.dpt.gov.tr>

E K L E R

EKLER :

EK-1: Başbakanlık Devlet Arşivleri'nde bulunan Varlık Vergisi ile ilgili verilen iki adet dilekçenin fotokopisi

EK-2: “Vergi Mükellefleri İçin 70 Çadırın Erzurum’a Gönderilmesi Hk.” başlığını içeren ve İçişleri Bakanı imzasıyla Başbakanlık makamına gönderilen 2 Temmuz 1943 tarihli yazının fotokopisi

EK-3: Dışişleri Bakanlığı tarafından Başbakanlığa gönderilen, Filistin Yahudi Ajansı tarafından yazılan ve Türkiye’ye insani kurtarma faaliyetleri nedeniyle teşekkür edilen bir mektubun Kudüs Konsolosluğumuza iletildiğini bildirilen yazının fotokopisi

EK-4: Dışişleri Bakanlığı’ndan Başbakanlığa gönderilen ve Alman işgali altında bulunan Fransa, Hollanda ve Belçika’da yaşayan Türk uyruklu Yahudi vatandaşların yurda dönüşlerinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınabilmesi için onay istenen yazının fotokopisi

EK-5: 4305 sayılı Kanun hükümlerine göre tahakkuk ettirilmiş olan Varlık Vergisi mükelleflerinin tahsilat sırasında tabi tutulacakları muamele ve takibat hususunda uygulanacak esasları içeren Bakanlar Kurulu Kararnamesi

EK-6: 4305 sayılı “Varlık Vergisi Hakkında Kanun” metnini içeren 12.11.1942 tarihli Resmi Gazete fotokopisi

EK-7: Varlık Vergisi’nin kabul edildiği 11 Kasım 1942 tarihli T.B.M.M. oturumuna ve yapılan oylamaya ait T.B.M.M. Zabıt Ceridesinin fotokopisi

EK-8: 4305 sayılı “Varlık Vergisi Kanunu’nun Çalışma Mecburiyetine Dair Hükümleri İhtiva Eden 12. ve 13. Maddelerinin Tatbik Usulü Hakkındaki Talimatname” metnini içeren 12 Ocak 1943 tarihli Resmi Gazete fotokopisi

EK-9: 55 yaş üzerindeki vergi mükelleflerinin de zorunlu çalışmaya tabi tutulacaklarını hükme bağlayan kararname metnini içeren 23 Şubat 1943 tarihli Resmi Gazete fotokopisi

EK-10: 4530 sayılı “Varlık Vergisi Bakayasının Terkinine Dair Kanun” metnini içeren 15.3.1944 tarihli Resmi Gazete fotokopisi

EK-11: 4501 sayılı “Hizmet Erbabı ile Gayrisafi Kazançları Üzerinden Kazanç Vergisine tabi Mükelleflerin Tahsil Edilmemiş Borçlarını Kaldırmaya Maliye Bakanlığını Yetkili Kılan ve 4305 Sayılı Varlık Vergisi’ne Ek Kanun” metnini içeren 21.9.1943 tarihli Resmi Gazete fotokopisi

EK-12: İstanbul, İzmir ve Ankara’da en yüksek vergiyi ödeyen mükelleflerin listesi

EK- 13: Çalışma merkezlerine gönderilen vergi mükelleflerinin listesi

EK-1: Başbakanlık Devlet Arşivleri'nde bulunan Varlık Vergisi ile ilgili verilen iki adet dilekçenin fotokopisi

T. C.
Başvekâlet
BASIN VE YAYIN UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Daire: Dış Yayın
Sayı:

Ankara, 23/9/1943

265/1159

Başvekâlet

Yazı İşleri Dairesi

Müdürlüğüne

21/9/1943 tarih ve 6-565 numaralı yazınızla birlikte gönderilip tercümesi istenilen telgrafın Türkçesi, aslı ile birlikte, ilişik olarak gönderilmiştir.

Saygılarımı sunarım.

H.B.

Basın ve Yayın Umum Müdür Vekili

(Hasan Refik Ertuğ)

030	10			135	971	23
-----	----	--	--	-----	-----	----

Y.

T. C.
MUNİSİPALİTET VEKÂLETİ
P. T. T. U. M.

Transit

(Örnek: 292)

194 CAIRO 36 NIL NIL =

EXCELLENCE PRESIDENT REPUBLIQUE
TURQUE ANKARA =

PRIE HUMBLEMENT ORDONNER SI POSSIBLE EXAMINER CAS
IMPOT CAPITAL MON FRERE BINYAMIN NAHUM IZMIR AVANT
ETRE ENVOYE CAMP TRAVAIL ETERNELLE RECONNAISSANCE

HAYIM NAHUM ANCIEN GRAND RABBIN
TURQUIE ACTUELLEMENT GRAND RABBIN
EGYPTE +

Y. K. Başbakanlık
18-9-1943

1150 SUW V

4

T. C. BAŞVEKÂLET Yeni İşleri Dairesi Müdürüğü Sayı: 124		Dosya işaretleri	
T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI			
Evrak kayıt No.	7/2888		
Mücevvid		Mahlise Vekâletine	
Tevric tarihi	26.9.		
Tebliğ tarihi			
Sadık No.	6-585		
Umumi			
Hususi	3345		
Makbûlât			
Serv. tarihi	1	İzmirle Bulunmam Konalesi	
Mukayyidat imzası	24.9.47	Binyaman Nohumun Çarşınar Kompruar türki ceteren gönlesilmekten emel / Vorduk Vergisinin terbiki dileğini hami olarak Sorluk Türkiye Başbakanı Lohise Mısı Hokumun imzasıyla çarşınar tel. verginin sırtı ilâk olarak sunulmuştur. Efesinin yapılışına misavilele rini orz ceterin 24.9.47 3,	

Hıyıklat Devlet Matbaası — Ankara

030 10 135 911 23

2

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
VASİTASIZ VERGİLER UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Ankara :

ŞUBE : I

SAYI : 22102/33-139

10 Ocak 1943

Baş Vekâlet Yüksek Makamına

Uzû :

Ek :

24/9/1943 tarih ve 6-585/3345 sayılı yazıları

cevabıdır :

Mısır baş hahamı Hayim Nahum imzasile Yüksek Makamlarına keşide olunup tetkik edilmek üzere Vekâletimize havale buyurulan telgraf üzerine icap eden tetkikat yapıldı.

Varlık vergisi vaziyetinin tetkiki istenilen İzmir'de Bünyamin Nahum'un daha evvel vaki olan müracaatı üzerine vaziyetinin tetkik edilerek namına matruh vergide kanunsuzluk ve maddî hata görülemediğinden tahsili lâzım geldiği anlaşılmış ve keyfiyetin müstediye bu suretle tebliği 16/8/943 tarih ve 22102-33-139/36623 sayılı yazımızla İzmir defterdarlığına bildirilmiştir.

Hayim Nahum namına 4305 sayılı kanunun 2 inci maddesinin A fıkrasına tevfikan 100.000 lira varlık vergisi tarh edildiği ve tarhiyatı vakıada bir gûna kanunsuzluk ve maddî hata görülememiş olduğunu saygılarımla arz eylerim.

Maliye Vekili

yazı İ. ve Sicil m.
72. XI. 1943

H. İ. 15. XI. 1943

030	10			135	971	23
-----	----	--	--	-----	-----	----

12/10 O.A.

17/120

MALİYE VEKÂLETİ
Tarih: 10-11-1943
Nusxa: 7007

T. C. BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI
MAARİF VEKİLLİĞİ
Nesriyat Müdürlüğü
Sayı: 81

Ankara; 7 / 194

Özet: Kanaat ve Cihan
kitabevlerinin dilekçe-
leri h.

01223

Başvekâlet Yüksek Makamına

Varlık vergisi borçlarını ödeyebilmek için ellerinde mevcut bulunan kitapların satın alınmasına dair İstanbul'da Kanaat ve Cihan kitabevleri sahiplerinden alınan 13/I/1943 ve 22/I/1943 tarihli dilekçelerin tasdikli birer sureti ilişik olarak takdim edilmiştir.

Bu husustaki yüksek emirlerinin bildirilmesine müsaadelerini rica eder, derin saygılarımı sunarım.

p.ö.

Ta.

Maarif Vekili

hizmeti
21.4.1943

Günel

4 030 10 144 31 12

A.Ö. N.A. 27/I/1943
Ek: 2

BASVEKAL
Tarih: 14/4/43
22/4/43

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI
KANAAT KİTÂBEVİ
Mikâdî Caddesi 133

Meâriî Vekillîği Yüksek Makâmına

M. H. K. A. R. E.

Kütüphanemi 1896 senesinde açtım ve bu güne kadar geçen bir asırlık bir müddet içinde, Türk İrfanına hizmetle vatanıma karşı olan borcumu ifa ettim. Devletin, meâriî işlerine göstermek istediği bakışı gösteremediği devirlerde, küçük sermayemle binlerce kitap neşre ederek, Türk çocuklarının bir kültür etâfelerine temin ettim. O derece ki, bugün meâleketaîz idare eden bürokratin içinde, kullandığı neşretmiş olduğum kitapları meyyun olmayan tek bir kimse yoktur. ruhte etmiş olduğum bu mukaddes vazifeyi ifa için, sinasla ve gubânı yettiği kadar, gece gündüz çalışarak, yapılmış azimle gelen bütün fedakarlıklarını yaptım, ve bu fedakarlıklarımı inder edecek tek bir meâriî memuru yoktur.

Bugün, elîl yıldan beri hizmetine girmiş olduğum Türk Meâriî'nin yardımını talep edecek bir hale geldim. Bu talebi bir nevi şikâyet de, hizmetkârı olduğum Türk Meâriî'nin felz bir rızasının methameti istinaden istiyebileceği bir yerden gelinde deraynen ediyorum. Bu yolumu talep ederken, önceden evvel bitirerek ve Türk Meâriî'ne teslim etmek gereğine nail olabildim iki, üç eserimi Yüksek Makâmınıza arz ediyorum. Biri, dört sene evvel başlanmış olduğum İngilizce-Türkçe büyük lûgatıdır. Diğer, Almanca-Türkçe büyük lûgatıdır. Sonuncusu da şanlı sayfelerle dolu Türk Milletinin tarihidir. Bu eserler, kuvvetsiz kalmış olan bir Türk neşirinin son gayretli neticesinde, sevdiği vatanına olan yadırgıdır.

Yardım talebimin sebebi, ifrâ devlet edilişim ikinci bir vatani vazifeyi, layikiyle ifa etmek arzundan ileri geliyor. Varlık vergisi olarak namına 494.500 lira tahdimiştir. Bu borcun için şiddetle kâğıt takriben 250.000 lira ödemiş bulunuyorum. Fakat bunu yapabilmek için sahibi bulunduğum her şeyi sattım. Elime elîl seneden beri neşretmiş olduğum kitaplarım kalmıştır. Bu kitaplarımın kıymetli ancak tatlı nazran takdir edilebilir.

Bu sebeple, bankalar nazrında ticarî bir kıymetli malzeme bulurum ve kıymetli ancak tarafınızdan takdir edilebilecek kitaplarımın satın alınmasını ve bu suretle vergisi ödememe hususunda buyurduğunuz yalın sekâretinizin sonsuz methametine rica ve istirham ederim.

Kanaat Kitâbevi Şahidi

27/1/1943
1333 B. Y. R.

M. E. 27/1/1943

030 10 144 31/13

S u r e t

Millî Eğitim Bakanlığı Yüksek Meclisi

İstanbul'un matbuat merkezi ve kütüphanelerinin en aktif olanı Ankara Caddesinde müesses olup bilimsel ilmi nusus ve mevzuatı kanunlar ve nizamnamenin neşir ve taramasına büyük tenkidî hizmetler yapmış ve evvelce babam Mîhran Acun tarafından kurulmuş olan "Bilgi Kütüphanesi" adlı binlere bağlı olan bir çok eserler tab ve neşrine muvafık olmuştur.

Babam Mîhran Acun'un vuku bulunan vefatı üzerine büyük kızı olan ben, birçok manevi ve maddi müşkülata göğüs gerecek maddiyle babamın elinde tuttuğu hukuk ilmini ve kavramı ve nizamı ve yasa meclisini yarın vakiyette elimde olarak onun izlerini takip eden Cumhuriyet adliyesiyle meclisine ve hem de yegane göçme meclisi olan Bilgi Kütüphanesi açık bulundurmaya azmiyle teslim olduğum notu ile meclise meclis karar vererek işe devam edilmiştir.

Öldü babamın hali hayatında birçok mahrumiyetlere katlanarak ve feragati nefsine uğratarak tab ve neşrine muvafık olduğu S.Karacaoğlu'nun sicilli kavanin kütüphanesi 18 nci kitleden sonrakini yani altı sene zarfında 1937-1942 senelerine ait, ve eserini devralan bulunan altı kitleden vefatı yenikavun ve nizamı ve metin ve birkaç kanun ve nizamnamenin tab ve neşrine muvafık oldum.

Babam Mîhran'ın fiilenki cumhuriyet adliyesine yaptığı hizmetler unutulabilir mi?... Takriben 45 sene süren matbuatlık kitapçılık, bu dan sonra hayata gözlerini yumarken az evvel yukarıda arz ettiğim gibi kütüphane ile kitaplarını bırakmıştır. Meslek ahlakı ve mesleki o derece hök salmıştı ki, uzun seneler zarfında o kadar kitap basarak suretiyle memlekete nafi olmaya çalışmış ve silsilesi mahrumiyet içinde yığılarak binnetice maddi servete sahip olamamıştır.

Ben babamın işini devralarak biraktığı borçları ve giderleri aldım. Borçları ödemeyi, sicilli kavanin kütüphanesinin devriyle yeni kavanin ve nizamı mahout meclisleri meclisinde tab ve neşrine meclis karar verdim.

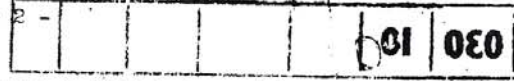
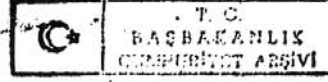
1939 yılının eylülünde başlayıp bütün dünya kütüphanelerine sirayet ederek elemşumul bir vakiyet katilisi eden bu meclis harbin doğurduğu istisnalar meclisinde yer alan iktisadi buhran ve meclis mahallinden müteessir olmayan bir fert tasavvur olunabilir mi?...

Türk yayını silsilesine mensup kitapçılar, peşinliği, ayıllı ücretleriyle levazım fiyatlarının tedrici bir surette yükselişlerine rağmen eski ve yeni kitapları üzerinde mevzu fiyatlarından fazlasını katiyon satmamışlardır.

Herp senelerine müşâhid bu son birkaç seneler zarfında salı tıicaret işlerinde olduğu gibi fiyat taramaları sıkı ve levazimde kazançlar tesin hususu kitapçılık aleminde işin vuku bulmamıştır.

030	10			100	31	12
-----	----	--	--	-----	----	----

3

Varlık vergisi konununun tatbikatında malîyece bu Cihan Kütüphanesine (30.000) lira varlık vergisi tarh olundu. Bu kütüphane ve hatta dört odalı bir meskenin de dahil, cümlesi birarada nakde tahvil edilmiş kabul olsa mecmuu belki 8.000 lirayı bulmaz. Tehakkutta maddi bir hata mevcut olduğu muhakkaktır.

Bu maddi hatanın ciddi bir çökölse yapılacak bir tetkikle de herhalde meydana çıkırılıp tashih edilerek mevzuurîyetinde meydana verilmeyecekğine sarsılmaz imanıma vardır.

Maddi hatanın vuku bulmaması olduğu ferzimehâl olarak bir en iyi kabul edelim. Tarh olunan 30.000 lirayı ödeyebilmek için teminî kitap ve kitap halinde olmayan formları paraya tahvil etmek icap eylese mesele sef kile ile ve çok dün fiyatla (kesekâğıtçıları) ancak iştiraya talip olabilirler. Ve bu suretle kitap ve formların satılmasında verginin dörtte biri miktar meblâğın temini mümkün ile nasıl oluruz. İstikbalin genç evlatlarına ilmi ağılayacak ve yayacak olan bu devletin ve nizamnemelerin müzayedede kesekâğıtçıların eline geçmesinin yüksek Cumhuriyet Hükümeti göz önünde tutarak bu kitapların hiç olmazsa borcuna mukabil nakdiyetle satın alınmasına devlet tarh olunan veriyi cibrîyet edemeyeceği gibiden ve aile efradı perişan ve fakru zarurete uğrar oluruz.

Bu halin hudusuna yüksek ve âlicenap vicdanlarınız razı olmayacaktır.

Matruf varlık vergisinin tahakkuk doğması zırrî ve vacibülîfa bulunduğuna takdirle 31/XII/1942 de yedilase mevcut 1500 lira meblâğı hususîniyetle Kocapasa Maliye Şubesine yitirdiği gibi bakiyesini ödeyebilmeğe mümkün olabilmek için mahrumiyetlere katılarak azami tasarruf şartlarına riayet etmek üzere tesbit edilecek uzun bir zaman şurası ile de verginin tahakkukunu ödemek lakininın bahşolunmasına ve her halde bu maddi hata ile müterafık tarh olunan verginin tahakkuk oluncak maddi lîyâkına indirilmesine yüksek şahsiyetinizden isti ve şevketlerin en ehemmiyetle rica ederim.

İttihaz buyuracağınız tahakkuk ve tecil kararıyla yarın asırlık bir irfan ocağını, babamın ben ve Tüme kitapçıları ile aramızda attığı Cihan Kütüphanesini yok olmak tehlikesinden beni ve ailemi mahv ve perişan olmaktan kurtaracağınıza şimdiden itimat ve itaatin nasıl eylemenizi diler,pek derin saygılarımla pek ve nezih vicdanlarınız şükran-ı risk istihdam eylerim.

13/I/1943
Arzuhanuş Acun

Aslı gibidir

M.F. 27/I/1943

030 10 100 31 12

4

EK-2: "Vergi Mükellefleri İçin 70 Çadırın Erzurum'a Gönderilmesi Hk." başlığını içeren ve İçişleri Bakanı imzasıyla Başbakanlık makamına gönderilen 2 Temmuz 1943 tarihli yazının fotokopisi

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet Umum Müdürlüğü

87

9-VII. 1943

Şube	Doys	Nomara
6	(41541-4-2)	30816

İ. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Öss : Vergi mükellefleri
için 70 çadırın ERZURUM'a
gönderilmesi H.

Başvekelet Yüksek Makamına

Erzurum Valiliğinden alınan ve vekâletlerine de yazıldığı anlaşılan 26/6/43 tarih ve 1012/142 sayılı yazıda; vilâyet merkezinde varlık vergisi mükelleflerinden iki mektebe yerleştirilmiş 560 kişi mevcut olup bunların çalıştırılmadıklarından ve içlerinden işgelerini temin maksadile dışarı çıkanların mahalle aralarına dağılarak kadınlara sarkıntılık ettiklerinden, bir kaç polis memur ile inzibat altına alınmışlarsa da bu vaziyetin devamına imkân olmadığından bahisle bu duruma nihayet verilmesi için 150 çadıra ihtiyaç olup-gimlilik acilen 70 çadırın gönderilmesi istenilmektedir.

Malumu devletleri üzere varlık vergisi mükelleflerinin şehir içinde ikamet ettirilmeyerek şehir dışında tesis edilecek kamplarda çalıştırılmaları esastır. Bunların şehir içinde bulunmaları, yalnız şehrin asayiş noktasından değil, orada askerî garnizon bulunması itibarile emniyet bakımından da mahzurludur.

Bu adamların şehirde polis kuvvetile daimî nezaret ve murakabe altında bulundurulmaları da imkânsızdır.

Yukarıdaki sebeplere binaen, vilâyetçe istenilen çadırların bir an evvel temin ve irsalile mezkûr mükelleflerin şehir haricindeki iş kamplarına gönderilmelerine emir ve müsaade buyurulmasını saygılarımla rica ederim.

Bilgi için Yüksek Başvekelete, gereği için Nafia Vekâletine arz edilmiştir.

Dahiliye Vekili
H. Hüsnü

3-7-1943

30.10.0.0/89.590.12

1

EK-3: Dışişleri Bakanlığı tarafından Başbakanlığa gönderilen, Filistin Yahudi Ajansı tarafından yazılan ve Türkiye'ye insani kurtarma faaliyetleri nedeniyle teşekkür edilen bir mektubun Kudüs Konsolosluğumuza iletilmesini bildirilen yazının fotokopisi

T. C.
Hariciye Vekaleti

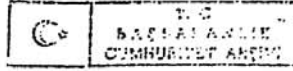
Konsolosluk ve Multatelli Hakuk D. U. M.

Şube

U. No. 30303

H. No. 146

Let:

Ankara, 1941

Hulusi Filistin Yahudi Ajan-
lığının Hükümetimize teşekkürleri.

Yüksek Başvekalet

Kudüs Konsolosluğumuzdan alınan bir yazıda, Filistin Yahudi ajanlığının Konsolosluğa bir mektup göndererek bunda muhtelif yahudi meseleleriyle iştigal etmek üzere Ankara'ya gönderilmiş olan Mr. Eliaş'ın memleketimizdeki ikametı hakkında temas ettiği Yüksek memurlarımız tarafından kendisine gösterilen husus kabulden ve Avrupa'dan gelen yahudi mültecilere karşı Türk makamlarınca ibraz olunan insani ilgiden dolayı ajanlığın Hükümetimize teşekkürlerinin ibrâğını rica ettiği ve bu insani kurtarma faaliyetine olan yardımın imkan olduğu nisbette artacağına itimat edildiğini bildirdiği iş'ar kılınmaktadır.

Keyfiyeti Yüksek bilgileri için saygılarımla arz ederim.

Hariciye Vekili 4

arz edildi
- R. H. S.
31.5.

[Handwritten signature]

030 10 266793 45

12-5-1941 2582

EK-4: Dışişleri Bakanlığı'ndan Başbakanlığa gönderilen ve Alman işgali altında bulunan Fransa, Hollanda ve Belçika'da yaşayan Türk uyruklu Yahudi vatandaşların yurda dönüşlerinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınabilmesi için onay istenen yazının fotokopisi

T. C.

Hariciye Vekâleti

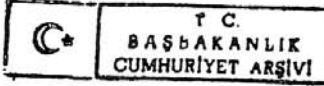
Konsolosluk ve Muhtelif Hukuk D. U. M.

Şube

U. No. 35421

H. No. 387

Lef:

Ankara 20 Mart 1944

Hulda

Yüksek Başvekâlete

Almanya Büyük Elçiliği Vekâletimize müracaatla, işgal altında bulunan Hollanda, Belçika ve Fransa arazisindeki ecnebi yahudilerin türlü vesilelerle tesbit edildiği ve hile Almanya aleyhinde çalışmakta olduklarından bahsile Reich Hükûmetinin bu meşgul arazi- de ikamet eden yahudi ırkına mensub bilcümle yabancı Devletler to- brasını, 1 Sonkânun 1943 de tahliye karar verdiğini, bu karardan başka Devletlere henüz haber verilmiş olmayıp yalnız oradaki yahudi tebaamızın vaktinde işlerini tasfiye ederek kendiliklerinden memle- ketlerine mevzuubahs tarihten evvel dönmelerini temin için ve sırf Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine bir cemile olmak üzere, daha evvel- den keyfiyeti ihbar ettiklerini, bu yahudiler anılan tarihte kadar çıkmadıkları takdirde 1 Sonkânun 1943 de umum meyanında mecburî tahliye tabi tutulacaklarını, Reich Hükûmetinin bu tedbiri askerî sebeplerden dolayı ittihaz ettiğini ve yalnız bunun Türk tebaasına münhasır olmayıp bilcümle ecnebi devletler yahudi tebaalarına şamil bulunduğunu şifahen tebliğ ederek tarafımızdan gereken tedbirlerin ittihazı ile bu hususda alakadar Elçilik ve Konsolosluklarımıza teb- ligat yapılmasını iltimas eylemiştir.

Almanya Sefareti tebligatına ilâve olarak Musevî ırkından olan tebaamızın anılan meşgul araziye terkettikleri takdirde mun- tazam pasaportla müracaatları ve memleketlerine evdet edeceklerini beyan etmeleri üzerine kendilerine derhal vize verilerek Alman arazisinden geçişlerinde mümkün olan kolaylıkların da gösterilece- ğini ifade etmiştir.

T. C.
Hariciye Vekâleti
Konsolosluk ve Muhtelif Hukuk D. U. M.

2

Ankara 194

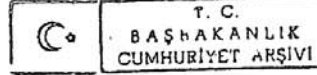
Hulâsa

Şube

U. No.

H. No.

Lef:

Fransanın meşgul arazisinde oturan yahudi ırkına mensup te-
baamızdan durumları muntazam olanların adedi tahminen üç bin beş
yüz kadar ve durumları muntazam olmıyanlar da on bine baliğ bulun-
maktadır.

Bu hususda ittihez buyurulacak kararın emir ve işarına müsa-
adelerini saygılarımla rica eylerim.

Hariciye Vekili

arz edildi; hıfz
21. 10. 1942

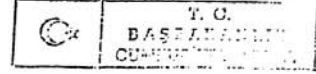
030	10			232	562	20
-----	----	--	--	-----	-----	----

P. KALEM
20. 10. 1942 8689

EK-5: 4305 sayılı Kanun hükümlerine göre tahakkuk ettirilmiş olan Varlık Vergisi mükelleflerinin tahsilat sırasında tabi tutulacakları muamele ve takibat hususunda uygulanacak esasları içeren Bakanlar Kurulu Kararnamesi

T. C.
BASVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı : 2
19291

GİZLİLİĞİ 20 / 06 / 1994 tarih ve 0373 sayılı Orayla KALDIRILDI
Kararname

4305 sayılı kanun hükümlerine göre tahakkuk ettirilmiş olan Varlık vergisi mükelleflerinin tahsilat safhasında tabi tutulacakları muamele ve takibat hususunda, kanunun tediyeye için derpiş ettiği üç devreye göre aşağıda yazılı esaslar esamesinde hareket edilmesi icra Vekilleri Heyetinin 7/I/1943 tarihli toplantısında kabul edilmiştir :

1- İlk on beş gün içinde borcunu ödeyerek vergi ile ilişkileri kalmayan mükelleflere, işlerini devam ettirebilmek için bankalar ve müesseseler tarafından kolaylık gösterilmesi yerince olur.

2- İlk on beş günü takip eden ve birincisinde yüzde bir, ikincisinde yüzde iki zamlı verginin tahsili icap eden iki haftalık devre, cezalı munzam bir müddet olarak telakki edilebileceği cihetle bu devrede tahsili emval kanununun tatbiki caiz olmakla beraber bu selâhiyetin mümkün olduğu kadar kullanılmaması ve münhasıran bu devrede mallarını kaçırmaları ihtimali çok kuvvetli olan şüpheli eşyaya karşı o yoldan takibat icrası kanunun ruhuna uygun olur.

3- Gerek ilk on beş günlük gerek onu takip eden iki haftalık müddet içinde vergi borcunu kısmen veya tamamen ödemeyenler hakkında tahsili emval kanunu hükümlerine göre takibat yapılması zaruridir. ancak takibat icrasında borçlu mükelleflerin iki hafta içinde mütalaa edilmesi ve aşağıdaki noktaların gözönünde tutulması icap eder:

a) Vergi borcunun en az yarısını ödeyen mükelleflerden mallarını kaçırmak veya saklamak ihtimali olanlar hakkında derhal takibata geçilir. Böyle bir ihtimal mevcut olmayanlar hakkında ise Laliye Vekâletince veya Vekâletçe verilecek talimata göre mahallerince takdir olunacak lüzum ve icaplara göre mükelleflerden teminat alırmak surcti ile veya bakiye borçlarını satış ve kazançlarından ödeyebileceklerine kanaat getirilenler hakkında teminata lüzum olmaksızın icrai teki-

080	18	01	02	100	110	17
-----	----	----	----	-----	-----	----

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

1929/

Salın altı ayı geçmemek üzere geri bırakılması ve çalışma mecburiyetinin
tehiri muvafık olur.

b) Vergi borcunu hiç edemeyen veya yarısından çok az miktarını
ödemiş olanlar hakkında tahsili emval Kanunu çerhal tatbik edilecektir.
ancak sayısı binlere varabilecek bir çok mükellefler hakkında aynı zaman-
da takibata girişmenin müşkülatı ve bunların mallarını aynı günlerde sat-
manın tevhit edebileceği bunları ödemek üzere vergisi en yüksek olan
veya en çok hatırı sayılanlardan bağlamak üzere takibatın sıraya konul-
ması ve tedrici surette tatbiki lazımgelir.

c) Gerek a gerek b fıkralarında yazılı olanlardan mesela mahalle
bakkalları gibi mahdud ve basit ticaretle meşgul mükelleflerle sayyer ve
müstahdemler hakkında takibata girişmeden önce Vekâletin müsaadesi alın-
malıdır.

4- Tatbikatta karşılaşılabilecek zorluklar için her halde talimat iste-
mekle temin suretiyle merkezle müfahat arasında devamlı bir temas tes-
si ve bu kararname hükümlerine göre taksire bırakılan hususatta mal memur-
larının mahallinin en büyük idare amiriyile mutabık kalmasının temini mu-
vafık olur.

7/1/1943

MBSİCUMHUR

T. C.

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Ha. V.

S. S. S.

A. M. M.

A. S. S.

P. P. P.

M. M. M.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

Ik. V.

S. I. M. V.

S. S. S.

Y. Y. Y.

A. F. C.

S. S. S.

S. I. M. V.

C. I. V.

Zr. V.

Mü. V.

Tl. V.

S. S. S.

S. R. H.

F. E.

S. S. S.

080 18 01 02 100 110 14

EK-6: 4305 sayılı "Varlık Vergisi Hakkında Kanun" metnini içeren 12 Kasım 1942 tarihli Resmi Gazete fotokopisi.

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi : 7 Teşrinievvel 1336 - 1920

İdare ve yazı işleri için Beyvekelet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğüne müracaat olunur	12 TEŞRİNİSANI 1942 PERŞEMBE	SAYI : 5255
--	--	-------------

KANUN

Varlık Vergisi hakkında Kanun

Kanun No: 4305

Kabul tarihi: 11/11/1942

1. Verginin mevzuu

Madde 1 — Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalâde kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere (Varlık Vergisi) adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.

Madde 2 — Varlık Vergisi aşağıda yazılı zümrelere dâhil olan hakiki ve hükmi şahıslardan alınır :

A) 2395 ve 2728 sayılı kanunlarla ek ve tadilleri mucibince mükellef bulunanlar;

B) Büyük çiftçiler (Büyük çiftçiden maksat, işinin idaresine ve vüsatine hâlel getirmeksizin bu mükellefiyeti ifa edebilecekleri bu kanunda yazılı komisyonlarca tesbit edilenlerdir);

C) Uhdelerinde bulunan binaların ve hisseli ise hissedarlarının hisselerine düşen bir yıllık gayrisâfi iradı yekünü 2 500 liradan ve ar-salarının vergide mukayyet kıymetleri 5 000 liradan yukarı bulunan ve bu miktarların tenzilinden sonra mütebaki irat ve kıymetlerle bu vergiyi verebileceği komisyonlarca kararlaştırılanlar;

D) 1939 senesindenberi 2395 veya 2728 sayılı kanunlar mucibince vergiye tabi bir iş ve teşebbüsle uğraştığı halde bu kanunun neşri tarihinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulunanlar;

E) Meslekleri tacir, komisyoncu, tellal veya simsar olmadığı halde 1939 senesindenberi veya bir defaya mahsus olmak üzere ticari muamelelere tavassut ederek komisyon veya tavassut mukabili olarak her ne nam ile olursa olsun para veya ayniyat alanı olanlar.

Madde 3 — İkinci maddede yazılı mükellefiyet zümrelerinden iki veya daha ziyadesine dâhil olanlar bu zümrelerin her birinde ayrı ayrı mükellef tutulurlar.

Umumi, mülhak ve hususi bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3669 numaralı kanuna tabi müesseselerden tahsisat, maaş ve ücret alanlarla kadroya müsteniden yevmiye ile istihdam edilenler, valiz bu maaş, tahsisat, ücret ve yevmiyelerinden dolayı ikinci maddenin A fıkrasındaki mükellefiyete tabi değillerdir.

Madde 4 — 1837 sayılı Bina Vergisi Kanununun 3 üncü ve BEİ sayılı Arazi Vergisi Kanununun 2 nci maddesinde yazılı bina ve arsa sahipleri, ikinci maddenin (C) fıkrasında yazılı mükellefiyetten muaf tutulur.

Madde 5 — Vergi, hakiki ve hükmi şahıslar namına tarh olunur ve eşhamlı ve eşhamsız şirketlerde hisseye bakılmaksızın şirketlerin mekul ve gayrimenkul varlığının tamamı üzerinden alınır.

2. Verginin miktarı

Madde 6 — Yedinci maddede yazılı komisyonlar, ikinci maddede yazılı mükelleflerin mükellefiyet derecelerini, her mükellef namına 1941 yılında ve ticaretini terk, devir veya tasfiye etmiş olanlar için terk, devir veya tasfiyeye tekaddüm eden son vilda tarhedilmiş veya tahakkuk ettirilmiş vergi miktarlarını, çiftçilerde mükellefin zirai vaziyetini ve gayrimenkul sahiplerinin de irat ve vergi kıymeti miktarlarını gözden geçirmekle beraber bunlarla mukayyet olmaksızın edinecekleri kanazate göre takdir ve tesbit ederler. Ancak 2395 sayılı kanunun 11 inci maddesi hükmi dairesinde kazanç beyannamelerine bilanço raprt etmek mecburiyetinde bulunan anonim, komandit, limited ve sermayesi üzerinden kazanç dağıtan kooperatif şirketlerin vergileri, 1941 takvim yılına veya ticaret yılına ve ticarethanelerini terk, devir ve tasfiye etmiş olanlar için terk, devir ve tasfiyeye tekaddüm eden son seneye ait safi kazançları yüzde ellisinden aşağı ve anonim şirketlerde yüzde yetmişinden yukarı olarak ikinci maddenin (B) fıkrasında yazılı çiftçilerin mükellefiyet derecesinde ve varlıklarının yüzde beşini geçemez.

3. Verginin tarihi

Madde 7 — İkinci maddede yazılı servet ve kazanç sahiplerinin mükellefiyet derecelerini tesbit etmek üzere her vilâyet ve kaza merkezinde mahallin en büyük mülkiye memurunun reisliği altında en büyük mal memurundan ve ticaret odalarıyla belediyelere kendi âzaları arasından seçilecek ikiser âzadan müteşkil bir ve icabına göre müteaddit komisyon kurulur. Ticaret odası bulunmayan yerlerde, bu odanın seçeceği âzalar yerine belediyeye, hariçten ticaret ve ziraaattan anlıyanlar arasından iki âza seçilir.

En büyük mülkiye ve maliye memurları bu komisyonlarda bizzat bulunmakla mükelleftirler. Ancak birden fazla komisyon kurulan yerlerde temsil edilecekleri memurları tevkil edebilirler ve kendileri de icabına göre istedikleri komisyonlarda bulunabilirler.

Komisyonların, büyük çiftçileri tesbit için yapacağı toplantılarda Ticaret odası yerine ziraaat odalarıncı kendi âzaları arasından ve bulunmayan yerlerde belediyelere hariçten ve ziraaatten anlıyanlar arasından seçilecek iki âza komisyona iştirak eder.

Komisyon kararları ekseriyetle verilir, reylerde müsavat halinde reisin bulunduğu taraf tercih edilir.

Madde 8 — Komisyonlar, şirketlerin mükellefiyetlerini tesbit ettikleri sırada şirketlerin de servetleri derecesini ve fevkalâde kazançlarını araştırarak bunların da mükellefiyetlerini takdir ederler.

Madde 9 — Komisyonlar, muhtelif zümrelerin mükellefiyet derecelerini tesbit işini on beş gün içinde intağ ile mükelleftirler. Bu müddet zarfında işini bitiremeyen komisyonların memur olmayan âzası değiştirilerek yerlerine son mebus intihabında mütehibi sani olanlar arasından belediye reislerine seçilecek dörder zat alınmak suretiyle komisyonların âzası tamamlanır.

Madde 10 — Mükelleflerin tesbiti sırasında komisyonlara unutulmuş olanların isimleri komisyonların dağılmasından itibaren en geç iki ay içinde varidat dairelerince tesbit olunarak 7 nci madde hükmü dairesinde yeniden teşkil edilecek komisyonlara bildirilir. Komisyonlar âzami on beş gün içinde bu mükelleflerin vergi miktarlarını kararlaştırmağa mecburdurlar.

4. Verginin tebliğ ve tahsili

Madde 11 — Komisyon kararları, şehir ve kasabalarda varidat dairelerinin kapılarına ve köylerde münasip mahallere listeler yapıstırılmak suretiyle ilân ve tebliğ olunur. Listelerin asıldığı, gündelik gazete çıkan yerlerde gazetelerle ve gündelik gazete çıkmayan mahallerde belediye tellâlları marifetiyle halka ayrıca haber verilir.

Komisyon kararları nihai ve kati mahiyette olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerinde dava açılamaz. Ancak bir mükellef namına aynı mükellefiyet mevzuundan dolayı mükerrer vergi tarh edilmiş olduğu takdirde bunlardan en yüksek olanı ipka edilerek diğerleri tarhiyatı yapan komisyonların vazife gördüğü mahallerin en büyük mal memuru tarafından mükelleflerin müracaatı üzerine silinir.

Madde 12 — Mükellefler vergilerini, talik tarihinden itibaren on beş gün içinde mal sandığına yatırmaya mecburdurlar.

On beş günlük müddetin geçmesini beklemeden mahallin en büyük mal memuru, lüzum gördüğü mükelleflerin menkul ve gayrimenkul mallarıyla alacak, hak ve menfaatlerinin ihtiyaten haczine karar verebilir.

On beş günlük müddet içinde yatırılmayan vergilerin Tahsili Emval Kanununa terviğin tahsiline tevessül edilmekle beraber vergi miktarına müddetin dolmasından itibaren birinci hafta için yüzde bir ve ikinci hafta için yüzde iki zammolunur.

Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemeyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin herhangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre askerî mahiyeti haiz olunan umumî hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar. Ancak üçüncü maddenin son fıkrasında yazılı olanlardan ikinci maddedeki mükellefiyete tabi bulunanlarla kadınların ve elli beş yaşını mütevaciz erkeklerin borçları hakkında Tahsili Emval Kanunu tatbik edilmekle beraber bunlar çalışma mükellefiyetine tabi tutulmayabilirler. Bu fıkra hükmüne göre çalıştırılanlara verilecek ücretin yarısı borçlarına mahsup olunur.

Çalışma mecburiyetinin tatbik tarzı Hükümetçe hazırlanacak bir talimatname ile tayin olunur.

Birinci fıkrada yazılı on beş günlük müddet içinde vergilerini vermeyen mükellefler, aynı müddet zarfında vergileri miktarınca Hazine bono ve tahvilâtı veya banka teminat mektubu tevdi ettikleri takdirde bu mükellefler hakkında Tahsili Emval Kanununun ve çalışma mecburiyetinin tatbiki bir ay müddetle geri bırakılabilir.

Madde 13 — Kollektif ve komandit şirketlere ait vergilerin icabı halinde ortakların ve komanditelerin şahsi mallarından istifası hususunda da Tahsili emval kanunu hükümleri tatbik olunmakla beraber ortak ve komanditeler çalışma mecburiyetine de tabi tutulabilirler ve

on ikinci maddenin ikinci fıkrası hükmü bunlar hakkında da tatbik olunur.

Bu madde ile on ikinci maddede yazılı karar ve muameleler kati olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerinde dava açılamaz.

5. Teminat

Madde 14 — Varlık vergisiyle mükellef tutulanların ikametgâhlarında, gerek kendilerine ve gerek karı veya kocalarına veya kendileriyle birlikte oturan usul ve furuğlarıyla kardeşlerine ait dükkân, mağaza, depo, anbar, fabrika ve imalâthanelerde veya bunlara benzer yerlerde bulunan bütün menkul mallarla tapuda veya vergide bunlardan herhangi biri namına kayıtlı olan gayrimenkul mallar bu kanun mucibince alınacak vergi ve zamların kanuni teminatı hükmünde olup bu malların satılmasında da Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik olunur. Verginin teminatını teşkil eden bu mallardan mükellefin kendisine veya karı ve kocasına ait olanlar hariç olmak üzere diğer mallar üzerine komisyonlarcaya verginin takdir ve tesbiti tarihinden itibaren bir sene zarfında ayrıca haciz konmadığı takdirde bu mallar üzerindeki teminat hükmü sona erer.

Mükelleflerin ziyedliği altında veya yukarda yazılı mahallerde bulunan menkul mallara mütaallik satış, temlik ve rehin iddiaları matheer sayılmaz ve bu nevi mallar hakkında dermeyer olunacak istihkak iddiaları dinlenemez.

Bu kanunun neşriden mukaddem başlamış olan ve bir ilâma veya bu hüküm ve kuvvette noterlikçe tanzim edilmiş mukaddem tarihli resmî bir senede müstenit olmayarak yapılmış bulunan takip neşiesinde icra dairelerince konulmuş olan ihtiyati ve icrai hacizler bu teminat hükmüne halel vermez. Bu hacizler ancak vergi alacağının tahsilinden sonra bir bakiye kaldığı takdirde bu kısım hakkında infaz olunur.

Gayrimenkullerin satışında bunların varlık vergisi mükellefiyeti ile ilişkisi olmadığı alâkalı varidat dairesince tasdik edilmedikçe tapu daireleri tescil yapamaz. Yapılan tesciller hükümsüz sayılır.

6. Müruruzaman

Madde 15 — 9 ve 10 uncu maddelerde yazılı müddet ve şartlar içinde tarhedilemeyen vergiler, bu müddetler geçtikten sonra yeniden tarh ve tahsil edilemez.

Bu kanun mucibince tahakkuk ettirilmiş olan vergiler 1943 malî yılından itibaren beş yıl sonra tahsil olunamaz. Verginin tahsili için yapılacak her nevi takip muameleleri, müruruzamanı keser.

7. Meriyet maddeleri

Madde 16 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 17 — Bu kanunun hükümlerini yürütmeye İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

11/11/1942

No.	Bağlı	Düster Tarih	Çilt	Sahife	Emval Kanunu Sayı
Bu kanunda bahsi geçen kanunlar :					
1833	Arazi Vergisi Kanunu	6/7/1931	3	12	381
1837	Ölüm Vergisi Kanunu	14/7/1931	3	12	604
2728	İktisadi Değerler Vergisi Kanunu mütevell 2416 sayılı kanunla değiştirilmiştir	29/5/1935	3	16	847
2395	Kazancı Vergisi Kanunu	25/5/1934	3	15	234
3659	Bankalar ve Devlet müesseseleri memurları aylıklarının tevdi ve tesdili hakkında kanun	11/7/1939	3	29	1539
[5 Ağustos 1925 tarihli Tahsili Emval Kanunu 2 nci terip düsturun 1 inci cildinin 624 üncü sahifesindedir.]					

EK-7: Varlık Vergisi'nin kabul edildiği 11 Kasım 1942 tarihli T.B.M.M. oturumuna ve yapılan oylamaya ait T.B.M.M. Zabıt Ceridesinin fotokopisi.

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati : 10

REİS — Şemssettin Günaltay

KÂTİPLER : Kemal Turan (İsparta), Necmeddin Sahir Silan (Bingöl)

REİS — Celse açılmıştır.

3. — BEYANAT

1. — Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun, memleketin iktisadi işleri ve alınacak tedbirler hakkında beyanatı

REİS — Meclise sevk edilen kanun lâyiha-ları hakkında Başvekil izahat verecektir.

Sözü Başvekile veriyorum.

BAŞVEKİL ŞÜKRÜ SARACOĞLU (İzmir) —

Arkadaşlar;

Müsaadenizle hemen işe giriyorum.

Sizler Ankara'dan ayrılırken, her tarafta ve her malda bir kıpırtı başladı. Fiyat kıpırtısı.

Bu kıpırtı, dar bir zaman içinde, yürüyüşe in-kılâp etti ve bu yürüyüş çok süratle bir koşuya ve bir koşuşmaya tahavvül etti ve böylece fiyatlar aldı, yürüdü. Öylesine yürüdü ki, her sabah yatağından kalkan her vatandaş, eşi ile, dostu ile konuşarak ve gazetelerde okuyarak, yeni fi-yat artışları ile karşı karşıya kalıyor ve kendi kendisine soruyordu :

— Nereye gidiyoruz ?

Diğer bir kısım halkta, Hükümet hiçbir

şey yapmadığını ve seyirci kaldığını görerek so-ruyor :

— Hükümet nerede ?

Nihayet bazıları da, Hükümeti şu veya bu iktisat mezhebine malederek, hâdiseleri kendi akıllarınca izaha çalışıyordu.

Her şeyden evvel, bu son mütalâaya cevap vereceğim.

Biz, ne adam Smit'in talebesi, ne de Karl Marks'ın çırağıyız. Biz sadece, içtimai dini, halk-cılık ve iktisadi mezhebi Devletçilik olan, siyasi bir fırkanın çocuklarıyız. (Alkışlar, bravo sesleri).

Bizi ve işlerimizi yakından takip edenler, bi-zim fırka programına ne kadar bağlı olduğumuzu anlamakta zorluk çekmezler. Esasen, işe başlar-ken, memleketimizin en büyük mahsulü olan, hu-bubat ve pirinç hakkındaki kararlarımızla pa-muğa fiyat tesbit eden ve yüne ve yapağıya el koyan kararlarımız, bizim hangi yolun yolcusu ol-düğümüzü kâfi derecede göstermişti.

Fiyatların baş döndürücü bir süratle artması üzerine, sorulan, Hükümet nerede? sualine karşı

İ : 3 11.11.1942 C : 1

da, Hükümetin her an iş başında olduğunu, şimdi vereceğim izahat ve almakta olduğumuz kararlar gösterecektir.

Arkadaşlar;

Bugün memleketimiz, muharip devletlerle tamamen çevrilmiş bir haldedir. İşlerimizde ve kararlarımızda, bu hakikati gözden kaçırsak, vereceğiniz hükümlerde ve alacağımız tedbirlerde büyük hatalara düşeriz. Bilmeliyiz ki, bugün dördüncü yaşıma ulaşan harp, yaşlandıkça fenalıklarının ölçüsüz artıran muzır bir mahluktur.

Bugün için harp dışı olan her memleket, başlıca üç harp tehlikesi karşısındadır. Bunun birincisinde, harbin memlekete katiiyen girmeyeceğine inanılır ve ona göre hazırlıksız bir halde bulunulur. İkincisi, memleket çocukları arasındaki kuvveti teşkil eden birlik çözülür ve bu yoldan harbin istihası kabarır. Üçüncüsü de, harp de, diğer varlıklar gibi, genç iken daha akıllı ve hesaplı hareket ettiği halde, yaşlandıkça akılsız ve hesapsız işler yaparak böylece civarında bulunan harp dışı devlet için daha tehlikeli olur.

Bugün harbin bulunduğu memleketlerde, mütemadiyen artan fenalıkların bir kısmı da, hudutlarımızı geçerek memleketimize yeni yeni sıkıntıları getiriyor. Harp uzadıkça, darlıklarımızın, sıkıntılarımızın çoğalacağını tabii görmek, ona göre daima hazırlıklı bulunmak, tedbirler almak lâzımdır.

Bugün, memleketimizin katlanmağa mecbur olduğu mahrumiyetler, başka memleketlerinkine nazaran yok denecek kadar azdır. Gün geçtikçe, yeni yeni tehditlerle karşılaşmak mecburiyeti bulunduğunu, daima gözönünde bulundurmak ve bunlara katlanmak için hazırlanmak, her vatanperverin boreudur.

Arkadaşlar;

Harbin ilk yılını, az çok rahat geçirdik, çünkü, memleketimiz ambarlarında ithalât ve ihracat malları mevcut olduğu için, herhangi darlık ve mahrumiyet, kendini hissettirecek bir dereceye varmadı. Bu yılın en büyük darbesi, Türk bütçesinin üzerinde göründü. Çünkü, sulhumuzu korumak ve kurtarmak için, koskoca bir Türk ordusunu derhal silâh altına almağa ve silâh altında tutmağa mecbur olduk.

Harbin ikinci ve bilhassa üçüncü yılında, yer yer darlıklar hissolundu. Çünkü, harp dolayısıyla mal ithali çok zorlaştığı gibi, memleket çoklarının silâh altında tutulması, bir taraftan istihlâki çoğaltırken, diğer taraftan istihsalı azaltmağa başladı. İşte, başlıca bu sebeplerden artmağa başlayan fiyatlarla ve bu yüzden ayaklanan ihtikârla mücadele etmek vazifesini duyan Refik Saydam hükümeti âzasının birleşen kanaatleriyle kararlar aldı. Fiyatlarla, muhtekirlerle mücadeleye başladı.

Alınan mücadele kararları, yenilerini dâvet

etti. Yeni kararlar da, daha sıkı, daha sert kararları zaruri kıldı ve böylece, karardan karara geçilerek, memleket dahilinde bir çok mallara el konulmağa kadar ileri gidildi. Bu kararlar, herkesin beklediği matlup neticeyi vermedi. Az bir zaman içinde, memleket dahilinde, resmi fiyatlarla bazı malları bulmak imkânsız bir hale geldi ve memleket dahilinde, koskoca bir kara pazar yerleşti. Bu levha karşısında, hepimiz, evvelâ kendi kendimize, sonra da birbirimize sormağa başladık. Acaba bu kararlar veya hiç değilse, bunlardan bazıları alınmamış olsaydı daha iyi olmaz mı idi?

Aradan çok geçmeden hüküm vermeğe başladık. Bu hükme göre, bu kararlar alınmasaydı daha iyi olacaktı.

İşte bu cereyanın ve bu kanaatin dolayacağı ve canlandığı günlerde, Saracoğlu hükümeti iktidar mevkiine geldi ve gelir gelmez de, evvelce alınmış olan sıkı kararların bazılarını ipka ederek, büyük bir kısmını ortadan kaldırdı, diğer bir kısmını da değiştirdi ve tatbiki daha kolay ve daha çok imkân dahilinde görülen yeni kararlar aldı.

Pamuk, yün ve yapak hakkındaki kararları almakta gecikmedik. Bu mahsullerin tek alıcısı Hükümet olduğu için, kararlarımızı yürüteceğimize emin olduk. Kezalik, pancarın tek alıcısı ve şekerin tek satıcısı olduğumuz için, bunlar hakkında fiyat kararları almakta ve bunları tatbika geçmekte gecikmedik, resmi ve hususî fabrikaları birleştiren, yünlü ve pamuklu kumaşlar hakkındaki kararları muhafaza etmekle kalmadık, bunların arasına, deri fabrikalarını da ilâve ettik.

İrkımızın başlıca gıdası olmak itibariyle, memleketimizin en büyük meselesini teşkil eden hububat hakkında, % 25 kararını aldık ve bu kararı alırken, alacağımız % 25, lerle, hem ordumuzun ve büyük şehirlerimizin iâşesini emniyet altına almak ve hem de tanzim satışları yapmak hususlarında kâfi derecede kuvvetli olacağımız kanaati hâkimdi. Kezalik piring hakkında da, aynı kanaatle ve aynı istikamette karar aldık.

Arkadaşlar;

Görüyorsunuz ki, Hükümetimizin, herhangi bir kararı alırken, üstünde en çok durduğu, en çok hassasiyetle tetkik ettiği cihet, alınacak kararların âdil olması ve tatbik kabiliyetini haiz bulunmasıdır.

Tekrar ediyorum, biz bu yolda, fiyat kontrolü kararları alırken çok mühim bir keyfiyeti, daima gözönünde tuttuk ve bundan sonra da daima gözönünde bulunduracağız. O keyfiyet de, bu kararlardan doğan yükün, müstehlik ve müstahsillerden terekküp eden vatandaşlar arasında âdillâne taksimidir. Bugüne kadar, maalesef, dövizli dövüzsiz, takaslı, takasız, memlekete gelen ithalât mallarının fiyatları üzerinde hâkim olamadık. Kezalik, bin bir çeşit yollarla yapılan alış

İ : 3 11.11.1942 C : 1

verişlerde, muhtekirler ve vurguncular tarafından yaratılan yüksek fiyatların da önüne geçemedik. Böylece, fiyat kararlarımızın yükünü, daha ziyade çiftçiye yükletmeğe devam ettik. Bu yolda devam etseydik, yalnız haksızlıkları yığın haline getirmiş olmakla kalmıyacak, istihsalın azalması gibi, büyük bir tehlike ile de karşı karşıya kalmış olacaktık.

Onun için, bundan sonra da, terlemeden para kazanan müstehliklerin, alın terinin yarattığı mahsullere, mübalâğaya kapılmaksızın, değer fiyat vermeleri imkânını daima yaşatmaya çalışacağız (Bravo sesleri).

Ötedenberi bir çok yazıcılarımız, köylünün dertlerini azaltmak için yazılar, şiirler yazarlardı. Bunlar çok yerinde yazılardı. Gariptir, köylünün bir boydan öbür boya yüzünün güldüğü bugünlerde, kalemlerden, bu sevince iştirak eden bir kelime düşmedi. Bilmeliyiz ki, vatandaş sadece şiir mevzuu olamaz ve vatandaş, şiirden ziyade hak arar.

Bundan sonra da, alınacak kararlarda, en çok arayacağımız cihet, bu kararların tatbik ve yükü taksim kabiliyeti olacaktır. Çünkü, böyle olmayan kararların, süratle duaya inkılâp edeceğine ve hattâ, fenalık yaratacağına şüphe yoktur.

Biz bu defa, tatbik kabiliyeti olan ve yükü âdilâne taksim eden kararları aldık. Bundan sonra da böyle yapacağız. Çünkü, maksada ancak bu yoldan varacağımıza kaniiz. Nitekim, bugüne kadar aldığımız ve muhafaza ettiğimiz kararların hiç birinde, tatbik noktasından bir kusur olmamıştır. Hububat ve pirinçteki yüzdeleri tahsil etmekteyiz. Diğer sahalarda da, tarafımızdan tâyin olunan fiyatlarda, bir değişiklik olmamıştır. Bu böyle olmakla beraber, hedefimizin diğer cephesini teşkil eden, memlekette normal ve mutedil fiyata kavuşmak ümidi tahakkuk etmemiştir. Çünkü, her şeye rağmen, başlıca gıdamız olan hububat fiyatları aldı yürüdü. Hububatla beraber veya onu takiben diğer gıda maddeleri fevkalâde pahalılaştı. O kadar ki, bugün bunların bir çoğu, çünkü kara pazar fiyatlarını bile geride bırakmış bulunmaktadır.

Daha ziyade, hububat, tereyağı ve et gibi gıda maddeleri fiyatlarında görülen ölçsüz artışta, ötedenberi muhtekirler namını verdiğimiz sınıfın tesiri yoktur veya yok denecek kadar azdır, çünkü, fiyatlar artarken, hububat, tamamen köylünün elinde bulunduğu gibi, diğer gıda ve hayvan maddelerinin de köylünün elinde iken pahalılaşmış olduğu görülmüyordu.

Eğer, bu tarzdaki fiyat yükselmeleri, makul denecek bir had dahilinde kalmış olsaydı, bunu hoş görmek, belki de mümkün olacaktı. Çünkü, a) Hükümet bile, resmi fiyatları ile böyle bir yol tutmuş bulunuyordu;

b) Bu yoldan, çok düşük olan köylü hayat seviyesinin biraz kalkınması, yüreklerimizi ferahlandıracağı kadar, Partimizin halkçılık ve Devletçilik prensibine de uygun düşecekti. Fakat maalesef, fiyatlar böyle mâkul bir hadde durmadı, bilâkis baş döndürücü bir süratle aldı yürüdü ve mahdut gelirleri ile kendilerine gıda tedarik eden milyonlarca şehirli, bir ıstırap uğurumuna doğru sürüklenmeğe başladı.

Alalûmum gıda fiyatlarının artmasında başlıca âmil olan, buğday ve hububat fiyatlarının, bu ölçsüz yükselişindeki mesuliyeti, yalnız köylüye yükletmek bittabi doğru değildir.

Hububatın % 25 şini, köylüden, o gün için iyi sayılan bir fiyatla Hükümet namına toplamağa karar verdiğimiz günlerde, şehirlerimizin hububat ihtiyaçlarını günü gününe ve hattâ saatine zor yetiştiriyorduk ve ambarlarımızda hiç bir stok mevcut değildi. Bu vaziyet, gözönünde dururken, alacağımız % 25 lerin ambarlarımıza girmesini temin için, bu % 25 leri ödeyinceye kadar, her çeşit hububat alış verişini yasak etmekte tereddüt etmedik. Bu yasak, şehirlere hububatın inmesine ve fırınların beslenmesine mâni olmakla kalmadı % 25 lerle biriktirmeğe başladığımız hububat mevcudunun, şehir ihtiyaçları için, erimeğe başladığını gördük. O kadar ki, aldığımız haberler, bizzat buğday sahiplerinin bile daha ucuz olduğu için, çarşıdan almak tedarikine çalıştıklarını bize öğretti.

Ordumuz ve kara günlerimiz için, hazırlamakta olduğumuz stokların, yaz ortasında erimeğe başlaması, bizi telâşe düşürdü, meseleyi bir kere daha tetkik ettik. Alacağımızı almadan, hububat alış verişini serbest ilân etmekte yine tehlike gördük. Stoklarımızı eritmeyen ve şehirlere ekmek bulan bir çare aradık. Bu çareyi, belediyeleri muvakkaten işe sokmakla bulabileceğimizi ümit ettik. Belediyelere verdiğimiz bu vazifenin başarılabilmesi için, onlara yer yer krediler açtırdık ve aynı zamanda muayyen tarihlerde kendilerine hububat vermiyeceğimizi bildirdik. Bundan sonra, yüzlerce belediye, buğday ambarı sayılan yerlere hücum etti. Herkesin kafasında, kendi şehri için bir yıllık bir stok yapmaktan başka bir kaygı mevcut değildi ve böylece her yerde bir fiyat yarışı başladı ve hiç bir fiyat, bunları yarıştan vaz geçiremedi. Bu yoldan, hububat fiyatları ve onunla beraber diğer gıda maddeleri fiyatları gittikçe artarak, bugünkü mübalâgalı raddelere süratle erişti. Anlaşıldı ki, ihtikâr, tüccarların inhisarı altında değildir. Bu, işin bir cephesidir.

İkinci cephesi de, bizim bu işte, ticaret kabiliyeti olmayan ve kârüzararla alâkası bulunmayan belediyelerin, bu işi beceremeyeceklerini, evvelinden görmemiş olmamızdır. Fakat işin bir üçüncü cephesi vardır ki, o da, bu sahada gösterilen gayretler ve faaliyetlerin, her şeye rağmen bizi büyük ve müspet bir neticeye yaklaştırmaya

İ : 3 11.11.1942 C : 1

sıdır, çünkü, bugün elimizde, hiçbir vakit malik olmadığımız bir hububat stoku mevcuttur ve bu sayede yakın ve büyük korkular zail olmuş bulunmaktadır.

Arkadaşlar,

Bazı memleketlerde, dokuz göbek dedesini sayabilen adamlara asil derlermiş. Bizim milletimiz bütün tarih boyunca, böyle bir asalet tanımadı. Bizim tanıdığımız asalet ruhi asalettir ki, o da, bize, yaptığımız işlerin iyiliklerinin, eksiklerinin, cesaretle, açık ve temiz bir yürekle ortaya dökülmesini emreder. (Alkışlar) Onun için, bugünkü fiyatlardaki mesuliyette, Hükümetin hissesi bulunduğunu söylerken duyduğum ıstırapım yanı başında, hususi bir haz hissediyor ve bu sözlerimi millî asalet kaidelerimize uygun göreceğinizi ümit ediyorum. (Bravo sesleri).

Gıda maddelerindeki pahalılığın istihsalî teşvik edici bir iyiliği olduğu da inkâr edilemez. Biliyoruz ki tahditler muvakkat tedbirlerdir ve bu buhranı sağlam ve katî olarak ancak istihsalî arttırmakla yenebiliriz. Bugünkü mübalâğalı fiyatlar köylümüzü toprağa bağlamış ve böylece köylümüz bu sene her yıldan daha fazla bir gayretle ekim faaliyetine devam etmekte bulunmaktadır. Biz bu faaliyete muhtaç köylülere 30 bin ton tohum vermek suretiyle iştirak ettik.

Bundan başka her sene muntazam artan Devlet zeriyatı, bu sene, daha geniş bir adım atarak geçen seneye nazaran yüzde yüze yakın nisbette bir tezyüt kaydedecektir.

Bu münasebetle fabrika ve madenlerimizde çalışan işçilerimizin memlekette yarattığımız eserlerde büyük hisseleri olduğunu da söylemeliyim. Adetleri ve ehemmiyetleri gün geçtikçe çoğalan Türk işçilerinin ihtisaslarının artırılması, sıhhi, içtimai durumlarının düzenlenmesi Hükümetinizi çok yakından ilgilendiren mühim bir mevzudur. İş kanunu ile iş hayatına müdahale etmiş olan Cumhuriyet Hükümeti bu kanunun icaplarını tamamlamak için her gün daha dikkatli ve daha gayretli olacaktır.

Harp yıllarının vatan çocuklarından beklediği fedakârlığı en iyi anlıyan, memurlarımız olmuştur. Büyük mahrumiyetlere katlanarak çalışan bu kitle içinde çok iyi çalışanlar olduğu gibi fena çalışmalarda vardır. İyileri mükâfatlandırmak ve fenaları cezalandırmak için daha dikkatli ve daha hassas olacağız. (Bravo sesleri).

Devlet eliyle yapılan benzin, lâstik, çimento, demir tevziyatı etrafında vâkı olduğu söylenen suiistimalleri bertaraf etmek için alâkalı ve kâletlerin dikkatleri bu mevzu üzerinde toplanmıştır.

Arkadaşlar;

Arzettiğim gibi, bilhassa gıda fiyatlarının hiç bir ölçüye sığmayan bir şekilde alıp yürütmesi, sabit ve mahdut bir iratla geçinen milyonlarca vatandaş, bir ıstırap uğurunu ile karşı

karşıya bıraktı. Bu manzara ile karşılaşan Hükümetimiz, bütün dikkatini, bu mustarip kitle etrafında toplamağa karar vererek, bir çok içtimalar akdetti ve meselenin bütün safhalarını, haftalarca süren bir tetkika tabi tuttu.

Bizi, haftalarca üzerinde çalışmağa mecbur eden mevzu, herkesi işgal eden pahalılık, bilhassa gıda maddelerindeki pahalılık mevzuu olmuştur.

Bu mevzu konuşulurken, daha ilk adımda, posta - telgraf, tren ücretlerinin, kumaş, iplik ve saire gibi, Devlet müesseseleri mamulâtının ucuzluğunun, diğer yerli ve ithalât mallarının pahalılığı ile büyük bir tezat teşkil etmekte olduğunu gördük ve kendi kendimize sorduk; acaba Devlet müesseseleri mamulâtının fiyatlarını umumî fiyatlara intibak ettirmek mi icabeder, yoksa bunları, tevzilerindeki suiistimal şayialarına ve cesim fiyat farklarına rağmen, ucuz tutmakta devam etmek mi daha iyidir?

Bu suale, bu müesseseleri zararlı işler bir halden çıkarmak şartıyla ve bazı zaruri istisnalardan katî nazar ucuzlukta devam cevabını verdik. Tevzideki suiistimallerin de, zamanla, çalışmakla azalacağına inandık.

Halkın ve tüccarın elinde bulunan, alelhusus gıda maddeleri pahalılığına gelince, bununla her şeyden evvel mücadele etmenin lüzumuna kani olduk. Fakat onun için kuvvetlerimizi, herhangi geniş bir sahada israf etmekten, onları daha ziyade, bu pahalılığın kurbanlarının bulunduğu saha etrafında tahşit ederek çalışmanın daha faydalı olacağı ve seri neticeler vereceği kanaatine vâsıl olduk.

Esasen, Hükümet beyannamesini huzurunuzda okurken, bu bahse temas etmiş «bizim çekmekte olduğumuz darlık, bu umumî ve büyük ıstırapın küçük bir parçasıdır ve bunun çoğaltması ihtimali yok değildir. Böyle olduğu takdirde, bu yükü mütesaviyen çekmek ve çekirmek için, bütün tedbirleri almakta kusur etmeğe çalışacağız» demiştim.

Aynı beyannamenin diğer bir yerinde de «zengin ve paralı adamlar için bir mesele mevcuttur değildir. Köylü ve çiftçi bu malların sadece satıcılarıdır, amele ve esnaf yevmiyelerini ve işlerini yeni şartlara daha evvelden intibak ettirmişlerdir» diyerek, böylece, Devlet yardımının, dar ve sabit gelirli sahaya ve insanlara tevehih edilmesi lâzımgeldiğini anlatmıştım. Bu defa da, halktan olsun, memurdan olsun, dar ve sabit gelirli aileleri pahalılık yükünden mümkün olduğu kadar kurtarmak lâzımdır, karar ve kanaatine bir kere daha vardık. Hemen, hemen kâmilan şehirlerde oturan bu halk tabakasını, bu defa daha yakından tetkik ettik. Gördük ki, Türkiye'de, nüfusu on bini tecavüz eden şehirlerimizde oturan insanların yekûnu 2 660 000 kişidir. Bundan, İzmir, İstanbul ve Ankara'da oturan bir milyon insanı düşecek olursak,

İ : 3 11.11.1942 C : 1

1 660 000 kişi kalmaktadır. Buna, normal artış payı ilâve edilince, 1 800 000 eder. Eskişehir, Aydın, Manisa, Sivas, Samsun, Konya gibi şehirlerde oturan bu halkın, herhalde üçte ikisinin, hububat veya diğer ziraat işleriyle meşgul veya başkaca yardım dışı olduğu muhakkaktır.

Şu halde, 80 küsur şehirde oturan 1 800 000 kişiden, yalnız 600 000 ni yardıma muhtaç demektir.

On binden az nüfuslu şehirlerin zirai siması daha ileridir. Onun için, buralarda oturanların yardıma muhtaç olanlarının yekûnu 3 - 4 yüz bini geçmez.

Ankara, İstanbul, İzmir şehirlerine gelinece; istatistiklere göre, bir milyondan az olan bu üç şehrin nüfusuna bir artma payı ilâve edilerek, yekûnu 1 100 000 olarak kabul ve bunun, 500 000 ini yardımdan müstağni addettik ve böylece yardım edilmesi lâzımgelen vatandaşların yekûnu küçük şehirlerde 400 000, ortalarında 600 000, üç büyük şehrimizde de 600 000 olarak ceman 1 600 000 tahmin etmek suretiyle her halde hakikatın civarında bir rakam kabul etmiş olduğumuza inandık.

Şimdi, en mühim iş, pahalılıktan en çok muztarip olan bu bir buçuk milyondan fazla olan halkın tesbiti idi. İlk nazarda, bize pek zor görünen bu iş istikametinde çalışırken, müşahede ettiğimiz bazı kolaylıklar, bizim cesaretimizi artırdı.

Maksadımız büyük, küçük şehirlerde oturan dar ve sabit gelirli olanlarını bulmak ve tesbit etmektir. resmî istatistikleri tetkik ederken gördük ki, umumî bütçeden maaş ve ücret olarak geçinen insanların adedi, 110 000 dir. Bunları, karı ve çocuklarıyla beraber 500 000 olarak kabul ettik. Yetim, dul ve müteakillerin yekûnunu da 60 000 bulduk ve bunların çoğu, tek nüfustan ibaret olduğu için, onları da 100 000 olarak kabul ettik. Bundan sonra mahalli idarelerle Belediyelerin, Devlet iktisadi teşekküllerinin ve mülhak bütçelerin ücretli veya maaşlı olarak istihdam ettikleri memurların yekûnunu aradık ve bunların 140 000 olduğunu gördük. Bunları da, karı ve çocukları ile beraber 700 000 olarak kabul eyledik. Böylece, ceman 1 600 000 olarak kabul ettiğimiz, dar ve sabit iratlı nüfusun 1 300 000 inin, kolayca tesbit edilmiş olduğunu gördük. Geriye hiç bir maaş ve ücretle alakası olmayan 3 - 4 yüz bin kişi kalıyordu. Bunların, merkezden tesbiti mümkün olmadığı için, kaymakamlardan ve belediye reislerinden, oturdukları şehirlerdeki dar ve sabit iratlı insanlardan, ekmek ve gıda tedarikine kuvvetleri yetişmeyen vatandaşların adedlerinin tesbit edilerek bildirilmesini istedik. Böylece, bir taraftan bunları yapar ve dar ve sabit gelirli vatandaşlara yardım sahasını

çizerken, diğer taraftan, bu vatandaşlara nasıl ve ne kadar yardım edebileceğimizi araştırmaya başladık. Gerek bu yardımları temin ve gerek iktisadi buhranı karşılamak için, üstünde, birer karara vâsıl olduğumuz mevzular şunlardır :

1. Elbiselik kumaş ve ayakkabı;
2. Hububat;
3. Bulgur;
4. Piring;
5. Yağ;
6. Şeker;
7. Kumaş;
8. Kömür;
9. Varlık vergisi.

1. — Elbiselik kumaş ve ayakkabı :

Umumî muvazene, mülhak bütçeler, hususi idare ve belediyelerle İktisadi Devlet teşekküllerinden tutarı 140 liraya kadar maaş veya ücret alanlara hem kendileri, hem de karıları için birer kat elbiselik kumaş, bundan yukarı maaş alanlara da yalnız kendileri için birer kat elbiselik kumaş vermek istiyoruz. Bundan maada yalnız umumî muvazene ve mülhak bütçelerden aldıkları maaş ve ücret tutarları 75 liradan az olan memurlara ayrıca birer ayakkabı vermek niyetindeyiz. Gerek kumaşlar, gerek ayakkabıları parasız olarak verilecektir. Bu eşyalar süratle hazırlanmaktadır. Tevzi ve taksim için talimatı da yapılmıştır.

Ayakkabı tevziatı iki ay sonra başlayacak ve senesi içinde ikmal edilecektir. Kumaş tevziatına gelince: Erkek kumaşlarının kânunusani-de tevziine başlanacak ve tevziat üç ayda hitam bulacaktır. Kadın kumaşlarının tevziatına ke-zalik kânunusani-de başlanacak bu da sekiz ay içinde hitam bulacaktır. Bu tevziatın her üçün-de İzmir, İstanbul ve Ankara şehirleri sona bırakılacaktır. Bu iş için hazırlanan kanun lâyihası da Meclise verilmiştir.

2. — Hububat:

Geçen baharın son ve yazın ilk günleri büyük hububat sıkıntısı içinde geçiyordu. Önümüzdeki yılın hububat sıkıntılarını bir dereceye kadar önleyebilmek için muhtelif istikametlerde çalış-mağa başladık.

a) İngiliz ve Amerikalılardan hububat istedik.

b) Hariçten tedarik edilecek hububat için nakil vasıtaları aradık.

c) % 25 kararını aldık.

a) İngiliz ve Amerika sefirleri tarafından vadedilen 15 şer bin tonluk buğdaylar getirilip teslim edildi. Bundan maada İngilizler ayrıca 7 800 ton arpa vadettiler. Bunun yarısından fazlası bugün bize teslim edilmiş bir haldedir. Amerika, verdiği 15 bin tondan ayrı olarak, 6 bin ton buğdayı, İare kanununa tevfiikan Ame-rika'da emrimize hazır tutuyor. Bir vapurumuz

1 : 3 11.11.1942 C : 1

bugünlerde bu buğdayı almağa gidecek. Bu istikametteki İngiliz ve Amerika yardımının devam edeceğini ümit ediyoruz.

b) Nakil vasıtası tedariki için her tarafa birden baş vurduk. Portekiz limanlarındaki Alman vapurlarını satın almağa teşebbüsümüz muhtelif safhalar geçirdikten sonra Portekiz Hükümetinin muvafakati istihsal edilmediği için sukut etti. İsveç'ten vapur tedariki konuşmalarımız devam edip gitmektedir. Bu konuşmaların müspet bir neticeye varacağına emin olmak mümkün görünmüyor. Amerika'daki Panama bandıralı vapurların satın alınması teşebbüsü de henüz katı safhaya girmemiştir. Fakat bütün bunlara mukabil Fransa ile muhariplerin malûmatı altında yapılan bazı Fransız vapurlarının tarafımızdan kiralanması müzakere-leri katı ve müspet bir neticeye varmak istidadını göstermiştir. Fakat henüz katı ve müspet neticeye varılmış değildir. Maalesef son hâdiselerin bu işimize zarar vermesi ihtimali çoktur. Şayet muvaffak olursak hemen memleketteki buğday stokunu beslemeye çalışacağız. Bu böyle olmakla beraber yardımların yapılmamasını ve vapurların temin edilmemesini gözönünde bulundurmak ve sarfiyatı ona göre tanzim etmek her halde ihtiyatlı ve hesaplı bir harekettir.

c) % 25 ler, hububat hakkında % 25 kararını alırken bu yüzden elimize geçecek hububatla hem orduyu, hem büyük şehirleri, hem de darlık muntakalarını doyurduktan sonra her yerde tanzim şartları yapabilmek için elimize kâfi hububat geçeceğini ümit ediyorduk. Çünkü istatistikler, Türkiye hububatını 7 - 8 milyon ton olarak gösteriyor ve biz de bu hesaptan elimize hiç değilse bir buçuk milyon ton hububat geçireceğimizi ümit ediyorduk. Halbuki evdeki pazar çarşısıya uymadı ve neticede gördük ki, çiftçilerin Hükümete borçlandığı rakam 600 bin tonu zor tutuyor. Bu iki rakam arasındaki fark, sadece istatistik rakamlarının mübalâğalı tesbit edilmiş olmasından neşet etmiyordu. Daha ziyade yine çiftçilerden intihap edilen subaşlarının pek tabii olarak çiftçiye korumak arzularından ileri geliyordu. Benim duyduklarımdan, gördüklerimden edindiğim kanaate göre, bu borçlandırma işi tekml mahsul itibarıyla % 3 veya % 5 ağır, % 10 veya % 15 mutedil, üst tarafı da tamamen hafif olarak tesbit edilmiştir ve bu fark, himayeli olduğu muhakkak olan tesbit hatası olmaktan ziyade, tesbitin, mahsulün yeşil devrinde yapılmış olmasından ileri gelmiştir. Bu fark, mahsulün bozulmasından dolayı bazı mahdut yerlerde çok ağır bir durum yaratmıştır.

Köylü borçlandığı miktarı bizi memnun edici bir tarzda muntazaman ödemektedir. Köylünün borçlandığı miktarın azlığından doğan

endişeyi köylünün boreunu muntazaman ödemekte olması büyük nisbette izale etmiştir, son bir kaç ay içinde hariceten de (50) bin tona yakın buğday getirttik. Bugün, hububat vaziyetimiz endişelerimizi kısmen telâfi etmekle beraber her çeşit fiyat manevrasına müsait bir şekilde değildir.

Görülüyor ki, bu % 25 ler, elimize, her çeşit manevrayı yapmağa müsait bir miktar vermemiştir. Bu yüzden ve bir de biraz evvel arzettiğim, belediyelerin ölçsüz ve hesapsız talepleri yüzünden buğday fiyatları almış yürümüştür. Filvaki elimizdeki miktarla piyasaya müdahale etmiş olsaydık, fiyatlarda geçici bir salâh yaratabilecektik. Fakat biz bunu yapmadık ve elimizdeki hububatı, daha kara gün için saklamağı tercih ettik. Fakat bu intizar devresi devam ederken İzmir, İstanbul, Ankara ve Zonguldak için kendilerine buğday tedariki hususunda tesbit ettiğimiz tarih yaklaşımağa ve böylece yeni bir fiyat artması tehlikesi kendini hissettirmeğe başladı. Bunu önlemek için fedakârlık yapmak zaruretinin duyduk ve bu şehirlerle lâzım olan buğdayı, teeviz edebileceğimiz bir fiyatla ve sıkı kayıtlarla vermeği ve bunu imkân hâsıl oldukça serbest piyasadan alarak bir dereceye kadar kapamağı muvafık gördük. Böylece bu şehirlerin vaktühali yerinde olan insanlarına 300 gram ekmeği 5,5 kuruş fazlasıyla 14 kuruşa yedirmeğe başladık.

Gerek bu şehirlerde, gerek diğer şehirlerde tesbit edilen ve tesbit edilmekte olan ve yekûnu bir buçuk milyonu geçecek olan, dar ve sabit iratlı vatandaşlara eski ucuz fiyatla ekme, un veya buğday vermeğe başladık ve bu yolda devam etmek kararındayız.

Bütün bu hesaplar, eldeki hububat mevcuduna ve bir de çiftçiden mütebaki alacağımızın tahsiline dayanıyor. Bu suretle hesaplar ucu ucuna aneak denk geliyor. Şayet haricin buğday yardımı devam eder, köylü makul fiyatlarla hububatını satarsa, seneyi az sıkıntı ile geçirmek ve hesaba konulmamış bazı darlıkları bertaraf etmek mümkün olacaktır. Fakat tahsilde müşkülât olur, haricin buğday yardımı devam etmez veya haricin bizim temin etmemiz mümkün olmaz ve yeni, yeni ihtiyaçlar ve zaruretler karşısında kalacak olursak, en sert tedbirlere başvurmadan asla çekinmiyeceğiz. Her halükârda bir buçuk milyon civarında gördüğümüz bu dar ve sabit gelirli vatandaşları asla sıkıntıda bırakmıyacağız. (Bravo sesleri).

3. — Bulgur:

Buhranın ve pahalılığın en ağır yükünü taşımakta olan dar ve sabit gelirli vatandaşlara çok ucuz fiyatla bulgur vermek kararını aldık. Bulgurlar hazırlanıyor ve yekûnu 15 - 16 milyon kiloyu aşacaktır. Öyle sanıyoruz ki, beş nüfuslu bir aileye, her ay beş kilo bulgur ver-

İ : 3 11.11.1942 C : 1

mek imkânını elde edeceğiz. Bu istikamette yapılan mesai hayli ilerlemiştir. Ordu da kendi bulgurunu ayrıca hazırlamaktadır.

4. — Pirinç:

Pirinç için aynı şeyi düşündük. Memleket dahilindeki pirinçlerin % 15 ini tâyin ettiğimiz fiyatla, hububatta olduğu gibi, satın alıyoruz. Bu pirinçin bir kısmını orduya, mühim bir kısmını da pahalılık kurbanlarına, malolduğu fiyatla dağıtacağız. Umuyoruz ki, kendilerine vereceğimiz pirinçin miktarı, bulgurun rubundan az olmayacaktır.

5. — Yağ meselesi:

Bugün memlekette mevcut yağ buhranı, garip olduğu kadar yersizdir. Daha dün, memlekette ehemmiyetli bir zeytinyağı stoku bulunduğunu herkes biliyordu. Yaklaşan yeni sene mahsulünün de fena addedilmemesi lâzımgeldiği söyleniyordu. Böyle olduğu halde, zeytinyağı fiyatları birdenbire fırladı. Bu fırlayışın günahını da, buğday ve diğer gıda maddelerine yüklemek istiyorlar. Bu iddia doğru olsaydı, yağdan sonra birer gıda olan zeytinyağı gibi mühim bir kısmı harice çıkarılan üzüm ve fındığın da yağ fiyatlarını hiç değilse takip etmesi icabederdi. Halbuki, bu iki mahsulümüzün fiyatı, diğerlerine nazaran düşük olmakta devam ediyor. Onun için, zeytinyağı fiyatının mübalağalı fırlayışının günahı, sadece bu işin geniş mikyasta ticaretini yapan mahdut insanlara aittir ve verdikleri sözlere rağmen bu fenalığı yapmışlardır. Bunu, herhalde unutmağa çalışacağız. (Bravo sesleri) Biz, yağ buhranını yenmek için, şu tedbirleri alıyoruz.

a) Devletin muamele vergisi olarak almakta olduğu % 12,5 ları, bundan sonra aynen yağ alacağız ve bunun için kanun lâyihası Meclise verildi.

b) Zeytinyağı ve pamuk yağı mahsulünün % 15 ini de, tesbit ettiğimiz bir fiyata yani, 80 kuruşa satın almak kararını verdik. Bu yolda elimize, 7-8 milyon kilo yağ geçeceğini ümit ediyoruz. Bununla beraber, bir taraftan ordumuzun ihtiyacını karşılarken, diğer taraftan, buhrandan en çok ıstırap duyan 1 600 000 vatandaşın yükünü hafifletmeğe çalışacağız. Vereceğimiz yağın fiyatı, maliyet fiyatı olacak ve her aileye her ay bir kilodan fazla zeytinyağı veya turyağı verilecektir.

6. — Şeker meselesi:

Mevcutdu tamamen Hükümet elinde bulunmasına rağmen, şeker işi, memlekette seri adımlarla bir buhrana doğru koşmaktadır. Çünkü;

a) Türkiye'de istihlak edilen şeker miktarı, son senelerde 100 milyon kiloyu geçmiştir.

b) Bu sene, köylümüzün eline bolca para geçtiği için istihlakın 100 milyonu çok aşacağı muhakkaktır.

c) Bu sene şeker mahsulümüzün 50 milyon kiloyu bulabilmesini âdetâ memnuniyetle karşılayacağız.

d) Hariçten şeker tedariki imkânları, gün geçtikçe zayıflamaktadır. Bu hakikatları herkes bildiği için, memlekette şeker satışına eskisi gibi ve eski fiyatıyla serbest bırakacak olursak, bir kaç hafta sonra, hastalar için bile şeker bulmak mümkün olmayacaktır. İşte, bu hakikatları gözönünde tutan Hükümetimiz, muhakkak bir buhranı bir dereceye kadar karşılamak için şu tedbirleri almakta mutabık kalmıştır:

a) Buhrandan muztarip olan 1 600 000 vatandaşın bugünkü fiyatla her ay nüfus başına 600 gram şeker dağıtmak;

b) Gelecek sene pancar miktarını arttırmak ve pancar çiftesini de memnun etmek için, onların bu sene getirdikleri her 100 kilo pancar için, kendilerine birer kilo şeker vermek istiyoruz.

Geri 30 milyon kilo şeker kalıyor. Bu miktar memleket ihtiyacının üçte birini teşkil etmektedir. İşin bu düğümlü noktasını bugüne kadar geçemedik.

7. — Kumaş meselesi:

Bugün, bu iş hakkında ağızdan ağıza, kulaktan kulağa dolayan cümleler şunlardır: el tezgâhlarının adedi şaşılacak derecede artıyor. Evinde dört tezgâhı olan kimseler kolaylıkla zengin oluyorlar. Hattâ iki tezgâhı olan bir adam, bunları çalıştırmak lüzumunu dahi duymaksızın, kendisine çok ucuza verilen iplikleri satmak suretiyle, rahat rahat geçiniyor. Çok ucuza verilen Devlet kumaşları, elden ele geçerek, dört beş misli daha pahalı halka satılıyor. Kazanım büyüklüğü bir çok suiistimallere yol açıyor. Acaaba, başkalarının haksız yere kazandıkları bu paraları Devlete kazandırmak daha iyi olmaz mı? Bu sözlerin herhangi bir hakikati ifade ettiğine şüphe yoktur. Bu gün Devlet elinde işliyen müesseselerin pek çoğu zararlı işler bir vaziyete düşmüştür. Bu yolda devam, bizi kapaması zor açıklarla karşı karşıya bırakacağı kadar iktisadi mezhebiz olan Devletçiliği de hırpalayacağı için çok tehlikelidir. Buna rağmen, biz Devlet işlerinde, bir fiyat intibakına gitmenin, daha mahzurlu olduğuna kaniiz. Onun için, müesseselerimizi, sadece zararlı işler bir halden çıkarmağı, çok mahdut ve mütevazı, bir kârla iktifa etmeğı, daha doğru bir yol sayıyoruz. Onun için selâmeti daha ziyade takasim ve tevzi yollarının ıslahında görüyoruz. Nitekim, bundan sonra kurtarmağa çalıştığımız 1 600 000 vatandaşın, parasız verilecek miktar haricinde, tarafımızdan tesbit edilecek kumaş ihtiyacını resmî fiyatlarla, kendilerine sağlam ve kontrollü yoldan temine çalışacağız. Geri kalanlar için, daha emin bir yoldan aramada devam edeceğiz.

İ : 3 11.11.1942 C : 1

8. — Kömür meselesi :

Bu gün, her tarafta bir kömür sıkıntısı hissolunuyor. Geçen son kışa 250 bin tonluk bir stokla girmiştik. Bu seneki stokumuz 50 bin ton bile değildi. Bundan başka, şimendifer nakliyatının artması, fabrikaların gece gündüz çalışmaları ve kömür istihsal eden âletlerin biraz daha yıpranması, kömüre olan ihtiyacı her gün arttırmaktadır. Bunlar geçen seneye nazaran zayıf yerlerimizdir. Kuvvetli yerlerimiz de şunlardır:

a) Geçen sene, kömür ocakları iki ay işliye-
mez bir hale gelmişti. Bu sene aynı halin ta-
haddüs etmemesi için daha tedbirliyiz;

b) En mühim kömür ocakları, bir kaç tü-
nelden geçen bir dekovil hattı ile limana ve şim-
endifere bağlanıyor. Bu iş, kânunusani içinde
bitmiş olacaktır.

c) Bu seneye kadar, kışın kömür almağa gi-
den vapurlar, dalgalı havalarda barınacak yer-
leri olmadığı için, işlerini yarım bırakarak İs-
tanbul'a dönüyorlar ve böylece çok kıymetli,
çok zaman kaybediyorlardı. Bu sene Ereğli li-
manını kısmen temizlettik. Böylece fırtınaya
tutulmuş kömür vapurlarına, barınacak bir liman
temin eyledik ve vakit kaybının önüne geçmeğe
çalıştık. Bütün bunlara rağmen, kömür buhra-
nı bertaraf edilmezse ki, edilmeyeceği anlaşılmak-
tadır, Kömür sarfiyatının tahdidi için ted-
birler hazırladık.

Kömür işinde, en mühim bir mesele de, fiyat meselesidir. Zonguldak madenleri, bir kaç se-
nedir zararlı işleyen bir müessese haline almış-
tır. Küçükten başlayın bu zarar, bu sene ta-
hammül edilmez bir yekûna varmıştır. Müesse-
seyi bundan kurtarmak için, fiyatlara zam yap-
mak zarureti duymuyoruz. Elyevm kömür, Dev-
let müesseselerine, tonu 14 liraya, hususi mü-
esseselere de 9 küsur liraya veriliyor. Hem mü-
esseseyi zarardan kurtarmak, hem de ufak bir
amortisman temin etmek için, bu fiyatları 21 li-
raya çıkarmak icabetmekte olduğuna kani ol-
duk. Daha ziyade ısıtmak ve ısıtmak için kul-
lanılan kok kömürlerinin fiyatlarında, bu sene
için bir değişiklik yapmıyacağız. Bu yoldan
yukarıda tekrarladığım 1 600 000 vatandaşa,
kömür tedarik etmeleri yolunu mümkün olduğu
kadar açık tutacağız.

Arkadaşlar,

Müsaade ederseniz daha geniş ve umumî ma-
hiyeti haiz olan varlık vergisine girmeden ev-
vel, buraya kadar izaha çalıştığım karar ve mü-
talâalarımızın ruhunu bir kaç cümle ile hulâsa
edeceğim. Haftalarca süren araştırma ve mü-
zakerelerimizde, üç büyük mâna, Hükümetimize
rehberlik etmiştir: Adalet, emniyet, tatbik ka-
biliyeti.

a) Adalet aradık. Onun için bütün dikkat
ve ihtimamımızı, bu buhranın en ağır yükünü çe-
ken 1,5 - 2 milyon vatandaş etrafında topladık;

b) Emniyet aradık. İstedik ki, bu yapacağı-
mız iyilikler, suiistimal edilmesin ve tıpkı maaş
verilir gibi verilsin. Nasıl bir adam iki maaş
alamıyor ve nasıl bir memur maaşsız kalmıyorsa,
yapacağımız iyilikler de, böyle kati ve emin bir
yoldan yapılsın. Nitekim, daha şimdiden bu
istikamette talimatlar hazırlanmış bulunuyor.

c) Tatbik kabiliyeti aradık. Elimizde
olmayan hiç bir şeyi vadetmedik. Sadece eli-
mizde bulunan veya bulunacağına emin olunan
şeyleri vadettik. Ayakkabı, kumaş, buğday, bul-
gur, pirinç, yağ, şeker, hep elimizde mevcut olan
mallardır.

Onun için, bu kararlarımızın yürüyeceğine
ve hiss olunur bir salâh yaratacağına eminiz. Va-
kıa, elimizde olmayan hiç bir şey, vadetmedik.
Fakat yapacağımız iyiliklerin, buna munhasır
kalacağını ifade etmiyoruz. Bilâkis, elimize im-
kânlar geçtikçe, vereceğimiz malların miktarını
ve nevini arttırmak, çoğaltmak ve bugün için
tatbik sahasını teşkil eden, bir buçuk, iki mil-
yonluk vatandaş miktarını çoğaltmak emelinde-
yiz. Elverir ki, yeni imkânlar, yeni iyiliklere
yol açsın.

Bu işlerin haricinde kalan yerlerde de fiyat-
ları başı boş bırakmıyacağız. Az çok faydasına
emin olduğumuz herhangi bir kararı almakta
asla tereddüt etmiyeceğiz.

9. — Varlık vergisi:

Arkadaşlar,

Alelûmum eşya fiyatlarının bugünkü delice
artışında filvaki istihsal azlığının, ithalat nok-
sasının, yanlış tedbirlerin bilhassa doymak bil-
meyen hırsın ve ihtikârın geniş hisseleri vardır.
Fakat bütün bunların tesiri kadar diğer bir
vakıa vardır ki o da tedavüldeki Türk parası-
nın mütemadiyen artması ve 700 milyona çok
yaklaşmış olmasıdır. Nisbeten ufak dertlere
ilâç aranırken bu büyük yarayı ihmal etmek
bittabi doğru olmazdı. Onun için diğer işlerle
beraber bütün dikkat ve ihtimamımızı bu yara
üstünde toplamağı ve bir ilâç bulmayı ön de
gelen bir vazife saydık. Bu iş için tek yol te-
davüle çıkan paranın bir kısmını vergi olarak
geri çekmekten ibarettir ve bu geri alış başlıca
harb yıllarında çok para kazanmış olanlardan
yapılmalıdır, ve yalnız bir defaya mahsus ola-
rak alınmalıdır. Bu mülâhazalara binaen bu iş
için bir kanun lâyihası hazırlamak zarureti
duyduk. Uzun tetkiklerden sonra hazırlanan
bu kanun lâyihası başlıca üç matrahtan para
toplayacaktır. Bu matrahlar ehemmiyet sıra-
sıyla şunlardır: Tüccarlar, emlak ve akar sahip-
leri, büyük çiftçilerdir.

Harb yıllarında en çok parayı tüccarlar ka-
zandığı için bu varlık vergisinin en büyük yü-
künü bittabi onlar taşıyacaktır. Esasen nevi-
lere, sınıflara ve zümrelere ayrılmış bulunan

İ : 3 11.11.1942 C : 1

ve verdikleri vergi ve yaptıkları iş malûm olan bu sınıf mensupları hakkında kazandıkları paraların komisyonea takdir edilen bir kısmını vergi olarak istemekte tereddüt duymuyoruz. (Alkışlar). Beş yüz liradan aşağı bir mükellefiyet teklif etmemiş olduğumuza göre fakirleri ve zayıfları bu vergiden tamamen muaf tutmaktayız. Bu vergi münasebetiyle yaptığımız tetkiklerde büyük tüccarların ve bazı zümrelerin vergiden kaçmak yolunu nasıl bulmuş olduklarını görerek hayret ettik ve istikbalde bu gibi vergi kaçakçılıklarına meydan vermemek için tedbirler araştırıyoruz. (Bravo sesleri).

Bu vergi için ikinci matrahımız hanlar, hamamlar, apartmanlardır. Bunların sahipleri bu vergi ile mükellef kılınmıştır. Yalnız aldıkları senelik kira yekûnu 2 500 lirayı tecavüz etmese bunlar için bir mükellefiyet yoktur. Fakat bu miktarı geçiyorsa bunlar komisyonlarcaya tâyin edilen parayı ödemeye mecburdurlar.

Üçüncü matrah büyük çiftçilerdir, büyük çiftçiden kasıt 500 lirayı hiçbir işine hâlel getirmediği verebilecek çiftçidir. Bunlar mükelleftir ve bu mükellefiyet hiç bir zaman bir çiftçinin varlığının yüzde beşini tecavüz etmeyecektir.

Verginin şahıslara göre miktarını altışar kişilik komisyonlar tesbit edecektir. Bu komisyonlara vali ve kaymakamlar rıyaset edecek defterdar veya malmüdürleri de Maliyeyi temsil edecekler, diğer dört âza halk tarafından intihap edilmiş olan belediye, ticaret odası veya ziraat odası âzaları meyanından seçilecektir. Bu komisyonların verdiği kararlar katı ve nihaidir.

Bu verginin tesbiti ve tahsili için zaman geniş olarak bırakılmamıştır. Çünkü bu işi, para kuvvetiyle süstimmallere yol açılmasından ve her çeşit tezvirattan korumak yolunu tutmayı hayırlı bulduk. Onun için zamanı dar tuttuk. Bu sebeplerle vergilerin tesbit ve ilânı için 15 gün koyduk. Bunu takibeden 15 gün içinde tahsili şart koyduk. Bu müddeti takibeden birinci haftada % 1 fazlasıyla, ikinci haftada ise % 2 fazlasıyla tahsili şart koştuk.

Parayı vermeyenler için bir taraftan Tahsili emval kanununu harekete geçirmekle beraber diğer taraftan mükelefleri amele teşkilâtına göndermeyi hem işi tedarikini hem de para tahsilini kolaylaştırmak müeyyideler addettik. (Alkışlar).

Bu kanun ile takip ettiğimiz hedef tedavüldeki paraları azaltmak ve memleket ihtiyaçlarına karşılık hazırlamaktır. Bu böyle olmakla beraber bu kanunun tatbikından, Türk parasının kıymetlenmesi, muhtekirler üzerinde toplanan halk buğzunun silinmesi, vergileri önlemek için bizzarure satışa çıkarılacak malların fiyatlarında bir itidal husule getirmesi gibi tâli faydaların tahsül etmesi de imkân haricinde addedilemez.

Arkadaşlar;

İçinde bulunduğumuz iktisadi buhranın başlı-

ca zorluklarını ve bu zorluklara karşı düşündüğümüz tedbirleri birer birer ve bir kûl halinde arz ettim. Yardımlarınız ve tadillerinizle resanet ve kuvvet kazanacak olan tedbirlerimizin bu mücadeleden mutlaka galip çıkacağına katıyen inanıyoruz. (Alkışlar).

Çünkü vatanımızın bugünkü çocukları yalnız büyük bir neslin evlatları değildir, aynı zamanda ölümsüz düşmanları yenen büyük bir neslin tâ kendisidir. (Alkışlar).

REİS — Söz müstakil grup reis vekili Ali Rana Tarhan'ındır.

ALİ RANA TARHAN (İstanbul) — Muhterem arkadaşlar; Sayın Başvekilimizin beyanlarının bâriz vasfı: Hâdiselerin samimi tahlili ve güçlükleri yenmek için yeni tedbirler almak azminin mevueüyetidir.

Bu zihniyetle yenilmiyecek güçlük yoktur. Sözlerime bu itimat cümlesiyle başladıktan sonra müsaadenizle büyük alâka ile dinlediğimiz beyanlarında bahis buyurdıkları iki esas tedbir hakkında, Grupumuzun görüşlerini arz edeyim.

Bugünkü maişet zorluklarından en çok ıstırap çektiklerini haklı olarak ifade buyurdıkları, dar ve sabit gelirli vatandaşlara mümkün olan yardımı yapmak için sarfettikleri gayreti şükranla karşılıyoruz. Fakat yalnız bu yardımla meselenin halledilebileceği kanaatinde değiliz.

En çok ıstırap çekenleri tamamiyle tesbit etmek mümkün olsa dahi, dağıtılacak maddeler ellerine geçinceye kadar, ve dağıtılabilirlerden başka hayati ihtiyaçları için, kendilerini piyasanın ezici tesiri dışında tutmağa imkân görmüyoruz. Diğer taraftan mevcudu, ihtiyacı karşılamıyacağı için ıstırap doğuran hayati maddelerin, parası çok olanlar tarafından israf edilmesi ve paranın da böylece akıp gitmesi, tabii teeviz edilemez. Yüksek fiyatların bütçeye tesiri de başka.

Hayati maddeler için istihlâki istihsal ile ayarlamadıkça ve bununla birlikte fiyat murakabesini yapmadıkça günün meselesi halledilemeyecektir.

Grupumuzun her fırsatta ifade ettiği bu kanaati değişmemiştir.

Bahis buyurdıkları (Varlık vergisi) ne gelince, Sayın Hükümetin bu kanun teklifini, mali, iktisadi, içtimai bakımlardan yerinde buluyoruz. Aynı hedefe varacak ve faydası devamlı olacak başka lâyhaları bekleriz.

Kanunun tatbiki için geniş salâhiyet istiyerek tatbiki mesuliyetini almaktan çekinmemelerini ayrıca takdire lâyık görürüz; iyi tatbika muvaffak olacaklarına itimat ederiz ve güzel başarılar dileriz. (Alkışlar).

REFİK İNCE (Manisa) — Efendim, uzun bir siyasi hayat programı tafsilâtının karşısında kendimize, üzerinde durulabilecek bir çok

İ : 3 11.11.1942 C : 1

mevzular bulabiliriz. Dokunulan herhangi bir noktadan teessür duymakla beraber herhangi bir noktasını ele alarak memnuniyet duymak vaziyetimiz de vardır. Hututu umumiyesiyle kendi programını bir kaç kelime içerisinde çerçevesi Hükümetten benim de sureti mahsusada ricada bulunacağım bir kaç nokta vardır.

Saracoğlu, elimizde bulunan maddeler üzerinde tedbirler alıyoruz ve bu tedbirlerde şu veya bu prensiplere dikkat ediyoruz, demekle beraber bazı tedbirlerin müspet netice vermediğini görünce daha şiddetli tedbirlerle mahrumiyete doğru gidileceğini ifade ettiler. Yani kömür istihsal edemezsek istediğimiz kadar tahdide gideceğiz, diyor. Bence bunun şartı aslı olan istihsalı arttırmak hususundaki gayretin daha evvel söylenmiş olması daha ziyade emniyetbahş olur. Nitekim Rana Tarhan arkadaşımızın da bahsettiği gibi, istihlâk ile istihsal arasında muvazene temini yolunda atılacak adımlardır ki bu atılan adımların muvaffakiyetle tetevvüğü etmesine ve başarılmaya âmil olur.

Filhakika Saracoğlu fiyat murakabesi üzerinde tevakkuf etmedi. Fakat zaten kendisine verilmiş olan bir kanunla bu salâhiyetin indel-hace kullanılmıyacağını zannetmek hatadır.

Dar ve mahdud gelirli adamların ihtiyaçlarının tatminiye doğru atılan adımı takdir ederiz. Fakat diğer vatandaşların da ahvali umumiyelerini nazarı dikkate alarak bir ikilik yaratmamak yolunda İdarenin takip edeceği âdılâne, emniyetkârane, sözüne itimat ederiz. Çünkü bütün hattı hareketlerinde adalet, emniyet ve tatbik kabiliyetini düstur ittihaz ettiğini söyleyen Saracoğlu'na, bu meselede dahi bilhassa ve bilhassa emniyeti muhafaza etmesinde ne kadar zaruret olduğunu söylemek isterim. Bu memlekette vatandaşın Hükümete karşı ieraatından dolayı emniyeti münasip olduğu gün, o Hükümetin kararlarını iera etmesine imkân bulunamaz. Onun içindir ki, gayet nazik bir vaziyette tatbiki zorluk gösteren bu kararlarının tatbiki esnasında emniyeti muhafaza etmesi lüzumunu ve emniyet terazisinin bir tarafa ağırdırmaması keyfiyetini Hükümete ehemmiyetle hatırlatmayı vazife telâkki ederim.

Beyanatlarının bir fıkrası bilhassa ve bilhassa mucibi teşekkürüm olmuştur. O da, demir, çimento ve mümasili eşya üzerinde yapıldığı artık herkesin kulaklarına kadar giden ve ıstırabı umumiye mucip olan dedikodulara sureti katiyede nihayet vermiş olmak için icap eden tedbirleri aldığı yolundaki karardır. Zaten Hükümet mekanizması herhangi suiistimali ânında yakalamak vazifesiyle mükellef olduğuna göre, Hükümetin, efkârı umumiyenin bu cereyanı karşısında daha katı ve azimkâr surette hareket etmeğe karar vermiş olduğunu görmekle sureti hususiyede iftihar duymuş oldu-

ğumuzu ve buna lüzum olduğunu sarahaten söylemekte fayda görüyorum.

Saracoğlu'nun izahatı bana şu kanaati verdi: Zaten bende hasıl olan şu kanaati bir defa daha söylemeğe sevketti. Bu memlekette açlık, yokluk, hattâ gıda pahalılığından sıkıntı çekmeğe meydan ve imkân yoktur. Aneak marifet; mevcut gıda maddeleri arasında bir taksim ve tevzi ve idare usulü bulabilmektir. Saracoğlu'nun bilhassa gelecek senelere ait olmak üzere ziraatin çoğaldığını ve bu sene için hakiki maişet ihtiyacımızı tehlikesiz surette temin ettiği yolundaki kanaati, gerek hal ve gerek istikbal itibariyle memnuniyeti mucip bir vaziyettir. Hiç bir zaman buğday stokumuzun bu kadar fazla olmadığını söyledikten sonra, buğday stokunun şu veya bu şekilde ihtiyacı âmmeye hasır ve sarfı yolundaki teminatı ve gelecek sene için yapılan zeriyaatı çokluğu bizim için maişet noktasından emniyet ve şükranla karşılanacak bir keyfiyettir.

Arkadaşlar; ihtikâr belâsının üzerinde âmeninin nefreti toplaşmıştır. Fakat bu belâyı defetmek hususunda evvelâ memurlarımızın ve başta hâkimlerimizin, saniyen halkın Hükümete muzahir olması yolunda burada defaatle söz geçmiştir. İçinde bulunduğumuz buhranın ve bize fevkalâde olmak üzere teklif edilen bu kanunlarla ihtikârın önüne geçilmek hususunda zannederim ki her muhtekiri, milletin bünyesine zarar ika eden bir mikrop telâkki etmek yolunda umumî bir zihniyetin viedanlarda yer etmesi sayesinde imha edebiliriz. İllâ bilhassa münevver tabakanın üç, beş hususi dostunun veya menfaatin tesiri altında bu gibi ihtikâr zihniyetiyle mücadelede alemdarlık yapmamış olması, bence bu geniş sahayı onlara bırakmak zihniyeti fecaatin müvellidi olur. Vatandaşlara bunu bir daha tekrar etmekte fayda görüyorum. Bir varlık vergisi kanunu teklifi karşındayız. Bu kanunun geç kaldığına kanaatımız vardır.

B. M. Meclisinde, bilhassa Parti Grupunda fazla kazançlar üzerinde lâzım geldiği derecede tedbir alınmadığı söylenmiş olmasından ilham alan Hükümeti, bu şekilde bir kanun getirdiğinden dolayı teşekküre lâyık görürüm. Kararlarının katı ve nihai olması bir çok merasim ile esas davanın yürütülmemesi yolundaki fikre iştirak ederim.

Hukuk prensiplerine muhalif olduğu yolunda vârit olacak itirazlara cevap olarak şunu söyleyirim: hukuk; hayatın icaplarını takip ettiği gündür ki şayanı hürmettir. (Bravo sesleri) Hukuk; bugünkü içtimai ihtiyaçlara tevafuk etmeyen bir takım düsturlarla yarım kalıp realite ile münasebeti olmadığı gün zaruri olmaktan asla çıkmaz. Ondan dolayıdır ki dar zamanlarımızda hukuk prensiplerimizin fevkinde olarak bir istiklâl mahkemesi yaratmış ve onlara fevkalâde

İ : 3 11.11.1942 C : 1

salâhiyet vermişsek o günkü ihtiyacı temin eden yeni bir hukuk ihdas ederek verdik. Nesil ki bir tek adama; sen Başkumandansın, B. M. Meclisinin salâhiyetini haizsin demişsek, teşrii müessesenin salâhiyetinin verilmesinden husule gelecek hakikî sahibine iadesi hususunda tutulmuş olan o anda böyle bir hukuki müessesenin yaratılmasında millete temin edeceği menfaat düşünülerek böyle bir karar verilmiştir.

Bence kararların şu veya bu idare adamları tarafından olsa dahi, katî ve nihai olması; bu günkü ihtikâr belâsının önüne geçilmesi veya ihtikâr etmek suretiyle kazanılmış olan paraların hakikî sahibine iadesi hususunda tutulmuş olan yolu doğru ve en esaslı bir yol olarak görmekteyim. Binaenaleyh yine bir Türk profesörü arkadaşımızın söylediği gibi, hukuk inkılabının perçinidir. Binaenaleyh bugün, içinde bulunduğumuz inkılâp hayatımızın, içinde bulunduğumuz buhran hayatımızın istilzam ettiği vecibeleri perçinleyen bir hukuk karşısında hürmetle ve ihtiyacı ifade ettiğinden dolayı şükranla tevakkuftan bir vazife telâkki ederim.

Arkadaşlar, İnönü'nün son nutku lâzımı kadar ehemmiyetlidir ve her vatandaşın kulâğında bir küpe olmaya, herkesin dimağında bir ikaz çanı rolünü oynamağa çok müsaittir. İhtikâra karşı nefretin en güzel ifadesi, vatandaşlık duygularının felâket zamanında bir noktada toplanması yolunda son olarak aldığımız bu derslerin tatbikatından biri olarak gördüğüm bu beyanatta ve kanunların kabulünde umumi ve millî fayda bulmaktayım. Şu vesile ile Hükûmetten bir ricada daha bulunacağım; içinde bulunduğumuz devrenin emniyet havası yaratmağa çok müsait, çok lâzım bir devir olduğuna bir dakika hatırdan çıkarmamalıyız. Bu emniyeti temin edecek anasırı başında Devlet memurları gelir.

Devlet memurlarının hissiyata kapılmıyarak, Devlet memurlarının kanun ve nizamları kendilerine rehber ittihaaz ederek bilgilerinin ve kaygılarının ancak memleket menfaati yolunda olmasından mütevellit vaziyettir ki, bizim istediğimizi başarmamızı ve muvaffakiyetimizi elde etmeğe medar olur. Evvel ve ahir diyeceğim ki; memur denilen idare ve siyaset adamlarının ellerine teslim ettiğimiz mukadderat karşısında kendilerinden çok şey beklediğimizdir. Saracoğlu zamanında bir Varlık vergisi kanunu, Refik Saydam zamanında bir Milli Korunma kanunu yapılır. Yapılır amma bunların heyeti mecmuası kendi ellerine verilen memurlar tarafından kıymetsiz bir hale getirilirse bu kanunlardan bir fayda beklenemez. Fakat arzuyu umumilerin yanı başında, millî iradenin arzu ettiği menafii umumiyeinin yanında bunlardan beklediğimiz vazife hakkıyla ifa edilirse bence bu memleket kurtulur. Biz bu millettan kazanç vergisi olarak, vergi olarak onar para onar para topladığımız bu paralarla ancak bu milletin menfaatinden mâada

hiç bir şey düşünmediğimizden, yine bu kanunun muvaffakiyetle tatbiki keyfiyetini onların hizmetine, vatanseverliğine, namuskâr ellerine teslim etmiş oluyoruz.

Binaenaleyh sözlerime nihayet verirken Saracoğlu'nun sözlerini aynen tekrar edeceğim; içinde bulunduğumuz mücadeleden dahi muzafferiyetle ve katiyetle çıkacağımızdan emin buluyoruz. (Alkışlar).

MUHİTTİN BAHA PARS (Bursa) — Arkadaşlar; hepinizin gönlünü ferahlıkla kabartan ve istikbale çok iyi bakmanızı icabettiren yeni bir söz tarzı beni çok sevindirdi. Saracoğlu Başvekil olduğu zaman «Bu halk beni yetiştirdi, ona borcum var, ödeyeceğim» dedi. Halkın kendisini idare edenlerden evvelâ ve en çok istediği şey samimiyet ve açık sözlülüktür. Saracoğlu bugün onu yaptı. Bu kürsüden şimdiye kadar pek az işittiğimiz şekilde, hata yaptık, yanlış görmüşüz, tashih edeceğiz, dedi. Bunu dinliyen bütün millet Saracoğlu'nun ilk nutkundaki «Beni bu millet yetiştirdi, ona vazifemi ifa edeceğim» vadini yerine getirdiğini görmekle sevinmekteyiz. Halk arasında hepimizin hissettiğimiz bir endişe vardı. Buraya gelirken zaten bu kararların bir kısmı işitilmekte idi: Memurlara yardım edilecek. Memurların fazla maaş alanları var, onlar bu yardımdan istifade edecekler de halk arasındaki sabit ve az gelirli ne olacaktır? Şükranla öğrendik ki düşünülen yalnız memurlar değil, halk arasındakiki sabit ve az gelirli, yani yardıma muhtaç olanlar da himaye edilecektir. Bundan dolayı dahi Saracoğlu Hükûmetine teşekkür ederim.

Refik İnce'nin de işaret ettiği gibi, bu çok güzel kararların tatbiki ellerine verilecek memurların biraz daha müteyakkız, biraz daha dikkatli ve pek çok faziletli olmalarını bu kürsüden temenni etmeği ve Büyük Millet Meclisi namına onlara bunu ihtar etmeği vazife bilirim. (Bravo sesleri). İhtikâr yapan, yolunu şaşırarak vatandaşın zararına buğdayını fazla sattığı derecede sevinen köylü kadar, rüşvet alan ve hırsızlık yapan memur da vatan haini adedilebilir. (Hattâ daha fazla sesleri).

Arkadaşlar, hırsızlıkların şöyle böyle affedileceği zamanlar, hırsızlıkların, rüşvet alışlarının, ihtikârların tabii zamanlardaki muayyen ve tabii cezalara uğratılacağı zamanlar vardır. Fakat öyle zamanlar da vardır ki bir varil benzin hırsızlığı memleketin en büyük hainlik eürmünü teşkil edebilir. Zamanımız en küçük eürümlerin bile bu memleketi çok büyük fenalıklar yapması muhtemel olan zamanlardır. Bunun için Hükûmetin muhtekirler üzerindeki dikkatini hiç şüphesiz memurlardan da eksiltmeyeceğini görüyor ve sevinyorum. Bize verdiği sözü tuttuğu için, tam milletin evladları olarak millet gibi düşündüğü için Saracoğlu'na teşekkür ederim. Bugün verilen kararlardan,

İ : 3 11.11.1942 C : 2

yapılan tekliflerden bir çoğu bu milletin kafasında ve kalbinde titremekte idi. Bunu yapmakla milletin istediğini düşündü ve sevdiğini yapmış oldu. (Alkışlar).

MALİYE V. FUAD AĞRALI (Elâzığ) — Arkadaşlar; Başvekilin beyanatında mevzu bahis etmiş olduğu noktalardan üçüne ait kanun lâyhaları gelen evrakın 1, 2, 3 numaralarında bulunmaktadır. Bunlardan birisi varlık vergisine ait kanun lâyihası, diğeri de memurlara parasız olarak giyim esyası verilmesi hakkındaki kanun lâyihasıdır. Üçüncüsü zeytinyağı ve diğer nebati yağları tásir eden fabrikalardan, müesseselerden alınacak muamele vergisinin aynen alınması hakkındaki kanun lâyihasıdır. Bunların derecesi müstaceliyeti Başvekilin beyanatında tafsilen anlaşılmış olduğu için bu bapta uzun maruzatta bulunmağa lüzum görmüyorum. Binaenaleyh istirhamım, bu kanun lâyhalarının havale olunacağı encümenlerden tenzip buyuracağımız miktarda arkadaş tefrikiyle Muvakkat bir encümen teşkil olunarak bu Muvakkat encümende müzakeresiyle müstacelen çıkarılmasına müsaade buyurmanızdır. (Muvafık sesleri).

REİS — Efendim, gelen evrak arasında 1, 2, 3 numaralı kanun lâyhalarının ruznameye alınarak Adliye, Maliye, Bütçe ve İktisat encümenlerinden müteşekkil Muvakkat bir encümende müstacelen müzakeresini teklif ediyorlar. Evvelâ 1, 2, 3 numaralı lâyhaların ruznameye

alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Adliye, Maliye, İktisat ve Bütçe encümenlerinden mürekkep bir Muvakkat encümen teşkil ile bu lâyhaların müstacelen müzakeresi hakkındaki teklifi yüksek reynize arz ediyorum. Kabul buyuranlar... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Encümen faaliyetine başlayacaktır.

GALİB PEKEL (Tokat) — Kaçar kişi alınacaktır?

REİS — Bu encümenlerden beşer kişi alınarak bir Muvakkat encümen teşkil edilecektir.

BAŞVEKİL ŞÜKRÜ SARACOĞLU (İzmir) — Bendenizden sonra söz alarak bu kürsüde konuşan arkadaşların sözlerinde iki büyük mânâna gördüm. Bunlardan birisi; tasvip mânâsına gelen sözlerdir. Bu, kalbimizdeki kuvveti arttırmıştır. Bu tasvipler, hakikaten bizi daha iyi yollara sevkedeceği için kendilerine teşekkür ederken ilâve etmek istiyorum ki, ikinci mânâsının delâlet ettiği sözler - ki ikaz sadedindedir - bu ikazdan, kendilerine vadediyorum, uyanık durmağa çalışacağız, istifade edeceğiz. Yalnız biz istifade etmiyeceğiz, memleketi de istifade ettireceğiz. (Bravo sesleri ve alkışlar).

REİS — Encümen çalışmalarına vakit bırakmak ve saat on beşte toplanılmak üzere celseyi kapatıyorum.

Kapanma saati : 11.45

İKİNCİ CELSE

Açılma saati : 15.05

REİS — Şemsettin Günaltay

KÂTİPLER: Kemal Turan (İsparta), Hamdi Selçuk (Hatay).

REİS — Celse açılmıştır.

4. — RİYASET DİVANININ HEYETİ UMUMİYEYE MARUZATI

1. — *Erzurum mebusu ve Dahiliye vekili Dr. Ahmed Fikri Tuzer'in vefat etmiş olduğuna dair Başvekâlet tezkeresi*

REİS — Erzurum mebusu ve Dahiliye vekili Dr. Fikri Tuzer'in vefatına dair tezkere vardır, okuyoruz.

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine
5. XI. 1942

Sabık Dahiliye vekili Erzurum mebusu Dr. Ahmed Fikri Tuzer'in 16. VIII. 1942 tarihinde

Ankara'da vefa ettiği Dahiliye vekilliğinden alınan 4. XI. 1942 tarihli ve 522302 - 44/27661 sayılı tezkerede bildirilmiştir. Teessürle arz ederim.

Başvekil
Ş. Saracoğlu

REİS — Arkadaşımızın hâtırasına hürmeten iki dakika ayakta durulmasını teklif ediyorum. (İki dakika ayakta sükût edildi).

2. — *Malatya mebusu Dr. Hilmi Oytâğ'ın vefat etmiş olduğuna dair Başvekâlet tezkeresi*

İ : 3 11.11.1942 C : 2

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine
8. X. 1942

Malatya mebusu Dr. Hilmi Oytâğ'ın 5. X. 1942 günü İstanbul'da vefat ettiği Dahiliye vekillikinden bildirilmiştir. Teessürle arz ederim.
Başvekil
Ş. Saracoğlu

REİS — Merhum arkadaşımızın hâtırasına hürmeten iki dakika ayakta durulmasını teklif ediyorum.
(İki dakika ayakta sükût edildi).

3. — Gümüşane mebusu Durak Sakarya'nın vefat etmiş olduğuna dair Başvekâlet tezkeresi

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine
26. X. 1942

Gümüşane mebusu Durak Sakarya'nın 21. X. 1942 günü kalp sektesinden Bursa'da vefat ettiği Dahiliye vekillikinden alınan 23. X. 1942 tarihli ve 522302 - 27066 sayılı tezkerede bildirilmiştir. Teessürle arz ederim.

Başvekil
Ş. Saracoğlu

REİS — Merhumun hâtırasına hürmeten iki dakika ayakta sükût edilmesini rica ederim.

(İki dakika ayakta sükût edildi).

4. — Dahiliye vekili iken vefat eden Erzurum mebusu Dr. Fikri Tuzer'in yerine Kütahya me-

busu Receb Peker'in tayin edilmiş olduğuna dair Riyaseti Cumhur tezkeresi

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine
17. VIII. 1942

İrtihal eden Erzurum mebusu Dr. Ahmed Fikri Tuzer'den açılan Dahiliye vekillikine Başvekilin inhası ve hile Kütahya mebusu Receb Peker'in tayin edildiğini saygılarımla arz ederim.
Reisicumhur
İsmet İnönü

(Alkışlar, Allah muvaffak etsin sesleri).

5. — Cemiyetler kanununun 38 nci maddesine iki fıkra ilâvesine dair olan kanun lâyihasının geri verilmesi hakkında Başvekâlet tezkeresi

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine
20. VIII. 1942

3512 sayılı Cemiyetler kanununun 38 nci maddesine iki müstakil fıkra ilâvesi hakkında olup 3. II. 1939 tarihli ve 6/3752 sayılı tezkere ile sunulmuş olan kanun lâyihasının yeniden tetkik edilmek üzere geri alınması Maarif vekilligince istenilmektedir.

Mezkûr lâyihanın iadesine müsaade buyurulmasını rica ederim.

Başvekil
Ş. Saracoğlu

REİS — İade ediyoruz.

5. — MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1. — Büyük Millet Meclisi ve müstemilâti ile Milli saraylar ve köşklerdeki eşya hakkında Meclis Hesaplarının tetkiki encümeni mazbatası (5/53) [1].

(Mazbata okundu).

REİS İttıla hâsil olmuştur.

2. — Büyük Millet Meclisi 1942 yılı şubat ve mart ayları hesabı hakkında Meclis Hesaplarının tetkiki encümeni mazbatası (5/51) [2].

(Mazbata okundu).

REİS — Meclisçe ittila hâsil edilmiştir.

3. — Büyük Millet Meclisi 1942 yılı nisan ve mayıs ayları hesabı hakkında Murakıplık raporu (5/52) [3].

LÜTFİ GÖREN (Bolu) — Muhterem arkadaşlar, Meclis Hesapları tetkiki encümeninin nisan iptidasında bankada mevcut gösterdiği para ile, yine ruznamede yazılı olan murakıp raporu-

[1] 1 sayılı basmayazı zaptın sonundadır.

[2] 2 sayılı basmayazı zaptın sonundadır.

[3] 3 sayılı basmayazı zaptın sonundadır.

nun nisan iptidasında bankada mevcut gösterdiği para yekünları arasında mübâyenet vardır. Bu her iki raporun da Encümene havale edilerek tetkiki icabeder kanaatindeyim. Ufak bir farktır amma ne de olsa hesaptır. Birisi nisan ayında şu kadar kalıyor diyor, o biri bu kadar kalıyor diye farklı gösteriyor. Fakat her iki rapor da, banka hesaplarına uygundur diyor. Binaenaleyh murakıp raporiyle encümen mazbatasının encümene giderek noksanlık, yanlışlık nerede olduğunun bilinmesi icabeder kanaatindeyim.

REİS — Encümen bir şey diyecek mi?

MECLİS HESAPLARININ TETKİKİ EN. REİSİ MAZHAR MUFİT KANSU (Çoruh) — Efendim, encümene iade buyurun da tetkik edelim.

REİS — Encümene veriyoruz.

4. — Varlık vergisi hakkında kanun lâyihası (1/877) [1]

REİS — Encümene havale buyurduğunuz Varlık vergisi kanun lâyihası çıkmış, tab ve tevzi edilmiştir.

[1] 4 sayılı basmayazı zaptın sonundadır.

1 : 3 11.11.1942 C : 2

MALİYE V. FUAD AĞRALI (Elazığ) — Sabahleyin vâkı mâruzatım üzerine ruznameye alınmasını kabul buyurduğunuz Varlık vergisi kanun lâyihasının tab ve tevzi edilmiş olduğu makamı Riyasetten tebliğ buyuruldu.

Müsaade buyurursanız bendeniz bu kanun lâyihasının müstacelen müzakeresini teklif ediyorum.

REİS — Varlık vergisi kanun lâyihasının müstacelen müzakeresi Hükümet tarafından teklif olunmaktadır. Reyinize arz ediyorum. Kabul buyuranlar... Etmiyenler ... Kabul edilmiştir.

Lâyihamın heyeti umumiyesi hakkında mütalâa var mı?

RASİH KAPLAN (Antalya) — Arkadaşlar, lâyihamın heyeti umumiyesi üzerinde öğleden evvelki celsemizde sayın Başvekilimiz etraflıca izahat verdi. Bu izahat esnasında temas buyurdukları bazı noktalar üzerinde bendeniz de duracağım. Lâyiha Cihan harbinin aldığı şekil üzerine memleketimizin bu büyük harpten tabii olarak gördüğü teessüre ve istiraba karşılık olmak üzere Devletçe ve Hükümetçe düşünülen tedbirlerden biri olarak, belki de başı olarak Meclisi Âlinin huzuruna gelmiş bulunuyor.

Arkadaşlar, bu Varlık vergisini kanunlaştırmak yurtdaşlarımızın bugünkü durumda yurdun ve milletin vaziyetini gözönünde tutarak bugünkü çalışan davulun düğün davulu olmadığını bilerek Türk milletinin ne kadar hassas ve ne kadar sağlam durumda olduğunu dünyaya karşı bir daha göstermek fırsatını vermektedir.

Arkadaşlar, Milli mücadelede Anadolu'da tüccarların verdiği, servet sahiplerinin verdiği büyük, şerefli bir imtihan vardı. Bugün de onu göreceğiz ki memleketin bu şerefli tarihini servet sahipleri hiç bir vakit kaybetmeyeceklerdir. Bu yurduyla ilgili olan, bu yurdu seven bu yurdun evlâtları o tarihte bilirsiniz, nasıl bütün servet sahiplerinin mallarının yüzde kırk ikisine vaziyet kararı vermiştik - o kararı nasıl seve seve tatbik etmişlerse yine Türk tüccarları bu yurdun tehlikede görüldüğü günlerde her vakit için bu tarihi şerefli mevkilerini göstermek durumundadırlar.

Arkadaşlar, sayın Başvekilimizin son temas ettikleri diğer bir noktaya işaret edeceğim. Kanunu tatbikle mükellef olan bütün ilgililer, vazifelilerden - Başvekilimizin ifadesini aynen alacağım - iyi çalışanlar mükâfat görececek, fena çalışanlar mücazat görecektir. Arkadaşlar mücadelede hiç bir vakit tek cepheli olmayacağız. Daima iyi çalışanı mükâfatlandırdığımız gibi Büyük Millet Meclisinin şırası odur ki; kötü çalışanlar, kim olursa olsun, daima tecziye edileceklerdir, mücazatlandırılacaklardır. Onun için bugüne kadar keşeyi sudan çektim, bundan sonra da çekirim sevdasında olan varsa aklıma şunu koymalı ki kendisinin başında Türkiye Büyük Millet Meclisi vardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi kötülükle nasıl mücadele edileceğini gayet

iyi bilir. O mücadele günleri gelmiş ve başlamış bulunuyor. Onun için bugünkü cezalardan korkmıyanlar, daha ağırlarının alınmak üzere olduğunu akıllarından hiç çıkarmasınlar. Türk milleti hiç bir vakit ne yurdunu, ne de istiklâlini, şunun bunun kazancı veya eğlencesi şerefine feda edecek değildir. (Alkışlar). Onun için kanunun heyeti umumiyesini müzaker ederken Meclisi Âlinin huzurunda serdedeceğim tek mütalâa varsa o da, kanunun iyi ve dürüst tatbikini Hükümetten dilemektir. Dürüst tatbik etmiyerek suiistimale sapsmış olanlar olursa, yalnız bu kanunda değil, her işte onların üzerinde, Başvekilimizin burada öğleden evvel izah buyurduğu gibi, bütün tahkiklerini ikmal ederek suiistimal yapmış olanlardan ceza makinesine verilmesi lâzımdır. Bunları diliyerek kanunun heyeti umumiyesi üzerindeki sözüme nihayet veriyorum.

GL. KAZIM KARABEKİR (İstanbul) — Arkadaşlar, çok yerinde olan bu kanun hakkında bir kaç söz söylemek istiyorum.

Evvelâ kanunun adı «Varlık vergisi» dir. Varlık, bizde malûm olduğu üzere daha ziyade mevcudiyet mânasındadır (Gürültüler). Yabancıardan dil öğrenenler de bunu böyle telâkki edebilir.

İkincisi; servet mânasına kullandığımız zamanda dahi bu kanunun muhtevasiyle biraz tezat teşkil ediyor. Çünkü vergiyi servet sahibi olanlar değil, aşırı kazanç sahibi olanlar verecektir. Eğer encümen münasip görürse bunun adına «Aşırı kazanç vergisi kanunu» diyelim. (Hayır sesleri, gürültüler).

Kanunun kendisine gelince; eğer bu kanunla muvazi olarak bazı tedbirler alınmazsa vergi verenlerin bazıları verdikleri parayı telâfi için fiyatların artmasına daha ziyade bir yol tutmalarından korkarım. Bu suretle bu yeni vergi görünüşte fazla kazanç sahiplerinden alınır, fakat hakikatte yine fakir halktan Hükümet Hazinesinden çıkabilir. Bunun için bendeniz pahalılığın önüne geçilmesi için iki mühim tedbir arz etmek istiyorum. Bu tedbirlerin bu kanunla muvazi olarak yürütmesi lâzımdır.

Birincisi: İthalât işlerinde bazı yanlışlıklar vardır. Bunların âcilen tashihidir. Meselâ dışarıdan gelen mallar, hattâ Almanya'dan, karadan trenle geldiği halde dahi sahiplerine çok fazla kâr bırakmaktadır. Yüzde 35 ile bugün vagonlarla yığılı bir çok mal gelmiş ve bu suretle fazla fiyatla satılmakta bulunmuştur.

Sonra getirilen malların faturaları - bir çok tüccarlarla temasından - uydurulmuş olduğuna ben de kani oldum. Bunu hakiki bedelinden fazla gösteriyorlar ve bu ithalâtçıların oralarda yazıhaneleri de vardır, orada mübayaa oluyor, asıl fabrikadan alınmış olmuyor. O kâr da zammedilerek memleket içine geliyor ve memleket içinde

İ : 3 11.11.1942 C : 2

bilhassa İzmir, İstanbul şubeleri ayrı ayrı isimlerle mukayyet olduğu için İzmir namına geliyor, üstüne o da bir kâr koyuyor, bu suretle İstanbul'a geliyor. Sonra ithalatçı, toptancı, perakendeci aynı elde bulundugundan küçük sermaye sahipleri, bilhassa Anadolu tüccarları İstanbul'dan mal alamıyorlar veyahüt çürük çarık şeyleri çok pahalı alıyorlar. Buna, Anadolu içine girince, tabii onlar da bir kâr koyuyor ve bu suretle eşya fiyatları yükseldikçe onun karşısında müstahsilimiz de kendi mallarının fiyatını yükseltiyorlar. Sonra ithalatçıların çoğu sigorta yaptırmadıkları halde sigorta yaptırmış gibi mallarına zam yaptıkları vâkidir. Bu suretle ithalat malları daha fazla yükseliyor. Bunlar yetişmiyor muş gibi birde gelen malları uzun müddet gümrüklerde istif ediyorlar ve piyasada tamamiyle buhran hasıl olduktan sonra ceste ceste çıkarıyorlar. Bu suretle de ithalat malları yükseliyor. Bu ticaret birliklerine geniş salâhiyet verilmesi ve yanlarına az ücretli kâtip konulması bu gibi fenalıklara yol açtığını da bir çok yerlerden işittim ve tahkik ettim. Binaenaleyh ihracat mallarını behemehal düşürmeye çalışmak ve kendilerinin vergi alacağımız kimselerin daha ziyade bu işleri bildikleri gibi yükseltmeye mâni olmaya çalışmak çok lâzımdır. Sonra buna karşı ihracat mallarımızın fiyatlarını gelen mala tekabül edecek şekilde yükseltmeye çalışmalıdır. Bu suretle yine bir iyilik, ve salâh hasıl olabilir.

İkincisi; istihsalâtımızı ucuza maletmek ve ihtikâra yol vermemek. Bunun için insan, hayvan, malzeme ve para enerjimizi kâmilan kullanmalıyız. Bilhassa şehirlerde hele İstanbul'da son zamanlarda yarı çıplak bir çok dilenciler ve hamallik ve elden satış işlerini yapar gibi görünecek aynı işi yapan bir çok kimseler, dosta düşmana karşı çok fena bir manzara gösteriyorlar. Bizim çocuklarımız bile tarlalarda çalışıyorlar. Böyle bir milletin böyle gençleri şehirlerde beyhude enerji sarfetmesi yanlış bir şey olduğu için, çocuklara varıncaya kadar kuvvetli bir teşkilâtla bütün enerji kaynaklarımızı işletmeliyiz. Bu hususta para meselesi de çok mühimdir. Bu gün kazanç sahiplerinin bilhassa köylülerimizin dahi kazandıkları parayı yeni bir enerji gibi millet hazinesinde işletmeğe meydan vermiyor. Refah ilerledikçe köylerde işret ve kumar başlamıştır. Köylüler barlara da gitmeğe başlamıştır. Kasabalarda ise çok acı olmakla beraber hepimizin gözü önünde metres hayatı yaşanmağa başlamıştır. Halbuki kazanç yapanlar aynı zamanda millet hazinesine faydalı olacak bir şekilde bu paraları sarfetmelidirler. Etmeyorsalrısa buna karşı tedbir alınmalıdır. Halkın büyük kısmı ihtiyaç içinde kıvranırken böyle kazançları böyle keyfi israflarda bulunması mânen ilerisi için de hayırlı bir şey olmaz, tehlikeli bir şeydir. Sonra fiyatların alabildiğine yükselmesine karşı vakit geçirmeden tedbirler almalıyız.

Bunun için gerek ordunun, gerek milletin iş meselesi topyekûn harbin icabı ve hile topyekûn idare edilmesi meselesi üzerinde hassasiyetle durmak lâzımdır. Aynı yerde pahalılığın yükselmesine muhtelif ellerin mübayaası yapması sebep oluyor. Aynı yerde erzakın çürümesine dahi yine bu tarzdaki şekiller sebep oluyor. Sonra ithalat mallarını ucuza maletmek için tedbirler alınırken dahili istihsalimiz için yükseliyor. Bugün pazarlarda fiyatları yalnız toptancılar koyuyor, belediyeler değil. Geliyor köylüye bu malın okkasını elli kuruşa alacağını diyor. Köylü derhal pazar yerinde 60 kuruş istiyor. Bu fiyata akşama kadar satamazsa götürüp tüccara 50 kuruştan veriyor. Belediyeler bunlarla mücadele etmeli ve bu mücadelede işinde teşhiz edilmeli ve merkezden yardım görülmelidir. Halbuki belediyelerin de mahsulâtı müzayedeye koyduklarına şahit oluyoruz. Birbirleriyle âdeta rekabet edeceğine fiyat arttırmıyorlar. Bunun neticesi tehlikelidir.

Sonra şahit oluyoruz ki kazanç hırsıyla, bir çok kimseler vazifelerini terkederek ticarete atılmaktadırlar. İstanbul'da böyle bir çok memurların, hattâ bazı emniyet memurlarından istifa ederek, meselâ zeytinyağı ticareti gibi ticaret yaptıklarını gördük. Bankalar da normal zaman gibi bol kredi açınca fiyatlar alabildiğine artmıştır.

Sonra para bol olanların mübrem ihtiyacı istedikleri kadar almalarına mâni tedbirler alınmalıdır.

Sonra ailelerimizin israflarını durdurmalı ve bunu neşriyat ve sair vasıtalarla temin etmelidir. Bayanlarımız tasarrufu muharebeye hazırlanan bir askerin vazifesi gibi mukaddes tanımalıdır. Öyle aileler tantıyoruz ki düzünelerle ayakkabı, düzünelerle çorap aldıkları halde bir türlü doymuyorlar. Bunların memlekete zararları malumdur.

Sonra, memurlarımızın, hele para işleriyle ilgili olanların katı surette metres hayatlarına ve kanunen menedilmiş olan kumara karşı bu kanunun hükümlerinin icapları tatbik olunmalıdır. Hükümetimizin mühim olarahtan şuna da elkoymasını rica ederim : İşlerimizi ehil olanlara vereceğimiz gibi bir düziye murakabe ile bunların sağlam seciyeli olmasına dikkat etmeliyiz ve bütün muvaffakiyetlerin sırrı olan mesuliyet korkusunun hiçe sayılmamasını misalleriyle göstermeliyiz. Eğer bu tedbirler alınmazsa başlangıçta söylediğim gibi, bu kanun yerindedir, fakat fiyatların çok fırlamasına ve Hükümetin daha zecri tedbirler almak istemesine sebep olabilir.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Bitlis) — Arkadaşlar; bütün Türk milletini temsil eden yüksek heyetinizin huzuruna, tasdik için sunulmuş

İ : 3 11.11.1942 C : 2

olan kanun lâyihasının ahkâmını mütalâa ve tetkik ve münakaşa edici bir zihniyetle gelmiş değilim. Ben belki tatbiki biraz da gecikmiş addedilebilecek olan bu çok yerindeki, mâkul, hakka, adalete ve Devlet idaresinde hâkim olması lâzımgelen uyanıklık ve iyi görüş vasıflarına uygun olan kanun lâyihasının bütün ci-hanca ve Türk milletince ne mahiyette olduğunu kısaca belirterek, vekâletiyle kendimi çok şeref içinde saydığım millette karşı tek esaslı vazifemi bir daha yapmak isterim.

Arkadaşlar; dünyanın içinde bulunduğu vaziyet malûmdur. Buna tek kelime ilâve edecek değilim. Bunun icabı olarak içinde bulunduğu vaziyet Türk milletince malûmdur. Bunun en bârız ve nazarı dikkati celbeden kötü safhasındaki belirtisi aramızda yani Türk Cemiyeti siyaseti içinde teneffüs ettiğimiz havayı kazanç maddesi yapmak istidat ve temayülünde bulunan bazı insanların mevcut bulunuşunun muhakkak oluşudur. Bu hakikatı, bütün milletin etrafında kenetlenip kayalandığı Büyük Milli Şemimiz büyük nutuklarında bütün millet ve cihana anlatmış bulunuyor. Yiyecek ve giyecek eşyalarında, iktisadi kanunların, dünya vaziyetlerinin icapları olarak haddi mâkulü aşan teref-füler bulunduğu malûmdur. Bunları bililtizam yaratanlara, insanların teneffüs ettiği havayı dahi bir kazanç vesilesi yapmak isteyen kötü ve geri zihniyetli olanlara bu kanun bir ihtar-dır ki, kendi zekâlarının, sermayelerinin ve teşebbüslerinin eseri olmayan fazla müktesebatı, millet ve memleket aleyhine taşıdıkları zihniyet ve kurdukları hilekârane tedbirlerle elde ettikleri servetleri yiyemeyeceklerdir. Bu zihniyeti taşıyan insanlara, mademki bu zihniyete karşı tedbirler alınması lâzımgeldiği kanaati vardır, binaenaleyh, aynı zihniyetle gidilirse daha büyük tedbirlerin alınacağına bir muhtırası bu kanun teşkil eder. Bu kanunun en büyük ehemmiyeti, büyük bir nirengi noktası teşkil eden bir kanun olmasıdır. Onun için kanunun heyeti umumiyesi hakkındaki müzakereyi kâfi görerek maddelere geçilmesini teklif ederim.

MUVAKKAT ENCÜMEN M. M. ŞİNASI DEVRİN (Zonguldak) — Efendim, Varlık vergisi kanununun heyeti umumiyesi hakkında söz almış bulunan muhterem general arkadaşlarımız, kanunu çok yerinde, hakka ve adalete uygun isabetli bir tedbir olarak tasvir buyurdular ve bu itibarla heyeti umumiyesi bakımından encümenle tam bir mutabakat halinde bulunduklarını beyan buyurmuş oldular. Bundan dolayı kendilerine encümen namına teşekkür ederim.

Bundan başka muhterem General Kâzım Karabekir, muhtelif hususlara temas buyurdular. Bunlardan birincisi; kanunun adı, varlık vergisidir. Bu cihet encümende de konuşuldu, müzakere mevzuu oldu. Yüksek heyetinizce de

malûmdurki varlık, varlıklı adam, servet sahibi adam mânasında umumiyetle kullanılan bir ifadedir. Gerçi buyurdıkları varlık mefhumunu da ifade etmekte ise de kanun malî bir mevzu olmak bakımından ve köylere kadar yerleşmiş bir tâbir olması itibarıyla varlık kelimesinin ipkasında faide görülmüştür. Belki bu izahatımız meseleyi tavzih ettiği cihetle muhterem General de ayrıca bunun değişmemesini muvafık görürler.

Muhterem General Kâzım Karabekir bundan başka bir çok hususlara da temas buyurdular. İthalât işlerinden istihisalden, paradan, kumardan, işretten, israftan, kazanç hırsından ve saire ki her biri mühim birer mevzu olan meselelerden bahis buyurdular.

Yalnız Yüksek Heyetinizce de takdir buyurulurki, bu mühim meselelerin kanunun mevzuu hiç bir alâkası yoktur. Bu doğrudan doğruya malî bir kanun olarak tecelli etmektedir. Bu itibarla ithalât ve istihisalâtla ve içtimai vaziyetle ailevi vaziyetlerle doğrudan doğruya bir irtibatı yoktur. Bu bakımdan encümen; bu kıymetli mütalâaların bu kanunda yeri olmayacağı kanaatinde. Bu pahalılık meselesi de değildir. O da vergilerin inikâsı hususu. Burada dedikleri bir irtibat meselesidir ki, istihisalât, ithalât ve istihlak ile asıl o zaman inikâsa sebebiyet verilebilir. Bu bakımdan da encümen kanunun umumî kalması daha faydalıdır kanaatinde. (Muvafık sesleri).

GL. KÂZIM KARABEKİR (İstanbul) — Efendim; Heyeti Celile ismi nasıl kabul ederse tabii öyle olur. Yalnız ikinci bahiste beyan ettiğim esbabı mucibeye sanırım ki, arkadaşlarımız dikkat etmediler. Kendilerinden vergi alacağımız insanların esasen memlekete, aşırı kazançla, ne kadar zarar verdikleri ortadadır. Bunun içindir ki, bu tedbirle onların karşılımları çıkarıyoruz. Onlar bunu görünce derhal ellerindeki malların fiyatlarını arttırdıkları yollardan giderek tekrar yükseltecekler ve bu suretle de biz bunlardan aldığımızı sandığımız parayı yine fakir halkın sırtından almış olacağız. Hazine de bu suretle zarar edeceği mütalâasındayım. Arttığımız mesele, bu kanun çıkarken söylediğim tedbirlerinde derhal, alınması lüzumudur.

REİS — Heyeti umumiyesi hakkındaki müzakereyi kâfi görüp maddelere geçilmesini kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

Varlık vergisi hakkında kanun

1. Verginin mevzuu

MADDE 1. — Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalâde kazançları üzerinden almak ve bir defaya mahsus olmak üzere (Varlık vergisi) adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.

İ : 3 11.11.1942 C : 2

REİS — Mütalâa var mı? Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 2. — Varlık vergisi aşağıda yazılı zümrelere dahil olan hakiki ve hükmi şahıslardan alınır :

A) 2395 ve 2728 sayılı kanunlarla ek ve tadilleri mucibince mükellef bulunanlar;

B) Büyük çiftçiler (Büyük çiftçiden mak-sat, işinin idaresine ve vüsatine hâlel getirmek-sizin bu mükellefiyeti ifa edebilecekleri bu ka-sında yazılı komisyonlarca tesbit edilenlerdir);

C) Uhdelerinde bulunan binaların ve his-seli ise hissedarlarının hisselerine düşen bir yıllık gayrisâfi iradı yeknu 2 500 liradan ve ar-salarının vergide mukayyet kıymetleri 5 000 lira-dan yukarı bulunan ve bu miktarların tenzilin-den sonra mütebaki irat ve kıymetlerle bu vergi-yi verebileceği komisyonlarca kararlaştırılanlar;

D) 1939 senesindenberi 2395 veya 2728 sa-yılı kanunlar mucibince vergiye tabi bir iş ve teşebbüsle uğraştığı halde bu kanunun neşri tari-hinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulu-nanlar;

E) Meslekleri tacir, komisyoncu, tellâl veya simsar olmadığı halde 1939 senesindenberi velev bir defaya munhasır olsa bile ticari muamelelere tavassut ederek komisyon veyahut tavassut mu-kabili olarak her ne nam ile olursa olsun para ve-ya ayniyat almış olanlar.

REİS — Mütalâa varmı? Maddeyi kabul edenler ... Etmeyenler... kabul edilmiştir.

MADDE 3. — İkinci maddede yazılı mükel-lefiyet zümrelerinden iki veya daha ziyadesine dahil olanlar bu zümrelerin her birinde ayrı ayrı mükellef tutulurlar.

Umumi, mülhak ve hususi bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3659 numaralı kanuna tabi müesseselerden tahsisat maaş ve ücret alanlarla kadroya müsteniden yevmiye ile istihdam edilen-ler yalnız bu maaş, tahsisat, ücret ve yevmiyele-rinden dolayı ikinci maddenin A fıkrasındaki mükellefiyete tabi değildirler.

REİS — Mütalâa varmı? Maddeyi kabul edenler ... Etmeyenler... kabul edilmiştir.

MADDE 4 — 1837 sayılı Bina vergisi kanu-nunun 3 neü ve 1833 sayılı Arazi vergisi kanunu-nun 2 ne maddesinde sayılı bina ve arsa sahipte-ri, ikinci maddenin (C) fıkrasında yazılı mükelle-fiyetten muaf tutulur.

REİS — Mütalâa var mı? Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 5. — Vergi, hakiki ve hükmi şahıslar namlarına tarholunur ve eshamlı ve eshamsız şir-ketlerde hisseye bakılmaksızın şirketlerin menkul ve gayrimenkul varlığının tamamı üzerinden alınır.

REİS — Mütalâa var mı? Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

2. Verginin miktarı

MADDE 6. — Yedinci maddede yazılı ko-misyonlar, ikinci maddede yazılı mükelleflerin mükellefiyet derecelerini, her mükellef namına 1941 yılında ve ticaretini terk, devir veya tasfi-ye etmiş olanlar için terk, devir veya tasfiyeye tekaddüm eden son yılda tarhedilmiş veya tahak-kuk ettirilmiş vergi miktarlarını; çiftçilerde mükellefin zirai vaziyetini ve gayrimenkul sahipte-rinde irat ve vergi kıymeti miktarlarını gözden geçirmekle beraber bunlarla mukayyet olmak-sızın edinecekleri kanaate göre takdir ve tesbit ederler. Ancak 2395 sayılı kanunun 11 ne maddesi hükmü dairesinde kazanç bayannamelerine bilânço raptetmek mecburiyetinde bulunan ano-nim, komandit, limitet ve sermayesi üzerinde kazanç dağıtan kooperatif şirketlerin vergileri, 1941 takvim yılına veya ticari yılına ve ticaret-hanelerini terk, devir ve tasfiye etmiş olanlarda terk, devir ve tasfiyeye takaddüm eden son sene-ye ait safi kazanımın yüzde ellisinden aşağı ve anonim şirketlerde yüzde yetmişinden yukarı olamaz.

İkinci maddenin (B) fıkrasında yazılı çiftçi-lerin mükellefiyetleri de varlıklarının yüzde be-şini geçemez.

REİS — Mütalâa varmı? Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir

3. Verginin tarhı

MADDE 7. — İkinci maddede yazılı servet ve kazanç sahiplerinin mükellefiyet derecelerini tesbit etmek üzere her vilâyet ve kaza merke-zinde mahallin en büyük mülkiye memurunun reisliği altında en büyük malmemurundan ve ticaret odalarıyla belediyelere kendi âzaları arasından seçilecek ikişer âzadan müteşekkil bir ve icabına göre mütaaddit komisyon kuru-lur. Ticaret odası bulunmayan yerlerde, bu oda-nın seçeceği âzalar yerine belediyece, hariçten ticaret ve ziraatten anlıyanlar arasından iki âza seçilir.

En büyük mülkiye ve maliye memurları bu komisyonlarda bizzat bulunmakla mükelleftir-ler. Ancak birden fazla komisyon kurulan yer-lerde tensip edecekleri memurları tevkil edebi-lirler, ve kendileri de icabına göre istedikleri komisyonlarda bulunabilirler.

Komisyonların, büyük çiftçileri tesbit için yapacağı toplantılarda ticaret odası yerine zi-raat odalarının kendi âzaları arasından ve bulun-mayan yerlerde belediyelere hariçten ve ziraat-ten anlıyanlar arasından seçilecek iki âza ko-misyona iştirak eder.

Komisyon kararları ekseriyetle verilir, rey-lerde müsavat halinde reisin bulunduğu taraf tercih edilir.

REİS — Mütalâa var mı? Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

İ : 3 11.11.1942 C : 2

MADDE 8. — Komisyonlar, şirketlerin mükellefiyetlerini tesbit ettikleri sırada şirketlerin de servetleri derecesini ve fevkalâde kazançlarını araştırarak bunların da mükellefiyetlerini takdir ederler.

REİS — Mütalâa var mı? Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 9. — Komisyonlar, muhtelif zümrelerin mükellefiyet derecelerini tesbit işini on beş gün içinde intağ ile mükelleftirir. Bu müddet zarfında işini bitiremeyen komisyonların memur olmayan âzası değiştirilerek yerlerine son mebus intihabında müntehibi sani olanlar arasından belediye reislerince seçilecek dörder zat alınmak suretiyle komisyonların âzası tamamlanır.

REİS — Mütalâa var mı? Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 10. — Mükelleflerin tesbiti sırasında komisyonlara unutulmuş olanların isimleri komisyonların dağılmasından itibaren en geç iki ay içinde varidat dairelerine tesbit olunarak 7 nci madde hükmü dairesinde yeniden teşkil edilecek komisyonlara bildirilir. Komisyonlar âzami on beş gün içinde bu mükelleflerin vergi miktarlarını kararlaştırmaya mecburdurlar.

REİS — Mütalâa var mı? Maddeyi kabul buyuranlar... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

4. Verginin tebliğ ve tahsili

MADDE 11. — Komisyon kararları, şehir ve kasabalarda varidat dairelerinin kapılarına ve köylere munasip mahallere listeler yapıştirilmek suretiyle ilân ve tebliğ olunur. Listelerin asıldığı, gündelik gazete çıkan yerlerde gazetelerle ve gündelik gazete çıkmayan mahallerde belediye tellâlları marifetiyle halka ayrıca haber verilir.

Komisyon kararları nihai ve katî mahiyette olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerinde dâva açılmaz. Ancak bir mükellef namına aynı mükellefiyet mevzuundan dolayı mükerrer vergi tarh edilmiş olduğu takdirde bunlardan en yüksek olanı ipka edilerek diğerleri tarhiyatı yapan komisyonların vazife gördüğü mahallerin en büyük memuru tarafından mükelleflerin müracaatı üzerine silinir.

MUVAKKAT EN. M. M. ŞİNASİ DEVRİN (Zonguldak) — Burada bir tabî hatası var. Sondan ikinci satırda (en büyük memuru) denilmiş (en büyük malmemuru) olacaktır.

REİS — Maddeyi bu suretle reynize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 12. — Mükellefler vergilerini talik tarihinden itibaren on beş gün içinde mal sandığına yatırmaya mecburdurlar.

On beş günlük müddetin geçmesini beklemeye

den mahallin en büyük malmemuru lüzum gördüğü mükelleflerin menkul ve gayrimenkul mallarıyla alacak, hak ve menfaatlerinin ihtiyaten hazine karar verebilir.

On beş günlük müddet içinde yatırılmayan vergilerin Tahsili emval kanununa tevfikân tahsiline tevessül edilmekle beraber vergi miktarına müddetin dolmasından itibaren birinci hafta için yüzde bir ve ikinci hafta için yüzde iki zammolunur.

Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemeyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin herhangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre askerî mahiyeti haiz olmayan umumî hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar. Ancak üçüncü maddenin son fıkrasında yazılı olanlardan ikinci maddedeki mükellefiyete tabi bulunanlarla kadınların ve elli beş yaşını mütecaviz erkeklerin borçları hakkında Tahsili emval kanunu tatbik edilmekle beraber bunlar çalışma mükellefiyetine tabi tutulmayabilirler. Bu fıkra hükmüne göre çalıştırılanlara verilecek ücretin yarısı borçlarına mahsup olunur.

Çalışma mecburiyetinin tatbik tarzı Hükümetçe hazırlanacak bir talimatname ile tayin olunur.

Birinci fıkrada yazılı on beş günlük müddet içinde vergilerini vermeyen mükellefler, aynı müddet zarfında vergileri miktarınca Hazine komanditerlerin şahsi mallarından istifası husus tevdi ettikleri takdirde bu mükellefler hakkında Tahsili emval kanununun ve çalışma mecburiyetinin tatbiki bir ay müddetle geri bırakılabilir.

REİS — Mütalâa var mı? Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 13. — Kollektif ve komandit şirketlere ait vergilerin icabı halinde ortakların ve komanditerlerin şahsi mallarından istifası hususunda da Tahsili emval kanunu hükümleri tatbik olunmakla beraber ortak ve komanditerler çalışma mecburiyetine de tabi tutulabilirler ve on ikinci maddenin ikinci fıkrası hükmü bunlar hakkında da tatbik olunur.

Bu madde ile on ikinci maddede yazılı karar ve muameleler katî olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerinde dâva açılmaz.

REİS — Mütalâa var mı? Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

5. Teminat

MADDE 14. — Varlık vergisiyle mükellef tutulanların ikametgâhlarında, gerek kendilerine ve gerek karı veya kocalarına veya kendileriyle birlikte oturan usul ve furuğlarıyla kardeşlerine ait dükkân, mağaza, depo, ambar, fabrika ve imalâthanelerde veya bunlara benzer yerlerde bulunan bütün menkul mallarla tapuda veya

İ : 3 11.11.1942 C : 2

vergide bunlardan herhangi biri namına kayıtlı olan gayrimenkul mallar bu kanun mucibince alınacak vergi ve zamların kanuni teminatı hükmünde olup bu malların satılmasında da Tahsili emval kanunu hükümleri tatbik olunur. Verginin teminatını teşkil eden bu mallardan mükellefin kendisine veya karı ve kollarından mükellefin kendisine veya karı ve kollarına ait olanlar hariç olmak üzere diğer mallar üzerine komisyonlarca verginin takdir ve tesbiti tarihinden itibaren bir sene zarfında ayrıca haciz konmadığı takdirde bu mallar üzerindeki teminat hükmü sona erer.

Mükelleflerin zilyedliği altında veya yurtdışında yazılı mahallerde bulunan menkul mallara mütaallik satış, temlik ve rehin iddiaları muteber sayılmaz ve bu nevi mallar hakkında dermeyan olunacak istihkak iddiaları dinlenemez.

Bu kanunun neşriden mukaddem başlamış olan ve bir ilâma veya bu hüküm ve kuvvetle noterlikçe tanzim edilmiş mukaddem tarihli resmi bir senede müstenit olmuyarak yapılmış bulunan takip neticesinde icra dairelerince konulmuş olan ihtiyatı ve icrai hacizler bu teminat hükmüne halel vermez. Bu hacizler ancak vergi alacağının tahsilinden sonra bakiye kaldığı takdirde bu kısım hakkında infaz olunur.

Gayrimenkullerin satışında bunların Varlık vergisi mükellefiyeti ile ilişkisi olmadığı alâkalı varidat dairesince tasdik edilmedikçe tapu daireleri tescil yapamaz. Yapılan tesciller hükümsüz sayılır.

REİS — Mütalâa var mı? Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

6. Müruruzaman

MADDE 15. — 9 ve 10 ncu maddelerde yazılı müddet ve şartlar içinde tarhedilemeyen ver-

giler, bu müddetler geçtikten sonra yeniden tarh ve tahsil edilemez.

Bu kanun mucibince tahakkuk ettirilmiş olan vergiler 1943 mali yılından itibaren beş yıl sonra tahsil olunamaz. Verginin tahsili için yapılacak her nevi takip muameleleri, müruruzamanı keser.

REİS — Mütalâa var mı? Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

7. Meriyet maddeleri

MADDE 16. — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 17. — Bu kanunun hükümlerini yürütmeye İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Lâyiha'nın heyeti umumiyesini açık reyeye koyuyorum.

Açık reyeye iştirak etmeyen varsa lütfen reylerini versinler.

Rey toplama muamelesi bitmiştir.

Açık reyin neticesini arz ediyorum:

Varlık vergisi kanununa (350) mebus rey vermiştir. Nisap vardır. Kanun (350) rey ve mevcudun ittifakiyle kabul edilmiştir (Alkışlar).

Muvakkat encümene havale edilen diğer lâ-yihalar hakkında encümen henüz tetkiklerini bitirmemiştir. Bunları cuma günü ruznameye alıyoruz.

Bugün müzakere edilecek başka bir şey yoktur. Cuma günü saat 15 te toplanılmak üzere celseye nihayet veriyorum.

Kapanma saati 16,15

İ : 3 11.11.1942 C : 2

Varlık vergisi hakkındaki kanuna verilen reylerin neticesi

(Kanun kabul edilmiştir)

Aza adedi : 429
 Reye iştirak edenler : 350
 Kabul edenler : 350
 Reddedenler : 0
 Müstenkifler : 0
 Reye iştirak etmeyenler : 76
 Münhaller : 3

[Kabul edenler]

<i>Afyon Karahisar</i>	Dr. Şakir Şener	Dr. Galib Kahraman	Yusuf Başkaya
Ali Çetinkaya	Nazmi Topcoğlu	Dr. Refik Güran	<i>Diyarbakır</i>
Berç Türker	Nuri Göktepe	Dr. Sadi Konuk	Cahit Çubukçu
Haydar Çerçel	<i>Balıkesir</i>	Fatin Güvendiren	Dr. Şükrü Emed
İzzet Akosman	Fahrettin Tıritoğlu	Gl. Naci Tınaz	Gl. Kiazım Sevüktekin
Mebrure Göneng	Feyzi Sözen	Muhittin Baha Pars	Rüştü Bekit
Şevket Raşit Hatipoğlu	Gl. Kâzım Özalp	Mustafa Fehmi Gerçek	Zeki Mesud Alsan
<i>Ağrı</i>	Hayrettin Karan	Nevzad Ayas	<i>Edirne</i>
Dr. Hüsamettin Kural	Hilmi Şeremetli	<i>Çanakkale</i>	Dr. Fatma Memik
Gl. Kemal Doğan	İsmail Hakkı Uzunçarşılı	Atıf Kamçıl	Faik Kaltakkıran
Halid Bayrak	Muzaffer Akpınar	Avni Yukarıoğlu	Fuad Balkan
<i>Amasya</i>	Osman Niyazi Burcu	Hilmi Ergeneli	Osman Şahinbaş
Esad Uras	Yahya Sezai Uzay	Rusuhi Bulayırılı	Temel Göksel
İsmail Hakkı Mumcu	<i>Bilecik</i>	Ziya Gevher Etili	<i>Elâzığ</i>
Nafiz Aktın	Dr. Muhlis Suner	<i>Çankırı</i>	Fazıl Ahmed Aykaç
<i>Ankara</i>	Kasım Gülek	Avni Doğan	Fethi Altay
Ahmed Ulus	Memduh Şevket Esendal	Dr. Akif Arkan	Fuad Ağralı
Aka Gündüz	<i>Bingöl</i>	Fazıl Nazmi Rükün	Sabit Sağiroğlu
Arif Baytın	Feridun Fikri Düşünsel	Mustafa Abdülhalik	<i>Erzincan</i>
Belkis Baykan	Neemeddin Sahir Silan	Renda	Abdülhak Fırat
Ekrem Ergun	<i>Bitlis</i>	<i>Çoruh</i>	Aziz Samih İlder
Eşref Demirel	Süreyya Örgüvren	Ali Rıza Erem	Safiyüttin Erdem
Fevzi Daldal	<i>Bolu</i>	Asım Us	Salih Başotaç
Gl. Nihat Anılmış	Celâl Sait Siren	Mazhar Müfid Kansu	Şükrü Sökmensüer
Muammer Eriş	Cemil Özçağlar	<i>Çorum</i>	<i>Erzurum</i>
Mümtaz Ökmen	Dr. Zihni Ülgen	Eyüb Sabri Akgöl	Gl. Pertev Demirhan
Rifat Araz	Emin Yerlikaya	İsmet Eker	Gl. Zeki Soydemir
<i>Antalya</i>	Hasan Cemil Çambel	Münir Çağıl	Münir Hüseyin Göle
Dr. Münir Soykam	Lütfi Gören	Nuri Kayaalp	Nafiz Dumlu
Numan Aksoy	<i>Burdur</i>	Süleyman Köstekcioğlu	Nakiye Elgün
Nurullah Esad Sumar	Dr. Ahmed Ruhi Yeşil-yurt	Şakir Baran	Salim Altuğ
Rasih Kaplan	İbrahim Neemi Dilmen	<i>Denizli</i>	Şükrü Koçak
<i>Aydın</i>	Memet Sanlı	Dr. Behçet Uz	<i>Eskişehir</i>
Adnan Menderes	<i>Bursa</i>	Dr. Hamdi Berkman	Emin Sazak
Agâh Sırrı Levend	Atıf Akgüç	Fahri Akçakoca Akça	İstamat Özdamar
Dr. Hulûsi Alataş		Haydar Günver	İzzet Arukan
Dr. Mazhar Germen		Tahir Berkay	Osman Işın

EK-8: 4305 sayılı "Varlık Vergisi Kanunu'nun Çalışma Mecburiyetine Dair Hükümleri İhtiva Eden 12. ve 13. Maddelerinin Tatbik Usulü Hakkındaki Talimatname" metnini içeren 12 Ocak 1943 tarihli Resmi Gazete fotokopisi.

12 KANUNUSANI 1943

(Resmî Gazete)

Sayfa: 4258

KARARNAME

2
Kararname No. 19288

4305 sayılı Varlık Vergisi Kanununun çalışma mecburiyetine dair hükümleri ihtiva eden 12 ve 13 ücü maddelerinin tatbik suretini gösteren ilâk Talimatnamenin meriyete konulması; Maliye Vekilliğinin 3/1/1943 tarihli ve 2206/1/305 sayılı tezkereyle yapılan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetinin 7/1/1943 tarihli toplantısında kabul olunmuştur.

7/1/1943

REİSİCUMHUR
İSMET İNÖNÜ

Başvokil	Adliye Vekili	Millî Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili
SARACOĞLU	H. S. MENEMENÇİOĞLU	A. R. ARTUNKAL	R. PEKER
Hariciye Vekili	Maliye Vekili	Maarif Vekili	Nafia Vekili
MENEMENÇİOĞLU	F. AĞRALI	YÜCEL	A. F. CEBESÖY
İstisna Vekili	Şehat ve İçtimai Muavenet Vekili	Gümrük ve İhtisatlar Vekili	
SİRRI DAY	Dr. H. ALATAŞ	R. KARADENİZ	
Ziraat Vekili	Münkasat Vekili	Ticaret Vekili	
R. HATİPOĞLU	F. ENGİN	Dr. B. UZ	

4305 numaralı Varlık Vergisi Kanununun çalışma mecburiyetine dair hükümleri ihtiva eden 12 ve 13 ücü maddelerinin tatbik sureti hakkında Talimatname

1 - Mükelleflerin tesbiti ve iş mahallerine gönderilmesi

Madde 1 - 4305 numaralı Varlık Vergisi Kanunu mucibince vergi mahallinin asıldığı tarihten itibaren bir ay içinde borcunu ödemeyenler hakkında çalışma mecburiyetinin tatbikine esas olmak üzere mahallin en büyük mal memurluğınca bu gibilerin adlarını, soyadlarını, adreslerini ve bilindiği takdirde ikamet adreslerini ve vergilerinden edim edilecek miktarı gösteren cetveller hazırlanır. Bu mükellefler aşağıda yazılı sıraya göre sevk tabi tutulur.

- 1) Varlık vergisi borcuna mukabil hiç bir tediyede bulunmamış olanlar,
- 2) Vergisini kısmen ödemiş olmakla beraber haczi kabil mallarını kayırmış olanlar,
- 3) Menkul malını kayırmadığı ve borcunu ödemek hususunda iyi niyet gösterdiği anlaşılanlar,
- 4) Münhasıran ayrı menkulden dolayı mükellef tutulmuş bulunmayanlar,

Mükelleflerin bu şekilde tasnifini ihtiva edecek olan cetveller, en büyük mal memurluğu tarafından mahallin en büyük mülkiye âmirliğine üç nüsha olarak tevdi olunur.

Madde 2 - En büyük mülkiye âmirliği bu cetvellerde yazılı mükelleflerin kadınlardan masdasını sevk imkânlarını göz önünde tutarak asbata marifetiyle kısm kısm celpettirir ve bunlar arasından:

A) Umumî, mülhak ve hususî bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3659 sayılı kanuna tabi müesseselerden tahsisat, maaş ve ücret alanlarla kadroya müsteniden istihdam edilenleri,

B) 18 yaşını bitirmemiş olanlarla vesayet ve hacir altında bulunanları ve elli beş yaşını mütevaciz olanları,

Ayrılmak üzere, tensibedeceği zatın reisliği altında maliye ve emniyet bütçelerince seçilecek birer zattan mürekkep bir heyet teşkil eder.

Bu heyet, A fıkrasındaki yazılı memur ve müstahdemlerin hüviyetlerini müşbit evrakı ve diğerlerinin fotoğraflı nüfus tezkerelelerini ve vesayet ve hacir vesikalarını tekkik etmek suretiyle şahıslarını ve adres-

lerini tesbit ettikten sonra, Vekiller Heyetince bunlar hakkında bir karar alınacağı kadar sevklerini tehir eder.

Kadınların sevkî de, İcra Vekilleri kararına talikan geri bırakılır.

Madde 3 - İkinci madde mucibince yapılan tefrikten sonra geriye kalanlar arasından iki gözü kör veya kolsuz olan veya bir ayağı bulunmayan veya bir kolu ve bir ayağı yok denemek derecede sakat olanlarla seyahata mâni derecede hummalı ve had bir hastalıktan yatmakta bulunduğunu sihi heyet raporıyla ve heyet bulunmayan yerlerde Hükümet doktorluğınca verilen raporla sabit olanlar da ayrılarak mütetakiği sevk tabi tutulur.

Yukarıda yazıldığı şekilde hastalığı tahakkuk edenler zabıta marifetiyle Hükümet hesabına hastaneye yatırılır. Hastanede yer bulunmadığı takdirde bu gibilerin evlerinde yatmalarına müsaade olunur. Bunlardan iyileşenler hemen mürettep mahallerine gönderilir.

Madde 4 - İkinci madde mucibince celbolunanları, tefrik veya sevklerine kadar zabıta nezareti altında bulundurmak üzere millî emlakten münasip bina tahsis veya hususî bina isticarı suretiyle bir veya bir kaç (toplantı yeri) tedarik ve temin olunur. Celbedilen mükelleflerin teslimi ve sevkî hususları zimmet imzası mukabilinde icra edilir.

Madde 5 - Üçüncü madde mucibince sevk tabi olanlar, nafia hizmetlerinde çalıştırılmak üzere Nafia Vekâletince mahallerinin en büyük mülkiye âmirliklerine bildirilecek ilk tevzi merkezlerine veya iş yerlerine polis veya jandarma nezareti altında gönderilir.

Kadınların sevkî için Vekiller Heyetince karar ihtihazı halinde bunlar da belediye hizmetlerinde çalıştırılmak üzere Dahiliye Vekâletince bildirilecek mahallere sevk olunur.

Madde 6 - Mükellefler arasında bulunan ve askerlik hizmetini yapmakta olan muvazzaf ve ihtiyat erler hakkında çalışma mecburiyetinin tatbiki, askerliklerinin hitamına bırakılır. En büyük mülkiye âmirleri bu gibilerin bulunduğu kıtalar komutanlığına keyfiyeti bildirmekle mükellefdirler.

Madde 7 - İkinci ve üçüncü maddelerde yazılı haller haricinde hiç bir mükellefin sevkî tehir olunamaz. En büyük mülkiye âmirliğince sevk hususunda alınan karara karşı idarî ve adli kaza mercilerinde dava açılmaz.

Üçüncü maddede yazılı mülkiyet ve hastalıklar haricinde hastalığı olduğunu iddia edenlerin sihi muayeneleri iş için gönderilecekleri son tevzi merkezinde sihi bir heyet tarafından yapılır.

Madde 8 - Sevk edileceklerin işe masrafları kendilerine aittir. Bunlar ilk tevzi merkezlerine varıncaya kadar yetecek derecede yiyeceklerini birlikte götürceklerdir. Vesika usulü tatbik edilen mahallerde bu gibilere bir kaç günlük ekme tayinlerinin birinden verilmesi zabıta temin olunur. Ancak işesini temin edemeyecek derecede muhtaç olduğu anlaşılanların celplerinden itibaren sevk edilecekleri iş yerlerine muvazalelerine kadar işleri zabıta temin olunur.

Madde 9 - Mükelleflerin sevkî ve çalıştırılmaları için ödenecek bilûmum ücret ve masraflarla, çalışmalarına mukabil kendilerine verilecek ücret, Maliye bütçesinde açılan hususî tertibe mevzu tahsisatta tediy olunur. Mükelleflerin çalıştırılma işlerini tanzim ve idare edecek memurların kadroları Maliye ve Nafia Vekâletlerince müştereken tesbit edilerek İcra Vekilleri Heyetinin tasvibine arz olunur.

Madde 10 - Mükelleflerin ilk tevzi merkezlerine sevkî ve oralar da bulunan Nafia bürolarına teslimi zabıta aittir. Zabıta celp ve sevk sırasında bunları nezaret altında bulunduracağı gibi firara mâni olmak için her türlü inzihati tedbirleri almakla mükelleftir. Zabıta teslim ettiği her mükellef hakkında maliyenin verdiği cetvelde münderic malûmatı da Nafia bürolarına tevdi eder.

Madde 11 - Mükelleflerin sevkî ve çalıştırılmaları için ihtiyarî icab eden masraflara mukabil mahallî emniyet amirleriyle Nafia birlikleri şefleri tarafından intihap edilecek mutemetlere avans varilir ve kredi açtırılır.

2 - Mükelleflerin çalıştırılması

Madde 12 - Tevzi merkezlerinde Nafia bürolarına teslim edilen mükellefler Nafia Vekâletince tesbit edilecek iş yerlerinde çalıştırılır.

lar. Hiçbir mükellef, ikamet ettiği veya ticari teşebbüsünün bulunduğu vilâyet dahilinde istihdam edilemez.

Bunların çalıştırma tarzı Nafia Vekâletince tesbit olunur. Kendilerine verilecek ücretin miktarı da Maliye ve Nafia Vekâletlerince müştereken kararlaştırılır.

Madde 13 — Mutemetler tarafından bordro ile tahakkuk ettirilecek ücretlerin kanuni tevkifatı tenzil edildikten sonra yarısı mükelleflere verilir. Diğer yarısı da, mükellefin adını ve hüviyetini, borçlu bulunduğu malsandığını gösterir bir bordro ile avans veya krediye açan malsandığında diğer sandıklar namına tahsilât kaydedilmek suretiyle mahsup olunur.

Madde 14 — Mükelleflerin yiyecek, giyecek ve yatacak levazımları kendilerine aittir. İşe ihtiyaçları Nafia Birliklerindeki usul dâiresinde tanzim olunur. Ticaret Vekâleti iş yerlerinde işçenin teminine mükaza tedbirleri alacaktır.

Madde 15 — Mükellefler, varlık vergisi borçlarını ödeyinceye kadar çalışmaya mecburdurlar. Bu vergiden olan borçlarını tamamen ödediklerine dair alâkalı Maliye dairesinden vesika getirirler, serbest bırakılır ve keyfiyet Maliye dairesine de bildirilir. Bu suretle mükellefiyeti nihayet bulanlara Nafia Bürolarınca bir vesika verilir.

Madde 16 — Çalışma mecburiyetini ifa sırasında hastalananlar, tedavi ve işe ücreti kendilerine ait olmak üzere çalışma muntazamı dahilindeki Hükümet ve Belediye Hastanelerinde tedavi edilir.

Madde 17 — Bu talimatname neşri tarihinden muteberdir.

Madde 18 — Bu talimatnamenin tatbikine İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

No.	Bağlı	Düzen Tarih	Cilt	Sayı	Resmî Gazete Sayısı
4305	Varlık vergisi hakkında kanun	12/11/1942	3	24	9

EK-9: 55 yaş üzerindeki vergi mükelleflerinin de zorunlu çalışmaya tabi tutulacaklarını hükme bağlayan kararname metnini içeren 23 Şubat 1943 tarihli Resmi Gazete fotokopisi.

23 ŞUBAT 1943

(Resmî Gazete)

Sayfa: 4523

derilmiş ve diğer bir parçası da imtiyaz sahibine verilmiştir.

Madde 2 — İmtiyaz sahibi Maadin Nizamnamesinin 62, 63, 64 üncü maddeleri hükümlerine riayet etmeye ve nizamnamenin 2818 numaralı kanun ile değiştirilen 59 uncu maddesinin (A) bendinin emreylediği hususati ifaya mecburdur.

Madde 3 — İşlenmekte olan mağaralara girmek veya hava aldır-mak için yeniden yerden yol ve kuyu ve baca açılması lazım göldüğü halde evvel emirde imtiyaz sahibi bu husus hakkında bir istida ile proje ve lâvhasını İktisat Vekâletine verecek ve Hükümet maden mühendisi-nin yapacağı keşif üzerine Vekâletin rev ve kararı veçhile muamelesi yapılacaktır. İzin alınmadıkça, imtiyaz sahibi bu çeşit işleri yapamıyacaktır.

Madde 4 — Nizamnamenin muaddel 59 uncu maddesinin (B) bendi hükümleri dairesinde tekemmül eden tesisat ve işletme fen raporunda gösterilen tesisat ve ameliyata imtiyaz sahibi tarafından madende yeni-den diğer bir şube açılmak suretiyle veya her hangi bir şekilde tadilat yapılması istendiği takdirde imtiyaz sahibi bu tadilatı gösteren yeni bir fen raporuyla İktisat Vekâletine müracaat etmeye ve 59 uncu maddenin mezkûr (B) bendi mucibince bu yeni fen raporunu tekemmül ettirmeye mecburdur.

Madde 5 — İmtiyaz sahibi tarafından işbu madenin vaknında bu-lunan binaların ve diğer tesisatın altında ameliyat yapılması iktiza ey-lediği halde bina ve tesisat sahiplerinin muvafakatleri alındıktan ve bundan dolayı terettüp edecek zarar ve ziyanın tazmini için imtiyaz sa-hibi takdir edilecek miktar üzerinden kefalete rapt olunduktan sonra hükümet maden mühendisinin lâvhası veya mahalli hükümetinin bil-dirilmesi üzerine maadin idaresinden izin verilir.

İzin verilmeksizin imtiyaz sahibi bu gibi işlere başlayamayacaktır. Kefalet ve tazminat maddelerine dair olan münazaalar ait oldukları mahkemelerde hallolunacaktır. Sayılan bu işlerin üzerindeki yapıların ve arazinin mamiyetine zararlı ve umumin emniyetini bozacak olduğu anlaşılırsa hüsbütün men olunacaktır.

Madde 6 — Yukarda geçen maden işlerinin su yollarıyla bent ve çömelere ve şose ve demir yollarına olan mesafesi yüz elli metreken

2

Kararname No: 19453

4305 numaralı Varlık Vergisi Kanununun çalışma mecburiyeti hak-kindaki 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik tarzına dair olan ve İcra Ve-killeri Heyetinin 7/1/1943 tarihli ve 2/19288 numaralı kararnamesiyle tasdik edilmiş bulunan talimatnamenin ikinci maddesine nazaran var-lık vergisi borclarını miadında ödemediklerinden dolayı İcra Vekilleri Heyetince ıttihaz olunacak karar üzerine, çalışma mecburiyetine tabi tutulması icabeden ve elli beş yaşını mütecaviz bulunan mükellefler hakkında, Varlık Vergisi Kanununun 12 nci maddesi hükmü dairesinde çalışma mecburiyetinin tatbiki, Maliye Vekilliğinin teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetinin 20/1/1943 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

20/1/1943

REİSİCUMHUR
İSMET İNÖNÜ

Bayraklı	Adliye Vekili	Millî Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili
Ş. SARACOĞLU	H. S. MENEMENÇİOĞLU	A. R. ARTUNKAL	R. PEKER
Hariciye Vekili	Maliye Vekili	Maarif Vekili	Nafıa Vekili
V. MENEMENÇİOĞLU	F. ACRALI	YÜCEL	A. F. ÇEBESÖY
İktisat Vekili	Şehat ve İstimai Muavenet Vekili	Cümrük ve İhtisarat Vekili	
SİRRI DAY	Dr. H. ALATAŞ	R. KARADENİZ	
Ziraat Vekili	Münakalat Vekili	Ticaret Vekili	
Ş. R. HATİPOĞLU	F. ENGİN	Dr. B. UZ	

No.	İşin Adı	Düster Tarih	Cilt	Şahit	Resmî Gazete Sayısı	
4305	Varlık Vergisi hakkında kanun	12/11/1942	3	24	9	5255
2/19288	4305 sayılı Varlık Vergisi Kanununun çalışma mecburiyetine dair hükümlerini ihtiva eden 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik sureti hakkında Talimatname	12/1/1943	3	24	214	5302

EK-10: 4530 sayılı "Varlık Vergisi Bakayasının Terkinine Dair Kanun" metnini içeren 15.3.1944 tarihli Resmi Gazete fotokopisi.

T.C. Resmî Gazete

Teslis tarihi : 7 Teşrinievvel 1386 - 1920

İdare ve yasa işleri için
Baskı ve Neşriyat ve Müdavenat
Umum Müdürlüğüne
müracaat olunur

17 MART 1944

CUMA

SAYI : 5657

KANUN

Varlık vergisi bakayasının terkinine
dair kanun

Kanun No: 4530

Kabul tarihi: 15/3/1944

Madde 1 — 4305 sayılı kanuna göre tarhedilmiş olan vergilerin
bakiyeleri tahsil edilmemiş bulunan bakiyeleri terkin edilmiştir.

Madde 2 — 4305 sayılı kanuna göre yapılmış olan varlık vergisi
tahsilatından dolayı yeniden müracaat kabul olunmaz.

Madde 3 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu kanun hükümlerini yürütmeye İcra Vekilleri Meclisi
memurdur. 15/3/1944

No.	Başlık	Düster Tarihi	Cilt	Sahife	Resmî Gazete Sayı
4305	Varlık Vergisi hakkında kanun	12/11/1942	3	24	9 5255
4501	Varlık Vergisi Kanununa ek kanun	21/9/1943	3	24	1704 5513
2/19288	II - Kararnameler : 4305 numaralı Varlık Vergisi Kanununun çalışma mecburi- yetine dâir hükümlerini ihtiva eden 12 ve 13 üncü madde- lerinin tatbik sureti hakkında talimatname	12/1/1943	3	24	214 5302
2/19453	Varlık Vergisini ödemeyen borçlulardan 55 yaşında olanların da çalıştırılmaları hakkında	23/2/1943	3	24	363 5398
2/20206	4305 numaralı Varlık Vergisi Kanununun 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik suretini gösteren talimatnamenin 16 nci maddesinin değiştirilmesi hakkında	10/7/1943	3	24	1381 5453

EK-11: 4501 sayılı "Hizmet Erbabı ile Gayrisafi Kazançları Üzerinden Kazanç Vergisine tabi Mükelleflerin Tahsil Edilmemiş Borçlarını Kaldırmaya Maliye Bakanlığını Yetkili Kılan ve 4305 Sayılı Varlık Vergisi'ne Ek Kanun" metnini içeren 21.9.1943 tarihli Resmi Gazete fotokopisi.

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi : 7 Teşrinievvel 1336 - 1920

İdare ve yazı işleri için Başvehâlet Nefriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğüne müracaat olunur	21 EYLÜL 1943 SALI	SAYI : 5513
---	-----------------------	-------------

KANUN

Varlık Vergisi Kanununa ek kanun

Kanun No: 4501

Kabul tarihi: 17/9/1943

Madde 1 — 11/11/1942 tarih ve 4305 sayılı kanunun ikinci maddesinde yazılı mükelleflerden; vergilerini ödiyemeyecekleri tahakkuk eden hizmet erbabiyle gündelik gayrisafi kazançları üzerinden kazanç vergisine tabi mükelleflerin tahsil edilmemiş bulunan borçlarını terkine Maliye Vekili salâhiyetlidir.

Madde 2 — Bu kanun neğri tarihinden mer'idir.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini icraya İcra V. memurdur.

17/9/1943

No.	Başlık	Dünya Tarih	Cilt	Sayı	Kanun Gözetim Sıra
4305	Varlık Vergisi hakkında kanun	12/11/1942	3	24	9
2/1928	4305 numaralı Varlık Vergisi Kanununa ek kanun meclis- reynon dair hükümlerin 13 ve 13 üncü maddelerinin tathik sureti hakkında talimatname	12/1/1943	3	24	214
2/1943	Varlık vergisini ödemeyen borçlulardan 55 yanında olanlara da tahakkukları hakkında	20/2/1943	3	24	243
2/2026	4305 numaralı Varlık Vergisi Kanununa 12 ve 13 üncü maddelerinin tathik suretiyle gösteren talimatnamenin 16 no maddelerinin değiştirilmesi hakkında	10/7/1943	3	24	—

EK-12: İstanbul, İzmir ve Ankara’da en yüksek vergiyi ödeyen mükelleflerin listesi

İstanbul’da 15.000 TL. ve üzerinde Vergi Tahakkuk Eden Mükellefler¹

1.	Barzilai Benjamin	2.000.000.-
2.	Çikvaşvil ve Ailesi	1.600.000.-
3.	Halil Ali Bezmen	1.500.000.-
4.	Nuri Abdurrahman	1.500.000.-
5.	Dilber Zadeler	1.212.000.-
6.	Gislavet Lastik Şirketi	1.200.000.-
7.	Laster Zilberman	1.000.000.-
9.	Jak ve İzak Salamon	1.000.000.-
10.	Armenak Şekerciyan	1.000.000.-
11.	M. Narlıyan-A. Lütfiyan	1.000.000.-
12.	Vahan Dikiciyan ve Şerikleri	1.000.000.-
13.	Mihran Ohanyan	1.000.000.-
14.	H.B. Kori	1.000.000.-
15.	Şalon Biraderler	1.000.000.-
16.	Değirmenci-Komisyoncu Kozmeto	1.000.000.-
17.	Aleko Dulo	900.000.-
18.	Yonton Kuhef	800.000.-
19.	Tunmik Keseryan	800.000.-
20.	Suraski Mahdumları	750.000.-
21.	Elk. Tramvay ve Tünel İşletmeleri	674.000.-
22.	Türk Tiyatro Şirketi	650.000.-
23.	Hırdavatçı Ayaş	600.000.-
24.	Burla Biraderler	600.000.-
25.	Sahibinin Sesi	600.000.-
26.	Mustafa Ahmet Çanakçılı	500.000.-
27.	İzak Tarnapol	500.000.-
28.	Zeki Kehribar	500.000.-
29.	İlyas Bayar	450.000.-
30.	Kanaat Kitaphanesi	450.000.-
31.	Hasan Tahsin ve Hüsnü Aner	400.000.-
32.	Agop Mihalyan	400.000.-
33.	Alber Mizrahi	400.000.-
34.	Alber Behar	400.000.-
35.	Leon Leridis	400.000.-
36.	Süha Fazıl	350.000.-
37.	Feridun Paşa	350.000.-
38.	Sokoni Vakum	332.000.-
39.	Şark Deri Şirketi	330.000.-
40.	İstanbul Lastik Fabrikası	300.000.-
41.	Kirkor Jamkoçyan	300.000.-
42.	Beyoğlu İstanbul Bakkaliyesi	300.000.-
43.	Deri fabrikatörü Tripo	300.000.-

¹ Cumhuriyet, 18 Aralık 1942

44.	Poti Dulo	300.000.-
45.	Mustafa Topçuoğlu	275.000.-
46.	Milli Reasürans	260.000.-
47.	Fahri Dilek (Tüccar-Emlak Sahibi)	250.000.-
48.	Barutçubaşı ve kızları	250.000.-
49.	Vidman ve Şeriki	225.000.-
50.	Hornopulos	205.000.-
51.	Bohor Uzyel Peres	200.000.-
52.	Nahime Çah	200.000.-
53.	Nuri Can	200.000.-
54.	Andonaki ve Dimitri	200.000.-
55.	Yunus Çimento Fabrikası	200.000.-
56.	Tüccar-Komisyoncu Kürkçüoğlu	200.000.-
57.	Süren Pulatyan	179.000.-
58.	Taranto Mahdumları	150.000.-
59.	Salamon Behnuaes	150.000.-
60.	Yakub Bayar	150.000.-
61.	Layboviç	150.000.-
62.	Turyağ Şirketi	150.000.-
63.	Çikilotacılık Şirketi	150.000.-
64.	Aral Şirketi	150.000.-
65.	Samoel Barokas	150.000.-
66.	Yusuf İzzettin Verekesi	150.000.-
67.	Sümerbank	140.000.-
68.	Katalan Biraderler	120.000.-
69.	Helke Polo	120.000.-
70.	Zahireci Lambo	120.000.-
71.	İttihat değirmencilik Şirketi	120.000.-
72.	Gözetme Şirketi	120.000.-
73.	Salamon Behar	120.000.-
74.	D. Toleda	120.000.-
75.	Süleyman Fikri	120.000.-
76.	İhracatçı Ekepolas	110.000.-
77.	Avram Mazon ve Salamon Boton Şirketi	105.000.-
78.	Şenker Kardeşler Şirketi	105.000.-
79.	Mehmet Karamancı	100.000.-
80.	Tevfik ve Beşir Taşarı	100.000.-
81.	Mirtat Karabetyan	100.000.-
82.	Tüccar Radoviç	100.000.-
83.	Serkis Kınacıyan	100.000.-
84.	Mardiros Agobyan	100.000.-
85.	Tacir-müteahhit Behçet Hıfzı	90.000.-
86.	Semih Lütfi	90.000.-
87.	Dimenkof Nal Fabrikası	90.000.-
88.	Kendir ve Ketan A.Ş.	80.000.-
89.	Talat Terci	80.000.-
90.	Tüccar Leoniyadis	80.000.-
91.	Bayan Seniye	80.000.-
92.	Abdürrahman Abit	80.000.-

93.	Mehmet Ali But	80.000.-
94.	Bayan Seniye	80.000.-
95.	Deri Taciri Resimci	75.000.-
96.	Sezai Ömer Firması İstanbul Şubesi	75.000.-
97.	Hasip Nazif ve Ortakları	75.000.-
98.	Sadıkzade Ruşen Oğulları	75.000.-
99.	Hristo Kovaçika	75.000.-
100.	Alber Siyen Oğulları	74.000.-
101.	Alaattin	70.000.-
102.	Balıkli Rum Hastanesi	69.000.-
103.	Jozef Taranto	60.000.-
104.	Tiftik Taciri Malki Zazeder	60.000.-
105.	Fikret Bayraktaroğlu	60.000.-
106.	Necip Hancı Kardeşler	60.000.-
107.	Hans Vidman	57.500.-
108.	Bertar Filen	57.500.-
109.	Sucukcu Apikoğlu	50.000.-
110.	Hamdi Sunullah	50.000.-
111.	Leonidos Demanodos	50.000.-
112.	Fatma Kozluca	50.000.-
113.	Alalemciiyin	50.000.-
114.	Edina Narlıyan	50.000.-
115.	Ali Vafi Kardeşler	45.000.-
116.	Ali Vasfi	45.000.-
117.	Aznavur Lmt.Şti.	45.000.-
118.	Alemdar Sineması	45.000.-
119.	Salih Zeki	45.000.-
120.	Nektar Şirketi	45.000.-
121.	Birlik Ticaret Ltd. Şirketi	45.000.-
122.	Agop Tahtaburunyan	40.000.-
123.	Yalnız Damla	40.000.-
124.	Dimitri Damla Vesaire	40.000.-
125.	Zahireci Cemalettin	30.000.-
126.	Emlak Bankası	34.000.-
127.	Gad Franko	32.000.-
128.	İstanbul Umum Sigorta Şirketi	32.000.-
129.	Lafonsler Sigorta Şirketi	30.000.-
130.	Ziya Kuntay	30.000.-
131.	Alber Masat	30.000.-
132.	Edvar Masat	30.000.-
133.	Seyfi Atabek	30.000.-
134.	Yedikule Ermeni Hastanesi	30.000.-
135.	Aziz Yusufyan	30.000.-
136.	İlyas Bayer	30.000.-
137.	Florya Çiftlik Sahiplerinden Serpuri	27.500.-
138.	Florya Çiftlik Sahiplerinden Nuvari	25.500.-
139.	Zeki Rıza Sporel	25.000.-
140.	Azak Zafe	25.000.-
141.	Santiyan Petro-Şark Ticaret A.Ş.	25.000.-

142.	Hakkı Tecim	25.000.-
143.	Emlak Şirketi	25.000.-
144.	Şark Türk Anonim Sigorta Şirketi	25.000.-
145.	Karagözyan	25.000.-
146.	Baker	22.000.-
147.	Suphi Misketyan	20.000.-
148.	Veli Alemdar	20.000.-
149.	Nafız Kazım Erat	20.000.-
150.	Alis	20.000.-
151.	Onnik Verter	20.000.-
152.	Komisyoncu Leonidas	18.000.-
153.	Hayri İpar	16.000.-
154.	Zekai Ülker	15.000.-

İzmir’de 15.000 TL. ve üzerinde Vergi Tahakkuk Eden Mükellefler²

1.	Şamlı Şükrü Varisleri ve Kar.	Manifatura	700.000.-
2.	İhsan ve T. Necipoğlu	Manifatura	700.000.-
3.	M. Nafiz Delen	İthalatçı	700.000.-
4.	Nuri Sevil	İthalatçı	650.000.-
5.	Sağıroğlu Müessesesi	Manifaturacı	600.000.-
6.	Edmon Jiro	Tüccar	500.000.-
7.	Alber Danon ve Mereno	Ecza Deposu	500.000.-
8.	Robeno Politi	İplik Tüccarı	500.000.-
9.	B.A. Gomel Şirketi	Ticaret ve Fabrikası	400.000.-
10.	Nuri, Hüseyin, Avni	Manifaturacı	350.000.-
11.	Tarika Şirketi	Tütün Tüccarı	300.000.-
12.	Hüsnü İkbâl	İthalatçı	300.000.-
13.	Yün Mensucatı Şirketi	Mensucat	273.000.-
14.	Ali Haydar Albayrak	İhracatçı	250.000.-
15.	Süleyman Karasuculu	Manifatura	200.000.-
16.	Hüseyin Tatari	Manifatura	200.000.-
17.	Salom Şirketi	Genel Ticaret	200.000.-
18.	Endüstriyel Şirketi	İhracat	185.000.-
19.	Hakkı Balcıoğlu	Dahili Ticaret	172.000.-
20.	Mayer Arditi	İhracat	150.000.-
21.	Hayim Arditi	İhracat	150.000.-
22.	Ali Adil ve İzzet	Manifatura	150.000.-
23.	Fehmi Simsaroğlu	Manifatura	150.000.-
24.	İsak Kohen	İthalat	150.000.-
25.	Danon ve Danon	Komisyoncu	150.000.-
26.	Alber ve J. Yafe	Komisyoncu	150.000.-
27.	Eli Celardin	Tütüncü	150.000.-
28.	Ahmet Ragıp	Üzümcü-İhracatçı	150.000.-
29.	Rahmi Filibeli Şirketi	Bilimum Emtin	150.000.-
30.	Şark Sanayi Şirketi	Dokumacılık	145.000.-
31.	Şerif Remzi	İthalat-İhracat	122.000.-
32.	Aziz ve Ahmet Borovalı	Tütün Tüccarı	120.000.-
33.	Benyamin Nahum	İhracatçı	100.000.-
34.	Artur Lafon Şirketi	Tüccar	100.000.-
35.	İsak Kohel Şirketi	Manifatura	100.000.-
36.	Salomo Sardesi	Deri Tüccarı	100.000.-
37.	İbrahim Kardiçali	Tütüncü	100.000.-
38.	Sezai Birgi	İthalatçı	100.000.-
39.	Yusuf Karagözoğlu	İhracatçı	100.000.-
40.	Talat Erboy	Tüccar	100.000.-
41.	Çolakzade Şirketi	Halı ve Kumaşçı	100.000.-
42.	Harri Jiro	Halı ve Kumaşçı	100.000.-
43.	Tevfik ve Beşir Tatari	Manifaturacı	100.000.-
44.	Mişel Arditi	Derici	100.000.-
45.	Bohor İzrail	Tütüncü	100.000.-

² Güçlü, a.g.e., s. 44.

46.	Yusef Dereya	Çuvalcı	100.000.-
47.	İsak Dereya	Çuvalcı	100.000.-
48.	Sadullah Kuşada	Tüccar	100.000.-
49.	A.R. Barki Şirketi	Tüccar	100.000.-
50.	Bohor Perare	Çuvalcı	100.000.-
51.	Muiz Rozans	Çuvalcı	100.000.-
52.	Savel Şirketi	Tütüncü	84.000.-
53.	Sabatay Kalomidi	Yağ Tüccarı	80.000.-
54.	Mustafa Karaoğlan	Tüccar	75.000.-
55.	İbrahim Karaoğlan	Tüccar	75.000.-
56.	Burla Biraderler	Elektrikçi	75.000.-
57.	Matea Alaof	Komisyoncu	75.000.-
58.	Yakın Şark Şirketi	İhracatçı	75.000.-
59.	Kazım Taner	İhracatçı	75.000.-
60.	Lütfü Krom	Ecza Deposu	75.000.-
61.	Leon İzehar Şirketi	Şişeci	70.000.-
62.	Jozef Benmayor	İthalatçı	70.000.-
63.	M. Fevzi Saruhan	Keresteci	65.000.-
64.	Mesta Lmt.Şirketi	Kereste-İnşaat	55.000.-
65.	Jozef Çikurool	Hazır Elbiseci	50.000.-
66.	Yusef Biberoğlu	Tütüncü	50.000.-
67.	Samail Bencuye	Üzümcü	50.000.-
68.	Yusef Duek	Toptancı	50.000.-
69.	Muiz Sivayes Şirketi	İthalat	50.000.-
70.	Abuaf ve Peço	İhracat	50.000.-
71.	Mikalef ve Şürekası	Tüccar	50.000.-
72.	Çelebi Taranto ve Oğlu	Tüccar	50.000.-
73.	Avram Ali ve Alazraki	İthalatçı	50.000.-
74.	Ömer Muharrem Şirketi	Sabuncu	50.000.-
75.	Suphi Erkin	Tüccar	50.000.-
76.	Yusuf İzmir ve Talat Kumpan.	Ticaret	50.000.-
77.	Hüseyin Tatari	İthalatçı	50.000.-
78.	A. Cemal Özgörköy	Keresteci	50.000.-
79.	Salamon Celardin	İhracatçı	50.000.-
80.	Jozef Kohen	İhracatçı	50.000.-
81.	Albağlı	İthalatçı	50.000.-
82.	J. A. Belir	Keresteci	50.000.-
83.	B. S. Alazrahi	Tüccar	50.000.-
84.	Sami Hisarlı	Çuvalcı	50.000.-
85.	Jak Elyazer	Çuvalcı	50.000.-
86.	J. Taranto Şirketi	Tüccar	50.000.-
87.	M. İ. Franko	Tüccar	50.000.-
88.	Ömer Tatari	Manifaturacı	40.000.-
89.	Cazim Bezmen	Manifaturacı	40.000.-
90.	Halil Kavadarlı	Tüccar	40.000.-
91.	Santo Ruso	İthalatçı	40.000.-
92.	Kohen ve Soban	Hazır Elbiseci	40.000.-
93.	Alber Bohor Gargir	Manifaturacı	40.000.-
94.	Hasan Serter	Manifaturacı	40.000.-

95.	Hilmi Selvili	Keresteci	40.000.-
96.	Emrullah Eyüboğlu	Otomobil Levazımatçısı	40.000.-
97.	Avni Meserretçi	Otomobil Levazımatçısı	40.000.-
98.	Jan Yontof	Çorap Fabrikası	40.000.-
99.	Mehmet Onbaşıoğlu ve Ort. Şti	Tütün İhracatçısı	40.000.-
100.	Bedri Akgerman	Şapkacı	40.000.-
101.	Rafail Arditi	Çuvalcı	40.000.-
102.	Jozef Bencuye ve Oğlu	İthalatçı	40.000.-
103.	Şark Hlı Şirketi	Halıcılık	39.000.-
104.	Esnaf ve Ahali Bankası	Bankacılık	35.000.-
105.	Aziz Poker ve Şurekası	Dahili Ticaret	35.000.-
106.	Barki ve Benjamin	Ticaret-Takas	35.000.-
107.	Alber Baruh	Manifaturacı	30.000.-
108.	Samoil Bega	Hazır Elbiseci	30.000.-
109.	R. E. Roditi	Komisyoncu	30.000.-
110.	Haydar Dindar	Tüccar	30.000.-
111.	Cemal Ataker ve Ortağı	İthalatçı	30.000.-
112.	Yeksahel politi	Komisyoncu	30.000.-
113.	Avram Eskinazi ve Muiz	Çuvalcı	30.000.-
114.	Sigora Biraderler	Derici	30.000.-
115.	Alber Lewi	Derici	30.000.-
116.	Balcı Ürünler Şirketi	İhracat-İthalat	28.000.-
117.	Şerif Rıza Halefleri	İhracat-İthalat	27.000.-
118.	R. Alazraki	Manifaturacı	25.000.-
119.	Avram Sitrova	Manifaturacı	25.000.-
120.	A Galya	Tütüncü	25.000.-
121.	Muhsin Kiber	Tüccar	25.000.-
122.	Fahri Ataoğlu	Tüccar	25.000.-
123.	İbrahim Çakuroğlu	Tüccar	25.000.-
124.	Uzun Kazım	Tüccar	25.000.-
125.	Su Şirketi	Tüccar	25.000.-
126.	Alyoti Biraderler Şirketi	Ticaret	25.000.-
127.	Penefi ve Pariyante	Elektrik Levazımatçısı	25.000.-
128.	Kori ve Çikurel	İhracatçı	25.000.-
129.	M. Suphi ve Kardeşleri	İthalatçı	25.000.-
130.	Şark San. Şeriklerinden Verbek	Tüccar	25.000.-
131.	Selamet Kutu Fabrikası	Taahhüt	25.000.-
132.	Çetinkent	İncir Simsarı	25.000.-
133.	Cemal Bozoklar	Demir Tüccarı	25.000.-
134.	Adım Pelin	Demir-Hırdavat	25.000.-
135.	Sabri Fetvacı	Tütüncü	25.000.-
136.	Mithat İnan	Dahili Ticaret	25.000.-
137.	Bohor F. Franko	İncir Tüccarı	25.000.-
138.	Davi Arditi	İhracatçı	25.000.-
139.	Hayim Levi	İhracatçı	25.000.-
140.	Türkiye Palamutçular Şirketi	İhracatçı	23.000.-
141.	Daydi Kohenka	Sarraf	20.000.-
142.	Jozef Komen	Manifaturacı	20.000.-
143.	Jak Amado	Manifaturacı	20.000.-

144.	Alber ve Jozet Sidi	Manifaturacı	20.000.-
145.	Jak Albagli	Manifaturacı	20.000.-
146.	Niyazi Ersoy	Hurdacı	20.000.-
147.	Kazım Nuri	İthalatçı	20.000.-
148.	Mehmet Egeli	İthalatçı	20.000.-
149.	Bahri Kendirci	Han ve Ticaret	20.000.-
150.	Hayim İsrail	Şekerci	20.000.-
151.	A. Ve M. Barmaymen	Tüccar	20.000.-
152.	Yake ve Elyazer	Tüccar	20.000.-
153.	S. Comel	İhracatçı	20.000.-
154.	Bohor Mizraki	İhracatçı	20.000.-
155.	Öztürk Şirketi	İhracatçı	20.000.-
156.	Yako Arditi	Hırdavatçı	20.000.-
157.	Salamon Arditi	İthalatçı	20.000.-
158.	Avner Ruso	İzmir Borsası	20.000.-
159.	İbrahim Alagil	Baharat İthalatçısı	20.000.-
160.	Millet Pazarı	Manifaturacı	20.000.-
161.	Müfit Özyürek	Keresteci	20.000.-
162.	İbrahim Karakuş	Elbiseci	20.000.-
163.	Hüsnü Bornovalı	Tuhafiyeci	20.000.-
164.	Ziya Ahmet Manisalı	Helva Fabrikası	20.000.-
165.	Mehmet Akif ve Ali Karpat	Tüccar	20.000.-
166.	M. Haydar Nazlı	İhracatçı	20.000.-
167.	Halim Alanyalı	Otelci	20.000.-
168.	Rıza Demir	Demir İthalatçısı	20.000.-
169.	Hasan Nuri Kavala	İnşaatçı	20.000.-
170.	Rafail Kanyo	Keresteci	20.000.-
171.	Pol Filnezi ve Şürekası	İthalat-İhracat	20.000.-
172.	Hakkı Şeşbeş	İhracat	20.000.-
173.	Sabri Süleymanoviç	İthalat-İhracat	20.000.-
174.	Hasan Keresteci Şirketi	Keresteci	20.000.-
175.	Sebat Şirketi	İthalatçı	20.000.-
176.	Nesim Krispin	Çuval Tüccarı	20.000.-
177.	Salamon Bencuya	Tuhafiyeci	20.000.-
178.	Rahamim Franko	Tüccar	20.000.-
179.	Rifat-Ekrem Kantarcıoğlu	Otomobil Levazimi	20.000.-
180.	Rıza ve Raif Cilason	Manifaturacı	15.000.-
181.	Sıtkı Beşikci	Tüccar	15.000.-
182.	Nuri Çolakoğlu	İthalatçı	15.000.-
183.	Hayim Naum	İthalatçı	15.000.-
184.	Cevdet Alanyalı	İhracatçı	15.000.-
185.	Leon Amado	Müdür	15.000.-
186.	Avram Yafe	Borsacı	15.000.-
187.	Nesim Roditi	Komisyoncu	15.000.-
188.	M. J. Abvaf	Komisyoncu	15.000.-
189.	N. Peneti	İthalatçı	15.000.-
190.	Yaşova S. Arditi	İhracatçı	15.000.-
191.	N. ve Ahmet Kızılkaya	İhracatçı	15.000.-
192.	Ali Görücü (Ali Paşa)	Hurdacı	15.000.-

193.	Mehmet Portakal	Komisyoncu	15.000.-
194.	Mehmet Nebioğlu	Komisyoncu	15.000.-
195.	Rıza Polman	Komisyoncu	15.000.-
196.	Durmuş Yaşar	İthalatçı	15.000.-
197.	D. Sason ve Sigura	Manifaturacı	15.000.-
198.	Rafael Bonfi	Manifaturacı	15.000.-
199.	S. Arditi	Manifaturacı	15.000.-
200.	Muiz E. Yafe	Manifaturacı	15.000.-
201.	R. Suhami	Kavaf	15.000.-
202.	Avram Alaluf	Elbiseci	15.000.-
203.	R. Leon ve Sigura	Elbiseci	15.000.-
204.	Alber Saban	Elbiseci	15.000.-
205.	Alber Gabay	Tütüncü	15.000.-
206.	Rafel Z. Arditi	Tüccar	15.000.-
207.	İsak Antabi	Çorap İmalatçısı	15.000.-
208.	Yako Antabi	Çorap İmalatçısı	15.000.-
209.	Liya Algazi	Bakırcı	15.000.-
210.	Mehmet Ali Akmat	İthalatçı	15.000.-
211.	Hilmi ve H. Avni	Demirci	15.000.-
212.	Cemil	Faizci	15.000.-
213.	Nesim Sabah	Tüccar	15.000.-
214.	Yako Savel ve Şeriki	Hırdavatçı	15.000.-
215.	Pardo	İthalat-İhracat	15.000.-
216.	Remzi Güngör	Tüccar-Komisyoncu	15.000.-
217.	F. Solari	İhracatçı	15.000.-
218.	Ş. Nomaz ve Amado	Çuval Tüccarı	15.000.-

Daha sonra unutulmalar için yapılan ikinci listede ise;

1.	M. J. Taranto ve Kumpanyası	75.000.-
2.	Yap. San. Türk A.Ş.	60.000.-
3.	Rober Şapel	25.000.-
4.	Lidya Kavelyera	15.000.-
5.	Yusef Ardeti	15.000.-
6.	Alber Kardanel ve Eskinazi	15.000.-

Ankara’da 15.000 TL’den Fazla Vergi Tahakkuk Eden Mükellefler³

1.	Toprak Mahsulleri Ofisi	2.548.000.-
2.	Ziraat Bankası	1.524.000.-
3.	Sümerbank Yerli Mallar Pazarı	1.000.000.-
4.	Türkiye Şeker Fabrikası	993.000.-
5.	Merkez Bankası	777.000.-
6.	Ereğli Kömürleri	506.000.-
7.	Sümerbank İplik ve Dokuma Müessesesi	443.000.-
8.	Arım Aras ve Oğlu Danyel	300.000.-
9.	Fuat Baban	300.000.-
10.	Malatya Bez ve İplik Fabrikası	235.000.-
11.	Emlak ve Eytam Bankası	234.000.-
12.	Türkiye İş Bankası	229.000.-
13.	Sümerbank Deri Kundura Müessesesi	200.000.-
14.	Tahsin İbrahim Gören	200.000.-
15.	Salti Franko	200.000.-
16.	Burla Biraderler Kolektif Şirketi	200.000.-
17.	Rehberi Ticarethanesi	200.000.-
18.	Sümerbank Depo ve Çelik Fabrikası	166.000.-
19.	Kozlu Kömür Madenleri	143.500.-
20.	Kilimli Kömür Madeni	135.500.-
21.	Belediyeler Bankası	125.000.-
22.	Salti Franko ve Hanti	120.000.-
23.	İş Halk Ltd. Şirketi	100.000.-
24.	Kuvarshan Bakır Madeni	100.000.-
25.	Vehbi Koç	79.500.-
26.	Ankara Belediyesi	74.000.-
27.	Değirmencilik Ltd. Şirketi	73.500.-
28.	Halit Çingilli	70.000.-
29.	Ali Nazmi	67.000.-
30.	İstanbul Emniyet Sandığı	65.000.-
31.	Yusuf Roso ve Oğulları	60.000.-
32.	Muiz Lilman	60.000.-
33.	Vakıflar Müdürlüğü	56.000.-
34.	Yasef Bonoma	50.000.-
35.	Umum Mağazalar	50.000.-
36.	Şakir Biraderler	50.000.-
37.	İbrahim Fevzi	50.000.-
38.	İsak Tranapol	50.000.-
39.	Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi	48.000.-
40.	Ankara Mensucat Müessesesi	40.000.-
41.	Ulus Matbaası	40.000.-
42.	Zara Hanri	40.000.-
43.	Adana Pamuk Müessesesi	39.000.-
44.	Devlet Ziraat İşletmeleri Kuruluşu	39.000.-
45.	Hak Sanayi	36.000.-

³ Güçlü, a.g.e., s. 62.

46.	Ziraat Bankası	33.000.-
47.	Keçiborlu Şirketi	32.500.-
48.	Lütfi Kozan	30.000.-
49.	Hayim Danyel	30.000.-
50.	İlyas Batum	30.000.-
51.	Levi Nesim Mizrak	25.000.-
52.	Vitali Eskenazi	25.000.-
53.	Jak Acıma	25.000.-
54.	Bedri Tomay	25.000.-
55.	Ulus Sineması	23.500.-
56.	Ziraat İşletmeleri Kurumu	23.000.-
57.	İş Bankası	21.300.-
58.	Sinema İş. Ltd.	21.000.-
59.	Hayim Moloto	20.000.-
60.	Bodros oğlu Cazi	20.000.-
61.	Nurettin Baki Ersoy	20.000.-
62.	Mümtaz Yağcıoğlu	20.000.-
63.	Adil Ergüven	20.000.-
64.	Akdeniz Güven Sigorta Şirketi	20.000.-
65.	Rog Harman	20.000.-
66.	Ragıp Fakiye Sosyal	20.000.-
67.	Emin Taş	20.000.-
68.	Halit Aktar	20.000.-
69.	Vehbi Koç	19.200.-
70.	Kemal Yurtbilir ve Şükrü Toprak	16.000.-
71.	Çocuk Esirgeme Kurumu	17.000.
72.	Osman Ferruh Kazmirci	15.000.-
73.	Abdullah Sade	15.000.-
74.	Salih Sabri Kardeşler	15.000.-
75.	Hamlet ve Şeriki	15.000.-
76.	Yuntet Uğurluoğlu	15.000.-
77.	Muiz Albükret	15.000.-
78.	Kazım Rüştü	15.000.-
79.	Naşit ve Sıdika Haydar	15.000.-
80.	Derviş Çeliktaş	15.000.-

EK- 13: Çalışma merkezlerine gönderilen vergi mükelleflerinin listesi**Aşkale'ye Gönderilen İlk Kafile ⁴**

Sıra No:	Şahıs	Tahakkuk eden Vergi	Ödediği Vergi
1.	Hamparsun Erkman	400.000.-	5.000.-
2.	Setrak Vartaryan	400.000.-	10.000.-
3.	Yedvard Fındıklayan	400.000.-	40.000.-
4.	Bohor Benbasat	400.000.-	47.000.-
5.	Moiz Benbasat	-	-
6.	Yasef Bozanto	-	-
7.	Arsak Çuhacıyan	400.000.-	800.-
8.	Nesim Saban	300.000.-	10.710.-
9.	Leon Saban	-	-
10.	Samoel Varon	280.000.-	4.000.-
11.	Yermiye Varon	-	-
12.	G. Gabriyeloğlu	240.000.-	8.100.-
13.	A. Gabriyeloğlu	-	-
14.	Y. Gabriyeloğlu	-	-
15.	Yorgi Beyko	200.000.-	100.-
16.	Roben Alaof	200.000.-	17.350.-
17.	Mihael Çuhacıyan	200.000.-	-
18.	Viktor Benerdato	200.000.-	6.500.-
19.	Gad Franko	375.000.-	1.000.-
20.	Mihal Yarman	200.000.-	2.970.-
21.	Gabis Baykur	-	-
22.	A. Çerkezyan	240.000.-	-
23.	A. Kazbek Paskalidis	450.000.-	-
24.	Artin Topaloğlu	210.000.-	600.-
25.	Kosti Papazoğlu	225.000.-	-
26.	Aleksi İstavridis	63.000.-	-
27.	Yorgaki Muratoğlu	600.000.-	14.000.-
28.	Y. M. Canbazoğlu	300.000.-	3.000.-
29.	Mina Kesimidis	-	-
30.	Filip Levi	225.000.-	698.-
31.	Merdohay Kastelyano	360.000.-	1.000.-
32.	İzakسیون	500.000.-	25.000.-
33.	Nesim Kazez	210.000.-	15.000.-
34.	Zümbül Kazez	-	-
35.	Canik Varter	300.000.-	1.000.-
36.	Leon Faraci	300.000.-	34.400.-
37.	Yakova Papazoğlu	210.000.-	2.430.-
38.	K. Teberrükoğlu	200.000.-	1.500.-
39.	Moriz Taranto	320.000.-	20.000.-
40.	Alfred Taranto	320.000.-	-

⁴ Ökte, **a.g.e.**, s. 152-153.

41.	Leon Turaslan	160.000.-	-
42.	Nahme Posah	200.000.-	20.400.-
43.	Şekip Adut	375.000.-	4.000.-
44.	N. Karamanoğlu	400.000.-	2.000.-
45.	K. Kürkçüoğlu	200.000.-	200.-

Aşkaleye gönderilen ilk katile⁵

Sıra No:	Şahıs	Tahakkuk eden Vergi	Kalan Vergi Borcu
1.	Mihran Yarman	200.000.-	197.300.-
2.	Karabet G. Baykar	-	-
3.	Samoel Varon	280.000.-	280.000.-
4.	Yermiya Varon	-	-
5.	Artin Topaloğlu	210.000.-	209.000.-
6.	Yorgaki Miratoğlu	600.000.-	586.000.-
7.	Ruben Alaof	200.000.-	182.650.-
8.	Leon Faraci	300.000.-	265.000.-
9.	Mina Kesimidis	300.000.-	297.000.-
10.	Hamparsam Erkman	400.000.-	395.000.-
11.	N. Yasef Kazez	210.000.-	208.500.-
12.	Ohannes Fındıklayan	400.000.-	359.100.-
13.	Yuda Leon Saban	300.000.-	289.290.-
14.	Moiz Nedim Saban	-	-
15.	Yakavas Papazoğlu	210.000.-	207.570.-
16.	H. Viktor Benerdato	200.000.-	193.500.-
17.	Moşe Nesim Benbasat	400.000.-	352.450.-
18.	Bohor Benbasat	400.000.-	352.450.-
19.	Nebahet Mübarekryan	300.000.-	296.400.-
20.	Kosti Papazoğlu	225.000.-	225.000.-
21.	Hanonel Davit	200.000.-	199.650.-
22.	Arşak Çuhacıyan	400.000.-	399.200.-
23.	Şekip Adut	375.000.-	371.000.-
24.	Gad Franko	375.000.-	374.000.-
25.	Yasef Bazalto	400.000.-	352.450.-
26.	Yorgi Canbazoğlu	300.000.-	297.000.-
27.	Nikola Karamanoğlu	-	597.000.-
28.	Mordohay Kosteryan	-	359.000.-
29.	Kostatin Kürkçüoğlu	200.000.-	199.800.-
30.	Setrak Vartanyan	400.000.-	390.000.-
31.	Aleksandres İstavridis	-	225.000.-
32.	Kiryako Teverekoğlu	-	198.500.-

⁵ Tan, 28 Ocak 1943, 13 Şubat 1943, 27 Şubat 1943, 13 Mart 1943, 23 Mart 1943, 3 Nisan 1943, 17 Nisan 1943, 30 Nisan 1943, 25 Eylül 1943.

İkinci Kafiye

Sıra No:	Şahıs	Tahakkuk eden Vergi	Kalan Vergi Borcu
1.	M. Nahma Peşah	200.000.-	179.600.-
2.	Asador Gidatyan	400.000.-	345.583.-
3.	İlya Menda	350.000.-	335.000.-
4.	Yeşua Menda	350.000.-	340.000.-
5.	İlya Pesah	300.000.-	287.300.-
6.	İzak Levi Coşkun	İlya Pesah ile ortak borç	
7.	Yuda Zuvulun	600.000.-	537.225.-
8.	İzak Hiyego	Yuda Zuvulun ile ortak borç	
9.	Mengi Sakar	360.000.-	349.453.-
10.	Slamon Ciprut	450.000.-	404.938.-
11.	Yeşua Eskinazi	225.000.-	212.795.-
12.	Yervant Kunter	255.000.-	245.663.-
13.	Teodori Teopolitaki	200.000.-	193.300.-
14.	Murat Muratoğlu	800.000.-	743.670.-
15.	Yasef Bahar	160.000.-	159.500.-
16.	Bohor Bahar	Yasef Bahar ile ortak borç	
17.	Artin Dedeyan	180.000.-	170.500.-
18.	Vahram Yavruyam	200.000.-	164.210.-
19.	Agop Kazancıyan	150.000.-	150.000.-
20.	Berç Mardiros Erkuni	5.000.-	4.855.-
21.	Rafael Eli	120.000.-	118.700.-
22.	Yuda Leon Bahar	120.000.-	117.350.-
23.	Davit Motola	125.000.-	117.863.-
24.	Artin Ayvazoğlu	120.000.-	114.787.-
25.	Andon Marinos	120.000.-	115.921.-
26.	Hayim Motola	60.000.-	55.550.-
27.	Yorgi Şişmanoğlu	120.000.-	116.700.-
28.	Hristo Moizyadis	Yorgi Şişmanoğlu ile ortak borç	
29.	Agop Bahadır	150.000.-	135.420.-
30.	Leon Nuryan Sariyan	180.000.-	147.630.-
31.	Dimitri Sandalcıoğlu	120.000.-	119.480.-
32.	Elyazar Mende	30.000.-	23.155.-
33.	Moiz Peço	90.000.-	85.493.-
34.	İzrail Adato	12.000.-	11.285.-
35.	P. Kara Eftimoğlu	180.000.-	164.193.-
36.	İzak Naom	90.000.-	85.493.-
37.	Zarah Horasancıyan	150.000.-	132.399.-
38.	Moşe Alyanak	120.000.-	118.670.-

Üçüncü Katile

Sıra No:	Şahıs	Kalan Vergi Borcu
1.	Sanak Yaşar ve Himayak Agopyan	145.900.-
2.	Yuda Leon Afumado	100.500.-
3.	Prodromoz Alıcı	164.700.-
4.	Yani Vafapuloz	110.500.-
5.	Vasil Kalipolidis ve Leonida Kalipolidis	71.800.-
6.	Sergis Salmaslıoğlu	20.900.-
7.	Perikli Hirisapolos	29.700.-
8.	Limentor Alyanak	120.000.-
9.	Samoel Zamana	4.000.-
10.	Yorgi Papazoğlu	15.000.-
11.	Mihran Pilavyan	11.800.-
12.	Menteş Mizrahi	10.000.-
13.	Nesim Finzi	29.300.-
14.	İstefani Vasil Kalipolidis ve Leonida Kalipoidis	71.800.-
6.	Sergis Salmaslıoğlu	20.900.-
7.	Perikli Hirisapolos	29.700.-
8.	Limentor Alyanak	120.000.-
9.	Samoel Zamana	4.000.-
10.	Yorgi Papazoğlu	15.000.-
11.	Mihran Pilavyan	11.800.-
12.	Menteş Mizrahi	10.000.-
13.	Nesim Finzi	29.300.-
14.	İstefani Yuvanidis	17.000.-
15.	Vasil Vilasyadis	18.000.-
16.	Vognak Sipetyan	14.400.-
17.	Vasil Papazoğlu	89.250.-
18.	Yakup Güle	27.550.-
19.	Kleovulos Canbolidis	11.850.-
20.	İsak Çiprat-Dimitri Yuladis	29.550.-
21.	Diyonis Sakalakçı	29.925.-
22.	Vagarşak Zuduryan	39.400.-
23.	Bedres Bahdıryan	14.600.-
24.	Artin Maçık Haçeris	10.000.-
25.	Salamon Altoras	11.800.-
26.	Avram Varan	23.500.-
27.	Menahen Samrano	9.800.-
28.	Agop Kürkçüyan	10.000.-
29.	Nesim Bahar-Yuda Bahar	29.300.-
30.	Nesif Abuaf	87.750.-
31.	İzak Karmano	18.000.-
32.	İspiro Şeytanidis	18.000.-
33.	Davit Balli-Menahem Balli-Vermay D. Balli	76.500.-
34.	Bünyamin Yeruşalmi	36.580.-
35.	Salvato Lewi	28.800.-
36.	Orfos Saris-Dimitri Saris	11.650.-

37.	Yako Berker	43.680.-
38.	Alber Kürkçübaşı-Liyor Ligeryadis	81.700.-
39.	Karabet Papazyan	14.800.-
40.	Evangelus Nusi	12.000.-
41.	Salamon Saef	26.500.-
42.	Amont İzmoloviç Erdal	86.600.-
43.	Yasef Gavriyeloğlu	17.250.-
44.	Ogarş Agop Akşahin	87.000.-
45.	Hayim Vitali Elkabes	84.150.-
46.	Mosko Dimitriyadis	17.600.-
47.	Yusufaki Topaloğlu	44.500.-
48.	Toma Musi	12.000.-
49.	Avram Adasoğlu	28.567.-
50.	İstevan Şahinyan	9.875.-
51.	Albert Karanya	22.500.-
52.	Vasil Semerlioğlu	30.000.-
53.	Refail Pinto-Oriyel Ganzo	42.742.-
54.	Kıms Cleman Cebe	45.000.-
55.	Morfi Forfiyadis	15.000.-
56.	Agamennun Nigoloğlu	17.000.-
57.	Mıgırdıç Şahnazar	15.000.-
58.	Yorgi Iskarlato	17.880.-
59.	Haralamz Yıldız	14.850.-
60.	Tanaş Küçükis	31.600.-
61.	Nikola Yulidis	29.350.-
62.	Vahan Sığıryan	39.800.-
63.	Kostantin Dimokopolos	14.900.-
64.	İstavri Hayaloğlu	17.387.-
65.	Kalya İstavridis	18.895.-
66.	Yani Todori-Vasil Todori	34.400.-
67.	Nesim Mişon Adut	155.000.-
68.	Manol Sırıdis	99.000.-
69.	Erza Benezra	105.000.-
70.	Mişon Muiz Hanalel	149.500.-
71.	Leyondoras Altinoğlu	93.000.-
72.	Salamon Kazez	104.500.-
73.	Mişon Barishak	114.560.-
74.	Mihal Karadelioğlu	139.600.-
75.	Eftat Zaboğlu	96.000.-
76.	Dikran Kazaysan	28.500.-
77.	Viktor Partisyas	149.000.-
78.	Alber Avram Tabah-Nesim Karmano-Yakop Tabah	105.000.-
79.	Petro Kişido-Pandeli Kişido	177.000.-
80.	Sarafim Şeref Seferoğlu	96.000.-
81.	Osep-Agop-Onik Dağlaroğlu	147.000.-
82.	Yuvan İstavridis	22.500.-
83.	Histadoros Andiriyadis	11.800.-
84.	Kostantin Zoto-Hristo Angeliki	29.400.-
85.	Yako Franci-Simento Franci	21.800.-

86.	Niko Cahamis	18.000.-
87.	Maksut Givanyan	11.605.-
88.	Apustol Nikolaidis	11.800.-
89.	Politarhas Bosimis	11.800.-
90.	Anastas Adasoğlu	28.547.-
91.	Nober Peşte Malcıyan	14.250.-
92.	Kegam Karkaryan	76.383.-
93.	Aram Ovakimyan	43.968.-
94.	Mobar Demirdağ	13.050.-
95.	Kostantin Anastasyadis	85.000.-
96.	Hristo Beon Hacapulos	17.800.-
97.	Panayot Madenci	39.970.-
98.	Osep Gözütok	17.860.-
99.	Keverk Erişseven	10.133.-
100.	Yasef Pardo	43.814.-
101.	Sava Samiboğlu	11.424.-
102.	Hiristofolos Budris	23.750.-
103.	Bodos Mayoğlu	11.096.-
104.	Niko Kostantinidis	21.000.-
105.	Makro Budris	23.750.-
106.	Lazaros Lazaridis	14.450.-
107.	Hiristo Teofolidis	14.150.-
108.	Yorgi Hacapulos	11.950.-
109.	Manol Kazakof	12.000.-
110.	Yanko Çımaro-Hıraçya Mehteryan	44.850.-
111.	Vasil Sakalakçioğlu	29.925.-
112.	Kostantin Calos	98.400.-
113.	Avram Adut	80.000.-
114.	Jak Yako Habib	11.650.-
115.	Yasef Lasan	17.550.-
116.	Avram Albert	26.600.-
117.	İsak Yaeş	43.405.-
118.	Karabet Ohanyan-Magaros Ohanyan	87.000.-
119.	Yakop Larştayn	87.000.-
120.	Nesim Yasef Billurcu	11.120.-
121.	Davit Zolman	22.300.-
122.	Tanaş Vasilyadis	89.700.-
123.	Haralambos Frekoğlu	15.000.-
124.	Oziyel Mizrahi	68.350.-
125.	Hırant Köseoğlu	14.320.-
126.	Leon Frat	15.000.-
127.	Moşe Yaeş	43.405.-
128.	Eliya Yantof Mizrahi	11.120.-
129.	Tani Boyacıoğlu	13.800.-
130.	Yani Vasilyadis	89.700.-
131.	Yasef Naum	13.250.-
132.	Hirs Kassay	93.000.-
133.	Nesim Aron Parak	149.000.-
134.	Salamon Bugaz Kafe	99.700.-

135.	Agop Apikoğlu	179.700.-
136.	İsak Grunberg-Abraham Levi Grünberg	162.300.-
137.	Davit Saydan	42.000.-
138.	Yako Sagis	104.500.-
139.	Dimitri Ayanoglu	180.700.-
140.	Dimitri Metepolos	145.300.-

Dördüncü Kafile

Sıra No:	Şahıs	Kalan Vergi Borcu
1.	Kostantin Yokomidis	59.500.-
2.	Nikola Nikolaidis	60.000.-
3.	Kegam Keçeci	14.950.-
4.	Avram Franko	20.800.-
5.	Kostantin Faltakoğlu	21.900.-
6.	Elyazar Krepsi	12.000.-
7.	Avram Yaf	14.940.-
8.	Berç Artinyan	15.000.-
9.	Avadis Tahmazyanoglu	21.900.-
10.	Aristidi Apistolidis	23.900.-
11.	İsak Rividi	11.700.-
12.	Manol İgnetiaiti	14.500.-
13.	Niko Dimo Triandafil	14.500.-
14.	Kirayako Mistiloğlu	29.500.-
15.	Nobar Minas	14.800.-
16.	Kirkor Demirege	14.950.-
17.	Manok Diran	14.850.-
18.	Ohannes Bohçacıoğlu	11.550.-
19.	Ohannes Keşişoğlu	15.000.-
20.	Kostantin Balli	12.000.-
21.	Sava Taraçoğlu	39.150.-
22.	Simyon Karalambidi	16.448.-
23.	Nesim Taragano	15.800.-
24.	Artin Saruhanyan	17.505.-
25.	Aşot Demirci	17.725.-
26.	Ramona Manyan	22.900.-
27.	Ohannes Kigogasyan	6.750.-
28.	İsak Berç Genç	17.456.-
29.	Davit Abaruh	26.600.-
30.	Yako Yak Mitrani	26.600.-
31.	Mesrap Mancılık	14.800.-
32.	Karabet Sinekçi	14.450.-
33.	İstepan Ariser	13.100.-
34.	Lamha Kucavelli	50.000.-
35.	Avram Alber	69.350.-
36.	Yosef Hodora	74.900.-
37.	Menahem Ovadya	74.000.-

38.	İsak Ovadya	74.000.-
39.	Misak Kazancıyan	79.300.-
40.	Alber Feldman	51.043.-
41.	Agop Aşçıyan	74.705.-
42.	Albert Acubel	59.800.-
43.	Hristo Parasko	44.500.-
44.	Ohannes Yagılıyan	23.600.-
45.	Artin Eginlioğlu	14.500.-
46.	Hayık Kirkor	72.287.-
47.	Moiz Serez	77.300.-
48.	Vehbi Laçın	88.950.-
49.	Takfur Vahan	14.800.-
50.	Karnik Zilciyan	14.800.-
51.	Nesim Akkahen	58.950.-
52.	Kosti Evangelidis	59.300.-
54.	Andon Duruer	59.600.-
55.	Agop Bercişyan	8.850.-
56.	Mişon İs	49.220.-
57.	Bedros Cümbüşyan	58.800.-
58.	Refail Atlara	10.350.-
59.	Leon Krezyen	17.800.-
60.	Yuda Saban	59.500.-
61.	Nesim Araşi	11.950.-
62.	Leon Yula	57.100.-
63.	Şabat Amira	57.100.-
64.	Sapuklis Dinas	59.800.-
65.	Ovahim Yaylaoğlu	17.750.-
66.	Avram Greguvar	74.250.-
67.	Hiristo Kriazi	74.250.-
68.	Nişan Döndiyaz	59.900.-
69.	Ardas Antunkaşık	11.400.-
70.	Vasil Cümbiris	29.000.-

Beşinci Kafiye

Sıra No: Şahıs

1. Avram Papadapulos
2. Artin Solmazgül,
3. Refail Asa
4. Bensiyan kamhi
5. Nikola Zaboğlu
6. Makro Kohn
7. Hiristo Hiristidas
8. İlya Alagözoğlu
9. Jal Malho
10. Jozef Malho
11. İstelyamus İstiloğlu
12. Vasil Agallioğlu

13. Arşak Babikyan
14. Mihran Gürden
15. Satiri Kapris
16. Aram Deresenyan
17. Kostantin Yatro
18. İstilyadi istanbulidis
19. Mihran Keşişyan
20. Deditya Bahar
21. Yako Terkin
22. Yorgi Dimitriyakis
23. Yakof Pervanoğlu
24. Minas Özyaldız
25. İstefani Sandako
26. Hiristo İlyadis
27. Dimitri Diranidis
28. Siragan Mercan
29. Boges Sakaryan
30. Mihran Kuyumcuoğlu
31. Karakin Çutakyan
32. Yorgi Topaloğlu
33. Dimitri Madenlioğlu
34. Vasil Arcan
35. Miço Arcan
36. Nisan Kalender
37. Moşe Albukrek
38. Nikola Açalon
39. Slamon Frerdik
40. Yani Yuvanidis
41. Yuvakim Vasiliyadis
42. Armanak Sarafyan
43. İstefan Yerakapulos
44. Avram Elmek
45. Slamaon Bahar
46. Kostantin Kamyanos
47. Yasef Kazes
48. Armanak Hisarlı
49. Perikli Bela
50. Zaharya Katrancı
51. İsak İdisoğlu
52. Aleksandros Zarifi
53. Mihal Sütکیoğlu
54. Yukaves Zaharyadis
55. İsrail Zaharya
56. İspiroğlu Pradromas
57. Marmenak Simon
58. Hiristofares Halkusişi
59. Vahe Toskıyan

Altıncı Kafile

Sıra No:	Şahıs
1.	Foti Konyapolas
2.	Yuda Levi
3.	Hayim Tobah
4.	Avram Soen Sino
5.	Kalos Gamcıoğlu
6.	Yorgidis Geyincik
7.	Jozef Bensiyon
8.	Yorgi Nikolaidis
9.	Arşak Karamanyan
10.	Elyazar Şişmanyar
11.	Kiryako Delioğlu
12.	Nesim Bahar
13.	Salamon Nişli
14.	Nesim Nişli
15.	Danyel Nişli
16.	Gregor Elmascıoğlu
17.	Hayim Hason
18.	Bohor Zagota
19.	Vitali Zagoto
20.	Jozef Özmızrak
21.	Abraham Tamer
22.	Rapot Adut
23.	Aram Eskinazi
24.	Anastas Yolcuoğlu
25.	Menahim Asa
26.	Mişon Yaşun Kazas
27.	Antimos Karabindis
28.	Yorgi Karabindis
29.	Nikoli Zümbilidis
30.	İshak Molina
31.	Sabatay İsrail
32.	Andriko Maden
33.	Başua Acıman
34.	Mişon Surniyano
35.	Yervant Hızıroğlu
36.	Dikaren Telefoğlu
37.	Efstat Lebitirgos
38.	Vahan Galataoğlu
39.	İstefehan Galataoğlu
40.	Mişon Geliganti
41.	Rafael Levi
42.	Bayram Bayramoğlu
43.	Ropen Minakyan
44.	Yako Kalma
45.	Artin Serkisoğlu
46.	İlya Bitiras

47. Argiri Argiradis
48. Moiz Vaha Jirayir
49. Haca Türgil
50. İbrahim Kayındilmen
51. Hiristo Avramopulos
52. Nikola Yalcıoğlu
53. Armanak Kiger
54. Hiristo Aşhazoğlu
55. Butan İstifanidis
56. Davit Maden
57. Vasil Kostanidis
58. Hacı Artin Davityan
59. Arakel Bıçakçıyan
60. Kayarlıyan
61. Yani Papadopoulos
62. Ardaş Semizoğlu
63. İstefan Uzunyan
64. Turgas Dinamyan
65. Salamon Zagato
66. Zare Tahtakyan
67. Şaban Peso
68. Rafael Albukrek
69. Efstat Lefteroğlu

Yedinci Kfile

Sıra No: Şahıs

1. Avram Rodrik
2. Hayik Boşnakyan
3. Hayik Gülyan
4. Yorgi Andonyanis
5. Yusuf Dilnar
6. Davit Naftali
7. Elyazar Aranya
8. Salamon BAruh
9. Sarandi Cambazoğlu
10. Avram Haşemyan
11. Refail Kavlo
12. Serkis Sandıkçıyan
13. Filoradis İdosoglu
14. Ohannes Kalkapçı
15. Koliniko Nikolaidis
16. Mardiros Nihabet
17. Bedros Gukasyan
18. Kegam Kibar
19. Aleksandros Civanpolos
20. Moiz Balabanidis

21. Aristoklis Sivastopoles
22. Yani Nikolaidis
23. Kostantinos Ekmekçioğlu
24. Kirkor Dilan
25. Takvor Mişalel
26. Dikran Kalender
27. Ohannes Kazesyan
28. Moiz Kişon
29. Yontof Azoz
30. Hiraçya Asodoryan
31. İstepan İstepanidis
32. Artin Altun
33. Kostantin Andonyanis
34. Yagaraş Papazyan
35. Ligor Varayko
36. İsak Dodrik
37. Karabet İrazat
38. Simpat Hovekimyan
39. Dimitri Hoskopulos
40. Aleko Bahçevanoğlu
41. Yaşova Balfan
42. Eppen Kirkor Kaynaklı
43. İstefan Kaynaklı
44. İstavri Hacapolos
45. Baruh Hayim Anjel
46. İsak Anoel
47. Karlambos Kalyapolos
48. İsrail Freyman
49. Karabet İstemerciyan
50. Artin Sahmur
51. Yasif Dülgeroğlu
52. Artin Keçeci
53. Aron Penbeaş
54. Antuan Teylan
55. Yako Franko
56. Mişo Macar

Sekizinci Kafil

Sıra No: Şahıs

1. Jak Zeki
2. Salamon
3. İsak
4. Silvastrops
5. Anastas
6. Kostantin
7. HAYim Menahem
8. Vitali

9. Yasef
10. İsak Hayim
11. Salamon
12. Lazari
13. Kostantin
14. Rafail
15. Vasil
16. Kostantin
17. Davit
18. Vasil
19. Teologos
20. Salamon
21. Hayim
22. Tanaş
23. Panse
24. Vahan
25. Anastas
26. Apik
27. Mişon Moiz
28. Osep
29. Teodori
30. Vahe
31. Onnik Ohannes
32. Sergis
33. Abraham
34. Yuvan
35. Samuel
36. Karabet
37. Manol
38. Vasil
39. Simon
40. Todori
41. Mihal
42. İlya
43. Avram
44. Mimail
45. Aleksandr
46. Hirant
47. Agop
48. Avram
49. Samuel
50. İsrail
51. Kostantin
52. Vahan
53. Sergis
54. Yuva
55. Karlo
56. Banko
57. Sabatay

58. Pavli
59. İsak
60. İsak
61. Moiz
62. Onnik
63. Dimitri
64. Leon
65. Agop
66. Dikran
67. Jirayir
68. Ovakim
69. Lütffik
70. Aleksandr
71. Anderiya
72. Kokas
73. Haralambos
74. Ovadis
75. Sergis
76. Ohannes
77. Zerek
78. Balli

Dokuzuncu Kafil

Sıra No: Şahıs

1. Leonida Çaka
2. Hiristo Tamas
3. Samuel Kazas
4. Nesin Nergiz
5. İsak Güzeloğlu
6. Mihal Papadopulos
7. İsak Benjamin
8. İsak Sayadan
9. Mişon Makus
10. Avram Zages
11. Bahan Kohaner
12. Yako Karakon
13. Avram Çukurel
14. Avram Sembol
15. Avram Galanti
16. Bahar Levi Lewenter
17. Davit Koyan
18. İsrail Morhaym
19. Kemal Günsever
20. Marko Baruh
21. Mişon Baruh
22. Moşe Behmoras

23. Mişon Moiz Havkucu
24. Leon Büyükalyanak
25. Yani İsakidis
26. Dimitri Mayaoğlu
27. Yuda Trabulus
28. Anri Ebeoğlu
29. Kostantin Lefkopulos
30. İsak Evlin
31. İsak Balbul
32. Sava Panayidis
33. İskan Derman

ÖZGEÇMİŞ

1968 yılında Zonguldak iline bağılı Ereğli ilçesinde doğdum.

İlk ve ortaokulu Şişli/İstanbul'da tamamladım. 1983 yılında Deniz Lisesi'ne girdim. Birinci yılı hazırlık sınıfı olmak üzere dört yıllık öğrenimimi 1987 yılında tamamlamayı müteakip girdiğim Deniz Harp Okulu'ndan 1991 yılında Teğmen rütbesiyle mezun oldum. Halen Binbaşı rütbesiyle İstanbul Tersanesi Komutanlığı bünyesinde yer alan Milli Gemi Projesinde (MİLGEM) görev yapmaktayım.

2003-2004 eğitim-öğretim yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler lisansüstü eğitimimi tamamladım.

2005 yılında yayınlanan *OSEGİT Ortadoğu Siyasi, Ekonomik ve Güvenlik İşbirliği Teşkilatı ve Dünyada Sorunlu Türk Bölgeleri* isimli kitaplarda birer makalem yer aldı. Yine aynı yıl içinde *Unutulan Batı Trakya Türkleri* isimli kitabım yayınlandı.

Evliyim ve İngilizce bilmekteyim.